

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

JIVKOV DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ ve
TÜRKİYE'YE GÖÇ OLAYI
(TÜRK BASININA GÖRE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Rüştü YILMAZ

Ankara-2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**JIVKOV DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ ve
TÜRKİYE'YE GÖÇ OLAYI
(TÜRK BASININA GÖRE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Rüştü YILMAZ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yavuz ERCAN**

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

JİVKOV DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ ve
TÜRKİYE'YE GÖÇ OLAYI
(TÜRK BASININA GÖRE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Rüştü YILMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yavuz ERCAN

<u>Adı ve Soyadı</u>	Tez Jürisi Üyeleri	<u>İmzası</u>
.....	
.....	
.....	

Tez Sınavı Tarihi :.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Beş yüzyıl Osmanlı yönetiminde kalan Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Türklere karşı sürekli bir asimilasyon politikası izlemiştir. Ancak 1944 yılında Bulgaristan'a komünist rejimin yerleşmesiyle beraber asimilasyon devletin resmi ve sistemli bir politikası olması itibariyle nitelik değiştirmiştir. Özellikle Jivkov döneminde (1962–1989) Türk ve diğer azınlıklar eritilerek “tek milletli” Bulgaristan oluşturma idealine yönelik uygulamalar artmıştır. İşte böyle ırkçı bir anlayışla, Bulgaristan nüfusunun onda birini oluşturan Bulgaristan Türkleri'ne 1984 yılı sonlarından başlanarak Jivkov'un iktidardan uzaklaştırılışına kadar çok şiddetli ve geniş kapsamlı bir asimilasyon politikası uygulanmıştır. Zorunlu isim değiştirmelerle başlayan bu uygulamalar, Türkçe yasağı, dini yaşamın kısıtlanması ve diğer uygulamalarla devam etmiştir. Baskılar sonunda bunalan Türk azınlık yönetime karşı gösteri yürüyüşüne başlayınca da ellerine birer pasaport tutuşturularak sınır dışı edilmeye başlanmıştır. Böylece 1989 yılı göç olayı gerçekleşmiştir.

Yaklaşık beş yıl süresince devam eden asimilasyon politikası uygulamaları esnasında başta Türkiye olmak üzere diğer devletler ve uluslararası kuruluşlar Bulgaristan'a her fırsatta tepkisini göstermiştir. Ancak gösterilen tepkiler yaptırımdan uzak olduğu için Bulgaristan üzerinde çok etkili olmamıştır.

Başarıya ulaşamayan bu asimilasyon politikası, Jivkov yönetiminin sonunu hazırlamıştır. Jivkov'un iktidardan uzaklaştırılmasından sonra da Bulgaristan'da demokratikleşme süreci başlamıştır. Türklere tekrardan eski hakları verilmiştir.

Bulgaristan'ın Türklere uyguladığı asimilasyon politikası Türk-Bulgar ilişkilerinde gerginlik yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye ısrarla bu uygulamalardan vazgeçilerek göç anlaşması yapılmasını istemiş ancak Bulgaristan inatla Türkiye ile bu konuda masaya oturmaktan kaçınmıştır.

Türkiye asimilasyon ve göç sürecinde Bulgaristan Türklerine imkânlar ölçüsünde her türlü desteği vermiştir. Ancak beklenenden çok sayıda Bulgaristan Türk'ünün göç etmesi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle Türkiye, göçmenlerin bir kısmına arzu ettikleri yaşam biçimini sağlayamamıştır. Bu nedenle de göçmenlerin yarısı Bulgaristan'a geri dönmüştür. Bu durum Türkiye'nin uluslararası imajına olumsuz etki yapmıştır.

Dünyanın her tarafında milyonlarca Türk veya Türk asıllı vatandaş olduğu göz önünde bulundurulursa Türkiye'nin bu konuda daha stratejik politikalar oluşturması gerekliliği ortadadır. Bu maksatla "Türkiye Dışında Yaşayan Türkler ve Göçmen Bakanlığı" kurularak konuya daha sistematik ve bilinçli politikalarla yaklaşılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Todor Jivkov, Bulgaristan Türkleri, 1989 Göçü, Asimilasyon, Türk-Bulgar İlişkileri, Bulgaristan'da Komünizm, Basında Asimilasyon, Uluslararası Kuruluş

ABSTRACT

After becoming independent, Bulgaria which was under dominance of Ottoman Empire for five hundred years, has continuously pursued an assimilation policy against Turks. But in 1944 accepting communism, assimilation became official and systematical policy of state. Especially in Jivkov term (1962-1989) the efforts for “one-nation Bulgaria” by assimilating Turkish and other minorities have increased. In such a segregationist understanding, starting from the late 1984s to the end of Jivkov term a very strict and wide-range assimilation policy was enforced to Turks of Bulgaria comprising one tenth of Bulgarian population. The applications starting with name changing compulsorily went on with Turkish prohibition, restrictions on religious life and other applications. When the worn-out Turkish minority protested against government because of suppression were expelled by handling passports. Thus, in 1989 migration occurred.

During the assimilation policy which continued for five years, countries especially Turkey and international organizations condemned Bulgaria. But these couldn't be effective on Bulgaria without sanctions.

This unsuccessful assimilation policy caused the end of Jivkov's term. After the end of Jivkov's term democracy process began. The rights of Turkish people were given again.

The assimilation policy raised tension between Turkey and Bulgaria. While Turkey was insisting on an agreement for migration of Turkish people, but Bulgaria avoided from reconciliation.

Turkey supported the Turks of Bulgaria during assimilation and migration process. But Turkey couldn't provide a good way of life for all of them because of unexpected number of migrants and hard economic conditions. For that reason half of them turned back. This influenced the international impression of Turkey negatively.

In view of the number of Turkish people living all around the world, Turkey must have more strategic policy about this problem. Thus it is thought establishing “The ministry of migrants and Turks abroad” can be useful.

Key Words: Todor Jivkov, The Turks of Bulgaria, Migration in 1989, Assimilation, Turkish-Bulgarian Relations, Communism in Bulgaria, Assimilation on media, International Organization

*Bu alışmamı,
bu gnlere gelmemde en ok emeği olan
ancak bugnlerimi göremeyen
kalbimin derinliklerinde her zaman sevgisini hissettiğim
babam Ali YILMAZ'ın aziz hatırasına armağan ediyorum.*

ÖNSÖZ

Köklü tarihimiz nedeniyle Türkiye dışında milyonlarca soydaşımız yaşamaktadır. Soydaşlarımız bu ülkelerde çeşitli şekillerde sosyal, dini ve ekonomik baskılara maruz kalmaktadırlar. Diğer ülkelerden sürekli olarak anavatan Türkiye'ye göçlerin olması yapılan baskılardan kaynaklanmaktadır. Yakın komşumuz Bulgaristan, bu konuda başı çekmektedir.

Kurulduğu ilk yıllardan itibaren Bulgaristan'da, soydaşlarımızı "Türk" kimliklerinden uzaklaştırmak ve ülkedeki nüfus oranını azaltmak için hiçbir insanlık kuralıyla bağdaşmayan uygulamalar yapılmıştır. 1944 yılından itibaren komünist idareyle yönetilmeye başlanan Bulgaristan'da, Jivkov'un iktidara gelmesiyle beraber, yapılan uygulamalar daha planlı ve sistemli hale getirilmiştir. Türkler'in gönüllü olarak asimile edilemeyeceğine kanaat getiren Bulgar yönetimi 1984 yılı sonlarından itibaren zorla asimilasyona başlamıştır.

Bu çalışmada, yakın geçmişimizde Bulgaristan'da Türklere yapılan zorla asimilasyon ve devamından gelen zorunlu göç olayı Türk basınından yansımalarıyla ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Özverili ve titiz bir çalışmanın ürünü olan bu çalışmayla siz değerli araştırmacı ve okuyuculara yararlı olabilirim kendimi çok mutlu hissedeceğim.

Bu çalışmamı hazırlamam esnasında her türlü fedakârlığı gösterdiğinden, her yönüyle örnek aldığımdan keşke daha öncelerde tanışsam dediğim, hakkını ödeyemeyeceğim çok değerli Hocam Prof. Dr. Yavuz ERCAN'a,

Dersler esnasında engin bilgi ve tecrübeleri sayesinde çok şey öğrendiğim ve anlayışlarını daima yanımda hissettiğim Hocalarım, Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN, Yrd. Doç. Dr. Eftal Şükrü BATMAZ ve Dr. Deniz BİLGİN'e,

Derslere katılmam ve çalışmalarımı aksatmadan yürütebilmem için destek ve yardımlarını her zaman yanımda hissettiğim değerli komutanlarım, Albay Mustafa DEĞER, Yarbay Bülent BALAÇ, Binbaşı Abdülkadir TÜTER ve Yüzbaşı Sabri GÜLEÇ'e,

Milli kütüphaneye gittiğimde güler yüzlülüğü ile beni karşılayıp her türlü kolaylığı sağlayan Kemal KAYA Bey ve çalışmalarım esnasında hep yanımda olan Yavuz GENÇ'e,

Bizlere yardım etmeyi kendisi için en büyük mutluluk addederek, bıkmadan, usanmadan sorularımıza büyük bir içtenlikle cevap veren Enstitümüzün Öğrenci İşleri Şefi Fatma MESCİ Hanım'a,

Ve adını buraya yazamadığım tüm dost ve arkadaşlarıma sonsuz saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Rüştü YILMAZ

Ankara-2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BULGARİSTAN ve BULGARİSTAN TÜRKLERİ

I. Komünizmin İlk Yıllarında Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri	
(1944–1961)	7
1. Siyasal Gelişmeler.....	7
2. Siyasal Gelişmelerin Bulgaristan Türklerine Etkileri.....	12
A. Eğitim Alanında Yapılan Değişiklikler.....	18
B. Türk Basını Konusunda Yapılan Değişiklikler.....	21
C. Dini Yaşantı Konusunda Meydana gelen Değişiklikler.....	23
II. Jivkov Döneminde Bulgaristan ve Asimilasyona Giden Yol	
(1962–1983).....	26
1. Jivkov'un Genel Siyasi Politikaları.....	26
2. Jivkov Döneminde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler.....	29
3. Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK GÖÇE GİDEN SÜREÇ

I. Asimilasyonun Son Aşaması: Türklerin Asimilasyonu.....	41
1. Asimilasyon Politikası Uygulamalarının Başlangıcı.....	41
2. Asimilasyon Politikası Uygulamalarının Basında Duyulması.....	44
A. Türk Basınında Olaylardan Bahsedilmesi.....	44

B. Dünya Basınında Olaylardan Bahsedilmesi.....	45
3. Türk Basınına Yansıdığı Şekliyle Asimilasyon Politikası	
Uygulanmasının Nedenleri.....	46
II. Türk Basınına Yansıdığı Şekliyle Bulgaristan'daki Türklerin	
Asimilasyonu.....	48
1. Zorla İsim Değiştirme.....	48
A. Öldürme Olayları.....	50
B. İşkence Olayları.....	51
C. İntihar Olayları.....	53
Ç. İç Sürgünler ve İşten Çıkarmalar.....	54
2. Türkçe Yer Adlarının Değiştirilmesi.....	56
3. Türkçe Konuşmak ile Türkçe Basın ve Yayının Yasaklanması.....	57
4. Türkçe Müziğin Yasaklanması.....	58
5. Türk Çocuklarını Bulgarlaştırma Faaliyetleri.....	59
6. Kısırlaştırma Faaliyetleri.....	60
7. Haberleşme Özgürlüğünün Kısıtlanması.....	61
8. Dini Yaşamın Kısıtlanması.....	63
9. Psikolojik Baskılar.....	65
A. Bulgaristan'da Türk Olmadığı İddiası.....	65
B. Türkiye'yi Kötüleme Kampanyaları.....	67
C. Göç Ümitlerinin Kırılmaya Çalışılması.....	68
10. Diğer Bazı Uygulamalar.....	69
11. Asimilasyonun Sonuçları.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASİMİLASYONA TEPKİLER

I. Türkiye'den Tepkiler.....	72
1. Hükümetten Tepkiler.....	72
2. Siyasi Partiler ve Bazı Siyasilerden Tepkiler.....	77
3. Türk Yazarlardan Tepkiler.....	80
4. Göçmen Derneklerinden Tepkiler.....	82
5. Diğer Resmi/Resmi Olmayan Kurum ve Kuruluşlardan Tepkiler.....	84

6. Protesto Gösterileri.....	86
7. Türkiye Radyo ve Televizyonu'nun Çalışmaları.....	89
II. Türkiye Dışından Tepkiler.....	92
1. Türkiye Dışındaki Türklerden Tepkiler.....	92
2. Dış Basından Tepkiler.....	94
3. Bazı Devletlerden Tepkiler.....	97
A. Türkiye Yanlısı Tepki Veren Bazı Devletler.....	97
a. Amerika Birleşik Devletleri.....	97
b. İngiltere.....	100
c. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.....	101
B. Tarafsız Politika İzleyen Bazı Devletler.....	101
a. Yugoslavya.....	101
b. Romanya.....	102
c. Kuveyt.....	103
C. Bulgaristan Yanlısı Tepki Veren Bazı Devletler.....	104
a. Sovyetler Birliği.....	104
b. Yunanistan.....	105
c. Irak.....	106
ç. Suriye.....	107
III. Bazı Uluslararası Kuruluşlardan Tepkiler.....	108
1. Avrupa Konseyi.....	108
2. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO).....	109
3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK).....	111
4. Birleşmiş Milletler (BM).....	112
5. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ).....	113
6. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET).....	117
7. Uluslararası Af Örgütü.....	117
8. Helsinki İzleme Komitesi.....	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ASİMİLASYON SÜRECİNDE TÜRK- BULGAR İLİŞKİLERİ ve BÜYÜK GÖÇ OLAYI

I. Asimilasyon Sürecinde Bulgaristan (1984–1989).....	122
--	------------

1. Bulgaristan’da Yaşananlar.....	122
A. Asimilasyonun Ana Kaynağı: Jivkov ve Bulgaristan Komünist Partisi.....	122
B. 1985 Yılı Nüfus Sayımı.....	123
C. Basını Engelleme Çabaları.....	124
Ç. Başka Ülkelere Sığınan Bulgaristan Türkleri.....	126
a. Naim Süleymanoğlu.....	128
b. İlyas Şükrüoğlu.....	129
c. Mustafa Süleymanoğlu.....	130
2. Farklı Yönleriyle Bulgaristan.....	131
A. Bulgaristan–Mafya İlişkileri.....	131
B. Bulgaristan–PKK İlişkileri.....	133
II. Türkiye-Bulgaristan İkili İlişkileri (1984–1989).....	134
1. Siyasi Alandaki İkili İlişkiler.....	134
A. 1985 Yılı Karşılıklı Notalaşma.....	135
B. Göç Antlaşması Teklifi.....	138
2. Ekonomik Alanda İkili İlişkiler.....	140
3. Kültürel Alanda İkili İlişkiler.....	142
4. Diğer Alanlardaki İkili İlişkiler.....	143
III. Büyük Göç Olayı.....	144
1. Dalga Dalga Göç: 1989 Büyük Göçü.....	144
A. Sınır Kapısının Açılması ve Vizesiz Kabul Dönemi.....	144
B. Göçmenlere Vize Uygulanmaya Başlanması.....	147
2. Göç Sürecinde Türkiye.....	149
A. Göç İçin Türkiye’nin Anlaşmak İstemesi ve Bulgaristan’ın Karşı Tutumu.....	149
B. Göçmenlere Sağlanan Olanaklar.....	151
C. “Bulgaristan’a” Geri Dönen Göçmenler.....	154
3. Göç Sürecinde Bulgaristan.....	156
A. Göç Edenlere Uygulanan İnsanlık Dışı Muameleler.....	156
B. Pomak Türklerinin de Türkiye’ye Göç Etmek istemesi ve Bulgaristan’ın Tutumu.....	159

4. Göçe Tepkiler.....	160
A. Türkiye’den Göçe Tepkiler.....	160
a. Türk Hükümetinin Tutumu.....	160
b. Siyasi Partilerin Tutumu.....	161
c. Türk Yazarlarının Tutumu.....	163
ç. Halkın Tepkisi ve Protestolar.....	164
B. Bulgaristan’dan Göçe Tepkiler.....	166
C. Diğer Devletler ile Uluslararası Kurum ve Kuruluşlardan Tepkiler.....	167

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖÇ SONRASI DURUM

I. Göç Sonrası Bulgaristan.....	169
1. Büyük Göç Olayının Bulgaristan’a Siyasi Etkileri.....	169
2. Büyük Göç Olayının Bulgaristan’a Ekonomik Etkileri.....	174
3. Jivkov Sonrası Dönemde Bulgaristan Türkleri.....	175
II. Göç Sonrası Türkiye.....	180
1. Büyük Göç Olayının Türkiye’ye Etkileri.....	180
2. Türk-Bulgar İkili İlişkilerinde Meydana Gelen Değişmeler.....	181
SONUÇ.....	183
KAYNAKÇA	187
EKLER.....	192
Ek 1: 1879–1978 Yılları Arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Eden Türk Nüfusu.....	192
Ek 2: 1983–1989 Türkiye Sofya Büyükelçisi Ömer Engin Lütem ile Yapılan Görüşme.....	193
Ek 3: 1989 Yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Eden Bazı Göçmenler ile Yapılan Görüşmeler.....	201
ÖZGEÇMİŞ.....	210

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.r.	: adı geçen rapor
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFB	: Fransız Haber Ajansı
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Amerikan Haber Ajansı
AT	: Avrupa Topluluğu
BKP	: Bulgaristan Komünist Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BSP	: Bulgaristan Sosyalist Partisi
C.	: Cilt
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
DPA	: Alman Haber Ajansı
DYP	: Doğru Yol Partisi
GATT	: General Agreement of Tariffs and Trade (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması)
HP	: Halkçı Parti
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MDP	: Milli Demokrasi Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MP	: Muhafazakâr Parti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
Prof.	: Profesör
s.	: sayfa

SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrat Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yrd.	: Yardımcı
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyonu
Türk-İş	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

GİRİŞ

Osmanlı Devleti Balkanlar'da yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. Balkanlar'da Türk yönetiminin olduğu ülkelerin, en önemlilerinden birisi de şüphesiz Bulgaristan'dır. Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçün incelendiği bu tezde, Bulgaristan'ın Türk yönetimine girişinden ve bölgede Türk varlığının oluşumundan bahsedilmesi, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşüncesiyle gerekli bulunmuştur.

1326 yılında Orhan Gazi'nin tahta geçmesiyle birlikte Osmanlı Devleti Batı yönünde ilerlemeye başlamıştır. 1352 yılında Gelibolu'da Çimpi kalesi alınarak Balkanlarda ilk kez sağlam bir dayanak noktası ele geçirilmiştir. Çimpi Kale'sinin alınmasından iki yıl sonra da Gelibolu Kalesi alınarak ikinci bir dayanak noktası oluşturulmuştur. Ardından da Bolayır, Çorlu ve Tekirdağ alınmıştır.¹

Balkan Devletleri arasında Osmanlı ilerlemesini engellemek için Haçlı birleşmeleri yapılmıştır. Ancak güçlü Osmanlı ordusuna karşı direnememişler ve Balkanlarda Osmanlı genişlemesi aynı hızla devam etmiştir.

Osmanlıları Balkanlar'dan atmak için 1364 yılında Bulgar, Sırp, Macar ve Eflak orduları birleşmiştir. Yapılan Sırpsındığı Savaşı'nı Osmanlı Devleti'nin kazanmasıyla Balkanlar'da Türk ilerlemesinin durdurulamayacağı anlaşılmıştır. Kazanılan bu zaferle Meriç Nehri'nin kontrolü Osmanlı Devletine geçince Balkanlar'daki Macar üstünlüğü kırılmaya başlanmıştır.

¹ Nikolay Todorov, **Bulgaristan Tarihi** (Çeviren: Veysel Atayman), Öncü Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 40.

1331'den 1371 yılına kadar kırk yıl süreyle Bulgar Devleti'ni yöneten Çar İvan Alexander öldükten sonra ülke üç oğlu arasında paylaşılmıştır. En küçük oğlu İvan Şişman tarafından Tırnova Krallığı, ortanca oğlu Boyar İvanko tarafından Dobruca Krallığı ve en büyük oğlu tarafından Vidin Krallığı kurulmuştur. Kardeşler zaman zaman Osmanlıları durdurmak için aralarında uzlaşmışlarsa da gerçekte aralarında var olan anlaşmazlık nedeniyle başarılı olamamışlardır. Bu durum Osmanlıların ilerlemesini kolaylaştırmıştır.

1371 yılında Lala Şahin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Çirmen'de Bulgarlar'ı yenilgiye uğratmıştır. Osmanlılar bu savaş sonunda Çorlu ve Lüleburgazı ele geçirmiştir. Daha sonra ise Malkara, Keşan, İpsala, Dedeğaç ve Dimetoka gibi Trakya'nın önemli şehirleri Osmanlı yönetimi altına girmiştir. 1373 yılında ilk kez Dobruca Krallığı Osmanlı Devleti yönetimi altına alınmıştır. 1376 yılında da Tırnova Kralı İvan Şişman kız kardeşi Tamara'yı Sultan I. Murat'a vermiş ve böylece Osmanlı Devleti ile Tırnova Bulgar Krallığı arasında yakınlaşma başlamıştır. Bundan sonra Trakya'nın kuzeyindeki Bulgar toprakları Balkanlar'daki iç karışıklıklardan da istifade edilerek birer birer Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1382 yılında uzun bir kuşatmanın ardından Sofya ele geçirilmiştir. Sofya'nın ele geçirilmesiyle Tırnova Krallığı da Osmanlı Devleti'ne vergi ödemek zorunda kalmıştır. 1388 yılında Osmanlı Ordusu Sırp ve Bosna orduları tarafından ani bir baskınla Ploşnik'te bozguna uğratılmıştır. Bundan cesaret alan Balkan devletlerinde, Türkleri Balkanlardan atma fikri tekrar canlanmıştır. Bu amaçla tekrar birleşerek Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlardır. 1389 yılında Kosova'da yenilen Balkan devletlerinden Sırbistan, Osmanlılara bağlanmıştır. Bu savaşla Balkanlar'dan Türklerin atılacağına dair olan tüm umutlar kırılmıştır. Bu arada, Bulgarların Balkan ülkeleri ile ittifak yapmasını önlemek için Osmanlı ordusunca Bulgaristan'a seferler düzenlenmiştir. 1393 yılında üç ay süren bir kuşatma sonunda Tırnova ele geçirilmiştir. Tırnova'nın alınmasıyla en büyük Bulgar Krallığı olan Tırnova Krallığı tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Tırnova'dan sonra 1396 yılında Niğbolu, Silistre ve Vidin Kaleleri de ele geçirilince bugünkü Bulgaristan topraklarının tamamı Osmanlı yönetimi altına girmiştir.

Bulgaristan topraklarına Türk nüfus yerleştirilmesinin sebeplerinden birisi devletin batıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunabilmesi amacıdır. Bu amaçla bölgeye Anadolu'da konar-göçer hayatı yaşayan Yörükler, Türkmenler, Konyarlar ve Tatarların² bir kısmı yerleştirilmiştir. Yönetim altına alınan bu toprakların çekiciliğine kapılan, ayrıcalıklı imkânlarla kavuşma isteğinde olan, girişken ve atak kimi Türk grupları da kendiliğinden bölgeye göçmüşlerdir. Daha sonra Anadolu'da yaşanan Celali ayaklanmaları gibi huzursuzluklar yüzünden de Anadolu'dan Rumeli'ye bazı Türk grupları göçmüştür.³ Osmanlı topraklarına katılan Bulgaristan'a Anadolu'dan devlet görevlilerinin de katılmasıyla Türk nüfus oldukça artmıştır. Bulgaristan'da Türk varlığının oluşmasında temel etkenler bunlardır.⁴

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a kesin olarak yerleşmesinden sonra tahrirler yapılmış ve bölge sancak teşkilatına tabi tutularak merkeze bağlanmıştır. Bulgaristan'ın İstanbul'a yakınlığı ve batıya giden yolların bir kısmının buradan geçmesi, söz konusu uygulamayı gerekli kılmıştır. Bu tarihten itibaren Bulgaristan'da sıradan günlük olayların dışında herhangi bir sorun yaşanmamış ve bu durum ondokuzuncu yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir.

Bu yüzyılın başında Avrupa'da sömürgecilik faaliyetleri en üst düzeye çıkmış ve bu işte İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya ilk sırada yer almıştır. Bu gruba daha sonraları birliklerini tamamlayan İtalya ve Almanya da katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıf kaldığı bu dönemde söz konusu ülkelerin müdahalesi artmıştır. Ortak amaçları Akdeniz üzerinde egemenlik sağlamaktır. Osmanlı toprakları İngiltere'nin Uzakdoğu'daki sömürgelerine giden yol üzerindedir. Rusya ise sömürgecilik yarışına katılabilmek için sıcak denizlere, yani Akdeniz'e inmek zorundadır. Bu yol üzerinde yine Osmanlı toprakları vardır. Akdeniz'de güçsüz bir Osmanlı Devleti yerine İngiltere ve Rusya'nın hâkim olmasını istemeyen Fransa da bu yarışta yer almıştır. Bu

² Bu yerleştirmeler, gelişigüzel olmayıp devletin iskân politikasına göre yapılmıştır. Konar-göçer hayatı yaşayan Türk gruplarının seçilmesinde onların düzenli hayata geçirilerek kontrol altında bulundurulmaları amaçlanmıştır.

³ Bilâl N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 167.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Tayyip Gökbilgin, **Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1957, s. 1–100.

nedenle İngiltere, Rusya ve bir Akdeniz ülkesi olan Fransa, Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve topraklarını ele geçirmek için adeta birbirleriyle yarışmışlardır.

Rusya için en uygun politika Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını ele geçirmek veya Kafkasya üzerinden Akdeniz'e inmektir. Bu amaçla Yunanlılar, Romenler ve Bulgarlarla ilgilenir. Bulgar gençlerinden bir kısmı Rusya'da bu yönde eğitilir ve yavaş yavaş Bulgaristan'ın bağımsızlığı yolunda ayaklanmalar başlar.

1876 yılına gelindiğinde özellikle Bulgar Devleti kurma çabasında olan Ruslar bölgedeki Türkleri azınlıkta göstermesine rağmen Türk nüfusla Bulgar nüfus yarı yarıyadır. Hatta bazı şehirlerde Türk nüfus Bulgar nüfustan fazladır. Tuna vilayeti'nin altı sancağında⁵ 1.130.000 Bulgar nüfusa karşılık 1.120.000 Türk nüfus vardı. Doğu Rumeli adını alan Filibe ve İslimye sancaklarında ise aynı yıl yapılan sayımlara göre 483 bin Bulgar nüfusa karşılık 681 bin Türk nüfus mevcuttur.⁶

1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Türk nüfusu, Rusların bu bölgede sıcak denizlere inmesini kolaylaştıracak bir Slav devleti kurma politikasının sonucu olarak, büyük zarara uğratılmıştır. Bir milyon bölge Türkü kanlı bir şekilde yurtlarından göç zorlanmış ve bunlardan 450 bini göç yollarında ölmüş ya da öldürülmüştür.⁷ Böylece, Ruslar tarafından Osmanlı Devleti'nin Tuna vilayetinde azınlıkta olan Bulgarlara bir ülke oluşturulmuştur. Bu savaş sonrası 3 Mart 1878 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Bulgaristan Prensligi ortaya çıkarken, bölgedeki Türkler azınlık konuma düşürülmüş ve bu antlaşmanın imzalandığı tarih Bulgaristan Türkleri sorununun başlangıç noktasını oluşturmuştur.⁸

Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusu, Bulgaristan'ın Prenslük dönemi ve bağımsızlığını kazandığı dönemde bilinçli olarak belirli bir oranın altında tutulmaya ça-

⁵ Niş sancağı hariç

⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 18.

⁷ Kamuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, Başkent Gazetecilik Matbaası, İstanbul, 1986, s. 24 “Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yavuz Ercan, **Toplu Eserler: II, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, s.146–175 ve s. 362–379**”

⁸ Uluslararası ve ikili antlaşmalarda Bulgaristan Türklerinin durumu için bakınız: Şimşir, **a.g.e.**, s. 365-384.

lışılmıştır. Bulgar hükümeti baskı politikalarına ek olarak Türk nüfusun yaşam düzeylerini de en alt düzeyde tutmaya özen göstermiştir. Türk nüfusu önceleri Bulgar nüfusuyla eşit durumda iken Bulgaristan'ın kurulmasını müteakip, göçler ve soykırımlar sonucunda gittikçe azalmıştır.⁹

Rusların Balkanlardaki hâkimiyetini kendileri için sakıncalı bulan Avrupalı devletlerle Osmanlı Devletini arasında imzalanan 13 Haziran 1878 tarihli Berlin Antlaşması¹⁰ ile Edirne Vilayeti'nin Filibe ve İslimye sancakları üzerinde yeni bir yönetim birimi modeli olan Doğu Rumeli vilayeti kurulmuştur. Bulgaristan Prensiği 1885 yılında Berlin Antlaşması hükümlerini hiçe sayarak Doğu Rumeli vilayetini de topraklarına katmış ve bölgede yaşayan Türkler, Bulgar yönetimi altına girmiştir.

1908 yılı Osmanlı Devleti için ciddi karışıklıkların yaşandığı bir dönemdir. Bu yıllarda II. Abdülhamit tahttan indirilmiş, Meşrutiyet yönetimi ikinci kez ilan edilmiş ve bu karışıklıktan yararlanan Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bulgarlar ayrıca, 1912–1913 Balkan Savaşları sonunda Batı Trakya ve Rodoplar bölgesi'nde bulunan Kırcaali, Eğridere, Koşukavak, Darıdere, Mestanlı, Ortaköy, Dövlen, Paşmaklı ve Nevrekep isimli Türk kent ve kasabalarını topraklarına katmışlardır. Buralarda yaşayan Türkler de Bulgar egemenliği altına girmiştir. Bu savaş esnasında da Bulgarların baskıcı ve ayrımcı uygulamalarına dayanamayarak göç eden Türklerin sayısı 200 binden fazladır.¹¹

Bulgaristan Türkleri, Birinci Dünya Savaşı sonunda önce ihtilal ve sonrasında da seçimle göreve başlayan Çiftçi Partisi yönetimindeki dönemde,¹² diğer yıllara göre nispeten daha huzurlu yaşamıştır. Bunda, iki milletin henüz bitmiş olan Birinci Dünya Savaşı'nda aynı ittifakta yer almalarının etkisi büyüktür. İktidarın çiftçi des-

⁹ 1879 yılından 1901 yılına kadar yapılan baskılara dayanamayarak 677.857 kişi göç etmiştir. “*Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özber, a.g.e, s. 31.*”

¹⁰ Berlin Antlaşması Çarlık Rusya, İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa arasında imzalanmıştır.

¹¹ Tefik Bıyıkhoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele, C. I.** , Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1986, s. 93.

¹² 1919–1923 yılları arası.

teğine muhtaç olması ve ülke Türkleri'nin yüzde sekseninin çiftçi olmasının bir sonucu olarak Türkler lehine önemli değişiklikler Çiftçi Partisi döneminde yapılmıştır.

1923'de yapılan bir darbe ile Bulgaristan'da Çiftçi hükümetinin devrilmesi sonrası yönetime faşist bir kadro geçmiş ve ortaya atılan “Bulgaristan Bulgarlarıdır” sloganı ile tekrar Türklere yönelik baskılar artmıştır. 1923–39 yılları arasında yaklaşık 200 bin soydaş Türkiye'ye gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı başları ve sonrası yıllarda ülke dışına çıkışlar yasaklanmış olduğundan benzer göçlerde göreceli bir yavaşlama olmuş ve böylece göçmen sayısı 20 binde kalmıştır.

1944 yılından itibaren Bulgaristan'da komünist dönem başlamıştır. Bu dönemde azınlıklarla ilgili olarak asimilasyon politikaları daha sistemli ve planlı hale getirilerek her fırsatta uygulamaya konulmuştur.

Bu araştırmanın amacı, Todor Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri'nin konumu ile özellikle 1984–1989 yılları arasında Türklere uygulanan asimilasyon politikasının ayrıntılarıyla incelenmesidir. Bulgaristan'da Türklere Bulgarlaşmaları için uygulanan yöntemler ve yapılan baskılar anlatılarak “Büyük Göç” olayının gerçekleşmesi, Türk basınındaki (Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerine göre) yansımalarıyla değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BULGARİSTAN ve BULGARİSTAN TÜRKLERİ

I. Komünizmin İlk Yıllarında Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1944–1961)

1. Siyasal Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Dünyada güçler dengesi değişmiştir. Savaştan yenik çıkan Almanya, İtalya ve Japonya'ya ek olarak galip devletlerden İngiltere ve Fransa da savaş esnasında büyük ölçüde yıprandığından dünya politikasında etkileri azalırken, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya dünya politikasında ön plâna çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi tekrar kıtasına çekilme eğilimindeyken Sovyet Rusya yayılmacı politika izlemiştir.¹³

Amerika Birleşik Devletleri'nin kamuoyunun baskısıyla kıtasına çekilmesini fırsat bilen Sovyet Rusya Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde yayılmaya ve genişlemeye çalışırken, diğer yandan da savaşta Almanya'nın yanında yer alan devletlere savaş açmıştır. Bu nedenle, Sovyet Rusya 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilân etmiş ve müteakiben Sovyet orduları 8 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'ı işgal etmiştir. Bulgaristan'ın işgaliyle mevcut krallık rejime son verilerek komünist rejim aşama aşama yerleştirilmiştir.

9 Eylül 1944'te komünistlerden, çiftçilerden, bağımsızlardan ve bazı ordu mensuplarından oluşan “Vatan Cephesi” hükümeti Sovyet Rusya destekli bir darbe ile kurulmuştur. Başbakanlığa Kimon Georgiev getirilmiştir. Müttefik devletlerle 28 Ekim 1944'te yapılan barış anlaşmalarının ardından Bulgaristan büyük bir hızla Sovyet etkisinin altına girmiştir.

¹³ Rifat UÇAROL, **Siyasî Tarih (1789–1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 559–662.

Bulgaristan Komünist Partisi liderlerinden olup 1920’li yıllardan itibaren Sovyetlerde yaşayan Georgi Dimitrov 16 Mart 1945’te Bulgaristan’a dönerek parti idaresini ele almıştır. Georgi Dimitrov’un Bulgaristan’a dönmesiyle birlikte Sovyet destekli Bulgaristan Komünist Partisi gittikçe güçlenirken, Vatan Cephesi Hükümeti içindeki ayrılıklar daha belirgin hale gelmiştir.

8 Eylül 1946’da Bulgaristan’ın krallık rejiminden cumhuriyet rejimine geçilmesi hususunda yapılan halk oylaması sonuçlarına göre halkın yüzde 92,7’si Bulgaristan’ın cumhuriyet olması yönünde oy kullanmıştır. 15 Eylül’de cumhuriyetin ilân edilmesinin ardından Kral II. Simeon 16 Eylül’de Bulgaristan’ı terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁴ 27 Ekim 1946’da yapılan seçimlerde Vatan Cephesi oyların yüzde 70,8’ini alarak 465 mebuslu parlâmentoda 364 sandalyeye sahip olmuştur.¹⁵ Vatan Cephesi içinde ağırlıklı bir güce sahip olan Bulgaristan Komünist Partisi de 277 sandalye kazanarak meclisteki en büyük grup haline gelmiştir. Bu seçim sonrası Vatan Cephesi’nce kurulan hükümette Bulgaristan Komünist Partisi’nin ilk sekreteri olan Georgi Dimitrov Başbakanlığa getirilmiştir. Ayrıca içişleri ve adalet bakanlıkları gibi önemli bakanlıklar Bulgaristan Komünist Partisi mensubu mebuslara verilirken diğer bakanlıklar da komünist rejim sempatanlarına bırakılmıştır.¹⁶ Bu tarihten sonra Bulgaristan Komünist Partisi’nin ülkedeki konumu giderek güçlenmiştir. Nikolay Petrov’un başkanlığını yürüttüğü Çifti Partisi de muhalif 101 sandalyeden 69’una sahip olarak ülkenin ikinci önemli partisi olmuştur.

Bulgaristan, Müttefik devletlerle¹⁷ sınırlarında hiçbir değişiklik olmadan 10 Şubat 1947 tarihinde Paris Barış Antlaşmasını imzalayarak uluslararası plâformda kendini güvence altına almıştır. Bu antlaşmanın ardından Bulgaristan’ı Şubat 1947’de İngiltere, Mart 1947’de Amerika Birleşik Devletleri resmen tanımıştır.

¹⁴ Todorov, **a.g.e.**, s. 123.

¹⁵ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan günümüze kadar)**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1983, s. 216.

¹⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 167.

¹⁷ Müttefik devletler, Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve Fransa’dır. Bu anlaşma sonunda Bulgaristan sınırları 1 Ocak 1941’deki şekliyle kabul edilmiştir. Dolayısıyla sınırlarında herhangi bir değişme olmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Uçarol, **a.g.e.**, s. 662-666.

Bulgaristan'ın uluslararası plâftormda güvence altına alınmasının ardından hükümete katılan komünist bakanlarca Sovyetlerin emriyle tasfiye süreci başlatılmıştır. Muhalif parti liderleri Hitler'le işbirliği yapmak ya da Batının casusu olmak gibi suçlarla yargılanarak idam edilmiştir. Çiftçi Partisi lideri Nikolay Petrov bahsedilen gerekçelerle Eylül 1947'de idam edilmiştir. Böylece, ülkedeki tek güçlü muhalefet de etkisiz hale getirilmiştir. Komünist rejim yanlısı olmayan binlerce kişi ya idam edilmiş ya da hapis cezasına mahkûm olmuştur. Resmi rakamlara göre 2.680 kişi idam edilirken 6.870 kişi de hapse mahkûm olmuştur.¹⁸

4 Aralık 1947'de tamamen komünist esaslara dayalı yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle beraber Sovyet orduları Bulgaristan'dan çekilmiştir. Sovyet komünist felsefesiyle hareket eden Bulgar yöneticileri, iktidarı da elinde bulundurmanın verdiği güçle, 23 Aralık 1947 tarihinden itibaren ülkedeki tüm madenleri, bankaları, sanayi ve ticaret kuruluşları devletleştirmiştir. Dış ticarete ve iç ticarete özel sektör kaldırılmıştır.¹⁹ Bununla beraber özel toprak mülkiyeti yasaklanarak tarımda kooperatifleşme sürecine gidilmiştir.

1947 yılından itibaren Sovyet Rusya'nın on altıncı²⁰ uydusu olarak nitelendirilebileceğimiz Bulgaristan'a komünist rejim, 1948 yılında yerli komünistlerin de çeşitli nedenlerle tasfiye edilmesiyle tam olarak yerleşmiştir. Bunda, Sovyet lider Stalin'in yerli komünistlerin milliyetçi tutum ve davranışlarından rahatsız olmasının etkisi fazladır.

Başbakan Dimitrov, 1949 yılında ölünce yerine Vasil Kolarov geçmiştir. Vasil Kolarov da 1950 başlarında ölünce yerine Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanı Vulko Çervenkov başbakan olmuştur. Çervenkov Sovyet hayranı bir lider olduğundan Sovyet lideri Stalin'i kendisine örnek almış ve ülkede komünizmin yaygınlaşması için her yola başvurmuştur. Bulgaristan, dış politikada uy-

¹⁸ Ömer Engin Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri 1983–1989, C. I**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 26.

¹⁹ Todorov, **a.g.e.**, s. 125.

²⁰ On beş uydu devlet şunlardır: Litvanya, Letonya, Estonya, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Kazakistan, Arnavutluk, Çekoslovakya, Macaristan ve Romanya.

güçlenen sert ve Sovyet yanlısı politikaların bir sonucu olarak, Şubat 1950’de Amerika Birleşik Devletleri ile diplomatik ilişkileri durdurmuştur. Yunanistan’da faaliyet gösteren komünist gerillâlara yardım ettiğinden Bulgar-Yunan ikili diplomatik ilişkileri iyice zayıflamıştır. 1948 yılında Yugoslavya’nın Doğu bloğundan çıkarılmasından sonra, Sovyet yanlısı olmayan tutumundan dolayı, Bulgaristan’la ikili ilişkileri gerginleşmiştir. Türk-Bulgar ilişkileri konusunda ise, Bulgaristan’ın ülkesindeki Türk azınlığı Türkiye’ye göçe zorlaması nedeniyle arasında siyasal gerginlikler yaşanmıştır.

Balkanlarda yaşanan yoğun Sovyet baskısı Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya’yı birbirine yakınlaştırmıştır. Bu üç devlet Sovyetlerin olası bir saldırısına karşı 28 Şubat 1953’te Ankara’da Balkan Pakti’ni, resmi adıyla Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasını, imzalamıştır. Bu üç ülke aynı zamanda komünist yayılmaya karşı oluşturdukları emniyet kuşağı sayesinde Amerika Birleşik Devletleri’nden askeri ve ekonomik alanda menfaat sağlamayı hedeflemiştir.²¹

Sovyet lider Stalin’in 1953 yılında ölümünden sonra Sovyetler dışı karşı ilımlı politikalar izlemeye başlamıştır. Buna paralel olarak Bulgaristan yönetimi de içte ve dışta ilımlı politikalar oluşturmaya başlamıştır.

1954 yılında Çervenkov Bulgaristan Komünist Partisi Genel Sekreterliği’ni bırakınca bu göreve Sovyetlerin tam destek ve güvenini alan Todor Jivkov²² getiril-

²¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Uçarol, **a.g.e.**, s. 735-738.

²² Yoksul köylü bir aileden gelen Jivkov, gençlik yıllarını Sofya’da geçirdi. II. Dünya Savaşı sırasında Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu olarak bilinen direniş hareketinin örgütlenmesinde görev aldı. Savaştan sonra yönetim kademelerinde yükselerek, başta binlerce siyasî muhalifi tutuklayan Halk Milisleri’nin komutanlığı olmak üzere birçok önemli görevde bulundu. 1951’de Politbüro üyesi oldu. Mart 1954’te Merkez Komitesi birinci sekreterliğine getirilerek sosyalist ülkeler arasında en genç parti lideri oldu. 1962–1971 yılları arasında başbakan olarak görev yapan Jivkov 1972’de Bulgaristan’ın yeni anayasasıyla oluşturulan Devlet Konseyi Başkanlığına seçildi. 1965’te sosyalist bir ülkede ilk kez görülen muhalif parti üyeleriyle subayların önderliğindeki bir darbe girişimini önlemeyi başardı. Jivkov iç ve dış politikada Sovyet çizgisine sıkı sıkıya bağlı kaldı. Onun yönetiminde Bulgaristan’da sanayileşme aksamadan ilerledi ve halkın yaşam düzeyi büyük ölçüde yükseldi. Buna karşılık Jivkov yönetimi ülkedeki Türk azınlığa karşı zorla asimilasyon politikası uygulayarak 1989 baharında Türkiye’ye doğru büyük bir göç akınının başlamasına neden oldu. 1989 Doğu Avrupa’yı saran demokratikleşme dalgası sonucunda Jivkov Kasım 1989’da bütün görevlerinden çekilmek zorunda kaldı. Ocak 1990’da tutuklandı. İki yıl sonra “zimmete geçirmek” suçundan 7 yıl hapis cezasına mahkûm oldu. Ancak bozulan sağlık durumu nedeniyle hapis cezası ev hapsine çevrildi. 1996’da Bulgar Yüksek Mahkemesi

miştir.

Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti Birinci Sekreteri Kruşçev'in Malenkov ve arkadaşlarını tasfiye etmesine paralel olarak Jivkov'da Çervenkov ve arkadaşlarını 1956 yılında iktidardan uzaklaştırmıştır.²³ Çervevkov iktidardan uzaklaştırılmasına rağmen politbüro üyeliği devam etmiş Başbakanlığa ise Çervenkov'un zamanında hapsettiği Anton Yugov getirilmiştir. Geçmişte yaşadıklarından dolayı birbirleriyle iyi anlaşamayan Çervenkov ve Yugov'un anlaşmazlıkları parti içerisinde Jivkov'u ön plana çıkarmıştır.

Sovyet lider Stalin'in desteğiyle parti içinde gittikçe güçlenen Jivkov Stalin öldükten sonra, 1953 yılında, yerine geçen Kruşçev ile de iyi ilişkiler içerisinde olmayı başarmıştır. Bu dönemde daha da güçlenmeye başlayan Jivkov parti içerisinde kendisine yakın olmayan kişileri tasfiye etmiştir. Özellikle, genç komünistleri yanına çekmeye çalışmış olan Jivkov onlara parti içerisinde önemli görevler vererek teşvik etmiştir. Daha sonraki yıllarda parti içerisinde önemli görevlere gelecek olan Aleksandır Lilov ve kızı Ludmila Jivkova bu şahıslardan bazılarıdır.

Stalin'in yerine geçen Kruşçev, Stalin'in uygulamalarını 1961 yılından itibaren kötülemeye başlamıştır. Buna paralel olarak uydu devlet başkanlarından da aynı davranışı beklemiştir. 1961 yılı Kasım ayında Bulgaristan Komünist Partisi içerisinde hissedilir bir ağırlığı bulunan Çervenkov Stalin yanlısı tutumları ve ekonomik gelişmelerin önünde engel teşkil ettiği gerekçesiyle Bulgar Politbürosu üyeliğinden çıkarılmıştır. 1962 yılında Bulgaristan'a gelen Kruşçev, Çervevkov'un yerine Jivkov'u desteklediğini resmen açıklamıştır. Kruşçev'in tam desteğini almasını bilen Jivkov, 1962 yılı Kasım ayında Yugov'dan Başbakanlığı devralmış hem de Bulgaristan Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevine devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Jivkov Bulgaristan yönetiminde en etkin kişi olmuş ve devlet politikaları onun istekleri doğrultusunda şekillenmiştir.

tarafından aklandı. 1998'de zatürre'den hayatını kaybetti.

http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Todor_Zivkov "25.11.2007 tarihinde siteye erişilmiştir."

²³ Lütem, a.g.e., C. I., s. 28.

2. Siyasal Gelişmelerin Bulgaristan Türklerine Etkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan Türkleri'nin hakları çeşitli şekillerde kısıtlanmıştır. Okulların çoğu kapatılmış, okul encümenleri ve cemaatleri dağıtılmıştır. Vakıf malları bakımsız bırakılmış bazılarına da el konulmuştur. Türkçe dergi ve gazete basılması yasaklanmıştır. Birçok Türk siyasî nedenlerle tutuklanarak hapsedilmiştir.

9 Eylül 1944 tarihinde iktidara gelen Vatan Cephesi hükümetini genelde krallık döneminde (1934–1944) haksızlığa uğramış kişiler oluşturmuştur. Bu insanlar yönetime gelince krallık döneminde yapılan her şeyi eleştirmeye başlamıştır. Bu durum Türkler tarafından da desteklenmiştir. Türkler de bu sayede kaybettikleri haklarına sahip olmayı umut etmiştir. Bu nedenle, haklarını savunacaklarını düşündükleri Vatan Cephesi hükümetini desteklemiştir. 1944 yılı Aralık ayında Türklerin Vatan Cephesi komiteleri Sofya'da toplanarak eğitim, vakıf ve dini alanlardaki isteklerini belirtmiştir. Bu istekler daha ziyade Türklerin kaybettikleri haklarının tekrar kazanılması doğrultusunda olmuştur. 1945 yılında ülkenin değişik şehirlerinde Türk komiteleri tarafından yapılan toplantılarda da benzer kararlar alınmıştır. Türk komiteler tarafından azınlığın haklarını kısıtlayan yasaların kaldırılması, kapatılmış olan Türk okullarının yeniden açılması, yeni okulların faaliyete geçirilmesine izin verilmesi ve Türkçe gazete yayınlanmasına izin verilmesi gibi konularda kararlar alınmıştır.²⁴ Resmi makamlar bu kararlar karşısında olumsuz bir ifadeye bulunmamalarına rağmen kararları uygulamaktan kaçınmıştır. Örnek olarak, Türk okullarında okutulmak için kitapların yazılmasına izin verilmesine rağmen bunlar bastırılmamıştır. Açılan Türk okullarına devlet yardımı yapılacağına dair söz verilmesine rağmen bu yardımlar 1945 yılında yapılmamıştır. 1946'da yapılan yardım ise çok sınırlı olmuştur. İlk günlerin heyecanı geçince Türklere karşı yine asimilasyon politikaları uygulanmaya başlanmıştır.²⁵ Asimilasyon politikasının yeni hükümetin plânladığı ana politikalarından biri olduğunu bizzat komünist rejimin ilk Başbakanı Georgi Dimitrov, 6 Şubat 1946'da yaptığı konuşmada "Balkanların yalnızca Balkanlılara ait olmasını ve Slav-

²⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s. 174-176.

²⁵ Lütem, **a.g.e.**, s. 72.

ların Balkanlarda başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlara hükmettiği geçmiş zamanın nişaneleri tamamen silinmelidir.” sözleriyle dile getirmiştir.²⁶

Savaş sonrası Bulgar hükümetinin Türklerle ilgili en önemli kararı Türk okullarının 27 Eylül 1946'da devletleştirilmesi olmuştur.²⁷ Devletleştirme ile okulların durumu iyileştirilse de Türklerin azınlık kimliğine ilk darbe vurularak asimilasyon politikasının temeli atılmıştır. Komünist rejimin yardım yaparak Türk okullarının kısa zamanda durumunu düzeltmek yerine devletleştirmesinin asıl amacı, azınlıkları kaynaşma tezi altında birleştirerek ve kimliklerini unutturarak şeklen tek milletten oluşan “Büyük Bulgaristan devleti” ülküsüdür.²⁸

Kaynaşma teziyle Türk azınlığa Türkiye ile hiçbir bağlarının olmadığı hissi uyandırılarak bunun yerine komünizm rejiminin unsurlarından olan sınıf mücadelesinin içinde yer almalarının gerektiği fikri aşılacaktır. Bu konuda Başbakan Dimitrov 1947 Aralık ayında Şumnu'da yapılan bir toplantıda “Türk halkı gözlerini İstanbul ve Ankara'ya değil Sofya'ya dikmelidir” diyerek bunu açıkça dile getirmiştir.²⁹

10 Şubat 1947'de imzalan Paris Barış Antlaşmasıyla Bulgaristan bir taraftan uluslararası statüsünü güvence altına alırken diğer taraftan da insan hakları konusu ilk kez ülke iç hukukuna dâhil edilmiş ve anlaşmaya taraf devletlerin denetimine açılmıştır.

Paris Barış Antlaşması'nın ikinci maddesi “Bulgaristan, ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetmeksizin yönetimi altındaki herkesin söz, basın ve yayın, ibadet, düşünce ve toplantı özgürlükleri dâhil, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak bütün gerekli tedbirleri alacaktır”. Üçüncü maddesinde ise

²⁶ Hüseyin Memişoğlu, **Balkanlar'da Pomak Türkleri**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, s. 62.

²⁷ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 72.

²⁸ İlker Alp, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878–1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 181.

²⁹ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 73.

“Ayrımcı nitelikteki mevzuatını kaldırmak için önlem almış olan Bulgaristan, bu önlemleri tamamlamayı ve ileride de bu maddede açıklanmış olan amaçlarla bağdaşmayacak hiçbir önlem almamayı veya hiçbir yasa çıkarmamayı taahhüt eder.” hükümlerini içermiştir.³⁰

Sovyet anayasası örnek alınarak hazırlanan 4 Aralık 1947 tarihli Bulgar Anayasasının yetmiş birinci maddesi “Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin bütün vatandaşları yasalar önünde eşittir” hükmünü, yetmiş ikinci maddesi de “Tüm Bulgar vatandaşlarının din ve vicdan özgürlüğü tamdır ve herkes inandığı ibadetin gereklerini yerine getirmekte özgürdür” hükümlerini içermiştir.

Hukuk yönünden bakıldığında Bulgaristan Türkleri açısından mutlu bir tablo hayal edilse de gerçek de durum öyle değildir. Bulgaristan yöneticileri sistemli bir şekilde Türklüğü yok etmek için büyük gayretlerle çalışmıştır. Özellikle 4 Ocak 1948 tarihinde Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesince alınan bir kararla Türk azınlık “ülkenin bir kısmından kurtarılması gereken verimsiz ve potansiyel güvensiz bir unsur” olarak ilân edilmiştir. Alınan bu karardan sonra Başbakan Dimitrov Bulgaristan Komünist Partisi toplantısında yaptığı bir konuşmada Bulgar olmayan etnik grupları “toplumun kanayan yarası” olarak ifade etmiş ve Türk azınlık için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.³¹

Bulgar yönetimince sosyalist düzen içerisinde tehlike olarak görülen azınlıklara bu dönemde prenslik ve krallık döneminde yapılan uygulamalarla tezat oluşturacak şekilde asimile etme politikası uygulanmıştır. Devletleştirilen okullarda azınlıklar eğitilerek eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi hedef alınmıştır. Bunda esas gaye, komünizm ideolojisi ile yetişecek azınlıkların sosyalist düzen içerisinde yer alacakları ve etnik kimliklerini unutacaklarına olan inançtır. Bu amaçla komünizmin ilk yıllarında Türklerin azınlık içinde komünizm kültürü ile yetişmiş aydın insanlar

³⁰ Hüseyin Pazarcı, “*Uluslararası Hukuk ve Antlaşmalar Yönünden Bulgaristan’daki Türklerin Statüsü*”, **Ankara Üniversitesi Bulgaristan’da Türkler Semineri, Bildiriler**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985, s. 19–20.

³¹ Nurcan Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999, s. 72.

yetiştirme çabaları görülmüştür. Türk eğitimine yönelik olarak Pedagoji Enstitülerine ilâveten Sofya Üniversitesi'nin Tarih ve Felsefe Fakültesi ile Fizik ve Matematik Fakültesinde Türkçe kısımlar açılmıştır.³² Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Türk anaokulları açılarak komünist ideolojiyi küçük yaşlardan itibaren zihinlere yerleştirmeye çalışılmıştır.³³ Türk azınlık okullarından özel statüde bulunanlarda devlet tarafından destekleneceği ve eğitim düzeyinin artırılacağı düşüncesiyle devletleştirilmiştir. Zaman içerisinde bu okullarda Türkçe dersi azaltılmaya başlanmıştır. Bu okullarda Türkiye'ye karşı antipati uyandırılmaya çalışılmıştır.

Komünist yönetim 1951 yılında çıkardığı bir kararnameyle Türkçe gazete, dergi ve kitap yayınlanmasına komünist ilkelerin dışına çıkmamak koşuluyla izin vermiştir. Parti yetkilileri, bu yolla, Türklere komünist ideolojisinin aşılmasının ve benimsetilmesinin kolaylaşacağını düşünmüştür.³⁴

Bulgaristan yöneticileri öncelikli olarak asimilasyon politikasını uygulamaya ülke içinde yaşayan Hıristiyan azınlıklardan başlamıştır. Sistemli asimilasyon politikasına Hıristiyan azınlıklarca hiçbir direniş gösterilmezken başta Türkler ve Pomaklar olmak üzere Müslüman azınlıklarca büyük direnişler gösterilmiştir. Hatta beklenenin aksine etnik ve dini kimlik Müslüman azınlıklar arasında daha da güçlenmeye başlamıştır. Üstelik ülkede yaşananlara bir tepki olarak Pomaklar, Müslüman Çingeneleler ile Tatarlar da kendilerini Türk olarak tanıtmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında Bulgaristan Komünist Partisi yöneticileri daha sıkı politikalar üretme ve uygulama kararı almıştır. 1948 yılından itibaren Pomaklara yönelik geniş çaplı bir asimilasyon politikası başlatılmıştır. 1952 yılına kadar devam eden bu süreçte Pomaklar küçük gruplar halinde ülkenin değişik bölgelerine sürülmüştür.³⁵

Türkler genelde Bulgaristan'ın kırsal kesimlerinde yaşamıştır. 1949 yılında

³² Mete Uluyurt, **Bulgaristan Sosyal ve Siyasal Yaşamında Türkler**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2005, s. 114.

³³ Hakkı Abdullah Meçik, **Şumnu: Bulgaristan Türkleri'nin Kültür Hayatı**, Hepileri Matbaası, İzmir, 1977, s. 72.

³⁴ Alp, **a.g.e.**, s. 182.

³⁵ Ali Dayıoğlu, **Bulgaristan'daki Müslüman-Türk Azınlığı (1878-2000)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 219.

tarım arazilerinin kooperatiflere devredilmesi sonucunda Türk azınlık iyice güç durumda bırakılmıştır. Topraklarını kooperatiflere devreden Türkler kendi tarlalarında işçi olarak çalışmak zorunda kalmıştır. Karar verme sürecinde söz hakkı verilmeyen Türkler, Bulgar akranlarına göre daha az maaşla daha fazla çalışmak zorunluluğu hissetmiştir.³⁶ Buna komünist rejimin tarım ürünlerini ucuz fiyata alma politikası da eklenince Türklerin yaşam standartları iyice düşmeye başlamıştır.

Tarlaları kooperatifleşme adıyla, okulları daha iyi eğitim verme amacıyla elerinden alınan, dinsel yaşamına ve geleneksel yaşamına müdahalede bulunulan Türkler Türkiye'ye göç etme fikrini benimsemiştir.³⁷ Çünkü Bulgaristan'da yaşayan Türkler Bulgaristan'ın ırkçı politikasının hangi dönemde olursa olsun değişmeyeceğini anlayarak karamsarlığa kapılmıştır. Bu nedenle özellikle, 1947 yılından itibaren Türkiye'ye göç etmek isteyen Bulgar Türkleri'nin sayısında büyük artışlar gözlenmiştir. Ancak Bulgar makamları göç etmek isteyenlere sınırlı vize verdiği için göç edenlerin sayısı az olmuştur.³⁸ 1945–1949 yılları arasında yukarıda değindiğimiz nedenlerle Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türkleri'nin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.³⁹

Yıllar	Göçmen Sayısı
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.670
Toplam	6.284

Bulgaristan'da komünist rejimin kamulaştırma ve sanayileşme politikaları sonucu ülkede kalifiye olmayan insan grubuna olan ihtiyaç azalmış ve işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Bulgaristan 1950 yılından itibaren Türkiye'ye yapılan

³⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 21.

³⁷ Bilâl N. Şimşir, "*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*", **Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1985, s. 57.

³⁸ Lüttem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 74.

³⁹ Şimşir, "*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*", s. 57.

göçleri önlemeye çalışmamıştır. Eylül 1949'dan 1950 yılı Ağustos ayı başına kadar geçen 11 aylık sürede 26.788 kişiye göç vizesi verilmiştir.⁴⁰

Bulgar hükümeti Türkiye'ye göç etmek isteyenlere imkân tanıyarak kalanları daha kolay asimile etmek düşüncesiyle 10 Ağustos 1950'de Türkiye'ye bir nota vererek Bulgaristan Türkleri'nden 250.000 kişinin üç ay içinde Türkiye'ye göçmen olarak alınmasını talep etmiştir. Bulgar entrikalarını engellemek için Türkiye, Bulgaristan'dan gelecek soydaşlara vize uygulamış ve bu kapsamda 1 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihleri arasında 212.150 kişiye Türkiye'ye giriş vizesi verilmiştir. Ancak bu dönemde vize verilenlerden toplam 154.393 kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiştir.⁴¹

Bulgaristan hükümetinin bu kararı Türkiye'nin Kore'ye asker göndereceğini açıkladığı tarihle aynı olmuştur. Bu notada, Batı yanlısı politikalar izleyen Türk Devletini Sovyetlerin Bulgaristan yoluyla cezalandırma politikası belirginleşmiştir. Bu sayede asıl hedef Türk ekonomisinin çökertilmesi olmuştur.

1949–1951 yılları arasında Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türkleri'nin tamamı iskânlı göçmen statüsünde yurdun dört bir tarafına yerleştirilmiştir. Ankara'da Varlık Mahallesi, İstanbul'da Gazi Osman Paşa Mahallesi, Bursa'da İstiklâl Mahallesi göçmenler için kurulmuş mahallelere örnektir.⁴²

Bulgaristan'da Türklere yakınlık duyan hatta Müslüman kimlikleri nedeniyle kendilerini Türk olarak tanıtan Müslüman Çingenele karşı 1953–1954 yılları arasında isim değiştirme yoluyla asimilasyon politikası uygulanmıştır. Yapılan baskı ve asimile edici yöntemlerin etkili olmadığını gören Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi üyelerinin 1956 yılı Nisan ayında yaptıkları toplantıda azınlıklara uygulanması gereken politikalar asıl olarak belirlenmiştir. Bu toplantının sonunda ülke-

⁴⁰ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 74.

⁴¹ **a.g.e., C. I.**, s. 76.

⁴² Bilâl N. Şimşir, "Türkiye ve Balkanlar" (Derleyen: Erhan Türbedar), **Balkan Türkleri, Balkanlar da Türk Varlığı**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2003, s. 334.

de bulunan Müslümanların isimlerinin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴³

1950–1951 yıllarında yapılan göçten sonra 1 Aralık 1956’da yapılan Bulgar nüfus sayımına göre Bulgaristan’ın genel nüfusu 7.613.709 olarak belirtilmiştir. Bulgaristan nüfus memurlarının azınlık nüfusu az gösterme çabalarına rağmen Bulgarlardan sonra Türkler 656.025 nüfusıyla ülkenin en büyük ikinci etnik grubunu oluşturmuştur.⁴⁴

1959 yılında alınan bir kararla Türk ve Bulgar okulları birleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren Türk dili ile eğitim yapılmasına son verilmiştir. Uygulamaya tepki gösteren Türk öğretmen ve okul idarecileri çalışma kamplarına sürgüne gönderilmiştir.⁴⁵

1960 yılında Bulgaristan Komünist Partisinin ağırlığının hissedildiği bir toplantıda nüfus yasasında yapılan bir değişiklikle Bulgar soyundan olmayan vatandaşların kendi istekleri ile isim ve soyadlarını değiştirebilecekleri kararı alınmıştır. Nüfus yasasında yapılan bu değişikliğe rağmen Türklerden bir kişi bile isim değiştirmek için 1960–1984 yılları arasında müracaatta bulunmamıştır. Ancak Bulgarlar bunu 1984 yılı Aralık ayında başlattıkları isim değiştirme politikasının yasal dayanağı olarak kullanacaklardır.⁴⁶

A. Eğitim Alanında Yapılan Değişiklikler

Krallık rejimi süresince temel hak ve özgürlükleri kısıtlanan Türkler yeni kurulacak komünist rejimde haklarının korunacağı ümidiyle Vatan Cephesi hükümetine destek vermiştir. Vatan Cephesi içinde oluşturulan “Vatan Cephesi Azınlığı Türk Komisyonu” ile Bulgaristan’daki Türklerin haklarının savunulması düşünülmüştür. 27–28 Aralık 1944’te Sofya’da bu komisyon tarafından hükümete ileilmek üzere

⁴³ Ali Eminov, **Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria**, The Institute of Muslim Minority Affairs, London, 1997, s. 6.

⁴⁴ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 263–264.

⁴⁵ Meçik, **a.g.e.**, s. 73.

⁴⁶ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 14 ve 346.

eğitim, vakıflar ve dini konularda kararlar alınmıştır. Eğitimle ilgili olan hususlarda alınan kararlar özetle Türk okullarının şartlarının iyileştirilmesi ve bu okullarda görev yapan öğretmenlere devlet tarafından maaş ödenmesi ile tüm eğitimin Türk dili ile yapılmasını kapsamıştır.⁴⁷

12 şubat 1945 tarihli bir kararname ile Bulgaristan Milli Eğitim Bakanlığının belirleyeceği müfredata uymak şartıyla Türk okullarına mal yardım yapılacağı açıklanmıştır. 26 Haziran 1946 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla da ülke içindeki tüm azınlıkları içerecek şekilde 7–15 yaşları arasındaki tüm çocuklar için mecburi öğrenim getirilmiştir.⁴⁸

Türk okulları 27 Eylül 1946 yılında devletleştirilmiştir. Bu tarihten sonra okullar kamuya ait olmuş ve tüm ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Devletleştirme ile Türk okulları ile Bulgar okulları eşit hale gelmiş ve şartları iyileştirilmiştir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus azınlığın en önemli haklarından biri olan kendi okuluna sahip olma hakkı elinden alınmıştır. Okulları devletleştiren yasada “...Bulgaristan’da hangi azınlık halkının azınlık haklarından yararlanacağı ve kendi okullarında anadilleri ile okutulacağı Milli Eğitim Bakanlığının teklifi zerine Bakanlar Kurulu tarafından tespit olunur” hükmü ile de azınlık statüsünü kazanmak hakkı hükümetin takdirine bırakılmıştır.⁴⁹ Aslında komnst rejim bu kararla azınlık haklarını tanımayabileceğinin sinyalini de vermiştir.

4 Aralık 1947’de ıkarılan Bulgar Anayasasınca azınlıklara kendi ana dillerinde eğitim görme ve kültürlerini geliştirme hakkı verilmiştir. Bulgar hükümetince İkinici Dünya Savaşı ncesi dönemde iyice cahil kalan Türk azınlığın eğitim düzeyinin artırılması hedeflenmiştir. Bunda esas gaye sadece Türkçe konuşabilen bu insanların eğitim seviyeleri yükseltilerek devletleştirilen okullarda komnst rejim ilkelelerinin kolayca anlaşılmasının sağlanmasıdır. Böylece bir taraftan Türk azınlığa haklarınıza saygı duyuyoruz imajı verilirken diğer taraftan da devletleştirilen okullarda

⁴⁷ Hüseyin Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 222–223.

⁴⁸ **a.g.e.**, s. 226.

⁴⁹ Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 72–73.

komünist felsefe aşulararak asimile edilmeye başlanmıştır. Bu amaçla, Krallık rejim döneminde kapatılan okullar tekrardan açılmış ve Türk okullarının sayısında 1955 yılına kadar büyük artışlar yapılmıştır.⁵⁰

1952-1953 eğitim öğretim yılında Kur'an ve din dersleri tamamen müfredattan çıkarılmıştır. Bu uygulama nedeniyle din dersleri ders saatlerinden sonra verilmeye başlanmıştır. Ancak kısa süre sonra bu duruma yasal olmadığı gerekçesiyle müdahale edilmesi sonucunda din eğitimi aileler tarafından gizlice verilmeye başlanmıştır.⁵¹

Türkleri komünist felsefeyle yetiştirmede kararlı olan Bulgar hükümeti Türkçe basın ve yayın yoluyla Türkleri etkilemeye çalışmıştır. Sofya Radyosu tarafından günde ortalama 4-5 saate varan Türkçe yayınlar yapılmıştır.⁵² Dünya edebiyatından bazı eserler Türkçeye çevrilmiştir. Birçok Türk tiyatro eseri Türk tiyatrolarında Türk oyuncular tarafından oynanmıştır.

Bulgaristan Türkleri kendilerine sunulan eğitim fırsatını iyi değerlendirmişlerdir. Zorunlu eğitimle Türk gençlerinin eğitim düzeyi yükselmiş, açılan ilâve kurslar sayesinde yetişkinlerin okuryazarlık oranı artmıştır.

1956 nüfus sayımı verilerine göre Bulgaristan'daki Türklerin eğitim düzeyi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.⁵³

⁵⁰ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, s. 110-111.

⁵¹ Eminov, **a.g.e.**, s. 130.

⁵² Mehmet Çavuş, "Ölümün Pençesinde Mücadele", **Balkanların Sesi Dergisi**, Sayı 2, Ocak-Mart 1989, s. 6.

⁵³ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878-1985)**, s. 248.

Eğitim Düzeyi	Erkek	Kadın	Toplam
Okuryazar olmayan	69.129	113.952	183.081
Yarım İlkokul tahsilli	69.031	50.069	110.100
İlkokul mezunu (I-IV)	96.586	72.569	169.155
Ortaokul mezunu (I-VII)	29.169	9.912	39.108
Lise mezunu (I-XI)	2.699	679	3.378
Yarı yüksek öğrenim mezunu	180	33	213
Yüksekokul mezunu	159	33	192
8 yaş üstü nüfus toplamı	257.980	247.247	505.227

1956 yılından itibaren Bulgaristan yöneticileri Türklerin eğitim seviyesinin yükseltilmesinin kendileri açısından beklenen faydayı vermediğini görmüştür. Türklerin asimile olmak şöyle dursun Türklük bilincinin günden güne arttığını hissetmişlerdir. Bu nedenle Türk okulları “Milliyetçilik yuvası” Türk aydınlarını da “Türk Milliyetçisi” olarak nitelendirilmiştir.⁵⁴ Bundan sonra politika değiştirilerek Türklerin eğitim haklarını kısıtlayıcı tedbirler artırılmıştır. İlk olarak 1955-1956 eğitim öğretim yılında Bulgar liselerinde açılan Türk sınıfları diğer sınıflarla birleştirilmiştir. 1958–1959 eğitim öğretim yılında Türk Liseleri ile Bulgar Liseleri 1959-1960 eğitim öğretim yılında ilkokullar ve ortaokullar Bulgar okullarıyla birleştirilmiştir. Okulların birleştirilmesi ile Türkçenin eğitim dili olmasına son verilmiştir. Bu nedenle okulların birleştirilmesi ile aslında Türk okulları kapatılmıştır. Komünist yönetiminin “Türk okullarının durumunu iyileştirmek” bahanesiyle devletleştirmesinin gerçek amacı böylece ortaya çıkmıştır.

B. Türk Basını Konusunda Yapılan Değişiklikler

Krallık rejimi idarecilerince susturulan Türk basını 1944 yılından itibaren tekrar gelişmeye başlamıştır. 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması’nda basın konusuna hiç değinilmemiştir. Krallık rejiminin tersine her konuda özgürlük vadeden Komünist rejim yöneticileri bu sözlerine sadık kalmamıştır. Türk basını Bulgaristan Türkleri’nin

⁵⁴ Yakup Çiçek, **Bulgaristan Hatıraları**, Temel Ofset Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 196–197.

hislerini ön plâna çıkarmak ya da haklarını savunmak yerine komünist rejimin emellerine hizmet ettiği ölçüde gelişmiştir.⁵⁵

Yeni rejimin Türk taraftarlarınca çıkarılan ilk gazete “Vatan” isimli Türkçe gazete olmuştur. Sofya’da Bulgarca yayınlanan “Oteceştvo” gazetesinin Türkçe eki olarak yayınlanmıştır.⁵⁶ Gazete 1929–1930 yıllarında Kırcaali Rüştüyesinde müdürlük yapan Cevad Şemi Bey tarafından kurulmuştur.⁵⁷ 1945 yılı Şubat ayında Türkçe ve Bulgarca olarak çıkarılmaya başlanan bu gazete Nisan ayında kapatılarak iki ay kadar sürmüş ve kısa ömürlü olmuştur. Bu gazete kapatıldıktan sonra 1 Nisan 1945’te Sofya’da çıkarılmaya başlanan “Işık” isimli gazete yeni rejimin, Türk azınlık tarafından desteklenmesini amaç edinmiştir. Gazetenin başlık logosunun hemen altında “ Milli Vatan Cephesi Türk Azınlığı Komisyonu’nun Yayın Organı” olduğu belirtilmiştir. Bu gazete 1947 yılından itibaren 1985 yılı Ocak ayına kadar “Yeşil Işık” ismiyle yayınlanmaya devam etmiş ve öncekine oranla daha uzun ömürlü olmuştur.

Yetişkinlerin yanında Türk çocuklarını da etkilemek amacıyla “Eylülcü Çocuk” isimli bir gazete çıkarılmıştır. Bu gazete 1946 yılından itibaren Bulgar izci kuruluşu “Septemvriçe”nin Türkçe yayın organı niteliğini taşımıştır. 1953 yılından itibaren gazete başlığının altına “ Bulgaristan’daki Türk çocuk öncüleri için Merkez Komitesince Çıkarılır.” ibaresi eklenmiştir. 1960 yılında kapanan gazetenin baskı sayısı kapandığı günlerde otuz iki bine ulaşmıştır.

1947 yılından itibaren Bulgaristan’daki Türk gençlerine yönelik olarak “Halk Gençliği” isimli bir dergi çıkarılmaya başlanmıştır. Sofya’da on beş günde bir olmak üzere yayınlanan bu gazete 1969 yılında kapanmıştır.

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin Türk Azınlığı Yayın Organı sıfatıyla ayrıca “Yeni Işık” isimli başka bir gazete çıkarılmıştır. Bu gazetede 29 Ocak 1985 tarihinde kapatılmıştır.

⁵⁵ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 312–314.

⁵⁶ M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar -I-**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 364.

⁵⁷ Pars Tuğlacı, **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 230.

1954 yılı Ocak ayından itibaren Türk azınlığa yönelik olarak “Yeni Hayat” isimli Türkçe bir dergi aylık olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Dergide siyasetle ilgili konuların yanında sosyal konularla beraber sanat ve edebiyatla ilgili konularda işlenmiştir. Yönetimden gelen baskılar sonucunda son yıllarda içeriğinin yüzde yetmişini Bulgarca yüzde otuzu Türkçe olarak yayınlanan bu dergi 1985 yılı başında kapatılmıştır. “Yeni Hayat” Bulgaristan’da son çıkan Türkçe dergi olmuştur.⁵⁸

Bulgaristan’da yukarıda bahsettiğimiz gazete ve dergilerin dışında başka gazete ve dergilerde çıkarılmıştır. Ancak bu gazete ve dergilerle ilgili yapılan araştırmalarda isimlerinden başka bir husus tespit edilememiştir. Bu yayınlardan bazıları: Stalin Bayrağı, Rodop Mücadelesi ve Tuna Gerçeği isimlerini taşımaktadır.⁵⁹

1944 yılından itibaren Türkçe basılan kitap sayısında büyük artış olmuştur. Mehmet Fikri’nin 1947’de yazdığı Türk Gençlerine Güzel Şiirler isimli Kitabı ilk Türkçe kitap olma yanında yeni Türk alfabesiyle yazılmış olmasından dolayı da dikkate değer bir çalışma olmuştur. Türk yazarlarının çok sayıda eseri bu dönem süresince Bulgaristan’da Türkçe olarak yayınlanmıştır.⁶⁰ Bazı Türk yazarlarının eserleri de Bulgarcaya çevrilerek yayınlanmıştır.⁶¹

C. Dini Yaşantı Konusunda Meydana Gelen Değişiklikler

Krallık dönemi boyunca (1934–1944) Başmüftü rejimin istekleri doğrultusunda hareket etmiştir. Bu nedenle 27–28 Aralık 1944’te Bulgaristan Türkleri Vatan Cephesi Komiteleri daha önce değinildiği üzere Sofya’da Türklerin eğitim, vakıflar ve dini sorunlar başlıkları altındaki isteklerini yeni Bulgar yönetimine iletmiştir. Dini yaşamla ilgili yapılan istekler şöyledir:

⁵⁸ Acaroğlu, **a.g.e.**, s. 365. “Ayrıca aynı sayfada Osmanlı Devletindeki dönemden 1985 yılına kadar Bulgaristan’da çıkarılan Türkçe gazete ve dergilerin sayısı bir tabloda belirtilmiştir. Karşılaştırma yapılabilmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.”

⁵⁹ Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 72–73.

⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Acaroğlu, **a.g.e.**, s. 259-278.

⁶¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: **a.g.e.**, s. 279-297; Mehmet Çavuş, “Bulgaristan Türkleri Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı, C. III**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s. 581–585.

-9 Eylül 1944 tarihine kadar krallık hükümetlerine alet olmuş ve Bulgaristan Müslümanlarının sevgi ve güvenlerini kazanamamış olan Başmüftü ve yandaşlarının görevden alınması,

-Başmüftülük görevine gelecek kişinin yüksek kültür sahibi olması ve Müslüman azınlığın sevgi ve güvenini kazanması,

-Başmüftünün sadece dini işlerle uğraşmasının sağlanması,

-Krallık hükümetlerine alet olarak Türk halkını kültür ve eğitimden mahrum bırakanların acımasızca cezalandırılmaları.⁶²

Yapılan isteklere bakıldığında en çok dikkati çeken husus Başmüftünün temsil ettiği toplumun isteklerine göre hizmet etmekten uzaklaşmış bir tutum sergilemiş olmasıdır. Bulgar yönetimi yukarıdaki isteklerden sadece birini yerine getirmiş ve 1936 yılından beri Başmüftü olan Abdullah Sıtkı 1945 yılında görevden alınmıştır. Türk azınlık kendilerini temsil edecek bu makamlara gelecek kişilerin seçimle göreve başlamasını istemiştir. Fakat bu istekleri yerine getirilmemiş boşalan Başmüftülük makamına atama yoluyla Süleyman Ömer getirilmiştir. 1947 yılından sonra ise bu makama 1965 yılına kadar devam edecek olan Akif Osman atanmıştır.⁶³ Atanan Başmüftüler de Krallık rejimdeki müftülerden farklı bir tutum izlemeyerek rejimin istek ve emirleri doğrultusunda hareket etmiştir.⁶⁴

Din tanımayan komünist felsefenin etkisiyle Bulgaristan yöneticileri Müslümanlığın etkisini azaltmaya çalışmıştır. 1946 yılında okullar devletleştirilince din derslerinin sayısı azaltılırken 1949 yılına gelindiğinde ülkede açık bulunan ve dini eğitim veren Türk eğitim kurumu kalmamıştır.⁶⁵ Bu tarihten itibaren ülke içindeki camiler çeşitli nedenlerle kapatılırken müze, kütüphane, lokanta gibi başka amaçlarla kullanılmaya başlanılmıştır. 1952 yılından itibaren ise dini eğitimin her türlü yasaklanmıştır.⁶⁶

⁶² Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 175–176.

⁶³ Osman Keskiöglü, **Bulgaristan'da Türkler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985, s. 43.

⁶⁴ Eminov, **a.g.e.**, s. 61.

⁶⁵ Uluyurt, **a.g.t.**, s.140.

⁶⁶ Eminov, **a.g.e.**, s. 52–83.

Bulgaristan Komünist Partisi, 1950’li yılların ortalarından itibaren yapılan tüm dinden uzaklaştırma politikalarına rağmen Türklerin tutumunda istenen etkiyi sağlayamadıklarının farkına varmıştır. Bulgaristan Komünist Partisinin 1956 yılındaki toplantısında daha sert ve sistemli politikalarla Türklerin Müslümanlıktan uzaklaştırılması kararı alınmıştır. 1958 yılında da Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesince düzenlenen bir toplantıda “Türk Nüfus Üzerine Yapılacak Çalışmalara Yönelik Öneriler” başlıklı bir karar alınmıştır. Bu toplantı sonucunda alınan kararların özünde Müslümanlığı kötüleyerek Türkleri Müslüman kimliklerinin dışına itmek amacı bulunmuştur. Ancak Türkler sosyalist Bulgar kimliğine bürünmemişlerdir. Bu olayda Müslümanlık en önemli etken olmuştur.⁶⁷

Bulgaristan’da kapatılan camilerin sayısı ile orantılı olarak din adamlarının sayısında da azalmalar görülmüştür. 1956 yılında yapılan bir sayıma göre Türk azınlığın 2.393 din görevlisi bulunurken 1961 yılında yapılan bir çalışmadan alınan sonuçlara göre 460 din görevlisi saptanmıştır.⁶⁸

⁶⁷ a.g.e., s. 52-54. “Bulgaristan yönetiminin Türklerin Müslüman kimliklerini silmeye çalıştığı bu yıllarda Yunanistan yönetimi de ülkesinde yaşayan Türklerin ‘Türk’ kimliklerini inkâr ederek sadece Müslüman olduklarını belirtmiştir. Her iki ülkenin amaçları aynı olmakla beraber uygulamaları nitelik itibarıyla farklıdır. Çünkü Türklük kişinin doğuştan sahip olduğu kimlik olması nedeniyle değiştirilmesi zor, Müslümanlık ise kişinin sonradan edindiği kimlik olması nedeniyle değiştirilmesi nispeten daha kolaydır.”

⁶⁸ Uluyurt, , a.g.t., s. 142.

II. Jivkov Döneminde Bulgaristan ve Asimilasyona Giden Yol (1962–1983)

1. Jivkov'un Genel Siyasî Politikaları

Jivkov, 1962 yılında Bulgaristan Komünist Partisi Birinci Sekreteri hem de Başbakanlık sıfatıyla iktidarın tüm gücünü ele geçirmiştir. Jivkov dönemiyle beraber komünizm yönetimine kadar bir kenara bırakılan milliyetçilik duyguları tekrar canlandırılmaya ve azınlıkları eritmeye yönelik politikaların oluşturulmasına ağırlık verilmiştir. Örneğin; 1956 nüfus sayımı sonuçlarına göre 187.789 olan Makedonyalı azınlık, 1965 yılı sayımlarında 9.632 kişi olarak açıklanmıştır. Çünkü 1965 yılı sayımlarında Makedonyalılar Bulgar olarak gösterilmiştir.⁶⁹

Bulgaristan Cumhuriyeti'nde dört yüz milletvekilinden oluşan Halk Meclisi Bulgaristan'ın en yüksek iktidar organı olmuştur. Halk Meclisi toplumsal gelişmenin en üst düzeydeki örgütleyicisi niteliğiyle devletin yasama ve yürütme organlarını birleştiren en üst denetim organıdır.⁷⁰

Bulgaristan Halk Meclisi'nde, Bulgaristan Komünist Partisi haricinde Çiftçi Partisi de yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında halktan büyük destek gören bu parti ile gerek Jivkov döneminde, gerekse daha önceki dönemlerde komünist partilerce uzlaşma yapılmıştır. Bulgaristan yönetimi, Çiftçi Partisi'ni Batılı devletlerin Hıristiyan Demokrat ve Liberal partileriyle diyalog kurmada kullanarak akıllıca bir siyaset izlemiştir.⁷¹

1971 yılında kabul edilen Bulgaristan Anayasası ile Devlet Konseyi Başkanlığı makamı oluşturulmuştur. Halk Meclisi'nin en üst organı olan bu konsey yasama ve yürütme faaliyetlerini birleştirmiştir. Devlet konseyi bir başkandan, başkan vekilinden, bir sekreterden ve Halk Meclisi'nin milletvekilleri arasından seçilen Devlet Konseyi üyelerinden oluşmuştur. Jivkov da bu anayasa ile oluşturulan Devlet Konseyi'nin başkanı olmuştur.

⁶⁹ Lütem, **a.g.e.**, C. I., s. 30.

⁷⁰ Todorov, **a.g.e.**, s. 130.

⁷¹ Uluyurt, **a.g.t.**, s. 144.

Bu anayasa ile Bulgaristan Komünist Partisi devletle özdeşleştirilmiş ve komünizmin gelişmesi için hukuksal gerekçeler hazırlanmıştır. 1971 yılı Nisan ayında yapılan Bulgaristan Komünist Partisi'nin onuncu kongresinde Bulgaristan'da kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin başarıyla devam ettiğinden söz edilmiştir. Tüm toplumsal yaşam sisteminde gerçekleşen niceliksel ve niteliksel değişimler sonunda Bulgaristan'da yeni bir gelişme sürecine başladığı belirtilmiştir. Sosyalizmin maddi teknik temelini tamamlanmasını müteakip sosyalist toplumun mükemmelleştirilmesi suretiyle sosyalist toplumun olgunluk düzeyine ulaştırılacağı vurgulanmıştır.⁷²

Komünizmin Bulgaristan'da kökleşerek yerleşmesini amaç edinen Jivkov dış politikalarını genelde Sovyet politikalarına paralel olarak yürütmüştür. Her konuda Sovyetler Birliğini model alan Jivkov bu bağlılığını Bulgaristan Komünist Partisi'nin on birinci kongresinde şu sözlerle dile getirmiştir: "... Biz Bulgaristan komünistleri, Lenin'in yüce partisine, Sovyetler Birliği'ne, sosyalist toplum düzenini yıllarca süren savaşmaları ile, barışçı emekleriyle ve silahla savunan, barış ve halklar için güvenlik koşulları içinde ilerlemenin gelişmesine en büyük sonuç belirleyici ve katkıda bulunan ve bulunmaya devam eden Sovyet kardeşlerimize hayranlık ve şükranlarımızı bu kürsüden bir daha dile getiriyoruz... Biz Bulgar komünistleri, Bulgar emekçileri, tüm Bulgaristan halkı, Bulgaristan'da gelişmiş sosyalist toplum kuruculuğu ve daha sonraları da komünizm kuruculuğu için, Lenin'in partisyle her yanlı en sıkı işbirliği koşullarında, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin yüce Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne gittikçe daha eksiksiz ve daha organik yaklaşması koşullarında Sovyet kardeşlerimizle omuz omuza yürümekten başka bir yol görmüyoruz."⁷³

Bulgaristan'ın son derece Sovyetler'e bağlı bir politika izlemesi ekonomik anlamda kazanımlar elde etmesini de sağlamıştır. Sovyetler Birliğiyle olan iyi ikili ilişkiler sonucunda dünya fiyatlarının çok altında, başta kömür, petrol ve elektrik olmak üzere alınan bazı mal ve makineler Bulgar ekonomisinin gelişmesine katkıda

⁷² Todorov, a.g.e., s. 129.

⁷³ Todor Jivkov, **Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesinin On Birinci Parti Kongresinde Okunan Çalışma Raporu**, Sofya Pres, 1976, s. 13. ve 17. "*Rapor 29 Mart 1976 tarihinde okunmuştur.*"

bulunmuştur.⁷⁴

Jivkov döneminde diğer komünist ülkelerle de karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Bu ilişkiler, özdeş toplumsal düzene, ulusal ve enternasyonal çıkarların birliğine, Marksist-Leninist ideolojiye, yönetici komünist partiler arasındaki sıkı işbirliğine dayandırılmıştır.⁷⁵ Sosyalist ülkeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin düzeyi ve işbirliğinin sağlamlığı ise büyük ölçüde bu ülkelerden her birinin Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile olan ilişkilerine göre şekillenmiştir.⁷⁶ Sosyalist topluluk ülkeleriyle kardeşçe işbirliği aralıksız sağlamlaştırma amacı Bulgaristan'ın dış politikasının vazgeçilmez ilkesi olmuştur.⁷⁷

ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan yumuşama politikasının etkisiyle Bulgaristan dış politikada barışçı ve uzlaşmacı bir siyaset izlemiştir. Başta sosyalist ülkeler olmak üzere kapitalist devletlerle de iyi ilişkiler kurulmasına önem verilmiştir. Özellikle Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya, Avusturya, Fransa ve İsveç'le ikili ilişkiler geliştirilmiştir.⁷⁸ Ekonomik Yardımlaşma Konseyine üye ülkelerle işbirliği artırılmıştır. Hammadde, enerji, yakıt, üretimin ihtisaslaşması ve kooperatifleşmesine yönelik sorunların bu konsey vasıtasıyla ortaklaşa çözülmesinin gerekliliği inancıyla hareket edilmiştir.⁷⁹

⁷⁴ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 29.

⁷⁵ Vietnam, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Küba, Moğolistan, Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya komünist olmaları sebebiyle iyi ikili ilişkiler kurulan devletlerden bazılarıdır.

⁷⁶ Jivkov, **a.g.r.**, s. 14 ve 16.

⁷⁷ Todor Jivkov, **Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin İç ve Dış Politikası** (Çeviren: Aydın Arın), Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 21. "*Kitap, Jivkov'un 27 Nisan 1979 tarihinde Yedinci Halk Meclisi'nin onuncu toplantısında yaptığı konuşma metnine dayanmaktadır.*"

⁷⁸ Jivkov, **a.g.r.**, s. 19.

⁷⁹ Jivkov, **a.g.r.**, s. 15–16.

2. Jivkov Döneminde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler

Komünizmin Bulgaristan'da yerleşmesinden sonra Bulgaristan'ın bir tarım ülkesi olmaktan çıkarılarak gelişmiş bir sanayi ülkesi olması hedeflenmiştir. Komünizmin ilk yıllarında Bulgaristan'ın sanayileşmesinde ilk adım ekonominin temelini oluşturacak ağır sanayi alanında yapılmıştır. Sosyalist sanayileşmenin her aşamasında Bulgaristan Komünist Partisi Sovyetler'in de desteğiyle ülkenin kendi hammadde tabanını oluşturması, yerli ağır kimya sanayinin kurulması, üretimin otomatlaştırılması ve işgücü kaynaklarının da akıllıca kullanımıyla ülke ekonomisi hızla gelişmeye başlamıştır.⁸⁰ Tüm bu çabalar sonucu Bulgaristan ekonomisi hızla kalkınarak her yıl yüzde yedi oranında büyümeye başlamıştır.⁸¹

Yapılan ekonomik planlar merkeziyetçi sistemin olanaklarından istifade ile kararlıca uygulanmıştır. Devletleştirilen⁸² topraklardan elde edilen ürünler ekonomik gelişmeyi artırmıştır. Sonraki yıllarda ise tarımsal üretim kooperatifleri ile devlet mülkiyeti birleştirilerek Tarım-Sanayi Kompleksi adı verilen daha büyük ekonomik birimler oluşturulmuştur. Böylece sanayide kullanılan üretim yöntemlerinin tarımsal ekonomiyle birleştirilmesi sağlanarak üretim güçlerinin gelişmesi sağlanmıştır. Bunun sonucunda da tarımsal üretim ile sanayisel üretim birbirine ileriki yıllarda yaklaşmıştır.

Bulgaristan Ekonomik Yardımlaşma Konseyi⁸³ üyesi olduğundan komünist ülkelerle yapmış olduğu ticari anlaşmalar ekonomik gelişmesini hızlandırmıştır. Bu sayede Bulgaristan ürettiği malları satacak geniş bir pazara sahip olmuştur. İhraç edilen ürünlerden böylece ülkeye yüksek döviz girdileri elde edilmiştir.

⁸⁰ Todorov, **a.g.e.**, s. 126.

⁸¹ Lütem, **a.g.e.**, C. I., s. 35.

⁸² Bulgaristan'da, 1958 yılında ekilebilir tarım alanlarının yüzde doksan ikisi tarımsal üretim kooperatifleri tarafından işletilir durumdaydı. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Todorov, **a.g.e.**, s. 126.

⁸³ 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da, Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantı sonunda kurulmuştur. Kuruluşa aynı anda Arnavutluk, 1950'de Demokratik Alman Cumhuriyeti, 1962'de Moğolistan ve 1972'de Küba katılmıştır. COMECON (Conseil d'Assistance Economique Mutuelle) veya CMEA (Council for Mutuel Economic Assistance) olarak bilinen Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin amacı; üyelerine ekonomik tecrübe değişimi, hammadde, gıda, makine ve donatım yardımlaşması sağlamaktır.

Katı bir şekilde uygulanan ekonomik planlar sayesinde Bulgaristan hızla gelişmeye başlamıştır. Örneğin; 1971–1975 yılları arasında kapsayan altıncı beş yıllık ekonomik plan sonrası sermaye yatırımı 21 milyar levanın üzerine, ana üretim fonları ise 32 milyar levanın üzerine çıkmıştır. Milli gelir yüzde 46, toplumsal emek üretkenliği yüzde 44'ten fazla artırılmıştır. Sanayi ürünleri ile köy işletmeciliği ürünleri oranı 77,1: 22,9'dan 82,2: 18,8'e değişmiştir. Milli gelirden sanayinin göreceli payı 1970'de yüzde 49 iken 1975 yılında yüzde 54,6'ya yükselmiştir. Köy işletmeciliği ürünleri ise yüzde 3,1 oranında artmıştır.⁸⁴

Hızla artan ekonomik üretim ve gelişme sonunda 1975 yılında üretime uygulanan ana fonların miktarı üç milyar yedi yüz bin levadan 1978 yılında beş buçuk milyar levaya yükselmiştir. Milli gelir ise 1618 levadan 1853 levaya yükselmiştir. Sanayinin göreceli payı ise yüzde 53,5'ten⁸⁵ yüzde 58,1'e yükselmiştir. Sınai ve tarımsal mamulat arasındaki orantı 81:19 şeklinden 84:16 ya değişmiştir. İhracatta yüzde 27 oranında atmıştır. Yine aynı dönemde kişi başına düşen reel gelir yüzde 7,2 halk ekonomisinde çalışanların oranı ise yüzde 6,6 oranında artmıştır.⁸⁶

1980'li yılların başına gelindiğinde Bulgaristan ekonomisi gerilemeye başlamıştır. Bunda, Bulgaristan'ın Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'yle olan ilişkilerinin doruk noktasına ulaşmasının etkisi büyük olmuştur. Bu durumda Bulgaristan'ın gelişmiş ülkelerin pazarlarına girmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak, gelişmiş ülkelere ticaret yapacak kadar gelişmiş sanayi altyapısı olmadığından bu mümkün olmamıştır. Diğer yandan da Sovyetler Birliği ucuz fiyatlara verdiği hammaddeler için dünya fiyatlarının uygulanmasını istemeye başlamıştır. Bu nedenle her yıl göreceli olarak fiyatları yükseltmiştir. Ekonomisinin temellerini dış ticarete dayandıran Bulgaristan ihracatı azalınca, doğal olarak milli gelirinde düşmeler başlamıştır.⁸⁷

⁸⁴ Jivkov, **a.g.r.**, s. 30–31.

⁸⁵ Yukarıda 1975 yılında yüzde 54,6 olarak ifade edilen sanayinin göreceli payının burada yüzde 53,5 olarak ifade edilmesi Jivkov'un iki farklı konuşmasında farklı rakamlar vermesindedir.

⁸⁶ Jivkov, **Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin İç ve Dış Politikası**, s. 8–11.

⁸⁷ Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 36-37.

3. Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri

Komünizmin ilk yıllarında ülke içerisindeki Müslüman azınlıkları asimile etmeye yönelik uygulanmaya başlanan tarımın kooperatifleşmesi ve okulların devletleştirilmesi gibi uygulamalar sistemli bir şekilde devam etmiştir. Müslümanları birbirine bağlayan en önemli faktörün din olduğu değerlendirilerek Müslümanlar arasında etnik kimliği belirgin hale getirecek uygulamalar yapılmıştır. Ülkedeki mevcut Müslümanların bu uygulamalardan fazla etkilenmediğini gören Jivkov yönetimi daha sistemli ve plânlı bir şekilde azınlıkların hak ve özgürlüklerini kısıtlamaya başlamıştır.⁸⁸

Türk azınlıkların ülkedeki azınlıklar içinde büyük orana sahip olması Bulgar yönetimini endişelendirmiştir. Yaptıkları asimilasyon politikalarına tepki olarak kendilerini Türk olarak tanımlamaya başlayan diğer azınlıkları sindirmek için bir dizi önlemler almaları gerektiğine inanan Bulgaristan Komünist Partisi, 1962 yılının Nisan ayında “Türk Olmayan Müslüman Azınlıkların Kendilerini Türk Olarak Tanımlamalarına Karşı Alınacak Önlemler” başlıklı bir karar almıştır. Alınan bu kararın uygulamalarından biri de Türklerin diğer azınlıklar üzerindeki etkisini azaltmak için geniş ölçüde ikna kampanyaları başlatılması olmuştur.

Bulgar İlimler Akademisi'nin yaptığı bir sosyolojik araştırmaya göre alınan tüm önlemlere rağmen Türk azınlığın asimile edilememesinde Türklerin dine bağlılığının etkisinin fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle dini yaşamı kısıtlamaya yönelik uygulamalara hız verilmiştir. 1962 yılında alınan kararlarla ezanın minarelerden okunması yasaklanmış ve cenaze törenlerinin İslâm dini esaslarına göre yapılması yasaklanmıştır.

Tek millet yaratma heveslisi olan Bulgar yönetiminin dini yaşamı kısıtlamaya yönelik uygulamaları, 1963 yılının Ekim ayında Smolyan (Paşmaklı) şehrinde yerel yöneticilerin Müslümanlık emareleri taşıyan kıyafetlerle alış verişi yasak hale getirişleriyle zirveye ulaşmıştır. Müslüman kadınları belediye binasında sık sık toplanarak

⁸⁸ Ömer Turan, “Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri” (Derleyen: Erhan Türbeder), **Balkan Türkleri ve Balkanlar'da Türk Varlığı**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2003, s. 24.

kıyafetlerini değiştirmeleri hususunda yönlendirilmiştir. Köylerde kadınların şalvarla çalışmalarına izin verilmemiştir. Bu yasaklara uymayan Müslüman kadınlara, toplum önünde dayak veya çıplak bırakma gibi insanlık dışı uygulamalar yapılmıştır.⁸⁹

Yapılan uygulamaların bir sonucu olarak Türklerin dini inanışı günden güne zayıflamıştır. Aşağıdaki tablo bunu daha açıkça gözler önüne sermiştir.⁹⁰

	1946	1956	1962	1967	1973
Düzenli Namaz Kılan	100	56.3	32.2	15.8	9.1
Cuma Namazı Kılan	100	73	42.6	31.6	–

28 Mayıs 1962’de Başbakan Jivkov, Deliorman’da Razgrat Sancağına bağlı Habib (Vladimirovtsi) Köyünde partizan T. Tinçev’in heykelinin açılış konuşmasında: “şimdi Bulgar ve Türk çocukları beraberce eğitim görüyorlar. Sosyalizmin ve komünizmin iyi koruyucuları olmak için beraberce hazırlanıyorlar. Genç ihtiyar Türk halkı Bulgarca öğreniyor. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti çeşitli milletlerden kurulu bir devlet değildir.” demiştir. Daha sonra bin hanelik köyün yüzde doksanının Türk olduğunu gören Jivkov konuşmasına “Siz Türklerden bir kısmı 1950–51 yılında kafalarını kullanamadılar, Türkiye’ye göç ettiler. Fakat göç eden Türklerin şimdi hepsi pişman... şimdi mümkün olsa da biz hududumuzu açsak o göç eden Türklerin ekserisi tekrar Bulgaristan’a geri dönerler. Çünkü Türkiye’ye göç eden Türklerin çoğu perişandır...” sözleriyle devam etmiştir.⁹¹

Jivkov’un bu mesajından sonra Türkler’in Bulgarlaştırılacağı hissine iyice kapılan Türk azınlık, Türkiye’ye göç etmek için Türkiye’nin Sofya Büyükelçiliği ile Filibe ve Burgaz Başkonsolosluklarına akın etmişlerdir.⁹² Bulgaristan’ı cennet Türkiye’yi cehennem gibi gösteren Bulgar idareciler kendiliğinden gelişen bu dilekçe kampanyasını rejimin prestijine vurulan bir darbe olarak nitelendirdiklerinden göç için dilekçe vermeyi bile yasaklamışlardır.⁹³ Dilekçe vermek suç sayılmış olduğun-

⁸⁹ Ulyurt, a.g.t., s. 160.

⁹⁰ Eminov, a.g.e., s. 57

⁹¹ Halil şimşek, **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1999, s. 113.

⁹² Özbir, a.g.e., s. 33.

dan elden dilekçe vermek için gelen Türkler de çeşitli yaptırım ve uygulamalara maruz kalmışlardır. Örneğin, Sofya’da göç için dilekçe veren iki Türk kadını, on yedi Türk erkeğin gözü önünde soyularak Bulgar milislerince işkence yapılmıştır.⁹⁴ Müracaat için gelen Türkler temsilcilik binalarına sokulmamış, dövülmüş ve hatta hapse atılanlar olmuştur. Göçü savunan kişilere ağır cezalar verilmiştir. Koşukavak (Krumovgrad) ilçesinde kurulan bir halk mahkemesinin göç konusunu iki arkadaşı ile konuşan Hüseyin Feyzullah Tırnazof isimli Türk’e 18 Kasım 1963 tarihinde dört buçuk yıl ağır hapis cezası vermiştir. Tüm bu engelleme ve yasaklara rağmen 1963 yılı Mart ayından 1964 yılı Mart ayına kadar geçen bir yıllık sürede aşağıdaki tabloda görüleceği üzere 383.358⁹⁵ kişi Türkiye’ye göç için müracaatta bulunmuştur.⁹⁶

Başvurulan Makam	Başvuranların Sayısı
Doğrudan T.C. Dışişleri Bakanlığına	140 kişi
T.C. Burgaz Başkonsolosluğuna	8.322 kişi
T.C. Filibe Başkonsolosluğuna	51.442 kişi
T.C. Sofya Büyükelçiliğine	323.454 kişi
Toplam	383.358 kişi

Göç için müracaat edenlerin sayısındaki fazlalık 1956 yılından itibaren Türkleri asimile etmeye yönelik olarak yapılan uygulamaların sonuç vermeye başladığını göstermiştir. Bulgar yönetimi Türklerin göç için umutlarını kırmaya çalışarak daha kolay asimile edeceğini düşündüğünden göçü desteklememiştir.

Ülkede yaşayan Türklerin memnuniyetsizlikleri açıkça gözler önündeyken 1964 yılı başında Bulgaristan Komünist Partisi’nin Türkçe yayın organı niteliğindeki Yeni Hayat dergisinin kuruluşunun onuncu yıldönümü münasebetiyle dergiye demeç veren Jivkov’un sözleri ilginçtir. Jivkov demecinde “Türk nüfusunun kendi dilini ve kültürünü özgürce geliştirebilmesi için mümkün olan her şey yapılmıştır... Türk nüfusun çocukları kendi ana dillerini öğrenmeli ve onu en iyi şekilde kullanmalıydılar.

⁹³ Lütem, a.g.e., C. I., s. 78.

⁹⁴ Özbir, a.g.e., s. 33.

⁹⁵ Aynı yer “Bu rakam 700.000 kişi olarak belirtilmiştir.”

⁹⁶ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 268.

Bu sonuca ulaşmak için, okullarda verilen Türkçe dil öğretimini daha iyi düzeye getirmek gerekir. Türk nüfus bugün olduğu gibi gelecekte de kendi ana dilini konuşacaktır; kendi çağdaş edebi eserlerini, Türkçe, yazacaktır; o güzel türkülerini, Türkçe, söyleyecektir... Bu ülkede, Türkiye'deki ilerici yazarların en seçkin ürünleri dâhil, çok daha fazla kitap basılmalıdır.”⁹⁷ demiştir. Ancak, Jivkov'un bu sözlerine rağmen Türk okulları yeniden açılmamış ve Türk öğrencilerin milli kültürlerini öğrenmesi için herhangi bir kolaylaştırma yapılmamıştır.

Yapılan asimile edici uygulamaların Türk azınlığı üstünde beklenen etkiyi göstermediğini gören Jivkov yönetimi 1964 yılında “Türklü Bölgelerin İktisâdi Kalkınması” başlıklı bir karar almıştır. Türklerin çoğunlukla yaşadıkları bölgelerde yaşam düzeylerini yüksek seviyede tutarak aslında onların Bulgar toplumu içerisinde eritilmesi gaye edinilmiştir. Bu amaçla, Türk azınlığa cehaletten süratle kurtulmaları ve ilerici birer vatandaş olmaları için Bulgarca konuşmaları, Bulgar adlarını kabul etmeleri ve Bulgar geleneklerine göre yaşamaları gerektiği tarzında yoğun propaganda kampanyaları yapılmıştır. Ancak bu kampanyaların hiçbiri Türk azınlık üzerinde etkili olmamıştır.⁹⁸

Jivkov'un aynı yıl içinde yaptığı iki konuşma arasındaki çelişki yukarıdaki iki paragrafta açıkça görülmektedir. Görüldüğü üzere Bulgar yönetimi Türkleri asimile edebilmek için her yolu denemiştir. Aynı yıl içinde yaptığı konuşmalardan birinde “Türkçe” üzerinde övgü dolu konuşma yapan Jivkov diğer konuşmasında bunun tam aksini söyleyebilmiştir.

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa şiddetli baskı politikaları uygulanırken anavatan Türkiye 27 Mayıs 1960 askeri hareketinin öncesi ve sonrasındaki iç siyasi çalkantılar, bunalımlı koalisyon hükümetleri, Kıbrıs sorunu gibi sebeplerden dolayı Bulgaristan'daki Türk azınlığa gereken ilgiyi gösterememiştir.⁹⁹ Yinede Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlık haklarının ihlâl edilmesi gerekçe gösterilerek 1961 yılı

⁹⁷ Eminov, **a.g.e.**, s.133.

⁹⁸ Alp, **a.g.e.**, s.183.

⁹⁹ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 262.

Eylül ayında Bulgaristan'a bir nota gönderilmiş ancak cevap alınamamıştır. Konu İkinci Koalisyon Hükümeti tarafından 7 Temmuz 1962'de, Üçüncü Koalisyon Hükümeti tarafından da 30 Aralık 1963'te hükümet programlarında belirtilmiştir. Türk azınlığın azınlık hakları Türk hükümeti tarafından Bulgaristan yönetimine defalarca iletirse de Bulgar idarecileri konuya hep sessiz kalmıştır.¹⁰⁰

1965 yılında Bulgaristan'da yapılan nüfus sayımına göre Türk azınlığın nüfusu 780.928 olarak belirtilmiştir. Bu rakam ülke nüfusunun %9.5'ine tekabül etmiştir. Türk nüfusun %10 oranının üstüne çıkmasından sakınca duyan Bulgar yönetimi, 1951 yılında yakın akrabaları Türkiye'ye göç edenlerin huzursuzluklarının artması ve göç etme heveslisi olmalarını da dikkate alarak, özellikle milli bilinci yüksek olanların Türkiye'ye göç etmesine sıcak bakmaya başlamıştır.¹⁰¹

Yukarıda belirtilen nedenin de etkisiyle Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başev 16–21 Ağustos 1966 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile yapılan görüşmelerde Türk-Bulgar ilişkilerinin çok yönlü olarak geliştirilmesi hususu ile yakın akrabaları Türkiye'ye göç edenlerin Türkiye göç etmelerini sağlamaya yönelik bir anlaşmanın yapılması için görüşmelerin başlaması kararlaştırılmıştır.

Aradan geçen on beş yıldan sonra Türk girişimleri artık sonuç vermeye başlamıştır. Türk ve Bulgar uzmanlar 1966 yılı Aralık ayı ile 1967 yılı Ocak ayı arasında Sofya'da bu konu hakkında görüşmüştür. Bu görüşmelerde Türk yetkililer göç eden kişilerin tüm azınlık haklarından yararlanmalarını ve her isteyenin göç etmesine imkân verilmesini isterken Bulgar yetkililer göçün sınırlı olması yanlısı olduklarından görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.¹⁰² Yarım kalan görüşmelere 1967 yılı Kasım ayında tekrar başlanmıştır. Ancak bu görüşmelerden de sonuç alınamamıştır.

¹⁰⁰ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu**, s. 63–64.

¹⁰¹ Uluyurt, **a.g.t.**, s. 164.

¹⁰² Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 79.

Nihayet beklenen anlaşma 24 Nisan 1968 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın bir süredir devam eden müzakerelerin sona erdiğini belirtmesinin ardından 22 Mart 1968 tarihinde bir göç anlaşması Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov ile Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel arasında imzalanmıştır.¹⁰³ Resmi adı “Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye’ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma”¹⁰⁴ olan bu anlaşmaya göre sadece 1952’ye kadar Türkiye’ye göç eden Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının aşağıdaki akrabalık bağlarına sahip vatandaşları kapsamıştır.

1. Karı ve koca,
2. Ana, baba, büyük anne, büyük baba ve bunların ana ve babaları,
3. Çocuklar ve torunlar ile bunların eş ve çocukları,
4. İşbu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşlerle ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr, reşit ve gayri reşit çocukları.

Anlaşmaya göre Türkiye’ye göç edebilmek için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde Bulgar makamlarına başvurmak gerekmiştir. Çünkü Bulgaristan kısa süre içinde göçü bitirmeyi istemiş ve bu nedenle de göçü haftada üç yüz kişi ile sınırlandırmıştır.¹⁰⁵

Anlaşmada, göç edecek Türk asıllı Bulgar vatandaşların taşınmaz mallarını satmasına izin verilmekle beraber elde edilen paranın nakit olarak Türkiye’ye getirilmesine imkan tanınmamıştır. Ayrıca, 1952 yılından 1968 yılına kadar geçen on dört yıllık süre zarfında kardeşlerin evlenmiş olabileceği ihtimali gözardı edilmiştir.

Anlaşma 19 Ağustos 1969 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 19 Şubat 1970 tarihinde anlaşmada öngörülen altı aylık süre bitmiştir. Ancak, taraflar müracaatların devam etmesi ve Türkiye’nin ısrarı üzerine anlaşmayı birkaç kez uzatmışlardır. 30 Kasım 1978 tarihinde anlaşmanın durdurulması kararlaştırılmıştır. 30 bin kadar kişi-

¹⁰³ Şimşek, **a.g.e.**, s. 114.

¹⁰⁴ Anlaşmanın tam metni için bakınız: **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 66, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1968, s. 342–347.

¹⁰⁵ Şimşek, **a.g.e.**, s. 114.

nin göç edeceği tahmin edilirken anlaşmanın durdurulduğu tarihte 120.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.¹⁰⁶

Bir yandan göç devam ederken diğer yandan Bulgaristan yönetimi azınlıkları asimile etmek için yeni kararlar almış ve yeni uygulamalara başlamıştır. Göç anlaşmasının imzalanması üzerinden daha bir yıl geçmesine rağmen Bulgaristan yönetimi iç siyasetinde Türkiye istemediği için göç anlaşması sınırlarının dar tutulduğunu beyan etmiş ve 1969 yılında “Priobštavane” (bütünleşme, birleşme) adı altında kararlar alarak uygulamaya koymuştur.¹⁰⁷ Bu kararda Türkler, Makedonlar, Romenler, Arnavutlar ve diğer azınlıklar kendi başlarına bırakılırsa ülkede istenilen birlik sağlanamayacak, sosyalizm ve komünizm zedelenecek ve bu ilerici sistemin getirdiği haklardan eşit olarak yararlanılamayacak anlayışı hâkim olmuştur. Böylece, azınlıkları Bulgarlaştırma kararları ilk kez resmi ağızlardan açıkça dile getirilmiştir.¹⁰⁸

16 Haziran 1970 tarihinde Bulgaristan Komünist Partisi Türk azınlığın ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmesi için birtakım tedbirler almıştır. Türk azınlık nüfusun yoğun olarak yaşadığı Kırcaali, Silistre, Razgrad, Şumen (Şumnu), ve Tırgovişte (Eskicuma) şehirlerde yaşayan 38.750 kişiye iş imkânı sağlayacak değirmenler, fabrikalar ve endüstriyel kurumların açılması plânlanmıştır. 1971–1975 yılları arasında eğitim seviyesinin artırılması içinse yeni okul ve yurtlar açılmıştır. Açılan yeni okullarda Türk çocuklarında Bulgaristan'a karşı sevginin oluşması sağlanırken aynı zamanda da Türkiye düşmanlığı aşılması hedeflenmiştir. Ayrıca Türk azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerde Çitalista adı verilen ve içinde kütüphane, sinema gibi sosyal kullanım alanları oluşturulmuştur.¹⁰⁹

Bulgaristan yöneticileri Türk azınlığın yaşam koşullarını iyileştirmekle de amaçlarına ulaşamayacaklarını hissedince 17 Temmuz 1970 tarihinde 549 sayılı “Gizli Tedhiş ile Milliyet ve Din Değiştirme kararı” almıştır. Hemen ardından 3 Ağustos 1970 yılında Paşmaklı'da düzenlenen Bulgaristan Komünist Partisi bölge

¹⁰⁶ Lütem, **a.g.e.**, C. I., s. 81.

¹⁰⁷ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, s. 326.

¹⁰⁸ Alp, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁰⁹ Uluyurt, **a.g.t.**, s. 171.

kongresinde Pirin Makedonyası ve Rodoplar’da yaşayan Türklerin Bulgarlaştırılması için planlar yapılmıştır. İlk olarak Bulgarlaştırmaya Yukarıcuma, Tatarpazarcık ve Paşmaklı illerinden başlanması kararlaştırılmıştır.¹¹⁰ Seçilen bölgelerde Müslüman olmalarına rağmen içinde çok miktarda Bulgarca kelimeler içeren Slavik bir dil kullanan Pomaklar yaşamıştır. Pomaklar kullandıkları bu dil sonucu, Bulgarlaştırılmalarının kolay olacağı düşünülerek ilk hedef olarak seçilmiştir.

Alınan bu gizli karardan sonra 1968 yılından beri devam eden Bulgarlaştırma faaliyetleri zirveye ulaşmış milliyetini, dinini, ismini değiştirmemekte direnen Pirin Makedonyası, Rodoplar, hatta Deliorman ve Dobruca’da yaşayan binlerce Türk azınlık yaşlı, kadın çocuk denilmeden acımasızca katledilmiştir. Meriç Baraj Gölü’nde 1000 kişinin toplu cesedinin ortaya çıkarılışı bu vahşeti doğrulamıştır. Bu vahşetin dünya kamuoyuna duyuran Yugoslavya Televizyonu (YRT) yapılan katliamı şiddetle kınamıştır.¹¹¹

1972–1974 yıllarında özellikle Rodoplar bölgesinde yaşayan Pomak Türkleri çok kapsamlı ve şiddetli asimilasyona tabi tutulmuştur. Yapılan baskılar sonucu 1974 yılının sonlarına gelindiğinde Bulgaristan’da Bulgar ismi almamış, Bulgar pasaportu taşımayan Pomak Türkü kalmamıştır.¹¹²

Bulgaristan’da Pomak Türklerine karşı insanlıkla ve azınlık haklarıyla bağdaşmayacak bu vahşet sürüp giderken Türkiye olayları dünya basınından öğrenmiş ve sessiz kalmıştır. Hatta 1970 yılı kararlarının alınmasından hemen sonra 5-9 Ekim 1970 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel Bulgaristan’ı ziyaret etmiş ve karşılıklı iyi niyet temennilerinde bulunulmuştur. 1968–1978 yılları arasında Pomaklar’a yapılanlara sessiz ve ilgisiz kalınması Bulgar yönetimine cesaret vermiş ve bu durum

¹¹⁰ Alp, **a.g.e.**, s. 185.

¹¹¹ M. Haluk Çay, “*Bulgaristan Olayları ve Türk Meselesi*”, **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23., Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985, s. 154. “*Ayrıca yapılan baskıların ne derece şiddetli ve çok boyutlu olduğunu anlamak için bakınız : Alp, a.g.e., s.187-193.*”

¹¹² Uluhurt, **a.g.t.**, s. 171.

1980'den sonra yaygınlaştırarak devam edecekleri Bulgarlaştırma politikasının âdeta provası olmuştur.¹¹³

Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar gereği olaylara duyarsız kalırken Libya Arap Cumhuriyeti'nin Lideri Kaddafi, Bulgaristan'a bir heyet göndererek olayları inceletmiş ve tüm insanlık önünde yapılan bu vahşete tepki göstermiştir. Libya'da çalışan tüm Bulgar teknisyenleri sınır dışı etmiştir.¹¹⁴

Bulgaristan'da Pomaklar'a yapılan insanlık dışı uygulamalar basın özgürlüğü olmamasından da yararlanılarak dünya kamuoyuna yansıtılmamıştır. Ancak bir süre sonra basına sızan bazı haberlere göre 1975 yılında Uluslararası Af Örgütü 500 kadar Pomak Türk'ünün Belene'de hapsedildiği, 1977 yılında ise Stara Zagora (Eski Zağra) hapisanesinde 40-50 kadar Pomak'ın bulunduğunu bildirmiştir.¹¹⁵

Tek milletli Bulgaristan yaratma ülküsüyle Bulgaristan'ı yaşanmaz hale getiren Bulgar yönetimi azınlık hakları ve insan haklarını hiçe saymıştır. Yapılan baskıların yanında Türk kültürünü ve izlerini de yok etmeye çalışmıştır. 1876–1980 yılları arasında Türk ve Hıristiyan ibadet yerleri sayısını gösteren aşağıdaki tablo kıyaslama yapabilmemiz için yeterlidir. Camilerin kiliselere dönüştürüldüğü adeta rakamlarla ifade edilmiştir.¹¹⁶

¹¹³ Alp, **a.g.e.**, s. 186.

¹¹⁴ S. Tülay Önen, **Bulgaristan Türkleri (1984–1992)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s. 38.

¹¹⁵ Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 83.

¹¹⁶ Şimşek, **a.g.e.**, s. 130. “Tablo oluşturulurken çok sayıda kaynaktan yararlanıldığını yazar belirtmektedir. Eserin 128–132 sayfaları arasında kaynaklar verilmiş ve tablonun yanında daha somut rakamlar verilmiştir.”

Yıllar	Türk Camileri	Türk Okulları	Türk Tekkeleri	Hıristiyan Kiliseleri	Hıristiyan Manastırları
1876	4.860	4.112	680	2.400	84
1915	2.640	2.932	346	2.964	104
1945	1.512	1.340	84	3.450	118
1955	1.230	2.116	12	3.664	122
1980	1.180	–	–	3.706	122

Bulgar yönetiminin özellikle komünist dönemde Türk basınına ne şiddetle sınırlandırdığı ise 1878 yılı başlangıç alınarak hazırlanan aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.¹¹⁷

Dönemler	Türkçe Gazeteler	Türkçe Dergiler	Toplam
1900'a kadar	32	2	34
1945'e kadar	91	13	104
1970'e kadar	4	2	6
1984'e kadar	1	1	2
1989'a kadar	-	0	-

Türk azınlık dönem içerisinde çeşitli baskılarla, isimlerini değiştirmeye zorlanarak, dini yaşamları kısıtlanarak, Türkçe konuşmaları yasaklanarak ve yapılan diğer ayrımcı uygulamalarla sindirilmeye çalışılmıştır. Türk azınlık için baskıları daha da artırmayı plânlayan Bulgar yönetimi Türkiye'nin tepkisinden çekindiğinden en uygun zamanı bekleyerek askeri yönetimden sivil yönetime geçildiği zaman tekrar harekete geçmiştir. 1984 yılından itibaren yapılan uygulamalar ikinci bölümde detaylarıyla ele alınacaktır.

¹¹⁷ Özbir, **a.g.e.**, s. 23. "Ayrıca kıyaslama yapabilmek için M. Türker Acaroğlu, **a.g.e.**, s. 365'e bakınız."

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK GÖÇE GİDEN SÜREÇ

I. Asimilasyonun Son Aşaması: Türklerin Asimilasyonu

1. Asimilasyon Politikası Uygulamalarının Başlangıcı

Beş yüz yıl Osmanlı idaresinde kalan Bulgaristan'daki Türk nüfusu, 1877 yılından itibaren Sovyetlerin Akdeniz'e geçişlerini kolaylaştıracak bir Slav devleti kurma düşüncelerine paralel olarak eritmeye çalışılmıştır.¹¹⁸ Diğer yandan Bulgaristan'daki Türk nüfusunun, Bulgarlar açısından istenilmeyecek derecede yüksek olması Türkler üzerinde asimilasyon uygulamalarının başka bir nedenidir. Bu nedenle Türk nüfusun genel nüfusa oranı daima yüzde onun altında tutulmaya özen gösterilmiştir. Tek milletli Bulgaristan devleti oluşturma düşüncesi, Bulgaristan'ın kurulduğu ilk yıllardan itibaren, en önemli politikalarından biri olmuştur. 1877–1878 Osmanlı–Rus Savaşı ve 1912–1913 Balkan Savaşları esnasında Türklere, insanlığa yakışmayacak şekilde soykırım tatbik edilmiştir. Türklere din değiştirmeleri hususunda baskı yapılmış, akıllara durgunluk verecek kadar büyük derecede işkence ve katliamlar uygulanmıştır.¹¹⁹

Türkleri asimile etmeyi kurulduğu ilk yıllardan itibaren zihinlerinde canlı tutan Bulgaristan yöneticileri, geçmişin her safhasında Türklere baskı ve şiddet uygulamıştır. Balkan Savaşlarından sonra Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'yle aynı cephede savaşmanın etkisiyle olmalı ki Türkler Bulgar yönetimi altındaki en rahat ve huzurlu günlerini yaşamışlardır. Ancak, 1923 yılından itibaren Anavatan Türkiye'ye tekrar hemen hemen her yıl göçün devam etmesi Bulgaristan'ın Türk azınlığa ne kadar yaşam hakkı verdiğini açıkça gözler önüne sermiştir.¹²⁰ **(Bakınız:**

¹¹⁸ Hasan Şenyurt, **Bulgaristan Türkleri'nin Dramı**, “Bulgarların Hedefi Türkleri Eritmek”, Milliyet, 21 Şubat 1985, s. 11.

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi ve belgelerle örnekler için bakınız: Alp, **a.g.e.**, s. 12-36.

¹²⁰ Yapılan göçlerin yıllara göre dağılımını görmek için Özbir, **a.g.e.**, s. 32'deki tabloya bakınız.

Ek. 1, s. 192.) Bir insanın doğduğu topraklardan yakınlarını terk ederek aynı soydan olsa bile başka bir ülkeye göç etmek istemesi yaşamındaki en önemli rahatsızlıktır.

Bulgaristan Türklerini asimile etmeye yönelik yapılan uygulamalar, birinci bölümde ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği üzere, 1944 yılından itibaren Bulgaristan Komünist Partisi'nin iktidar olmasıyla nitelik değiştirerek devletin resmi politikası haline gelmiştir. Tarım arazileri kooperatifleştirilirken, okullar devletleştirilirken, aslında sosyalist hedef değil ülkedeki azınlıkları eritmek ve kültürlerini yok etmek amaçlanmıştır. Hakları ellerinden alındığından okullarda Türkçe eğitim yapamayan Türkler, Bulgaristan'da yaşama umutla bakamamışlardır. Tüm engelleme ve kısıtlamalara rağmen 1950-51 yıllarında Türkiye'ye göç etmek için başvuruların sayısındaki çokluk, umutsuzluğun en açık göstergelerinden birisi olmuştur.

1969 yılına kadar olan süreçte, Türklerin çoğunlukta yaşadığı bölgelerde ekonomik refah düzeyini artırıcı tedbirlerin alınması, okulların birleştirilerek Türk çocuklarının komünist felsefeyle yetişmesinin sağlanması, dini yaşamın kısıtlanması gibi uygulamalar da sonuç vermeyince, 1970 yılında alınan kararlar ve sonraki uygulamalar Bulgaristan Türkleri'ne 1984 yılı sonlarından itibaren uygulanan şiddetli asimilasyon politikasının başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.

1970 yılından itibaren Rodoplar'da yaşayan Pomak Türkleri¹²¹ şiddetli baskılarla asimilasyona tabi tutulmuşlardır. Fiilen, 1968 yılında başlayan bu baskılar 1972 yılına gelindiğinde son safhasına ulaşmıştır. 1972-1974 yılları arasında Bulgar ismi almayan bir tek Pomak Türk'ü bile kalmamış olması ileriki yıllarda diğer Türk azınlığa da bu şekilde asimilasyon politikası uygulanacağıнын sinyalinin vermiştir.

11 Ekim 1974'te yürürlüğe giren "Türk Asıllı Bulgar Vatandaşların Bulgarca Öğrenmelerine Yönelik Kanun" ile ülkedeki Türk azınlığın asimile edilmesi öngörülmüştür.

1960 yılında okulların devletleştirilmesinin tamamlanması ile Türk çocukları

¹²¹ Bulgarlar'a göre Pomaklar Türk asıllı değil, Bulgar asıllıdır.

ile Bulgar çocukları beraber eğitim görmeye başlamıştır. Nüfusu tamamen Türk olan köyler ve mahallelerdeki okullarda müfredata uymak zorunda kaldıklarından tek fark, Türk çocuklarına istedikleri takdirde haftada dört saat Türkçe dersi verilmesi olmuştur. 1970 yılında alınan bir kararla haftada dört saat verilen Türkçe dersi de kaldırılmıştır. Sofya Üniversite'nin Türkçe eğitim veren bölümlerine 1970 yılından itibaren öğrenci alımı durdurulmuş, 1974 yılında ise tamamen kaldırılmıştır. 1970'li yılların başından itibaren ülkedeki Türk kültürünün parçaları olan Türk kütüphaneleri, Türk tiyatroları, dans ve müzik topluluklarının faaliyetlerine de son verilmiştir. 1980'li yılların başına gelindiğinde ise günde üç saat Türkçe yayın yapan Sofya Radyosu dışında Türk Kültürü ve Türklük adına hiçbir iz kalmamıştır.¹²²

27 Mart 1981 tarihinde 25 sayılı Bulgar Resmi Gazetesinde çıkan Bakanlar Kurulu kararıyla ülkedeki çeşitli bölgelerde mevcut Türkçe köy ve mahalle isimleri Bulgarca isimlerle değiştirilmiştir.¹²³

Bulgar yöneticileri, 11 Şubat 1982 tarihinde “Bulgaristan’ın Etnik Birliğini Sağlama”da bir Faktör Olarak Manevi Değerler” başlığıyla yeni bir asimilasyon planı ortaya çıkarmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere amacı etnik bakımdan homojen bir yapı oluşturmak olan bu planın içinde geçen “Maksadın sağlanması için aile bireylerinin kendi aralarında konuşmaları da dâhil olmak üzere toplum içindeki tüm konuşmaların Bulgarca olması gerekir. Bu maksatla; Türkçe ve diğer azınlık dillerinin konuşulması cezalandırılması gereken bir suç olmalıdır” hükmü ilerde yapılacak geniş kapsamlı bir asimilasyonun en önemli belirtilerinden birini oluşturmuştur.¹²⁴

Komünist Bulgaristan yönetimi, kendinden önceki dönemlerde eleştirdiği azınlık haklarını iyileştirmesi gerekirken, azınlıkları kaynaşma tezi altında eriterek tek milletli Büyük Bulgaristan oluşturma idealine daha sistematik ve planlı politikalarla ulaşma hedefini seçmiştir. Türk ve diğer azınlıkların yaşam standartlarını yük-

¹²² Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi**, s. 261–263.

¹²³ Yılmaz Ecer, **Türk Bulgar İlişkilerinin Dünü- Bugünü-Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 1995, s. 71.

¹²⁴ Uluhurt, **a.g.t.**, s.177-178.

selterek ve insan hak ve hürriyetlerini koruyarak Bulgaristan'da mutlu yaşamalarını temin etmek yerine yaşam koşulları daha da kötüleştirilmiştir. Önce küçük azınlık grupları eritilirken, ülkede büyük nüfus oranına sahip Türk azınlık en sona bırakılmıştır. Bunun içinde Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar iyi değerlendirilmiş ve en zayıf olduğu zamanlardan biri olan 1984 yılının sonları ile 1985 yılının başlarında ülkedeki Türk azınlık isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilerek, en geniş ve en kapsamlı asimilasyon süreci başlatılmıştır.

2. Asimilasyon Politikaları Uygulamalarının Basında Duyulması

Konuyla ilgili olarak yapmış olduğumuz araştırmada Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazeteleri 1984–1989 yılları arası taranmıştır. 1984 yılında Türk basınında adı geçen gazetelerde konuyla ilgili herhangi bir habere ulaşılamamıştır. Bahsedilen üç gazete içinde Tercüman gazetesinin konuya daha hassas bir şekilde eğildiği ve çok sayıda haber yayınladığı görülmüştür. Bunlarla beraber en çok haberlerin 1985 yılı ile 1989 yılında olduğu tespit edilmiştir. En az haberin ise 1988 yılında olduğu sonucuna varılmıştır.

A. Türk Basınında Olaylardan Bahsedilmesi

Bulgaristan Türklerine yapılan zorla isim değiştirme olaylarının Türkiye'de duyulması Aralık ayı sonlarında, daha önceden gelmiş olup Türkiye'de yaşayan, göçmen kökenli vatandaşlarımız sayesinde olmuştur. Bu kişiler, Bulgaristan'da yaşayan akrabalarından öğrendikleri durumu devlet adamlarımıza anlatarak acil önlem alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Konuyla ilgili olarak, TBMM Başkanı Necmettin Karaduman'a, Halk Partisi Başkanı Necdet Calp'e ve Milliyetçi Demokrasi Partisi Başkanı Turgut Sunalp'e ziyaretler yapılmıştır.¹²⁵

Göçmen kökenli vatandaşlarımızın bu duyarlı tutumundan etkilenen Türk basını konuyla ilgilenmeye ve haberler yayınlamaya başlamıştır. Konuyla ilgili ilk habere, söz konusu gazeteler arasında 14 Ocak 1985 tarihli Milliyet gazetesinde rastla-

¹²⁵ “Bulgaristan Göçmenleri Karaduman'dan Yardım İstedi”, Tercüman, 17 Ocak 1985, s. 3.

nılmıştır. “Bulgaristan’da Türklerin isimleri değiştiriliyor.” başlığıyla verilen haberde isim değiştirmemekte direnen Türklerin öldürüldüğü ve işkence edildiğinden bahsedilmiştir.

Aynı tarihlerde göçmen kökenli vatandaşlarımızın talebiyle Hatay Milletvekili Murat Sökmenoğlu, konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanı Vahit Melih Halefoğlu’na “Bulgaristan’da zorla isimleri değiştirilen ve eziyet edilen Türk insanı sahipsiz kalmaya mahkûm mudur?” şeklinde bir soru önergesi vererek olayın aydınlatılmasını istemiştir.¹²⁶ Ayrıca bakandan aşağıdaki soruları da cevaplandırılmasını istemiştir:

- Bulgaristan’da Kırcaali’ye bağlı Mestanlı ilçesinde işkence ile isim değiştirme bahanesiyle kaç soydaşımız katledilmiştir?
- Türkiye için işkence iddialarında bulunan basının bu olaylara dikkati çekildi mi?
- Batı Trakya’daki bütün Türklere reva görülen bu olaylara seyirci kalanlar için Türkiye’nin girişimleri ne olmaktadır?¹²⁷

B. Dünya Basınında Olaylardan Bahsedilmesi

Dünya basını, 1980’li yıllar öncesi Bulgaristan’da gelişen olaylara var olan komünist rejimin de etkisiyle olmalı ki fazla ilgilenmemiştir. Bunun en açık göstergelerinden biri, 1970’li yıllarda Pomak Türklerine ve sonraları Çingenelere yapılan isim değiştirme politikalarının yabancı basında ciddi anlamda yer almamış olmasıdır.

Yabancı basının konuyla ilgilenmesi tamamen bir tesadüf sonucunda olmuştur. 1985 yılının Ocak ayının üçüncü haftasında Sofya’da yapılacak olan Varşova Paktı zirve toplantısı için Batılı ülkelere çok sayıda gazeteci Bulgaristan’a gelmiştir. Ancak Sovyet Komünist Partisi Çernenko’nun rahatsızlığı nedeniyle zirve toplantısı yapılamamıştır. Toplantı iptal edilince ülkelere boş dönmek istemeyen Batılı gazeteciler, Türklere isim değiştirme politikasının uygulandığını öğrenerek konuyu

¹²⁶ “Evren Jivkov’a Mesaj Gönderdi”, Tercüman, 16 Ocak 1985, s. 3.

¹²⁷ “Evren Jivkov’dan ‘Çözüm’ İstediyi”, Cumhuriyet, 16 Ocak 1985, s. 1.

araştırmaya başlamıştır. Batı haber ajanslarınca konunun dünya kamuoyuna duyurulduğu ilk tarih 17 Ocak 1985'tir.¹²⁸ Konuyla ilgili olarak, Türk basınında 18 Ocak 1985'te "Batılılar da Bulgar zulmünü doğruladı" başlığıyla bir haber yayınlanmıştır.¹²⁹ Haberde Batılı bir gözlemciden alınan bilgiye göre kırk kişinin öldürüldüğünden ve Türk bölgelerinin askeri birliklerce kuşatılmış olduğundan bahsedilmiştir.

3. Türk Basınına Yansıdığı Şekliyle Asimilasyon Politikası Uygulanmasının Nedenleri

1980'li yılların başına gelindiğinde Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ederken on altıncı uydusu niteliğindeki Bulgaristan bu işgalin en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Aynı yıllarda Sovyetler Birliği Afganistan'ı önceden planladığı gibi kolayca ele geçiremezken İran'a şeriat rejimi tam olarak yerleşmiştir. Şeriat yönetiminin ülkeye yerleşmesini "İslamiyet komünizmi yendi" şeklinde yorumlayan Ayetullah Humeyni'nin bu açıklaması iki kutup arasındaki açılmayı iyice gözler önüne sermiştir. Bu durumu, Paris Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Profesör Alexandre Beningsen "İki kutup arasında özellikle 1980'lerde başlayan gerilim neticesinde Sovyetler Birliği Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan gibi uydu Müslüman devletlerde Müslümanlık aleyhtarı politikalara ağırlık vermeye başlamış ve bu kapsamda, örneğin Taşkent'te "İlmi Din Aleyhtarlığı Enstitüsü" kurularak bütün il ve kasabalara da şubeleri açılmış ve böylece İran'a gereken cevap verilmişti" sözleriyle ifade etmiştir.¹³⁰

1970'li yıllarda Pomak Türkleri'nin yanında Çingene azınlıklara da asimilasyon politikası uygulanmıştır. Bu asimilasyon sonunda 298 bin Müslüman Çingene'nin ismi değiştirilmiştir.¹³¹ Pomak Türkleri ve Müslüman Çingenelerin ardından 1984 yılının yaz aylarında Tatar, Alevi, Arnavut gibi küçük Türk veya Müslüman gruplarının da isimleri silah zoruyla değiştirilmiştir.¹³²

¹²⁸ Lütem, a.g.e., C. I., s. 175-176.

¹²⁹ "Batılılar da Bulgar Zulmünü Doğruladı", Tercüman, 18 Ocak 1985, s. 1.

¹³⁰ Nuri Eren, "Bulgaristan Türkleri'nin Geleceği", **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, sayı:263, Yıl: XXIII, c. 23, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985, s. 210.

¹³¹ Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s.74.

¹³² Şenyurt, **Bulgaristan Türkleri'nin Dramı**, "Bulgarlaştırma Politikası Nasıl Uygulanıyor.", Milliyet, 23 Şubat 1985, s. 11.

Ülkede yapılan zorla isim değiştirme ve ayrımcı uygulamalara maruz kalan Türk azınlık asimilasyon sürecinin kendilerine geleceğini hissetmiştir. Ülkede yaşayan Türk azınlığın huzursuzluğu gittikçe artmıştır. Huzursuzlukları iyice artan ve nüfus oranı yüzde onun üstünde olan Türk azınlık için ne tür bir politikanın uygulanacağı hususunda 1980’li yılların ortalarında iki fikir gündemde tutulmuştur. Birincisi, ülkedeki Türk azınlığın hiçbir şart ve kısıt aranmaksızın göç etmesinin sağlanması ikincisi ise, çok kapsamlı bir asimilasyon kampanyası uygulanması düşüncesi olmuştur. Bunlardan birincisinden özellikle büyük bir kesimi tarımla uğraşan Türk azınlığın göçünün ekonomiye büyük zararlar getireceği endişesinden, ikincisinden ise dünya kamuoyundan büyük tepki alınacağı düşüncesiyle çekimser kalınmıştır. Sonuç olarak, Bulgar yönetimi bu iki yöntemin beraberce uygulanmasına karar vermiştir. Böylece, Türk azınlık bir yandan toplu göçe zorlanırken, diğer yandan da ülkede kalanların da kolayca asimile edilmesi amaçlanmıştır.¹³³

¹³³ şenyurt, **Bulgaristan Türkleri’nin Dramı**, “*Türklerin Çoğalması Bulgarları Kaygılandırdı*”, Milliyet, 22 şubat 1985, s. 11.

II. Türk Basınına Yansıdığı Şekliyle Bulgaristan'daki Türklerin Asimilasyonu

1. Zorla İsim Değiştirme

Bulgaristan yönetimi, ülkesindeki Bulgar nüfusundan sonra ikinci büyük nüfus oranına sahip Türk azınlığının asimilasyonunu, Türkiye'nin tepkisinden çekindiği için en sona bırakmıştır. Uzun yıllar devam eden asimilasyon politikası uygulamalarında dünya kamuoyundan kayda değer bir tepki almamış olmaktan da cesaret alarak Türkiye ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin üst düzeyde olduğu bir zamanı seçmiştir. 1984 yılı Kasım ayından itibaren Türklere karşı geniş kapsamlı asimilasyon politikasına başlanılmıştır.

Asimilasyona öncelikle kısa süre içerisinde ülkede bulunan tüm Türk azınlığın isimlerinin değiştirilmesi amaçlanarak başlanılmıştır. Hasan Şenyurt, Milliyet gazetesindeki köşe yazısında ad değiştirme uygulamasını şöyle anlatmaktadır.

“1984 sonbaharında ve kışında, Bulgaristan Türk kitlesine karşı bir yok etme savaşı açıldı. İşe önce güney bölgelerden başlandı. Kırcaali, Mestanlı, Eğridere, Darıdere bölgeleri yasak bölge ilan edildi. Bulgar silahlı kuvvetleriyle çevrildi. Her kasabaya, her köye, her Türk evine silahlı baskınlar düzenlendi. Her aile reisine önceden bastırılmış dilekçe formları verildi. Bu formlarda adlarının Bulgar adları olarak nüfusa geçirilmesi isteniyordu.¹³⁴ Bu basılı formların oracıkta derhal imzalanması istendi. İmzalamak istemeyenler dayaktan geçirildi, işkenceye tabi tutuldu, hücrelere tıkıldı ve hatta öldürüldü. Adlarını değiştirmemek için dağlara çıkanlar oldu. Bunların peşine polis köpekleri salındı. Direnenlere, polise ve askere karşı gelenlere ateş açılması emri çıkarıldı. Köylerden kasabalardan kaçanlar, dağa çıkanlar, yasalara karşı gelen isyancılar olarak görüldü. Türklüğünden vazgeçmeyen ve Bulgar adı almamak için kendi canlarına kıyanlar oldu.

... 1984 yılı sonuna kadar güney Bulgaristan'da Kırcaali, Mestanlı, Darıdere, Eğridere ve Hasköy yörelerinde 129.000 Türk'ün adlarının zorla Bulgar adlarıyla de-

¹³⁴ Bu formlardan birisinin örneği için bakınız: “*Belgeler Yalan Söylemez*”, Milliyet, 8 Şubat 1985, s. 3.

ğiştirildiği hesaplandı. Bu hesaplamada, Şimdilik biraz yanılma payı olsa bile bu yaşanan gerçekleri fazla deđiŐtirmez.

Ad değiştirme kampanyası tüm Bulgaristan'ı kapsamıştır. Güneyde, kuzeyde, doğuda, batıda, Bulgaristan'ın hiçbir köŐesi bu kampanyanın dışında kalmamıştır...¹³⁵

Bu durum birbirlerini doğrular nitelikte Uluslararası Af rgt'nün raporlarında ise Şu Şekilde dile getirilmiştir.¹³⁶

“Türklerin çoğunlukta olduğu yerleşim birimleri, genelde sabahın erken saatlerinde eđitilmiŐ köpekleri olan polisler ve tank birlikleri tarafından işgal edilmektedir. Ellerinde yeni nüfus kğıtları ya da içerisinden seçim yapılabilcek ‘resmi’ isim listesi bulunan görevliler her haneyi dolaŐmıŐlar, hane halkını zaman zaman iddialara göre silah tehdidiyle yeni belgeleri kabule ya da yeni isimler için istek formlarını imzalamaya zorlamıŐlardır. Diğer örneklerde de etnik Türk yerleşim birimlerinde ikamet edenler, kasaba meydanında toplatılarak yeni belgeleri toptan kabule zorlanmıŐlardır.

Nüfusun yaklaşık yüzde ellisinin Türk olduğu Harmanlı, Praslavest kasabası örneğinde olduğu gibi karıŐık nüfuslu birimlerde de aynı yöntem kullanılmıştır. Ancak etnik Türk nüfusun toplam nüfusa göre sadece küçük bir azınlık teşkil ettiği yörelerde bu uygulama daha kapalı olarak gerçekleŐtirilmiŐtir. Örneğin, 25.000 ile 30.000 nüfuslu ve en fazla 1000 Türk'n yaşadığı Harmanlı'da isim değiştirme faaliyetleri ve yeni nüfus belgelerinin dağıtımını çalışma sahasına kaydırılmıŐ ve bazı örneklerde etnik Türklere yeni belgelerini kabul ya da iŐlerini kaybetme arasında tercih yapmaları için süre verilmiştir.”

¹³⁵ Hasan Şenyurt, **Bulgaristan Türkleri'nin Dramı**, “*Bulgarlaştırma*” Politikası Nasıl Uygulanıyor?, Milliyet, 23 Şubat 1985, s. 11.

¹³⁶ nen, **a.g.t.**, s. 47-48.

Zorla yapılan bu uygulamaların dışında Türkler, resmi makamlarla olan münasebetlerinde Bulgar ismi almaya mecbur bırakılmıştır. Bulgar ismi olmadan hastanede muayene edilmemiş; bankadan para çekememiş; su ve telefon faturalarını ödeyememiş; çocuklarını okula kayıt ettirememişlerdir.¹³⁷ Kısaca, gündelik yaşamlarını sürdürememişlerdir.

“Tek Milletli Bulgaristan” devleti kurmakta kararlı görünen Bulgaristan yöneticileri isim değiştirmelerini zorla yapmanın dışında cazip hale getirecek uygulamalarda yapmaktan kaçınmamıştır. Buna, normalde devlet memurlarına yılda 20–30 leva zam verilen Bulgaristan’da 1985 yılı Ocak ayında gönüllü olarak ismini Bulgar adları ile değiştiren imamlara elli leva zam yapılmasını örnek gösterebiliriz.¹³⁸

Gerçek kimliğini unutmak anlamına gelecek bu uygulama, Bulgaristan’daki Türk azınlık tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. İsimlerini değiştirmemekte direnen Türk azınlık mensupları öldürülmeye, işkence edilmeye, ülkenin başka yerlerine sürülmeye, hapse atılmaya ve işten çıkarılmaya başlanılmıştır. Yapılan baskılara dayanamayarak Türklüklerini korumak adına intihar eden Bulgaristan Türkleri’nin sayısı da az değildir.

A. Öldürme Olayları

Bir kişinin adını değiştirmek kolay değildir. Çünkü adlar kişilerin kökenleri, kültürleri ve tarihlerinden birer parçadır. Türklerde yeni doğan çocuklara, büyüklerin adlarının unutulmaması için verilmesi geleneği vardır.¹³⁹ Bu nedenle zorla adlarının değiştirilmesini kabul edemeyen, ya da oğlunu kızını Bulgar adıyla çağırmaktan yüreğinde eziklik hisseden Bulgaristan Türkleri’nden bir kısmı öldürülmeyi dahi göze almıştır. Değişik haber kaynaklarından farklı rakamlar belirtilmesine rağmen isim değiştirmemekte direnen binlerce Türk öldürülmüştür. Biz burada adı geçen gazete-

¹³⁷ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 469.

¹³⁸ “*Bulgar Adı Alana 50 Dolar Zam*”, Milliyet, 8 Nisan 1985, s. 4. “*Gazetede elli levanın resmi kurdan 50 dolara denk geldiği belirtilmektedir.*”

¹³⁹ Toplumumuzda yeni doğan çocuklara vefat etmiş büyüklerin isimlerinin verilmesi yaygındır. Örneğin benim adım dedemin ismi “Rüştü” olarak ailem tarafından verilmiştir.

lerde yer alan bazı öldürme haberlerinden örnekler sunmakla yetineceğiz.

15 Ocak 1985 tarihli Tercüman Gazetesinde 880 Türk'ün öldürüldüğü dile getirilmiştir.¹⁴⁰ Başka bir haberde ise kesin rakamlar belirtilmeyerek bazı Türk'lerin kuşatılan yerlerde polise karşı direnişleri esnasında öldürülmelerinden ve yaralanmalarından bahsedilmiştir.¹⁴¹

BBC'den aktarılan bir başka habere göre Bulgaristan'da iki haftada iki yüz Türk'ün öldürüldüğünden söz edilmiştir.¹⁴² Ayrıca, kuşatma altında bulunan Mamçograd'da 160 Türk'ün direnişte öldürüldüğü bir başka haberde yer almıştır.¹⁴³

Yine adlarını değiştirmemekte direnen İbiş Kelof ve göğsünde Türk bayrağı bulunan Mehmet Ali Mustafov isimli iki Türk'ün öldürüldüğü belirtilmiştir.¹⁴⁴ Aynı tarihlerde Uluslararası Af Örgütü de 102 Türk'ün öldürüldüğünü dünya kamuoyuna duyurmuştur.¹⁴⁵

Başka bir haberde kaçak oldukları için adları değiştirilemeyen Şumnu Sancağına bağlı Mahmuzlu köyü'nden 75 yaşındaki Mehmet ağa ve eşi, yakalandıklarında isim değiştirmeyi kabul etmemişler ve bir gece yarısı evlerini basan Bulgar askerlerince boğazları kesilerek öldürülmüştür.¹⁴⁶

B. İşkence Olayları

Milliyet gazetesinde “Bulgar baskısı 3. vitese geçti” manşetiyle verilen haberde isim değiştirme aşamasının tamamlandığı, Türkçe konuşmanın kesin olarak yasaklandığı ve üçüncü aşama olarak da “Türkiye’de yakınım yok” taahhüdü alındığı belirtilmiştir. Direnen Türklere çeşitli insanlık dışı uygulamalar yapıldığından bahse-

¹⁴⁰ “Belgelerle Bulgar Zulmü”, Tercüman, 15 Ocak 1985, s. 1.

¹⁴¹ “Türkler Bulgar Polisi ile Çarpışıyor”, Tercüman, 9 Şubat 1985, s. 1.

¹⁴² “BBC: Bulgarlar 2 Haftada 200 Türk’ü Öldürdü.”, Tercüman, 6 Şubat 1985, s. 1.

¹⁴³ “Türk Bölgeleri Muhasara Altında”, Tercüman, 16 Mart 1985, s. 1.

¹⁴⁴ “2 Türk Daha Öldürüldü”, Milliyet, 26 Mart 1985, s. 7.

¹⁴⁵ “Sofya 102 Türk’ü Öldürdü”, Milliyet, 27 Mart 1985, s. 2.

¹⁴⁶ “1700 Türk”, Cumhuriyet, s. 8.

dilmiştir. Süleyman adlı bir Türk asıllı vatandaşı Türkiye’de bulunan babasına yazdığı mektupta yaşadıkları işkenceyi şu sözlerle dile getirmiştir: “Koca babacığım, milleti öyle ağlattılar, öyle ağlattılar ki, Türkleri, gözlerinden ve benizlerinden tanıyabilirsin. Anası, babası öldükten sonra bile, ağlamayan sert yürekli insanlar bile hüngür hüngür ağladılar, ama it anlar mı seni? Bazıları kendilerini zehirleyip hayatlarına son verdiler...”¹⁴⁷

İsim değiştirmemekte direnen Türklerin götürüldüğü Belene Adası’nda on beş yıl tutuklu kalan Embiya Çavuş isimli Bulgaristan Türk’ü adadaki işkence dolu yaşamdan bahsetmiş ve adada on binden fazla tutuklu olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁸ Bunlardan bir kısmı da isim değiştirmemekte direnen Türklerdir.

Tercüman gazetesinde binden fazla soydaşımızın katledildiğinden, cezaevlerinde çok sayıda Türk’ün olduğundan, Türk bölgelerinin ablukaya alındığından ve hiçbir Türk’ün Bulgaristan’dan çıkarılmadığından ve göç isteyenlerin sürgünle tehdit edildiğinden bahsedilmiştir.¹⁴⁹

Şumnu’da bir Türk ailesiyle görüşmeyi başaran Reuter muhabiri, otuz beş yaşındaki Mehmet isimli babaya on bir yaşındaki kızının ismini Bulgaristan’ın iddia ettiği gibi kendi isteğiyle mi değiştirdiğini sormuştur. Mehmet Bey durumu şöyle dile getirmiştir: “Polislerden biri karşımda diğeri de yanımda duruyordu. Bana, hem kendime hem de aileme Bulgar adları için üç gün müsaade verdiler. Başka hiçbir seçeneğim yoktu. Onların ellerinde silahlar benim ise ailem vardı.”¹⁵⁰

İsim değiştirmemekte direnenler dışında Bulgaristan’da Türk kökenli insanlara ve Müslüman insanlara işkence yapıldığı şeklinde Türk basınında haberlere rastlanılmıştır. Aşağıda bu haberlerden birkaç örnek verilmiştir.

Türk asıllı tır soförü, Süleyman Muharremoviç akrabalarının Bulgaristan’da

¹⁴⁷ “*Bulgar baskısı 3.vitese geçti*”, Milliyet, 26 Mart 1985, s. 1 ve 7.

¹⁴⁸ “*Belene Cehennemi*”, Milliyet, 4 Nisan 1985, s. 6.

¹⁴⁹ “*Bulgar Zulmü Durmuyor*”, Tercüman, 25 Eylül 1985, s. 3.

¹⁵⁰ “*Türkler Baskı Altında*”, Milliyet, 4 Nisan 1985, s. 6.

öldüğünü, kendisinin Yugoslavya’da kaldığını beyan etmiş ve Bulgaristan’dan her geçişte akrabalarını ziyaret etmek istediğini ancak Yugoslavya vatandaşı olmasına rağmen görüşmesine müsaade edilmediğini söylemiştir. Bir caminin yıkılan minaresini çekmek isterken makinesinin elinden alındığını ve on iki gün nezarete tutulduğunu sözlerine ilave etmiştir.¹⁵¹

Bulgar polisi, Almanya’da çalışan Süleyman Kırdök isimli vatandaşımızdan ailesiyle beraber Türkiye’ye dönerken Türk sınırına 20–25 dakikalık mesafe kala 300 mark rüşvet istemiştir. Vermemekte direnen bu vatandaşımız ve ailesine hastanelik olana kadar işkence edilmiştir.¹⁵²

Bulgarların zulmünden, Kapıkule’den Bulgaristan’a geçer geçmez tutuklanan Bangladeş’li Müslüman yazar Gazi Abdülmecid de nasibini almıştır. Bulgar hücrelerinde yedi gün kaldığını, işkence gördüğünü ve öldürülmek istendiğini iddia etmiştir.¹⁵³

C. İntihar Olayları

Yapılan baskılar dayanılmaz hale gelince bazı soydaşlarımız Bulgar olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih etmişlerdir. İşkence kamplarında yaşadıkları baskılardan ya da yaşam koşullarının aşırı kısıtlanması gibi sebeplerle yapılanları içerisine sindiremeyen Bulgaristan Türkleri’nden bir kısmı da yaşamına son vermeyi tercih etmiştir. Üst düzeydeki devlet görevlisi Sofya müftü yardımcısının dahi intihar etmesi yapılan zulmün dayanılmaz ve onurlu hiçbir Türk’ün kabul edemeyeceği boyutta olduğunu göstermesi bakımından düşündürücüdür.¹⁵⁴

Göçmenlere Yardım Derneği yetkilileri siyasi parti liderlerini dolaşarak yardım istediklerinde, Bulgaristan’da yaşayan soydaşlarımızdan gelen mektup ve belgeleri de siyasi parti liderlerine delil olarak sunmuşlardır. Gönderilen bu mektuplarda

¹⁵¹ “Tır Şoförü Bulgar Zulmünü Anlattı”, Milliyet, 23 Temmuz 1986, s. 14.

¹⁵² “Bulgar Polisi Bir Türk İşçi Ailesini Hastanelik Etti”, Tercüman, 7 Ağustos 1986, s. 12.

¹⁵³ “Bulgar Hücrelerinde 7 Uzun Gün”, Tercüman, 24 Mart 1988, s. 1.

¹⁵⁴ “Sofya Müftü Yardımcısı Canına Kıydı”, Tercüman, 16 Mart 1985, s. 1.

Bulgar ismi almayı kabul etmeyen fakat yapılan işkenceler karşısında çaresiz kalan yüzlerce Türk'ün intihar ettiği de belirtilmiştir.¹⁵⁵

Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Başkanı Mehmet Çavuş da Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada Yenipazar'da doktorluk yapan Dr. Musa Recepov'un kendisine ve ailesine yapılan baskılara dayanamayarak intihar ettiğini söylemiştir.¹⁵⁶

Ç. İç Sürgünler ve İşten Çıkarmalar

İsimlerini değiştirmek istemeyen bir kısım Türk azınlık mensupları işlerinden çıkarılırken bir kısmı da Bulgaristan'ın değişik yerlerine sürgüne gönderilmiştir.

Bulgaristan Komünist Partisi Politbüro üyesi, Meclis Başkanı ve eski Bulgaristan Başbakanı olan Stanko Todorov Türk nüfusun çoğunlukla yaşadığı İslamiye Kasabasında yaptığı konuşmada Türkiye'yi kötüledikten sonra göç olayını hiçbir şekilde Türkiye ile gündeme almayacaklarını belirterek, açıkça Türkleri sürgünle tehdit etmiştir. Sözlerinde şöyle demiştir: “Doğdukları köyde yaşamaktan bıkip Türkiye'ye göç etmek isteyenler, ilgili makamlara 2–3 saat içinde göç etmelerinin sağlanması için talimat verildiğini bilsinler... Ancak, Türkiye'ye değil, daha sakın bir şekilde yaşayacakları ve mutluluğa kavuşacakları Bulgaristan'ın başka bölgelerine göç edeceklerdir.”¹⁵⁷

İsim değiştirme politikasına direnen Türkler, Todorov'un açıklamalarında belirttiği gibi Bulgaristan'ın batı bölgelerine, Yugoslavya sınırına yakın bölgelere sürülmüşlerdir. Şumnu, Razgrad, Eski Cuma, Silistre, Kırcaali, Hacıoğlu Pazarcığı'ndan toplam 1962 aile sınır bölgelerindeki kasabalara sürülmüştür.¹⁵⁸ Direnen Türklerin ayaklanma yapabilme ihtimalini ortadan kaldırmak için ülkenin diğer bölgelerine sürülmüş olacağı değerlendirilmektedir.

¹⁵⁵ “Yüzlerce Türk İntihar Etti”, Tercüman, 10 Şubat 1985, s. 10.

¹⁵⁶ “Bulgar Katliamı”, Milliyet, 29 Mart 1985, s. 3.

¹⁵⁷ “Biz İşi Bitirdik”, Milliyet, 3 Nisan 1985, s. 11.

¹⁵⁸ “1700 Aile Sürüldü”, Cumhuriyet, 11 Mayıs 1985, s. 1.

Konuyla yakından ilgilenen Arabia dergisinde Türk azınlığa yönelik baskıların nitelik değiştirdiğine dikkat çekilerek, asimilasyon politikasının tutmadığının anlaşılması üzerine etnik azınlıklara baskı yoluyla köklerini kazımayı hedef alan uygulamalar olduğundan bahsedilmiştir. Konuyla ilgili olarak, aşağıdaki örnekler verilmiştir.

3 Ağustos 1984 tarihinde Stambolova Belediye Başkanı'nca Gledka Köyü'ne gönderilen emir şöyledir: “Belediye Konseyi'nin, Türk nüfusun şalvar giymesine ve Türkçe konuşmasına ilişkin olarak aldığı bir nolu karar uyarınca, caddelerde, işyerlerinde ve kamu kuruluşlarında günün hangi saatinde olursa olsun şalvar giymeyi yasaklıyorum. Şalvar giyen ve Türkçe konuşan kişilerle ticaret yapılmayacaktır. Herkes çocuk bahçelerinde yalnızca Bulgarca konuşacaktır. Bu emri çiğneyenlere karşı uygun önlemler alınacaktır.”

Yukarıdaki örnekte de gördüğümüz gibi asimilasyon sürecinde genellikle kırsal kesimde yaşayan Türkler tarafından giyilen geleneksel kıyafetlerin giyilmesi de yasaklanmıştır.

Başka bir örnekte ise Asenovgrad kentindeki “Asenova Krepost” fabrikasında 16 Ocak 1985 tarihinde fabrika müdürü tarafından alınan emirnameden bahsedilmiştir. Emirname şu hükümleri içermiştir:

1. 1985 Ocağında başlayarak, 76 nolu forma uygun olarak Bulgar adları kullanılacaktır.
2. Aynı ülke yolculuk belgeleri, doktora çıkış belgeleri ve idari konulara ilişkin başka belgelerde de geçerli olacaktır.
3. İşyerlerinde ve kamuya açık yerlerde Türkçe konuşmaya son verilecektir.
4. Arapça isim taşıyanlar, isimlerini değiştirmeye gerek olmadığını gösteren resmi bir belge gösteremedikleri takdirde işyerlerine alınmayacaklardır.”¹⁵⁹

Açıkça Türkçe konuşmanın ve Türk adları taşımanın yasaklandığı bu karar

¹⁵⁹ “Bulgar”, Cumhuriyet, 13 Mart 1986, s. 8.

sonucunda Bulgaristan'da yaşayan Türkler işi ile kültürel kimliği arasında bir ikileme sokularak işten çıkarılmakla tehdit edilmiştir.

2. Türkçe Yer Adlarının Değiştirilmesi

Türkleri asimile etmek için onlara Türklüğü hatırlatacak Türkçe veya Türkçe'den gelen yer adları da değiştirilmeye başlanılmıştır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca 1985 yılı Haziran ayında Bulgaristan'daki Türk azınlığın sorunları konulu bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda "Bulgarlar ve Türk Dili" konulu konuşmasında Prof. Dr. Hasan Eren 1878'den beri Bulgarların Türkçe yer adlarını değiştirdiklerini belirtmiş ve Bulgar tarihine geçmiş Türk adlı Bulgar büyüklerinin adları ile Türkçe'den gelen "Bulgar" isminin Bulgaristan tarafından değiştirilip değiştirilmeyeceğini eleştirmiştir.¹⁶⁰

1985 yılı Ekim ayında Özgen Acar, Bulgaristan Dışişleri Bakan Yardımcısı İvan Ganev'le bir mülakat yapmıştır. Acar'ın "Peki, durup dururken bu adların değiştirilmesine neden gerek duydunuz?" sorusuna "İnsanların adlarının değiştirilmesi yeni bir olay değil. Yüzyıllardır yapılan bir olay. Hâlâ daha değişecek isimler var. Bazı yamaçların isimleri değişecek. Yine Türklerden kalma bazı köylerin adlarının değiştirilmesi yapılacak. Osmanlı dönemini hatırlatan her dağın, bayırın, köyün adı değiştirilecek. Nasıl Atatürk, Osmanlı Dönemini hatırlatan her şeyi değiştirmişse biz de, Osmanlı dönemini anlatan her şeyi ortadan kaldıracamız. Bakın hâlâ Türk gazeteleri 'Plovdiv' kentine 'Filibe' diyor. Ne için Plovdiv demiyorsunuz?"¹⁶¹ şeklinde cevap vermiştir. Ganev'in cevabını incelediğimizde dağ, taş tüm Türk isimlerini değiştirecek kadar açık bir Türk düşmanlığının yanı sıra bir de Atatürk'ün devrimleriyle¹⁶² kendilerinin yaptıklarının benzeştirmek gibi bir gaflet içerisinde olduğu görülmektedir.

¹⁶⁰ "Bulgaristan'daki Türk Meselesi Ankara'da Bir Toplantıda Ele Alındı", Tercüman, 8 Haziran 1985, s. 3.

¹⁶¹ "Dağ Taş Tüm Türk Adları Değişecek", Milliyet, 21 Ekim 1985, s. 6.

¹⁶² Atatürk Ganev'in belirttiği şekilde kültürel değişiklik yapmamış, Osmanlı devletinden kalan kurumlarda yapısal değişiklikler yapmıştır. Örneğin, Evkaf Nezareti Osmanlı'da bir bakanlık durumunda iken Cumhuriyet döneminde Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü olmuştur.

Ömer Engin Lütem, Sofya Büyükelçisi iken “Bulgaristan’da yerleşme bölgelerinin Türkçe adları” başlıklı bir araştırma yaptırmıştır. Bu araştırmada, 1878–1972 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan’daki yer adlarındaki değişiklikler incelenerek, 13 Aralık 1985 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığına gönderilmiştir.¹⁶³ Türkçe yer isimlerinin Bulgar isimleriyle prenslik döneminden itibaren değiştirilmeye başlanmış olmasına rağmen hâlâ Türkçe yer isimlerinin mevcut oluşu Bulgaristan’ın asırlarca Türk yurdu olmasının kanıtı olması bakımından önemlidir.

Bir yüzyıldan daha fazla devam eden süreçte Türkçe yer adları değiştirilmiş olsa da kendisinde bir Bulgar göçmeni olan Türker Acaroğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığının talimatları doğrultusunda yapmış olduğu iki yıl süren araştırması sonucunda Bulgaristan’daki beş bine yakın yer adından hâlâ dört bininin Türkçe olduğunu tespit etmiştir.¹⁶⁴

3. Türkçe Konuşmak ile Türkçe Basın ve Yayının Yasaklanması

Türkleri Bulgarlardan ayıran en belirgin özelliklerden birisi de Türkçe konuşmaları olduğundan 1985 yılı Ocak ayından¹⁶⁵ itibaren Türkçe konuşmaları çeşitli şekillerde yasaklanmıştır. Yasaklamalar genelde idari olarak yürütülmüştür. Türkçe konuşanlardan genellikle beş leva ceza alınmakla beraber, bu cezalar zaman zaman elli levaya kadar artırılmıştır.¹⁶⁶ Örnek olarak, Pomorie Belediye Başkanı Türkçe konuşmanın yasaklanmasına ilişkin verdiği yazılı emirde “Polis örgütü, gönüllüler teşkilatı (DOT), muhtarlar tarafından bölge dâhilinde ve başka toplumsal yerlerde Türkçe konuşulduğu, Türkçe hitap edildiği, Arap adlarının kullanıldığı tespit edildiğinde öncelikle idari ve bilahare cezaî yaptırımlar uygulanacak, tekerrüründe veya emrin reddinde elli leva para cezasına çarptırılacak, bariz şekilde direnmede ise polis, mahkeme ve savcılığın yardımına gidilecektir.” demiştir.¹⁶⁷

¹⁶³ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 56. “26 nolu dipnota bakınız.”

¹⁶⁴ “Bulgaristan’da 5 Bin Yer Adının 4 Bini Türkçe”, Tercüman, 22 Mart 1987, s. 3. “Türkçe yer adları hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmak için bakınız: M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988”

¹⁶⁵ “Bulgar”, Cumhuriyet, 13 Mart 1986, s. 8.

¹⁶⁶ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 439.

¹⁶⁷ “Türkçe Konuşan Herkesten 50 Leva Alın”, Tercüman, 13 Temmuz 1986, s. 1. “Haberde emrin bir yıl önce yayımlandığı belirtilmiş ve emrin orijinal belgesi gazetede yer almıştır.”

Türkçe yasağı Türkçe basın alanında da kendini göstermiştir. 1984 yılı sonlarında Bulgaristan Türkleri için Türkçe yayınlanan sadece bir dergi ve gazete kalmıştır. Bunlar: “Yeni Hayat” adlı dergi ve “Yeni Işık” adlı gazetedir. Bu gazetenin de, Ocak 1985’te¹⁶⁸ kapatılmasıyla Bulgaristan’da Türk basını tamamen susturulmuştur.¹⁶⁹

Bulgar radyosunun biri kuzeye Deliorman ve Burgaz bölgelerine, diğeri güneye Kırcaali ve Rodoplar bölgesine olmak üzere Türk azınlığa yönelik olarak yaptığı günde üç kez birer saatlik Türkçe yayınlarda 1985 yılı Ocak ayından itibaren kaldırılmıştır.¹⁷⁰ Bulgaristan yöneticileri bununla da yetinmeyip Almanya’dan yayın yapan “Deutsche Welle” ile Amerika’dan yayın yapan “Amerika’nın sesi” ve İngiltere’den yayın yapan “BBC” radyolarının Türkçe yayınlarını sabote etmiştir. Bu engellemelerle direnen Türk azınlığın moral bakımından güçlenmesinin önüne geçilmek istenmiştir.¹⁷¹

4. Türkçe Müziğin Yasaklanması

Türkçe müzik unutturularak, Bulgar müziği sevdirmeye çalışılsa da Türkler Türkçe müzik dinlemeyi tercih etmiştir. Satılması yasak olmasına rağmen o yıllarda Emel Sayın, İbrahim Tatlıses gibi Türk sanatçıların kasetleri gizlice satılmıştır.¹⁷² Asimilasyon sürecinde alınan önlemlerle Türkçe müzik de yasaklanmış, düğünlerde çalınması, dinlenmesi engellenmiştir. Örneğin, Pomorie Belediye Başkanı verdiği yazılı emirde “Düğünlerde Türk Müziği çalan orkestranın elemanlarını cezalandırın, müzik aletlerine de el koyun” demiştir.¹⁷³ Ayrıca başka bir haberde Türk halk oyunlarını oynamanın yasaklandığına değinilmiştir.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Yarı Türkçe yarı Bulgarca yayınlanan bu gazetede son olarak 29 Ocak 1985 tarihli sayısında Türkçe kullanılmıştır. “Ayrıntılı bilgi için bakınız: Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar – I-*, s. 360–366.”

¹⁶⁹ “Bulgaristan’da Türk Basını Tamamen Susturuldu”, Tercüman, 6 Ağustos 1988, s. 8.

¹⁷⁰ Lütem, a.g.e., C. I., s. 440.

¹⁷¹ “Bulgarlar Batılı Radyoların Türkçe Yayınlarını Saboteye Başladılar”, Tercüman, 29 Ocak 1985, s. 3.

¹⁷² Lütem, a.g.e., C. I., s.441.

¹⁷³ “Türkçe Konuşan Herkesten 50 Leva Alın”, Tercüman, 13 Temmuz 1986, s. 1.

¹⁷⁴ “Bulgarlardan Son Darbe”, Tercüman, 6 Temmuz 1985, s. 7.

5. Türk Çocuklarını Bulgarlaştırma Faaliyetleri

1959 yılından itibaren Bulgar okullarıyla Türk okullarının birleştirilmesinden sonra Türk çocuklarını asimile etme faaliyetleri artmıştır. Örneğin, 1960 yılında Bulgaristan'da 112.733 Türk çocuğu okula gitmiştir. Bunlardan 111.933'ü yalnızca Bulgarca; geriye kalan 800 Türk çocuğu da kısmen Bulgarca, kısmen Türkçe ders görmüştür. Ertesi yıl bu öğrenciler Bulgarca eğitime tâbi tutulmuş, böylece Türkçe okuyan Türk çocuğu kalmamıştır.¹⁷⁵

Türk çocuklarını Bulgarlaştırmada en etkili uygulamalardan biri 1950'lerde başlayan okul öncesi eğitim olmuştur. Çocuk Bahçesi¹⁷⁶ (Detska Gradina) denilen yuvalara yaşları 3 ile 7 arasında olan Türk çocukları alınmıştır. Çocuk bahçelerinde eğitim tamamen Bulgarca'dır. Birer ikişer farklı yuvalara serpiştirilen Türk çocuklarının kendi aralarında Türkçe konuşmaları yasaklanmıştır.¹⁷⁷ Bu yuvalarda aldıkları dört yıl eğitim sonunda Türkçe "Anne" bile demeyi unutan Türk çocuklarının, devam ettikleri Bulgar okullarında Bulgarlaştırılmaları yüzde yüz başarılı olmuştur.¹⁷⁸

Türk çocuklarının Bulgarlaştığını gören Bulgaristan yöneticileri asimilasyon yıllarında bunu zorunlu hale getirmiştir. Milliyet gazetesinde yer alan bir habere göre, 1 Ağustos 1985 tarihinden itibaren 12 yaşına kadar olan Türk çocuklarının zorunlu olarak devlet bakımevlerinde eğitim görmeye başlayacağı belirtilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Bilâl N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri", **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, s. 147.

¹⁷⁶ Çocuk bahçeleri dört çeşittir. Birincisi yarım günlük olanlardır. Bu tür bahçeler bağımsız birer kurum değil ilkokullara bağlıdır. Burada çocuklar günün yarısında eğitime tutulmuştur. İkinci tip "bahçeler" başlı başına çocuk yuvalarıdır. Burada çocuklara günde 12 saat eğitim verilmiştir. Üçüncü ve en önemli tip bahçeler yatılı olanlardır. Burada kalan çocuklar haftada sadece bir gün aileleriyle görüşürdü. Dördüncü tip bahçelerde mevsimlik bahçelerdir. Bunlar iş mevsimlerine göre açılan yılda 2 ile 10 ay açık olan bahçelerdir. Tüm çocuk bahçelerinde gruplar veya sınıflar 20-30 kişilik olup dersleri özel yetiştirilmiş öğretmenler vermiştir.

¹⁷⁷ "Çocuk Yuvalarında Bulgarlaştırma", Tercüman, 17 Şubat 1985, s. 1 ve 10.

¹⁷⁸ Şimşir, "Bulgaristan Türkleri", s.148.

¹⁷⁹ "Bulgarlardan Son Darbe", Milliyet, 6 Temmuz 1985, s. 7. "Bu uygulamayı Osmanlı Devleti'nde Hıristiyan çocuklarının alınarak İslam kültürüyle yetiştirilmesi yapılan devşirme sistemine benzetebiliriz. Bu uygulamada Osmanlı devşirme sisteminin tersine, Türk çocuklarının İslam kültüründen uzaklaştırılarak sosyalist anlayış içerisinde, ateist bir inançla yetiştirilmesi amaç edinilmiştir."

6. Kısırlaştırma Faaliyetleri

Türklere karşı bir soykırım yapmakta ısrarlı görünen Bulgar yönetimi, nüfusu Bulgar nüfusa oranla büyük bir hızla artan Türkleri öldürmek veya kısırlaştırmak amacıyla aşilar yaptığına dair haberler Türk basınında yer almıştır. Konuyla ilgili olarak Halk Parti Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk 1985 yılı Şubat ayında Trakya'daki temasları esnasında Çorlu'da Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenleriyle yaptığı bir toplantıda Bulgaristan'da bir yandan isim değiştirilerek Bulgarlaştırma işlemi yapılırken, diğer taraftan da kadın ve kızlarda "Savenalette" kodlu tabletler kullanmaya zorlanarak normal hormonal durumların değiştirilmesine çalışıldığını söylemiştir. Bu ilacın cinsel isteği azalttığını ve kısırlığa sebebiyet verdiği iddiasında bulunmuştur. Bu konuda Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler'e şikâyetler yapıldığını belirttikten sonra ayrıca sinir, hafıza ve zekâ hasletlerinde olumsuz etki yapan "Reserpin" adlı bir ilacın da Türk kadın ve kızlarına kullanmaları için baskılar yapıldığını belirtmiştir.¹⁸⁰

Konuyla ilgili Tercüman gazetesinde çıkan başka bir haberde Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı Mehmet Çavuş derneğin yaptığı bir toplantıda "İsimlerinin değiştirilmesinden sonra namuslarını, örf ve adetlerini, ibadetlerini koruma savaşı veren Bulgaristanlı Türkler zehirli iğnelerle öldürülmektedir. Derneğimize sızan fakat kesin olmayan bilgilere göre, 370'den fazla Türk bu şekilde hayatını kaybetmiştir" demiştir.¹⁸¹

Yine, Mehmet Çavuş tarafından yapılan başka bir açıklamada, askerlik yapan Türk gençlerinin zehirli iğnelerle kısırlaştırıldığı hatta onların ölümlerine sebep olduğu belirtilmektedir. Buna, Sofya'ya bağlı en büyük birliklerden biri olarak bilinen Slivnitsa'da, askerliklerinin son günlerinde 400 Türk gencine zehirli iğne yapılmasını örnek göstermiştir.¹⁸²

Göç esnasında da bu iğnelerin yapılmasına devam edilmiştir. Naim

¹⁸⁰ "Bulgarlar Türk Kadınlarını Kısırlaştırıyor", Milliyet, 25 Şubat 1985, s. 7.

¹⁸¹ "Türkler Zehirli İğnelerle Öldürülüyor", Tercüman, 4 Nisan 1986, s. 13.

¹⁸² "Bulgar'dan Yeni Oyun", Tercüman, 27 Haziran 1987, s. 3.

Süleymanoğlu'nun antrenörü olup Türkiye'ye sınır dışı edilen halter antrenörü Enver İsmailoğlu, Bulgarların Türkiye'ye göndermeden bir hafta önce on yedi yaş grubuna kadar olan Türk çocuklarına kısırlığa veya kısmi felçliğe sebep olan aşılar yaptığını beyan etmiştir. Aşının niteliğinin sorulduğunda ise Bulgar yetkililerin AIDS testine karşı eliza testi uyguladıkları açıklamasını yaptıklarını söylemiştir.¹⁸³

Aşı yapılanların beyanlarından aşılardan vücutta şişkinlik, yürüme bozuklukları,¹⁸⁴ alerji, kaşıntı ve kızarıklara¹⁸⁵ sebep olduğu anlaşılmaktadır. Aşılardan baldırdan, topuktan ve koldan yapılmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan araştırmalar sonucunda ise bu aşılardan olağan aşılama programının bir parçası olduğu ve aşılardan kişiler üzerinde yapılan araştırmada zararlı bulguya rastlanılmadığı bilgisine ulaşılmıştır.¹⁸⁶ Ancak bu açıklamayı yeterli bulmayan Sağlık Bakanımız Halil Şıvgın Dünya Sağlık Örgütü'nün bu raporunun gerçeği yansıtmadığını belirterek, Bulgaristan'ın baskıları sonucu bu şekilde rapor edildiğini söylemiştir.

7. Haberleşme Özgürlüğünün Kısıtlanması

Bulgaristan yönetimi asimilasyon politikasını uygulamaya kış aylarında başlamıştır. Komünist rejim gereği basın yönetimin kontrolü altında tutulmuştur. Asimilasyonun Türkiye ve dünyada duyulması istenmemiştir. Çünkü bundan önceki asimilasyonlar basında hemen hemen hiç yer almamıştır. Bu asimilasyonu da sessiz sedasız tamamlamak isteyen Bulgar yönetimi Türk ve dünya basınından asimilasyon yapılan bölgelere kimseyi almadığı gibi, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin haberleşme özgürlüklerini de kısıtlamıştır. Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'de yaşayan yakınlarına yazdığı mektuplarla olayların yayılacağı düşünüldüğünden haberleşme özgürlüğü kısıtlanmıştır. Telefonla konuşmalarda araya operatörler girerek bilgi verenleri uyarılmış, ya da konuşma kesilmiştir. Bunun yanında Türkiye'ye mektup gönderilmesi de kısıtlanmıştır. Bulgaristan'da yaşayan akrabalarından bir aydan beri hiçbir şekilde

¹⁸³ "Bulgar Aşısı Kısırlaştırıcı", Tercüman, 20 Haziran 1989, s. 1.

¹⁸⁴ "Bulgar Aşısının Sırrı Çözülemedi", Tercüman, 9 Temmuz 1989, s. 1.

¹⁸⁵ "Bulgarlar'ın Aşı Yaptığı Türk Kızı Tedavi Altında", Tercüman, 23 Haziran 1989, s. 8.

¹⁸⁶ "Aşı Raporu Baskı Belgesi", Milliyet, 10 Ekim 1989, s. 3.

haber alamadıklarını belirten Türkiye'deki göçmenler Türk yetkililerin suskun kalmalarından yakınmıştır. Bulgaristan ile iletişimin kesilmesini “Bu suskunluk bizi korkutuyor. Bizler, Bulgar zulmünün ne demek olduğunu çok iyi biliriz. Yakınlarımızın hayatından endişe ediyoruz” sözleriyle dile getirmişlerdir.¹⁸⁷

Tüm engellemelere rağmen Bulgaristan Türkleri, Türkiye'deki yakınlarına yaşadıkları durumu anlatan mektupları çeşitli şekillerde ulaştırmıştır. Yazılan bu mektuplarda Türk hükümet ve yetkililerinden destek istenmiştir. Bunlardan en ilginçlerinden biri, Kırcaali'de yaşayan M.E.K.¹⁸⁸ adlı Bulgaristan Türk'ünün İstanbul'da oturan akrabalarına mutfak önlüğünün içinde gönderdiği mektuptur. 1984 yılı sonunda gönderilen bu mutfak önlüğüne anlam veremeyen Öztürk ailesine on beş gün sonra bir mektup daha gelmiştir. Mektupta, Bulgaristan'la ilgili olumsuz ifade bulunmamıştır ancak sık sık yengesi bayan Öztürk'ün hastalığını soran M.E.K. “Benim canım yengeciğim... Sana önceden yolladığım önlüğün kuşağın içinde bir hediye var. Beğeneceğiniz, eşsiz bir hediye... Onu iyi saklayın, anlamı, değeri çok büyüktür.” demiştir. Mektubunda Bulgaristan'ı güllük gülistanlık gösteren M.E.K. asıl söylemek istediklerini önlük içinden çıkan bez mektubunda dile getirmiştir. Gizli mektubunda “Sayın Türkiye Cumhuriyeti hükümetimiz... Çatır çatır yandık. Bulgar makamları bize baskı ve zulümlerini artırdılar. İsimlerimizi, nüfuslarımızı değiştiriyorlar. Dediklerini yapmayanlarını tüfek dipçikleriyle dövüyorlar. Tabancaları, tüfekleri şakaklarımıza, beyinlerimize dayayıp zorla dilekçeler, evraklar imzalıyorlar. Okuyarlar, üniversite okuyanlar ve diğer gençler bu evrakları imzalamak istemiyorlar. Bunları döverecek kollarını arkaya bağlıyorlar ve parmaklarına kırmızı boya döküp, bu belgelere parmak bastırıyorlar. Sonra da döve döve hapse götürüyorlar, işkencelere tabi tutuyorlar. Kurtar bizi Türkiye... Seni de aldattılar, bizi de aldattılar. Biz onlara ne yaptık ki bizi vahşice eziyorlar. Her gece evlerimiz baskına uğruyor. Karda, kışta dağlarda yatıyoruz. Aç-susuz günler-geceler geçiriyoruz. Çocuklarımız ölüm derecesinde hasta. Yakalayabildiklerini telef ediyorlar. Şimdiden yüzde altmışı bitti. Yılbaşından on gün önce soykırıma başladılar. Hasköy sancağını silip süpürdüler. Bizim de yarımız gitti. Ölürüz de Bulgar olmayız. Yeni seneye kadar bitirecekler bizi. Yeti-

¹⁸⁷ “Bulgaristan'dan Mektuplar da Gelmez Oldu”, *Tercüman*, 9 Şubat 1985, s. 1.

¹⁸⁸ Gazetede şahsın açık adı belirtilmemiştir.

şin imdadımıza. Bizleri ayaklandılar, isyan ettiler diye kurşuna diziyorlar. Polis–asker hepsini üzerimize saldılar. Yetişin... Kurtarın bizi...”¹⁸⁹

İzmir’de oturan M.B.’ye¹⁹⁰ Bulgaristan’da yaşayan akrabalarından gelen bir mektupta üzüntü ve yaşanan vahşet “Biz gâvur olduk. Allah dininizden ayırmasın.” sözleriyle dile getirilmiştir.¹⁹¹

Bulgaristan posta idaresinin kısıtlamasını aşmayı bilen bir başka Bulgaristan Türk’ü adını Bulgar adına benzeterek Moskova’daki bir yakınına yaşadığı acıları anlatan bir şifreli mektup göndermiştir. Yakını aracılığıyla da mektubunu Türkiye’ye ulaştırmayı başarmıştır.¹⁹²

Bulgaristan’dan gelen bir başka şifreli mektupta halka parasız tabut dağıtılmaya başlanıldığı, Türk öğretmenlerin görevden alınarak demiryolu işçisi olarak ray döşediklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye radyolarının gece yorgan altında dinlenildiğine değinilmiştir.¹⁹³

8. Dini Yaşamın Kısıtlanması

Hıristiyan kültürüyle donatarak ülkedeki tüm İslam azınlıkları asimile etmeyi amaç edinen Bulgaristan’da kurulduğu ilk yıllardan beri dini yaşam kısıtlanmıştır. Camiler çeşitli bahanelerle kapatılırken yerine farklı mekânlar açılmıştır. Örneğin kurulduğu ilk yıllarda 82 cami bulunan Sofya’da, 1985 yılı başlarında sadece bir cami (Banyabaşı camii) kalmıştır.¹⁹⁴ Bir yandan da İslam devletlerin tepkisini almamak için Bulgaristan’da 1300 caminin varlığını beyan etmişlerdir.¹⁹⁵ Sadece camiler kapatılmamış özellikle büyük asimilasyonun olduğu yıllarda Türklerin dini inançlarını yaşaması da engellenmiştir. Dini bayramların kutlanmasına engel olunmuş, namaz kılanlar tutuklanmış, çocuğunu sünnet ettiren ailelere baskı yapılmıştır. İslamiyeti

¹⁸⁹ “Bulgaristan’dan Gelen Mutfak Önlüğünden Gizli Mektup”, Tercüman, 26 Ocak 1985, s. 6.

¹⁹⁰ Gazetede şahsın açık adı belirtilmemiştir.

¹⁹¹ “Biz Gâvur Olduk. Allah Dininizden Ayırmasın”, Tercüman, 28 Ocak 1985, s. 7.

¹⁹² “Zordan Korkudanov Pişmanov”, Tercüman, 20 Mart 1985, s. 1.

¹⁹³ “Türlere Tabut Bedava”, Milliyet, 15 Nisan 1985, s. 3.

¹⁹⁴ Lütem, a.g.e., C. I., s. 451.

¹⁹⁵ “Bulgar Yalanı”, Milliyet, 3 Ağustos 1986, s. 2.

kötüleyen çok sayıda haber ve makaleye Bulgar basınında yer verilmiştir.

Yeni Işık (Nova Svetlina) gazetesinde, Anton İlvanoğlu tarafından kaleme alınan bir yazıda orucun insanlara iyi şeyler kazandırmadığı, pek çok hastalığa sebep olduğu, kişiyi vücutça ve ruhi açıdan sakatladığı iddiasına yer verilmiştir.¹⁹⁶

Dini yaşam ile ilgili olarak bayramlaşan Türkler dövülmüştür. Mesela; Kırcaali'ye bağlı Gorki İzvor Kasabası'nda bayramlaşmak için sokağa çıkan Bulgaristan Türkleri dövülmüş ve bunun sonucunda da yaralananlar olmuştur. Yoblanova kentinin Vroni, Kon, Obitel ve Filaretovo kasabalarında ise bayramı kutlamak ve bayram namazı kılmak isteyen otuz kadar Türk tutuklanmıştır.¹⁹⁷ Tercüman gazetesinde yer alan bir haberde ise bayramı kutlamak isteyen Türklerle Bulgar Polisi arasında çıkan çatışmada iki Türk'ün öldürüldüğü ve 187 Türk'ün tutuklandığından söz edilmiştir. Tutuklanan Türk'lerin otuz altısı Kırcaali'den, kırk sekizi Şumnu'dan, otuz beşi Razgrad'dan, otuz beşinin Eski Cuma'dan ve otuz ikisinin Silistre'den olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁸

Dini yaşam ile ilgili başka bir kısıtlama da çocukların sünnet edilmesinin yasaklanması olmuştur. Uzman olmayan kişilere yaptırıldığı gerekçesiyle köylerde sünnet yasaklanmıştır. Ancak yasaklanan sünnet için şehre hastanelere giden Türkler de hastanelere kabul edilmemiştir.¹⁹⁹ İngiliz Milletvekili Jerry Hayes Helsinki Sonuç Belgesi raporunda Bulgar milislerin sünnetli bir Türk çocuğunu parçaladıklarından bahsetmiştir.²⁰⁰ Bulgaristan'ın uyguladığı sünnet yasağına tepki olarak Bulgaristan'da yakınları bulunan bir baba iki çocuğunu Bulgaristan İstanbul Konsolosluğu önünde sünnet ettirerek, sünnet artıklarını bir kurdele içerisinde konsolosluğun tabelasına asmıştır.²⁰¹

Bulgar yönetimi Bulgaristan'da ölen Türk azınlık mensuplarının durumunu

¹⁹⁶ “Bulgarlar Şimdi de Oruç'u Hedef Aldı”, Tercüman, 16 Haziran 1985, s. 4.

¹⁹⁷ “Bulgarlar Bayramlaşan Türkleri Dövdü”, Milliyet, 1 Haziran 1987, s. 1.

¹⁹⁸ “Bulgarların Bayram Kıyımı”, Tercüman, 3 Haziran 1987, s. 3.

¹⁹⁹ “Bulgar Adı Alana 50 Dolar Zam”, Milliyet, 8 Nisan 1985, s. 4.

²⁰⁰ “Bulgarlar Sünnetli Türk Çocuğunu Parçaladı”, Milliyet, 3 Şubat 1987, s. 3.

²⁰¹ “Bulgar Konsolosluğu Önünde Sünnet Düğünü”, Tercüman, 8 Ağustos 1986, s. 3.

beş gün içinde Türkiye'ye bildirmesi gerekirken bunu dahi yapmamıştır. Bu konuda Hasan Yılmaz isimli vatandaş Bulgaristan'ın Hasköy Sancağı'ndaki ölen babasının cenaze törenine katılmasının Bulgar Konsoloslugu'na engellendiğinden yakınmıştır.²⁰²

9. Psikolojik Baskılar

A. Bulgaristan'da Türk Olmadığı İddiası

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin isimlerinin değiştirilmesi ve Türklüğe ait her türlü izin yok edilmesinin Türk azınlıkça kolayca kabulünün sağlanması için mantıklı bir açıklama yapılması ihtiyacı hissedilmiştir. Bu amaçla Bulgaristan'da Türk olmadığı iddiası ortaya atılırken isimleri değiştirilen Müslümanların, Osmanlılar zamanında Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olduğu belirtilmiştir. Zorla isim değiştirme uygulamalarını da zorla Müslüman yapılmış Bulgarların asıl köklerine yeniden dönüşünün²⁰³ bir parçası olduğu söylenmiştir. Türkiye'nin asimilasyona tepkilerini bu iddiaya dayandırarak içişlerine karışma olarak nitelendirmişlerdir. Bulgaristan Başbakanı Georgi Atasanov Kuveyt'te yayınlanan bir gazeteye verdiği demeçte Türkiye'nin "söylentiler" yaydığını iddia etmiş ve devamında "Bundan amaç, Bulgaristan'ı dış dünyada ve özellikle Müslüman ülkelerde kötülemektir. Türkiye'nin Müslüman Bulgarlar adına konuşma iddiası ülkemiz içişlerine karışma ve saldırı niteliğindedir." demiş ve sözlerine "Bu Müslümanlar, Bulgar soyundan gelmektedir ve sonradan Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Bulgarların Türk isimlerini değiştirme işlemi çok eskiden başlamıştır. Bu isimler, beş yüz yıllık Türk esaretinden kurtulmak amacıyla değiştirilmiştir."²⁰⁴ diyerek devam etmiştir.

Dönem içerisinde Türk azınlığın aslının Müslümanlaştırılmış Bulgar olduğunu beyan eden kitaplar ve makaleler yayınlanmıştır. Bunlar arasında Profesör Petar Petkov'un 1972 yılında yayınladığı "Şiddetin İzleri" ve 1975 yılında yayınladığı "Bulgar Milletinin Kaderini Tayin Eden Asırlar" isimli kitaplarının önemi büyüktür.

²⁰² "Bulgar'ın Ölüye Bile Saygısı Yok", Tercüman, 8 Haziran 1987, s. 3.

²⁰³ Bulgarca da "Vizroditelen Protse" olarak ifade edilen bu tezin yerine Türkçe'de "Yeniden Doğuş Süreci" veya "Yenileme süreci" deyimini kullanılmıştır. "Lütem, a.g.e., C. I., s.460., 328 nolu dipnottan alıntı"

²⁰⁴ "Bulgar Başbakanı Türkiye'yi Suçladı", Cumhuriyet, 8 Nisan 1986, s. 1.

1985 yılı Şubat ayından itibaren başlayan Türklerin aslen Bulgar olduğu iddiasını kanıtlamak için bu kitaplardan çokça yararlanılmıştır.

Profesör Petkov “Şiddetin İzleri” kitabında bazı Bulgarların İslamlaştırıldığı-
nın büyük Türk devlet adamlarından Mithat Paşa tarafından da doğrulandığını söy-
lemiştir. Mithat Paşa’nın 1878 yılında “La Revue Scientifique de la France et de
l’Etranger” dergisinde yayınlanan “Türkiye, Geçmişi, Bugünü ve Geleceği” başlıklı
yazısından alıntılarla görüşlerini desteklemiştir. Mithat Paşa yazıda şöyle demektedir:
“Bulgarlar arasında bir milyondan fazla Müslüman’ın bulunduğu dikkate alınma-
lıdır. Bu rakama, Tatar ve Çerkesler dahil değildir. Genel olarak inanıldığı gibi bu
Müslümanlar Asya’dan Bulgaristan’a yerleşmek üzere gelmemişlerdir. Bu kişiler fe-
tih zamanında ve takip eden yıllarda Müslüman yapılmış Bulgarların torunlarıdır.
Aynı ülkenin, aynı ırkın aynı soyundan gelme çocuklarıdır. Aralarında Bulgarca’dan
başka dil konuşmayanlar vardır.”²⁰⁵ Sonraki dönemlerde bu ifadeler Bulgar makam-
larınca Türklerin Bulgar olduğunu ispat etmek için kullanılmıştır.²⁰⁶

Bulgaristan’ın ülkedeki Türklerin Bulgar kökenli olduğunu ispat etme çabala-
rı karşısında 7 Haziran 1985²⁰⁷ tarihinde Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kuru-
muna bağlı Türk Tarih Kurumunca konu incelenmiştir. Bilimsel olarak Bulgaris-
tan’da Türk varlığının olduğu en açık şekilde gözler önüne serilmiştir. Prof. Dr. Ya-
şar Yücel “Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları” başlıklı konuşmasında Bulgar

²⁰⁵ Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 461-464. “Mithat Paşa’nın makalesinde söylediği sözler aynen belirtildiği gibidir. Ancak bu sözler, söylendiği dönemdeki koşullar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Dikkat edilecek olursa makalenin yayınladığı tarih 1878 yılıdır. Bu tarih aynı zamanda Bulgar Prensiği’nin kurulduğu ve Bulgaristan’daki Türk’lere karşı Bulgar’ların olumsuz hareketlere başladıkları tarihtir. Mithat Paşa bu sözlerini Bulgaristan’daki Türkler üzerinde Bulgar’ların uyguladığı ağır baskı, zulüm ve zorla göç hareketini bir ölçüde engellemiş olmak için söylemiştir. Çünkü Bulgarlar, Bulgaristan’daki Türk’lerin aslen Bulgar olduğuna inandırılırsa bu baskı hareketinden belki de vazgeçecektir. Çünkü onlarda kendileri ile aynı soydan gelmektedir. Mithat Paşa’nın uzun yıllar o bölgede vali olarak görev yapmış olması nedeniyle Bulgarları ve Bulgaristan’daki Türk’lerin gerçek kimliğini bilmiyor olması düşünülemez. Bu sözlerin diplomatik amaçlı söylenmiş olma ihtimali yüksektir.” Ayrıca bakınız: Faruk Kocacık, “Bulgaristan’daki Türklerin Kökeni”, **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, c. 23, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985, s. 28-32.

²⁰⁶ “Bulgaristan’da Türk Diye Bir şey Yok”, Tercüman, 27 Nisan 1985, s. 1.

²⁰⁷ **Bulgaristan’da Türk Varlığı Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992. “Bildiriler, ‘Turkish Presence in Bulgaria’ adıyla İngilizce olarak da yayınlanmıştır.”

tarihçilerin savını belgelerle çürütmüştür.²⁰⁸

Bulgar yöneticiler her ne kadar Bulgaristan'da Türk olmadığını iddia etseler de, Türklerin varlığı kendileri tarafından da doğrulanmıştır. Örneğin Todor Jivkov 1962 yılında "Yeni Hayat" dergisine gönderdiği mektupta "Türkler arasında yerel münevverler, muallimler, mühendisler, agronomlar, doktorlar, ebeler, yazarlar, şairler, rejisörler, aktörler, gazeteciler, artistler ve şairler yetişiyor. Bulgaristan Türkleri'ne, kendi kültür ve dilini serbestçe geliştirilebilmeleri için lüzumlu olan bütün şartlar yaratılmıştır. Bulgar ve Türk çocukları birlikte ve aynı mekteplerde okumakla, kardeşçe büyüüp yetişiyorlar. Bulgar ve Türk çocuklarının beraber okudukları mektepler, Bulgarlarla Türk ahalisi arasındaki kardeşçe dostluğun da sağlamlaşmasına yardımcıdır..."²⁰⁹ ifadesinde bulunmuştur. Bulgaristan'da Türk olmadığına dünyada zaten inanan olmamıştır. Almanya'nın önde gelen gazetelerinden "Sueddeutsche" Bulgaristan'ın yaptığı baskıların yalanladığını belirtirken Bulgaristan'da Türk olmadığı savına da "Acaba Osmanlılar, 400 yıl boyunca Bulgaristan'da hiçbir iz bırakmamışlar mı?" sorusuyla cevap vermiştir. Bulgaristan'ın böyle bir tutum içine girmesi asimilasyon yapıldığının göstergelerinden biri olarak değerlendirilmiştir.²¹⁰

İlk başlarda inkâr edilen asimilasyon Bulgar delegece de ileriki günlerde doğrulanmıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Kurumu'nun milletlerarası parlamenter konferansında, Bulgar delege Leda Mileyn "Biz Türklere bir şey yapmadık. Sadece isimlerini değiştirdik." demiştir. Bu sözleriyle Bulgar delege o zamana kadar inkâr edilen Türk varlığını kabul etmiş ve sadece isimlerini değiştirdik diyerek baskıları az göstermeye çalışmıştır.²¹¹

B. Türkiye'yi Kötüleme Kampanyaları

Asimilasyon uygulamaları öncesinde ve esnasında Bulgaristan Türkiye'nin olaylara karışmasını istememiştir. Ülkesindeki Türk varlığını inkâr eden Bulgaristan

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: **a.g.e.**, s. 67-83.

²⁰⁹ "Jivkov Bir Yalançı", Tercüman, 1 Ağustos 1986, s. 1.

²¹⁰ "Bulgaristan'da Hiç Türk Yok", Milliyet, 15 Ocak 1986, s. 12.

²¹¹ "Bulgar Delegenin Gafi", Tercüman, 28 Mayıs 1986, s. 4.

yöneticileri ve bazı Bulgaristan Komünist Partisi üyeleri Türkiye’yi kötülemek için propagandalar yapmıştır. Bulgaristan Türkleri’nin kültür ve sanat merkezi Şumnu’da 1984 yılı Şubat ayında Politbüro üyesi ve Rabotniçesko Delo (İşçi Davası) gazetesi Başredaktörü Yordan Yotov Sumenska Zarya (Şumnu Şafağı) gazetesinin yirmi beşinci sayısında yer alan açıklamasında “Türkiye, Bulgaristan Türkleri’ne bedbaht hayat sürdüren Türk vatandaşlarına olduğu gibi, kapitalist istismar ve baskılardan, sosyal eşitsizlik ve adaletsizlikten, maddi sıkıntılar ve bunalımlardan, manevi ıstırap ve sefaletten başka bir şey veremez. Türkiye Bulgaristan Türkleri’nin düşmanıdır”²¹² demiştir.

Yotov, bu sözleri ile daha asimilasyonun kararlaştırıldığı ilk zamanlarda Türkiye’deki yaşam koşullarını eleştirmiştir. Türkiye’yi vatandaşlarına iyi derecede sosyal yaşam sağlayamamakla suçlarken aslında Bulgaristan övülmüştür. Bu sözlerle asıl amaç asimilasyonun kolayca Türklerce benimsenmesini sağlamak ve Türkiye’ye göç umutlarının kırılmasıdır. Daha da ileri gidilerek Türkiye, Bulgaristan Türkleri’ne düşman gösterilmiştir.

C. Göç Ümitlerinin Kırılmaya Çalışılması

Bulgaristan Türkleri’ni her türlü kurtuluş çaresi kesilince kolayca asimile edeceğini düşünen Bulgaristan yönetimince göç etme düşüncesi hep akıllardan silinmek istenmiştir. Bu amaçla “Türkiye’de yakınım yok. Türkiye’ye gitmek istemiyorum.” şeklinde yazılı belgeler zorla Bulgaristan Türkleri’ne imzalatılmıştır.²¹³

Bulgaristan Komünist Partisi’nce alınan karar gereği parti kongrelerinde sürekli olarak Türkiye’nin göç anlaşması istemesinde samimi olmadığı vurgulanmış diğer taraftan da Türkiye’ye göç olmayacağı²¹⁴ her fırsatta dile getirilmiştir. Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Dimiter Stanishev Blagoevgrad şehrinde göçe ilişkin şöyle demiştir: “Bulgar vatandaşlarının Türkiye’ye gönderilme-

²¹² “Belgelerle Bulgar Zulmü”, Tercüman, 15 Ocak 1985, s. 6.

²¹³ “Bulgar Baskısı 3. Vitesine Geçti”, Milliyet, 26 Mart 1985, s. 1.

²¹⁴ “Sofya Katı”, Cumhuriyet, 14 Mart 1985, s. 1.

si söz konusu olamaz. Bu konu üzerinde Türkiye ile hiçbir görüşme de yapılmayacaktır. Bu konuyu, başka herhangi bir ülke ile de görüşmeyeceğiz. Çünkü Bulgar halkının hiçbir bölümü, başka bir ülkeye ait değildir. Herkes bunu bilmelidir. Bu, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin, partinin ve devlet liderliğinin, kesin ve değişmez tutumudur.”²¹⁵

Zorla isim değiştirme uygulamalarından hemen sonra Bulgaristan'ın benimsenmesi veya asimilasyona direnişin azaltılmasının sağlanması için yapılan bu propaganda ile Bulgaristan Türkleri'nin kurtuluş çaresi olarak içinde yaşattıkları göç duygusunun varlığı yok edilememiştir. Onlar, hep Anavatan Türkiye'ye göç ederek yaşamının hayaliyle Türklüklerini muhafaza edecekler ve sınır kapıları açılınca da Türkiye'ye akın edeceklerdir.

10. Diğer Bazı Uygulamalar

Bulgar yönetimi Türk azınlığa yaptıkları baskıyı, saat almayı dahi yasaklayacak derecede artırmıştır. Doğu Bloğu ülkelerinden Batı'ya sığınan gazeteci ve yazarlar tarafından yayınlanan “Ost Nachrichten” adlı gazetede çıkan bir haberde Bulgaristan'da saat alan Türklerin Bulgar polisi tarafından fişlendiğine dair haberlere yer verilmiştir. Gazetede Viyana'daki Bulgar vatandaşlarının ifadelerine dayanarak verdiği haberde Bulgar hükümeti'nin 1985 yılı sonbaharında çıkardığı bir yasa ile saat satışlarını kontrol altına aldığı ve bu şekilde saatli bomba yapımının önlenmek istendiği belirtilmiştir.²¹⁶

Asimilasyon uygulamaları sırasında Türk kadın ve kızlarına tecavüz edilmiştir. İki Bulgar Polisi; genç Türk kadını, iki çocuk annesi Rabiye Mustafaova Şükrieva'yı kaçırıp günlerce tecavüz etmiştir. Genç kadın daha sonra Şumnu Devlet Hastanesi'ndeki doktorlar tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Bununla yetinmeyen Bulgar zalimleri, kadının cesedini tabuta benzer bir sandık içine koyarak ailesine

²¹⁵ “Bulgar Resti”, Milliyet, 14 Mart 1985, s. 6.

²¹⁶ “Türklere Saat Almak Yasak”, Milliyet, 11 Temmuz 1986, s. 3. “Bulgar yönetimince Türkler, bombalı eylemleri yapanlar olarak görülüyordu.”

gönderecek kadar insanlıklarını kaybetmişlerdir.²¹⁷ Örnekte de gördüğümüz gibi böyle bir acımasızlık ve insafsızlık “bunlar nasıl insan?” diye düşünmeyi gerektirmektedir.

Federal Almanya’da çalışan altı kişilik Ülker ailesi yıllık izinliklerini geçirmek için Türkiye’ye gelirken Kapıkule sınır kapısına yüz kilometre kala trafik kazası geçirmiştir. Kazada yaralan Güllü Ülker isimli Türk kadını götürüldüğü Sivilingrad’daki hastaneye kabul edilmemiştir. İlk müdahale bile yapılmadan yoldan geçen bir araç çevrilerek Türkiye’ye gönderilmiştir.²¹⁸ Bulgaristan yönetimi yaralı bir Türk’e böyle davranırken ülkemiz kötülüğe iyilikle cevap vererek büyüklüğünü göstermiştir. Elmadağ’da trafik kazası geçiren ve bacakları kopmak üzere iken hastaneye getirilen Bulgar asıllı Petkov’a özel ilgi gösterilmiştir. Ankara Hastanesi Başhekimisi Seçkin Sarı, “Petrov’un tedavisine özen gösteriyoruz derken, Petrov’da bunu doğrulayarak “Bu bakımdan memnunum. Gereken ilgi fazlasıyla gösteriliyor.” demiştir.²¹⁹

11. Asimilasyonun Sonuçları

Metin içinde yapılan ara sonuçlara ilave olarak bu bölümün sonuç kısmında şunlarda söylenebilir. Yukarıda detaylarıyla Türk basınından örnekler vererek gözler önüne sermeye çalıştığımız asimilasyon uygulamaları Türk azınlıkça benimsenmemiş hatta bu uygulamalarla Türkler Bulgarlaşacaklarına daha sıkı bir şekilde milli değerlerine sarılmıştır.²²⁰

Asimilasyonun temeli, kısa bir sürede gerçekleştirilen zorla isim değiştirme uygulamalarıyla atılmaya çalışılmıştır. Akla, hayale gelmeyecek insanlığa yakışmayacak uygulamalarla kısa sürede büyük oranda Türklerin isimleri değiştirilmiştir. Örneğin toplam nüfusu 290 bin olan ve 251 bin Müslüman Türk’ün yaşadığı Kırcaali vilayetinde 213 bin 350 Bulgaristan Türk’ünün; toplam nüfusu 312 bin olan ve 140

²¹⁷ “*Cesedini Tabuta Koyup Eve Gönderdiler*”, Tercüman, 4 Ağustos 1986, s. 3.

²¹⁸ “*Bulgar Hainliği*”, Milliyet, 6 Ağustos 1986, s. 3.

²¹⁹ “*Yaralı Bulgar’a Özel Bakım*”, Milliyet, 12 Ocak 1988, s. 2.

²²⁰ “*Bulgarlaştırma Kampanyası Geri Tepti*”, Milliyet, 8 Nisan 1985, s. 4.

bin 400 Müslüman Türk'ün yaşadığı Hasköy vilayetinde 119 bin 340 Bulgaristan Türk'ünün adları zorla, 1985 yılı Ocak ayı yarısına geldiğinde, değiştirilmiştir. Bu iki vilayetten 59 bin 750 Bulgaristan Türk'ü Bulgarca isim almamak için Rodop dağlarındaki ormanlık bölgede yaşamaya başlamışlardır.²²¹ Yapılan idari uygulamalarla ülkedeki Türkler isimlerini değiştirmeye mecbur bırakılmıştır. Gündelik yaşamlarını devam ettirebilmek için isimlerini değiştirmek zorunlu hale getirilmiştir. Bulgar kimliğine sahip olmadan yaşamak imkânsız hale gelmiştir.

Türk kültürüne ait her türlü izi silmek isteyen Bulgaristan yöneticileri çeşitli şekillerde Türk dilini, Türk giysilerini, Türkçe konuşmayı kısaca Türklüğü ait ne varsa yasaklamışlardır.

Türkler ise bu uygulamalar esnasında Türklüklerinden hiçbir ödün vermemişler ve her fırsatta Türkiye'den yardım istemişlerdir. Mücadeleye sonuna kadar devam eden soydaşlarımız en sonunda Bulgaristan yönetimince Türkiye sınırına yığılmaya başlanmıştır. Sınıra bırakılan soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etmelerine 1989 yılı Mayıs ayında izin verilmiştir. Çünkü artık Bulgar yönetimi tüm zorlamalara rağmen Türkleri tam anlamıyla asimile edemeyeceğini anlamıştır. Göç olayına dördüncü bölümde ayrıntılarıyla birlikte yer verilecektir.

²²¹ “Belgelerle Bulgar Zulmü”, Tercüman, 15 Ocak 1985, s. 6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASİMİLASYONA TEPKİLER

Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı yürütülen asimilasyon politikasına en çok tepki Türkiye'den gelmiştir. Türkiye'nin her yerinden bu insanlık dışı olaya karşı sesler yükselmiştir. Türkiye'den başka diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarda Bulgaristan'da Türklere yapılan asimilasyon politikasına tepki göstermiştir. Ancak bu tepkiler yüzeysel ve yaptırım gücünden yoksun olduğu için kınama seviyesinde kalmıştır. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

Bulgaristan, ilk başlarda yapılan asimilasyonu gizleme ya da inkâr etme yoluna gitmişse de bunda başarılı olamamıştır. Yapılan baskılar sonucunda soydaşlarımız "Türk" kimliklerine daha sıkıca bağlanarak özveriyle direniş göstermiştir. Umutlarını yitirmeyen Bulgaristan Türkleri her fırsatta olayların durdurulması için Türk ve dünya kamuoyundan yardım istemiştir.

I. Türkiye'den Tepkiler

1. Hükümetten Tepkiler

Türk hükümeti ilk başlarda asimilasyonla ilgili gelen haberleri, birkaç küçük olay olabileceği ihtimalini değerlendirerek hafife almıştır. Bu nedenle de pasif politika izlenmiştir. Konu detayları ile incelenmeden basına açıklama yapılmamıştır. Yapılan açıklamalarda da sert tepkiler ortaya konulmamıştır. Bunda, Türkiye ile Bulgaristan ikili ilişkilerinin üst düzeyde olduğu bir dönemde Türklere karşı asimilasyon yapılmaya başlanmasına hükümet tarafından pek ihtimal verilmemesinin etkisi büyüktür. Türk hükümetinin başlangıçtaki tereddütlü durumunu, sonraları olayların doğrulanması neticesinde kararlı tutumu izlemiştir. Bulgaristan'la ilişkiler asgari düzeye indirilmiş ve konuyla ilgili olarak uluslararası girişimler yapılmaya başlanmıştır.

Konuyla ilgili hükümetten ilk açıklamayı, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanı Yalım Eralp yapmıştır. 15 Ocak 1985'te yaptığı haftalık basın toplantısında kendisine yöneltilen bir soruya karşılık Bulgaristan'ın protesto edilmediğini belirterek "Bir sorun var, halletmeye çalışıyoruz. Bulgaristan'da halen bir milyon yüz bin dolayındaki Türk'ü ilgilendiren sorunun çözümü için gerekli girişimler yapılıyor." demiştir.²²²

23 Ocak günü Başbakan Özal partisinin grup toplantısından çıkarken yaptığı basın açıklamasında konu hakkında dikkatli olunmasını ve konunun abartılıp abartılmadığının araştırılması gerektiğini söylemekle yetinmiştir.²²³

Milliyet gazetesi başyazarı Altan Öymen, Bulgaristan Ankara Büyükelçisi Argir Konstantinov ile yaptığı görüşme²²⁴ sonrasında Bulgar büyükelçinin olayları inkâr etmesi üzerine Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu ile de bir görüşme yapmıştır. Halefoğlu, Öymen'in sorularına karşılık olarak "Konuyu en yüksek düzeyde ele aldık. Dikkatle izliyoruz. Gerekli teşebbüsleri yapıyoruz. Bize intikal eden haberlerden duyduğumuz endişeleri dile getiriyoruz. Eğer var ise, bunların iki ülke arasındaki ilişkilere müspet tesir yapmayacağını söylüyoruz. Ancak bunları yaparken, Bulgaristan'la yakın ilişkilerimizi ve komşuluğumuzu da göz önünde tutarak, eğer problemler varsa, bunların her iki tarafında ilişkileri zarar görmeden halledilmesini arzuluyoruz." ... "Önce tansiyonun düşürülmesi gereklidir. Biz gerek Ankara'daki Bulgar Büyükelçisi, gerek Sofya'daki Bulgar makamları nezdinde teşebbüslerimizi yaparken, bu hususa dikkat ediyoruz. Bu tırmanmanın ne bizim ne de onların lehine olacağı noktasından hareket ediyoruz."²²⁵ demiştir. Şiddetle asimilasyona devam edildiği o günlerde Türkiye Dışişleri Bakanı'nın bu şekildeki kararsız açıklaması Bulgaristan yönetimine cesaret vermiş olabilir. Olaylar doğrulansa bile iki ülke arasındaki ilişkilere olumsuz tesir etmeyeceğinin söylenmesi, Türk Dışişlerince "ne yapılması gerektiğine" karar verilmediğini de göstermektedir.

²²² "Evren Jivkov'dan 'Çözüm' İstediyim", Cumhuriyet, 16 Ocak 1985, s. 1.

²²³ "Bulgaristan Konusunda Dikkatli Olmalıyız", Milliyet, 24 Ocak 1985, s. 6.

²²⁴ "Yok Böyle Bir Şey", Milliyet, 25 Ocak 1985, s. 7.

²²⁵ "Endişeliyiz", Milliyet, 27 Ocak 1985, s. 6.

Başbakan Turgut Özal, Gökova termik santrali ile ilgili incelemelerde bulunmak üzere Marmaris'e giderken konuyla ilgili olarak bir gazetecinin sorduğu soruya "Biz meseleyi daha ziyade diyalogla, münasebetlerimizi bozmadan çözmeye çalıştık. Cumhurbaşkanının fikri de odur. Hadise birden alevlenmiştir. Dikkatli olmak mecburiyetindeyiz." sözleriyle cevap vermiştir. Özal, terör ve Ağca olaylarıyla imajı bozulan Bulgaristan'ın böyle bir olay ile tekrar imajlarını bozmalarının mantıklı olamayacağını savunmuştur. Özal haberlerin doğruluğunun Bulgaristan'daki Türk görevlilerince bizzat tespit edilmediğini beyan ederek; Yunanistan'la devam eden sorunlara bir yenisinin eklenmek istenebileceği ihtimali üzerinde şüpheleri olduğunu söylemiştir.²²⁶

Asimilasyonun hızla devam ettiği günlerde Türk yetkililerin isim değiştirme ve adam öldürme olaylarının doğrulanması için vakit kaybettikleri ve tepki vermekte geciktikleri ileride Avrupa'daki ABD radyolarının Bulgaristan raporunda eleştiri konusu olmuştur.²²⁷

Bulgaristan'daki akrabalarının yaşadıkları akıl almaz işkenceleri Başbakan Özal'a anlatmak üzere iki otobüs dolusu Bulgar göçmeni vatandaş Meclis'e gelmiştir. Başbakan Özal onlara "İşin peşini bırakmayacağız." demiştir.²²⁸ Göçmen vatandaşlarımıza konuyla yakından ilgilendiklerini belirterek biraz olsun yüreklerini serinletmiştir. Aynı tarihlerde TBMM Başkanı Karaduman da konuyu Cumhurbaşkanı Evren ile ayrıntılı olarak görüşmüştür.²²⁹

14 Şubat 1985 günü Dışişleri Bakanı Halefoğlu, İngiliz gazetecilerin sorularını yanıtlarken Bulgaristan'da Türklerin yaşamı ile ilgili olarak "Bize gelen haberler, gerçekten ciddidir." demiştir. Konuyu Başbakan Özal ile görüştiklerini ve soydaşlara sahip çıkacaklarını belirtmiştir.²³⁰

²²⁶ "Özal: Bulgaristan Olaylarına Batının İlgisi Manidar", Tercüman, 28 Ocak 1985, s. 1.

²²⁷ "Türk Tepkisi Gecikti", Milliyet, 21 Ağustos 1986, s. 6 ve 9.

²²⁸ "Bulgaristan'da İzdırak Var", Tercüman, 13 Şubat 1985, s. 1.

²²⁹ "Bulgaristan Olayları Çankaya'da", Tercüman, 13 Şubat 1985, s. 1.

²³⁰ "Bulgaristan'daki Soydaşlarımıza Sahip Çıkıyoruz", Milliyet, 14 Şubat 1985, s. 7.

Bir gün sonra yapılan açıklamalarda, ilk kez Başbakan ve diğer hükümet yetkililerince konunun doğruluğu ile ilgili net ifadeler kullanılmış ve Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Ömer Engin Lütem olaylarla ilgili kendisinden bilgi alınmak üzere Türkiye'ye çağırılmıştır. Yetkililerin beyanları şöyledir:

Başbakan Özal "Bulgaristan'daki olayların dinamik boyuta ulaştığını görüyoruz."

Hükümet sözcüsü Mesut Yılmaz "Bize ulaşan haberler olayları doğruluyor."

Dışişleri Bakanı Halefoğlu "Olaylar en yüksek seviyede ele alındı." diyerek ve Türkiye'nin Batı Trakya'daki Türk azınlığın korunması konusunda da görevleri olduğunu ifade etmiştir.²³¹ 15 Şubat 1985 tarihinden itibaren Türk hükümeti Bulgaristan'daki olaylar karşısında daha duyarlı hareket etmeye başlamıştır. Ancak bu tarih itibariyle Bulgar yönetiminin hemen hemen zorunlu isim değiştirme uygulamalarını tamamladığı göz önünde bulundurulursa Türkiye tepki vermekte gecikmiştir.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)'nun Sofya'da yapılan yirmi üçüncü genel kongresinde Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanımız Metin Emiroğlu iki bin delegenin huzurunda soydaşlarımıza yapılan baskıları dile getirmiştir. Bu husus Bulgaristan'da yapılan bir toplantıya katılan diğer devletlerin temsilcileri üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur.²³²

Türk hükümeti, Bulgaristan'da devam eden soydaşlarımızla ilgili sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla her türlü diplomatik girişimi yapma gayreti göstermesine rağmen Bulgaristan yönetiminin yaklaşımı bu yönde olmamıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı nedeniyle Viyana'da bulunan Türk ve Bulgar Dışişleri Bakanları iki buçuk saat konuyla ilgili görüşmüşler ancak bir sonuca ulaşılamamıştır.²³³

1986 yılına gelindiğinde Türk hükümeti soydaşlarımıza sahip çıkmak için kararlı olduğunu göstermeye başlamıştır. Ankara Üniversitesi tarafından yapılan Bulgaristan'da Türkler" konulu seminerden sonra açılan "Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Türk Kültürü" sergisinin açılışında Özal "Bulgarlar'ın boğazlarını sıkmaya devam

²³¹ "Özal: "Gerekirse Kapıları Açarız.", Tercüman, 15 Şubat 1985, s. 1.

²³² "Bulgarların Ayıbını Yüzlerine Vurduk", Tercüman, 17 Ekim 1985, s. 4.

²³³ "Sofya Tutumunu Değiştirmiyor", Cumhuriyet, 6 Ekim 1986, s. 1.

edeceğiz.” sözüyle tepkisini dile getirmiştir.²³⁴

Türk devlet adamlarının protokol gereği uyguladığı bazı iyi niyet mesajları bile Bulgaristan yöneticileri tarafından ilişkilerin düzeldiği yolunda siyasi amaçlı kullanılmıştır. Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'den ümidi kesmesi için psikolojik baskı malzemesi olarak kullanılan iyi niyet mesajları Bulgaristan'a verilmemeye başlanmıştır. Bundan dolayı, Bulgaristan üzerinden Romanya'ya giden Başbakan Özal Bulgaristan hava sahası üzerinde uçarken Bulgaristan Başbakanı Todorov'a iyi niyet mesajı göndermemiştir.²³⁵

Başbakan Özal 1987 yılı Şubat ayında ABD'ne yaptığı resmi ziyaret esnasında, Bulgaristan'dan kaçan Varna milletvekili Halil İbişoğlu, Balkan Türkleri Amerikan Birliği Başkanı Ahmet Sandıkçioğlu ve yönetim kurulu üyesi Nesrin Ferhatoğlu ile görüşmüştür. Görüşmede Almanya'daki iki milyon Türk'ün varlığına değinerek bunun büyük bir güç olduğunu belirtmiştir. Türklerin artık buldukları ülkelerde daha örgütlü olduklarını ve istedikleri zaman dünyaya seslerini duyurabileceklerini vurgulamış ve konuşmasında Bulgarların da Yunanlıların da Türklerden korktuklarını söylemiştir.²³⁶

Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un bir Alman gazetesine yaptığı açıklamada ülkesinde Türk olmadığını beyan etmesi karşısında Türk hükümetinin tepkisi sert olmuştur. Dışişleri Sözcüsü İnal Batu konuya ilişkin yaptığı açıklamada “Bulgar yönetimi etnik olarak saf bir Bulgaristan yaratmak için ülkesinde asırlardır varlığını sürdürmüş olan toplumlara, şiddete başvurma dâhil, yok etme yolunu seçmiştir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde Türk yoktur demek, mesnetsiz bir iddia olduğu kadar, ırkçı bir zihniyeti de sergilemektedir.” demiştir.²³⁷

Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz 1988 yılında yaptığı açıklamada “Bulgaristan'ın soydaşlarımız üzerindeki baskıları kaldırmadığı müddetçe siyasi, ekonomik ve

²³⁴ “Özal: Bulgarların Boğazını Sıkıya Devam Edeceğiz”, Tercüman, 21 Mart 1986, s. 3.

²³⁵ “Bulgarlara Mesaj Yok”, Milliyet, 30 Haziran 1986, s. 7.

²³⁶ “Bulgar da Yunan da Bizden Korkuyor”, Tercüman, 7 Şubat 1987, s. 4.

²³⁷ “Bulgaristan Irkçı”, Milliyet, 4 Haziran 1987, s. 2.

diğer alanlarda bir ilerleme beklemenin boş bir hayalden öteye gidemeyeceğini” belirtmiştir.²³⁸ Türkiye asimilasyon süresince Bulgaristan’la ikili ilişkilerini asgari düzeyde tutmuştur. Ancak bozulan ikili ilişkiler Jivkov döneminden sonra düzelmeye başlayacaktır.

2. Siyasi Partiler ve Bazı Siyasilerden Tepkiler

Soydaşlarımıza yapılan Bulgarlaştırma faaliyetine karşı siyasi partilerimiz gereken hassasiyeti göstermiştir. Hükümeti olaylar karşısında sessiz kaldığı gerekçesiyle çokça eleştirmişlerdir. Türklere uygulan asimilasyona karşı ortak bir tavır sergilenerek milli konularda ortak hareket edileceğinin örneği sergilenmiştir.

Konuyla ilgili ilk tepki Milli Demokrasi Partisi (MDP) Hatay Milletvekili Murat Sökmenoğlu’ndan gelmiştir. 1985 yılı ortalarında TBMM Başkanlığına bir soru önergesi vererek Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu’ndan konuyla ilgili bilgi istemiştir.²³⁹ Yine aynı partiden Bitlis Milletvekili Faik Tarımcıoğlu 22 Ocak 1985 tarihinde TBMM Başkanlığına bir gensoru önergesi vererek Başbakan Turgut Özal’dan aşağıdaki soruları cevaplandırmasını istemiştir.²⁴⁰

Dış ve iç basınında yer aldığı gibi Bulgaristan’da Türk ve Müslüman azınlığa şovenist, ırkçı ve insan haklarıyla bağdaşması mümkün olmayan baskılar olduğu hususu resmen doğrulanmış mıdır?

Özellikle kırk Türk’ün yoğun baskılarla beraber topluca öldürüldüğü hususu doğru mudur?

Şayet bu haberler doğru ise, herhangi bir tedbir alınmış mıdır?

Sosyal Demokrat Parti (SODEP) Genel Başkanı Erdal İnönü’de İzmit’te parti binasında yapılan toplantıda hükümetin etkili bir dış politika izlemediğini eleştirmiştir. Soydaşlarımıza yapılan baskıları durdurmak için hükümetin yeni teşebbüslerde bulunması gerektiğini söylemiş ve Bulgaristan’a uluslararası antlaşmalar çerçevesin-

²³⁸ “Yunanistan, AT ve Bulgaristan’a Eleştiri”, Tercüman, 20 Ağustos 1988, s. 6.

²³⁹ “Evren Jivkov’a Mesaj Gönderdi”, Tercüman, 16 Ocak 1985, s. 3.

²⁴⁰ “Bulgarlar Türkler’in Federatif Cumhuriyet Kurmasından Korkuyor”, Tercüman, 23 Ocak 1985, s. 6.

de müeyyideler uygulanması gerektiğini belirtmiştir.²⁴¹

Halkçı Parti (HP) Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk ve on beş arkadaşı ile Anavatan Partisi (ANAP) Balıkesir Milletvekili İsmail Dayı ve on sekiz arkadaşı TBMM'ne Bulgaristan Türkleri'nin durumlarının mecliste görüşülmesi için iki ayrı genel görüşme önergesi verilmiştir. Diğer milletvekillerinin de desteğiyle bu önergeler kabul edilmiştir.²⁴²

TBMM'deki genel görüşme öncesi Tercüman gazetesinin sorularını cevaplayan parti liderleri ortak tavır sergileyerek "Bulgaristan'a karşı her türlü tedbirin alınması" gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle, hükümetin konu üzerinde açıklama yapmaması eleştiri sebebi olmuştur.²⁴³ Konuyla ilgili olarak Halkçı Parti (HP) Genel Başkanı Necdet Calp "Bulgaristan'da soydaşlarımıza karşı girişilen baskı ve zulüm olayları hakkında önce Türk basınında yer alan haberler, arkasından da inanılır yabancı haber kaynaklarında yer alan tüyler ürpertici olaylara rağmen, hükümetin suskunluğu devam etmektedir. Bu konuda, sorular üzerine Sayın Başbakan'ın kısa beyanları Türk kamuoyunu aydınlatıcı nitelikte olmadığı gibi milli vicdanı da tatmin etmemiştir. Bulgaristan'da ne olup bittiğini, Türk kamuoyu ve siyasi partiler bütün açıklığı ile öğrenmelidir. Bulgaristan'daki soydaşlarımızın feryadı karşısında Türk parlamentosunun suskun kalması mümkün değildir." demiştir.

MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp ise "...Böylece Türkler'e karşı girişilen hasmane hareketler ve cinayetler soykırımı olmaktan da ileri gitmiştir. Bu saldırıların demirperde gerisinde cereyan etmesi, dünya kamuoyuna yansımaya set çekmektedir. Hükümetin kararlı bir tutum içine girmesini, gereken her türlü tedbirin alınmasını istemekteyiz." ifadesinde bulunmuştur.

Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Yıldırım Avcı'da konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: "... Gazetelerde aktüel halde uzun zamandan beri

²⁴¹ "İnönü: "Bulgaristan'a Gerekirse Müeyyide Uygulanmalı", Tercüman, 29 Ocak 1985, s. 3.

²⁴² "Bulgaristan İçin Gizli Görüşme Kabul Edildi", Cumhuriyet, 14 Şubat 1985, s. 1.

²⁴³ "Bulgaristan'a Karşı Tedbir Alınmalıdır", Tercüman, 10 Şubat 1985, s. 10.

sürdürülen haberlerden anlaşıldığına göre, Türkler'e karşı yapılan zulüm insanlık ölçülerini aşmıştır. DYP olarak, bu hareketler karşısında devletçe alınacak her türlü tedbirin yanındayız. Ancak hükümetin bu soykırımı karşısında suskunluğunun manasını anlamıyoruz.”

Muhafazakâr Parti (MP) Genel Başkanı Ali Koç'ta tepkisini “... Türk devleti ve hükümeti, bugünlerde insanlık, bir soykırımla karşı karşıya bulunan Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızın ve diğer ülkelerdeki Türk unsurların maddi ve manevi haklarını korumak, kollamak için her türlü tedbiri almaya mecburdur. Bu konuda hükümetin suskunluğunu ve olayı kamuoyundan saklama çabasını esefle karşılıyoruz.” sözleriyle dile getirmiştir.

Refah Partisi Genel Başkan Yardımcısı Rıza Ulucak'ta Dışişleri Bakanlığının partileri olaylardan haberdar etmemesini eleştirdikten sonra Bulgaristan'da Türklere reva görülen soykırımı karşı devletin gerekirse en sert tedbirleri alması gerektiğini belirtmiştir.

Ankara'da görev süresi dolan Bulgar Büyükelçisi Konstantinov, Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Erdal İnönü'yü ziyaret etmiştir. Havanın sıcaklığından konuşarak Türk azınlığı konusunu geçiştirmeye çalışan Konstantinov'a İnönü “Sıcaklıktan daha ciddi konuşacağımız bir konu var.” demiştir. Yarım saat görüşme sonrası “Bulgaristan'daki soydaşlarımızın maruz kaldığı muamelelere karşı, ana muhalefet partilerinin birlik olduğunu ve Bulgaristan'ın bu sorunu bir an önce çözmesi gerektiğini Sayın Büyükelçiye anlattım. İnsan haklarına uygun hareket edilmesi gerektiğini söyledim. Büyükelçi de bu konuda elinden geleni yapacağını söyledi...” demiştir. Yine, 1986'lı yıllarda siyasi yasaklı bulunan Bülent Ecevit'te Bulgar yönetiminin Türklere karşı izlediği politikayı kınayarak Sovyetler Birliği Bulgaristan'a karşı kesin tavır alırsa Bulgaristan'ın tutumunda değişiklik yapacağına inandığını belirtmiştir. Bulgaristan için dış ticaretin önemli olduğunu belirttikten sonra bu konuda yapılacak bir kısıtlamanın etkili olacağını söylemiştir.²⁴⁴

²⁴⁴ “İnönü Bulgar Elçi'sini Uyardı”, Milliyet, 16 Temmuz 1986, s. 6.

Siyasi yasaklılardan Eski Başbakan Süleyman Demirel’de soydaşlarımıza yapılan baskıları ve hükümetin tutumunu değerlendirmiştir. Bulgaristan’ın Sovyetler Birliği’nden cesaret aldığını belirterek, yapılacak hiçbir şey kalmaması durumunda en azından Türkiye’ye göç etmelerinin sağlanması gerektiği görüşünü savunmuştur. Hükümetinde en başından beri göç yolunu açma çabasında olduğunu değerlendirsek bu konuda hükümete destek vermiş bulunmaktadır.²⁴⁵

3. Türk Yazarlardan Tepkiler

Bulgaristan’ın Türk azınlığa uyguladığı asimilasyona Türk yazarlarca gazetelerin köşe yazılarında sıkça yer verilmiştir. Türklere uygulanan insanlık dışı uygulamalar ve Türk hükümetinin tutumu ile insan haklarının Bulgaristan’da uygulanmaması ve Bulgar Türkleri’nin kökeni köşe yazılarında en çok üzerinde durulan konular olmuştur. Kalemlerini en iyi şekilde kullanarak Türklere yapılan zulmü eleştirmişlerdir.

Özellikle 1985 yılında bu konuda Türk yazarları tarafından yazılmış yüzlerce köşe yazısı mevcuttur. Hükümetin Bulgaristan’a karşı sessiz kalışını eleştiren Fahir Armaoğlu tepkisini “Türk olmanın gururunu artık silahlı mücadele ile korumaya ve bu uğurda şehitler vermeye başlamış iken, hükümetin bir karara varmayıp hâlâ bilgi toplamaya çalışmasını tarihi ve milli bir meselenin ciddiyet ve önemi ile bağdaştırmıyoruz.” sözleriyle dile getirmiştir.²⁴⁶ Tercüman gazetesi köşe yazarlarından Ergün Göze de köşe yazısında yazılan mektuplara yer vererek olayların iç yüzünün olayı yaşayan kişilerin ağızlarından kamuoyuna duyurulmasını sağlamıştır. Örneğin 1969 yılında Türkiye’ye göç eden bir vatandaşımız mektubunda “Orada yaşayan soydaşlarımız, Bulgaristan’ın bayırını bağ, dikenini gül yaptılar, milletlerarası yolları bile Türk kadınları yaptı. Şimdi de canlarını almaya kalktı, insafsız canavar...” diyerek soydaşlarımızın yaşamındaki çileyi dile getirmiştir.²⁴⁷

Yine aynı tarihlerde Milliyet gazetesi köşe yazarlarından Hasan Şenyurt üç

²⁴⁵ “Göç Yolu Hâlâ Açık”, Tercüman, 1 Ağustos 1986, s. 9.

²⁴⁶ Fahir Armaoğlu, “Dur Demenin Zamanı Geldi”, Tercüman, 10 Şubat 1985, s. 4.

²⁴⁷ Ergün Göze, “Bulgar Zulmün Resmidir”, Tercüman, 21 Şubat 1985, s. 7.

parça halinde yazdığı yazılarında, Bulgaristan'ın uzun yıllar önce asimilasyona başladığını, Türkleri asimile edilmeye çalışılmasının nedenlerini ve Bulgarlaştırmanın uygulanışından detaylı bir şekilde söz etmiştir.²⁴⁸ Yine aynı gazeteden Mehmet Barlas, Bulgaristan'ın Türkler'e karşı uyguladığı politikanın yanlış olduğunu belirttiikten sonra bu politikaya gösterilen tepkilerinde Bulgaristan yönetimince hafife alınmasını eleştirmiştir. Bulgaristan'da yapılan asimilasyonun rejim ve sistem tartışması haline geldiğini belirtmiştir.²⁴⁹

Köşe yazılarından en ilginçlerinden biri de “İşte Türk'ün ismine ve cismine düşman Bulgarlar” başlığı ile verilen ve “kan emiciler” olarak nitelendirilen 135 kişinin isimlerinin kamuoyuna teşhir edilmesidir.²⁵⁰

1986 yılında Mehmet Ali Birand Milliyet gazetesinde yazdığı bir köşe yazısında, son günlerde Türkiye Radyo ve Televizyonu tarafından Bulgaristan'da yaşanan olayların kamuoyuna aktarılış şeklini eleştirmiştir. TRT'de ilçe başkan yardımcılarının dâhil televizyonda görünmek için açıklama yaptığını ve çok sayıda grev yapan vatandaşın televizyonda gösterildiğini belirtmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Bulgaristan yönetiminin bu kampanyadan etkilenmeyeceğini çok iyi bildiğini belirtmiştir. Bu kampanyanın amacı Amerika ve Batı kamuoyunu etkilemek ise bile onun da sonuçsuz kalacağına değinmiş ve şimdiye kadar tüm övünmelere rağmen İslam Konferansı dâhil uluslararası kuruluşların harekete geçirilemediğinden yakınmıştır.²⁵¹

²⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hasan Şenyurt, “Bulgaristan Türkleri'nin Dramı”, Milliyet, 21–23 Şubat 1985, s. 11.

²⁴⁹ Mehmet Barlas, “Sofya'nın Hatası”, Milliyet, 7 Mart 1985, s. 1.

²⁵⁰ Tokay Gözütürk, “İşte Türk'ün İsmine ve Cismine Düşman Bulgarlar”, Tercüman, 4 Nisan 1985, s. 2.

²⁵¹ Mehmet Ali Birand, “Bulgaristan'a Baskının Ölçüsü”, Milliyet, 25 Temmuz 1986, s. 9.

4. Göçmen Derneklerinden Tepkiler

Türkiye'ye Balkanlar'dan ve Bulgaristan'dan çeşitli zamanlarda farklı statülerde yüz binlerce soydaşımız göç etmiştir. Bulgar göçmeni vatandaşlarımızdan özellikle 1951 ve sonraki yıllarda Türkiye'ye gelenler çok sayıda dernek kurmuştur.²⁵² Bu dernekler asimilasyonun başlangıcından itibaren aktif şekilde çalışmışlardır. Türk hükümetine, siyaset adamlarına ve dünya kamuoyuna asimilasyonun duyurulmasında öncülük etmişlerdir. Kendileri de yaşanan acıları bilen ve o topraklardan gelen bu insanlar, her fırsatta asimilasyonun önlenmesi için yetkililerden yardım istemişlerdir. Bu dernekler asimilasyonun başından sonuna kadar aynı kararlılıkla Bulgaristan Türkleri'nin sözcülüğünü yapmıştır.

Konuyla yakından ilgilenen Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Genel Başkanı Mehmet Çavuş'un konunun Türk kamuoyuna duyurulmasına katkıları fazladır. Bulgar katliamını²⁵³ dile getirerek kamuoyunun bilgilенmesini sağlamaya çalışmıştır. Bulgaristan göçmenlerini temsilen 26 Ocak 1985 günü 11 kişilik heyet Anıtkabir'i ziyaret etmiştir. Heyet adına konuşma yapan Mehmet Çavuş "9 milyon nüfuslu Bulgaristan'da, Pomak soyundan, Türk soyundan ve Hint Yörük soyundan yaklaşık 4 milyon Türk var. Bulgaristan'da ilerde kimin iktidarda olacağı tartışılıyor. Bulgarlarda üreme yok, Türklerde ise üreme artışı yüzde 2.2 dolayında, ilerde iktidarın azınlıkların eline geçmesinden korktukları için, bu yola başvuruyorlar. Silah zoruyla Bulgarlaştırıyorlar." demiştir. İstanbul'da yaşayan on beş bin Bulgaristan göçmeni vatandaşın imzaladığı dilekçeyi, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e ve Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'a gönderdiklerini belirtmiştir.²⁵⁴ On iki bin vatandaşımızdan imzalı protesto dilekçesi alınarak dernekçe Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'a gönderilmiştir.²⁵⁵ Yine aynı dernek tarafından yayınlanan "Hür dünyaya destek çağrısı" bildirisinde 1500 Türk'ün Bulgar zindanlarında olduğu belirtildikten sonra şöyle denilmiştir: "Ey hür dünya insanları, Bulgaristan'daki Türkler'e destekçi ve yardımcı olunuz. Çünkü Bulgaristan Türkleri yok edilmektedir. İnsanlık adına

²⁵² Lütem, a.g.e., C. I., s. 208.

²⁵³ "Bulgar Katliamı", Milliyet, 29 Mart 1985, s. 3.

²⁵⁴ "Evren ve Üruğ'a 15 Bin İmzalı Dilekçe", Milliyet, 27 Ocak 1985, s. 6.

²⁵⁵ "Jivkov'a Mesaj Gönderdiler", Milliyet, 3 Şubat 1986, s. 3.

çağrımıza kulak verin, Bulgar zulmünü bütün dünyaya duyurun. Eşi görülmeyen yüz karası Bulgar zulmünü tanıtırsak, her nevi hakların savunucusu olursak, haklarının iadesini yaptırabilirsek insani bir vazifeyi yerini getirmiş oluruz. Bu, sadece Türk vatandaşlarının değil, bütün insanlığın görevidir.”²⁵⁶

Yine aynı dernekçe 1986 yılında Aralık ayının son haftasını zulüm haftası ilan edilmiş ve yapılacak programlar çerçevesinde Bursa ve İstanbul’da sempozyumlar düzenleneceği söylenmiştir. Bulgar zulmünün tüm dünyaya duyurulmasında bu derneğin etkisi fazladır.²⁵⁷

Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Başkanı Selahattin Yıldız’da kamuoyuna yaptığı açıklamada, Bulgaristan üzerinden Avrupa’ya giden yurttaşlarımızdan Bulgaristan’dan geçerken alış veriş yapmamalarını istemiştir.²⁵⁸

Göçmenlere Yardım Derneği de yüzlerce Türk’ün yapılan baskılar sonucu intihar ettiğini belirterek tüm siyasi partilerin genel başkanlarından yardım istemiştir.²⁵⁹ Yedi ve dört yaşlarındaki iki çocuğunun isimlerini gönüllü olarak değiştirdiklerini ifade eden Bulgar makamlarına tepki amacıyla Bulgaristan Büyükelçiliği önünde eylem yapan Şensoy ailesine, dernek yönetim kurulu üyesi İbrahim Efendioğlu destek ziyaretinde bulunmuştur. Elçilik önünde eylem yapan aileye elçilik mensuplarının “Kalkın, buradan burası sirk değil. Kalkmazsanız üzerinize köpekleri salarız.” sözlerine karşılık Efendioğlu “Burası sirk değil ama Belene kampı hiç değil. Elçilik mensuplarına şunu hatırlatmak istiyorum. Burası hür ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti’nin başşehridir. Belene kampında kullandığınız köpekleri burada kullanamazsınız. Her an soydaşlarımızın yanında olacağız.” demiştir.²⁶⁰

²⁵⁶ “Balkan Türkleri Hür Dünyadan Yardım İstiyor”, Tercüman, 14 Temmuz 1986, s. 1.

²⁵⁷ “Zulüm Haftası Başladı”, Milliyet, 27 Aralık 1986, s. 13.

²⁵⁸ “Bulgaristan’a Ambargo”, Milliyet, 1 Nisan 1985, s. 3.

²⁵⁹ “Yüzlerce Türk İntihar Etti”, Tercüman, 10 Şubat 1985, s.10.

²⁶⁰ “Efendioğlu: “Siz Köpekleri ancak Belene Kampında Kullanabilirsiniz.””, Tercüman, 13 Temmuz 1986, s. 7.

5. Diğer Resmi/Resmi Olmayan Kurum ve Kuruluşlardan Tepkiler

Türkiye’de çok sayıda resmi ve resmi olmayan kurum ve kuruluş konuyla yakından ilgilenmiştir. Bu kurum ve kuruluşlar her fırsatta bildirimler yayımlayarak, toplantılar yaparak Bulgar zulmünün dünya kamuoyuna duyurulması ve Bulgaristan’a baskılar uygulanması için girişimlerde bulunmuşlardır.

Ankara Üniversitesi Senatosu 8 Şubat 1985 tarihinde Prof. Dr. Tarık Somer başkanlığında toplanarak bir duyuru²⁶¹ yayınlamıştır. Yapılan duyuruda Bulgaristan’la ikili ilişkilerin üst düzeyde olduğu bu dönemde ilişkileri geriletmenin iki tarafa da fayda sağlamayacağına değinilmiştir. Türkiye’nin Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlıkla ilgili basında çıkan baskı, şiddet ve katliamlarla ilgili haberlerden büyük endişe duyduğu belirtilmiştir. Türk-Bulgar ilişkilerinin karşılıklı güven havası içerisinde sürdürülerek Bulgar makamları tarafından olaya el konulması gerektiği belirtilmiştir.

Yine Başkanlığını Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tarık Somer’in yaptığı Üniversitelerarası Kurul yirmi sekiz üniversitenin rektör ve temsilcilerinin katılımıyla 27 Şubat 1985 tarihinde toplanmıştır. Üniversitelerarası Kurul tarafından yayınlanan bildiri de Bulgaristan’a uluslararası anlaşmalara uyması ve azınlık haklarını koruması gerektiği vurgulanmış ve ondan insanlık dışı uygulamalara son vermesi istenmiştir.²⁶²

Diyanet İşleri Başkanı Dr. Tayyar Altıkulaç’ta yaptığı açıklamada “...Biz, Bulgaristan Müslümanları ile bu dramdan kısaca söz etmişken, bütün İslam ülkelerinin ve İslâmi kuruluşların, bu insanlık dışı zulme eğilmeleri gerektiğini hatırlatmak istiyoruz. Bu hatırlatmayı yalnız onlara değil, yüreğinde zerre kadar iman kıvılcımı taşıyan tüm insanlığa, özellikle Hıristiyan dünyasına da yapmayı görev sayıyoruz.”

²⁶¹ “Ankara Üniversitesi Senatosu da Bulgar Zulmünü Tel’in Etti”, Tercüman, 9 Şubat 1985, s. 1. ve s. 10. “Duyuru metninin tamamını görmek için bakınız: **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, s.132-134.”

²⁶² **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, s. 147-148. , s. 135-136.

demidir.²⁶³ Diyanet İşleri Başkanı yaptığı açıklamayla din ve vicdan hürriyetiyle hiç bağdaşmayan Bulgar zulmüne karşı geçte olsa tüm insanlığı göreve çağırıştır.

Türk-İş Yönetim Kurulu'nca başta "Hür Dünya İşçi Sendikaları" olmak üzere, uluslararası tüm işkolu sendikalarına ve Batılı ülkelerin işçi sendikalarına mektuplar gönderilerek bu kuruluşlardan "Bulgaristan'daki baskılara karşı harekete geçilmesi" istenmiştir. Mektupta Türk-İş'in hükümetçe izlenen barışçı politikayı gönülden desteklediği ve Türk işçilerinin, ekonomik koşullar ne olursa olsun, Bulgaristan'dan göç edecek soydaşlarımızı bağırklarına basmaya hazır oldukları belirtilmiştir. Bulgaristan'da "soykırım" derecesinde yürütülen bu insanlık dışı uygulamalara karşı tüm işçi kuruluşlarından seslerini yükseltmeleri istenmiştir.²⁶⁴

TBMM Başkanı Necmettin Karaduman'ın teşvikiyle Bulgaristan'daki Türklerle yapılan baskıların yerinde incelenmesi için bir parlamento heyetininin gönderilmesi için çalışmalar başlamıştır. Bulgaristan'a bir parlamento heyeti gönderilmesi girişimi Dünya Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Başkanı Barlas Doğu tarafından yapılmıştır. Barlas Doğu, Parlamentolararası Birlik Bulgar Grubu Başkanı Dr. Peter Voudov'a bir mektup göndererek Bulgaristan'ı ziyaret etmek istediğini bildirmiştir.²⁶⁵ Karaduman, 2 Nisan 1985 günü Cumhurbaşkanı ile aylık görüşmesinden çıkarken gazetecilerin sorusu üzerine Türk Parlamento Heyeti'nin Bulgaristan'a kabul edilmediğini belirtmiştir.²⁶⁶

Türkiye'de mevcut hemen hemen tüm kuruluşlar Bulgaristan Türklerine yapılan bu insanlık dışı tutum için tepkilerini dile getirmiş ve çeşitli girişimlerde bulunmuştur.²⁶⁷

Türkiye'deki diğer kuruluşların aksine, yasa dışı Türkiye Komünist Partisi'nin yayın organı Atılım dergisinde Türkiye Bulgaristan'ı eleştirmekle suçlanmıştır. Türk

²⁶³ "Altıkulaç: Bulgar Zulmüne Karşı Harekete Geçelim.", Milliyet, 2 Nisan 1985, s. 3 ve 7.

²⁶⁴ "İnsanlık Suçuna Karşı Cephe Alalım", Milliyet, 3 Nisan 1985, s. 11.

²⁶⁵ "Karaduman: "Baskıların Sürdüğü Endişesi Dağılmadı.", Milliyet, 24 Şubat 1985, s. 7.

²⁶⁶ Lütem, a.g.e., C. I., s. 226.

²⁶⁷ Ayrıntılı Bilgi İçin bakınız: a.g.e., C. I., s. 267-271.,

yazarlarına da atıfta bulunularak “Bulgaristan karşıtı kampanya, öylesine iğrenç boyutlara vardırıldı ki, Türkiye’de en temel insan haklarının kabaca çiğnenmesi karşısında sessiz kalan, hatta diktatörlüğü açıktan destekleyen kimi köşe yazarları, şimdi insan haklarının savunucusu kesiliyorlar.” denmiştir. Bulgaristan’da insanlık dışı olaylar olmadığı kesin olarak söylenmezken Türkiye’de Bulgaristan’a ve sosyalizme karşı kin ve nefret duygularıyla dolmuş bir kamuoyu oluşturulmak istendiği görüşüne yer verilmiştir.²⁶⁸

6. Protesto Gösterileri

Bulgaristan’da Türklere yapılan baskılar nedeniyle Türkiye’nin çoğu ilinde gösteriler yapılmıştır. Yapılan bu gösterilerin yanında Bulgaristan’da yaşayan Türklerin Türkiye’deki akrabaları tarafından ölüm orucu tutan veya açlık grevi yapan kişilerde olmuştur.

Türkiye’de ilk olarak İstanbul, İzmir, Tekirdağ ve Bursa’da 15 Ocak 1985 günü gösteriler yapılmak istenmiş ancak Dışişleri Bakanlığı’nın isteğiyle bu gösterilere müsaade edilmemiştir.²⁶⁹ Hükümet, ilk günlerde soydaşlarımıza yapılan baskıları birkaç küçük olaydan ibaret sandığı için gösterilere izin vermemiştir. Daha ileriki günlerde Bulgaristan’daki olaylardan emin olununca gösteriler yapılmasına izin verilmiş hatta hükümetçe de desteklenmiştir.

Bulgaristan’dan önceki yıllarda Türkiye’ye göç eden bir grup vatandaşımız gazeteleri dolaşmıştır. Sözcüleri aracılığıyla Bulgaristan’dan gelen haberleri anlatan göçmenler, Batı Trakya Türkleri gibi Bulgaristan Türklerine de sahip çıkılmasını istedikten sonra hükümetin olaylar karşısında sessiz kalmasını eleştirmiştir.²⁷⁰

21 Mart 1985 tarihinde Türkiye’nin değişik yörelerinden gelen binlerce kişinin katılımıyla İstanbul’da²⁷¹ gösteri yürüyüşü yapılmıştır. Bu gösteri yürüyüşüne,

²⁶⁸ “*Hainler Bulgaristan’ı Savundu*”, Milliyet, 22 Mayıs 1985, s. 7.

²⁶⁹ Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 271.

²⁷⁰ “*Bulgaristan Endişesi*”, Cumhuriyet, 21 Ocak 1985, s. 1.

²⁷¹ “*Büyük Protesto*”, Cumhuriyet, 22 Mart 1985, s. 6.

Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, Doğu Türkistan Göçmenleri Derneği, Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği, Rodop Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Türkiye Kuvay-ı Milliye, Mücahit ve Gaziler Cemiyeti'ne mensup kişilerle beraber diğer vatandaşlar katılmıştır. Gösteri yürüyüşünde yüzlerce pankart ve on altı Türk devletini gösteren haritalarla, baskıları anlatan çeşitli karikatürler taşınmıştır. Gösteride dikkat çeken belli başlı sloganlar: “Müslüman Türkler Hıristiyan olamaz.”, “Katil Jivkov”, “Kahrolsun Bulgar zulmü.”, “Yaşasın milliyetçi Türkiye.”, “ Türkün Türk'ten Başka Dostu Yok.”, “Barbar Bulgar, Türk Türk'tür, Türk Kalacaktır.”, “Bunların hesabı sorulacaktır”, “Yaşasın Atatürk”, “Ölmez ezan, susmaz Türklük”, “Dinsiz Bulgar”, “ Kahrolsun komünistler”, “Zulüm, işkence, kan, işte Bulgaristan” dır.

Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Mehmet Çavuş'un konuşmasında “Soruyoruz, tarihin ve çağımızın yüzkarası olan bu uygulamalara karşı susacak mıyız? Okulları kapatılan, camileri ve mezarlıkları tahrip edilen, anadili siyasi suç kapsamına alınan, silah gücüyle Bulgarlaştırılan temerküz kamplarında can çekişen, namusu kirlenen can-kan kardeşlerimiz Anadoluluların torunları değil midir? Dünyaya haykırmalıyız ki, Bulgaristan Türkleri'nin Türklüğüne uzanan kanlı eller kesilmelidir. Bulgaristan Türkleri'nin hakları iade edilmelidir. Büyük Fatihlerin torunları Bulgar olamaz.” diyerek Türklere eski haklarının verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bulgaristan göçmeni vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı Bursa'da²⁷² 20 Nisan'da yapılan gösteriye on binlerce kişi katılmıştır. Taşınan pankartların en dikkat çekicilerinden dördü “500 yıl yönettik, böyle mi öğrettik.”, “Ezanla verilen isim zorla değiştirilemez.”, “İnsan haklarını savunanlar neredesiniz”, “Dünya basınına teşekkürler” şeklindedir. Gösteri de Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı Osman Özbek ve Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Mümin Gençoğlu konuşma yapmışlardır. Gençoğlu konuşmasında Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızın yalnız kalmayacağına vurgu yaptıktan sonra milyonlarca Türk evladının onların yanında olduğunu söylemiştir. Mitingin sonlarına doğru da Bulgaristan Devlet Baş-

²⁷² “Bursa ve Hannover'de Bulgaristan Lanetlendi”, Milliyet, 21 Nisan 1985, s. 1 ve 10.

kanı Jivkov'un eli kanlı kuklası yakılmıştır.

İzmit'te de 17 Kasım 1985 tarihinde yurdun çeşitli illerinden gelen binlerce kişinin katılımıyla gösteri yapılmıştır.²⁷³ 1985 yılı Aralık ayının sonlarında İzmir'de belediye bandosunun da katılımıyla yapılan bir başka gösteride “ Birleşmiş Milletler masa başına”, “ Bulgaristan Türkleri anavatana”, “Moskova bağla köpeklerini” sloganları atılmıştır.²⁷⁴ Başkent Ankara'da yapılan gösteride de Bulgaristan Ankara Büyükelçiliği önüne siyah çelenk bırakılmıştır.²⁷⁵

Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği ile Güneşli Köyü ilköğretim öğrencileri, 1986 yılı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarında Bulgaristan İstanbul Başkonsolosluğu önüne siyah bir çelenk bırakmıştır. Güneşli Köyü öğrencileri adına konuşma yapan ortaokul ikinci sınıf öğrencisi Evsan Altınay Bulgaristan'da çocuklara yapılan zulmü dile getirerek “... Çocuklara acı çektirmek cinayettir ve bu sebeple böyle davranışların karşısındayız. Bulgaristan'dan ağlayan çocuk sesleri gelmektedir. Bu sesler, kan ve din kardeşlerimizin sesleridir. Nedir bu çocuklardan istediğiniz? Onların ilk olarak öğrendikleri (anne-baba) kelimelerini Bulgar dilinde söylemeleri mi? İsimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmek mi? Bu bir cinayettir. Siz cinayet işliyorsunuz. Tarihin sararmış sayfalarında dahi görülmeyen bu cinayet affedilemez.”²⁷⁶ demiştir.

Bulgaristan'da yaşayan kızları Aysel'in Türkiye'ye gelmesi için İstanbul'da açlık grevine başlayıp Mudanya'da devam eden Özgür ailesinin üç ferdi sekizinci günün sonunda hastanelik olmuştur.²⁷⁷ Aynı tarihlerde Ankara'da Şensoylar ailesi “1983 yılında Filibe'den Türkiye'ye geldik. Bulgaristan'da kalan iki çocuğumuzu kendi isimleriyle istiyoruz.” pankartıyla Ankara Bulgar Büyükelçiliği önünde açlık grevine başlamıştır. Greve Şensoy ailesine destek vermek için on altı kişi daha katıl-

²⁷³ “Bulgar Zulmüne “Dur” Deyiniz”, Tercüman, 18 Kasım 1985, s. 1.

²⁷⁴ “Bulgar Zulmü Lanetlendi”, Milliyet, 30 Aralık 1985, s. 3.

²⁷⁵ “Bulgar Zulmü İçte ve Dışta Lanetlendi”, Tercüman, 3 Mart 1986, s. 1.

²⁷⁶ “Bulgar Zulmüne Çocuk Protestosu”, Tercüman, 24 Nisan 1986, s. 4.

²⁷⁷ “Çileli Ana Hastanede”, Milliyet, 9 Temmuz 1986, s. 1.

mıştır.²⁷⁸

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin toplantısında üç Bulgar göçmeni ve iki yabancı gazeteci Bulgaristan'daki baskıyı anlatırken, 100 kişilik grup Taksim'de protesto gösterisi yapmıştır. Bu esnada yukarıda bahsettiğimiz Özgür ailesi de Gayrettepe Bulgar Konsoloslugu önünde dört buçuk saat süren açlık grevi yapmıştır. Polisin müdahalesi sonucu greve son vermek zorunda kalan bu aile memleketi Mudanya'ya dönmüştür.²⁷⁹ Bulgaristan'dan kendilerine gönderilmeyen çocukları için ısrarla yıllar boyu mücadeleye devam eden Özgür ailesi sonunda başarılı olmuş ve Aysel Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın özverili çalışmaları sonucu 30 Aralık 1987 günü Türkiye'ye getirilmiştir.

7. Türkiye Radyo ve Televizyonu'nun Çalışmaları

Türkiye Radyo ve Televizyonu (TRT) asimilasyonu dünyaya duyurmak ve Türkiye lehine kamuoyu oluşturmak maksadıyla asimilasyonun başından sonuna kadar aktif rol almıştır. 1985 yılı Mart ayından itibaren Bulgaristan'a yönelik deneme yayınlar yapmıştır. Nisan ayı başlarından itibaren sabahları iki saat, akşamları dört saat olmak üzere kısa dalgadan yayınlar yapmıştır. Bu yayınlarda Türkiye'nin tarihi, ekonomisi ve askeri gücü hakkında bilgiler verilmiştir. Başka ülkeler basınında Bulgaristan Türkleri ile çıkan haberlere yer verilerek Bulgar zulmü altında ezilen Türklerin psikolojik olarak güçlenmesi amaçlanmıştır.²⁸⁰

TRT'nin yaptığı önemli çalışmalardan biri de Ertürk Yöndem, Sedat Gülkaya ve Mehmet Özçay'dan oluşan üç kişilik ekibin Bulgaristan'da gizlice çalışarak soydaşların acılarını "Haberdan Habere" programında dile getirmeleri olmuştur.²⁸¹

1987 yılında TRT tarafından Bulgaristan'da Türklere yapılan zulümleri anla-

²⁷⁸ "16 Kişi Daha Açlık Grevinde", Milliyet, 13 Temmuz 1986, s. 3.

²⁷⁹ "Türk Ailenin 4.5 Saat Süren Açlık Grevi", Cumhuriyet, 17 Aralık 1986, s. 12. "Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ömer Engin Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989, C. II**, Avrasya Stratejik Araştırma lar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 360-364.

²⁸⁰ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 259.

²⁸¹ "TV'de Bulgar Zulmü", Milliyet, 20 Mayıs 1986, s. 9.

tan her biri dört bölümden oluşan iki dizi hazırlanılarak yayınlanmıştır. Bunlardan birisi “Yeniden Doğmak” dizisidir. Dizi de yukarıda bahsettiğimiz Şensoy ailesinin Bulgaristan’da kalan kızı “Aysel’in Durumu”²⁸² anlatılmıştır. Dizi Bulgaristan’daki soydaşlarımız tarafından da izlenildiğinden Bulgaristan’da büyük kaygı yaratmıştır. Aysel’in Türkiye’ye getirilmesi pazarlığı²⁸³ sonucunda üçüncü bölümünden²⁸⁴ itibaren Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı’nın talebi üzerine yayından kaldırılmıştır. Dizinin ani olarak yayından kaldırılışı Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Dizinin yayından kaldırılışı ile ilgili olarak Başbakan Özal “Film yayından kaldırılmadı. Teknik bir arıza olmuş.” derken TRT Basınla İlişkiler Protokol Müdürü Köksal Taştan da Özal’ın ifadesini tekrarlayarak teknik arıza giderilince dizinin yayınlanacağını söylemiştir. Dizinin senaryo yazarı Sevinç Çokum dizinin senaryosunu yazmakla Bulgaristan’daki soydaşlarımıza karşı görevini yerine getirdiğini belirttiikten sonra TRT’nin açıklamasını yinelemiştir. Filmin yayınlanmaması için farklı nedenler varsa bunun da kamuoyuna açıklanması gerektiğini söylemiştir.

Konuyla ilgili olarak basına açıklama yapan Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Başkanı Mehmet Çavuş Bulgaristan’ın Türk düşmanlığını körüklemek için yüzlerce film²⁸⁵ çevirdiğine değindikten sonra TRT’yi Bulgarların oyununa alet olmakla suçlamıştır. Sözlerine “Bulgar barbarlığını devlet, hükümet ve dernekler olarak dünya kamuoyuna duyuramadık, tanıtamadık. Soykırımdan ancak üç yıl sonra televizyon seyircilerinin takdirini kazanan “Yeniden Doğmak” filmiyle sevinirken, Bulgarların protestosu sonucu, görevi milli menfaatleri benimsemek ve korumak olan TRT, teknik arıza bahanesiyle diziyi yayından kaldırıyor. Biz dernek olarak, göçmenler olarak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak TRT’nin bu tutumunu şiddetle protesto ediyoruz.”²⁸⁶

TRT tarafından yapılan diğer dizi ise “Belene” dizisidir. Senaryosu gazeteci

²⁸² Lütem, **a.g.e., C. II.**, s. 364.

²⁸³ “*Bulgar Yüzsüzlüğü*”, Tercüman, 5 Ocak 1988, s. 6.

²⁸⁴ 27 Aralık 1987 akşamı yapılması gereken yayın durdurulmuştur. Konunun Aysel pazarlığı sonucu durdurulduğu o günkü Sofya Büyükelçisi Ömer Engin Lütem tarafından da doğrulanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lütem, **a.g.e., C. II.**, s. 366.

²⁸⁵ “Kökene Dönüş”, “Oin”, “Esaret Altında”, “Şipka Kahramanları” bu filmlerden bazılarıdır.

²⁸⁶ “*TRT’de Bulgar Makası*”, Tercüman, 29 Aralık 1987, s. 10.

Avni Özgürel tarafından yapılan dizi TRT'nin o güne kadar hazırladığı en pahalı yapım olmuştur.²⁸⁷ Görüldüğü üzere, soydaşlarımızın yaşadıkları işkenceyi dile getirmek için TRT hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Dizinin çekimleri üç buçuk ay sürmüştür. “Yeniden Doğmak” dizisinin yayınlanmasının durdurulduğu zamanda da bu dizinin çekimlerine devam edilmiştir. Dizide “Bulgaristan’ın Gabrova’ya bağlı Drenova Köyünde Türklere yapılan baskılar” anlatılmıştır. Bulgarlaşmayı reddeden Türklerin adaya götürülüşü ve “kendiliklerinden” ölmeleri için tüm şartların sağlandığı “Belene Temerküz Kampı” canlandırılmıştır.²⁸⁸ 1988 yılında yapımı tamamlanan dizi Bulgaristan ile yapılan anlaşma gereği bir süre yayınlanmamıştır. Ancak 1989 yılındaki göç esnasında Bulgaristan’ın Türkleri etkilemek için “Ayrılık Vakti” adlı bir diziyi yayınlaması üzerine Türk hükümeti de 10 Haziran 1989 günü bu dizinin TRT ekranlarında gösterimine özel bir kararla izin vermiştir.²⁸⁹

Bulgaristan’daki baskıları, TRT’nin hükümet destekli program ve dizilerle gözler önüne sermesi karşısında Bulgaristan yönetimi sessiz kalmamıştır. Bulgaristan Basın ve Enformasyon Bakanlığı, Balkanlar’da “Türk” olmadığı konusunu işleyen “Soy” isimli bir dizi hazırlayarak, bunu başta Fransa, Almanya ve Avusturya olmak üzere bütün dünya ülkelerine dağıtmıştır. Ne yazık ki, tarihi gerçekleri hiçe sayarak hazırlanan ve Bulgaristan’daki soydaşlarımızın “Osmanlılar tarafından Türkleştirilmiş Bulgarlar” olduğu iddiasını ortaya atan film Fransız televizyonunda gösterilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁷ “*Utaç Adası “Belene” Ekranda*”, Tercüman, 14 Kasım 1987, s. 2.

²⁸⁸ “*TV’de İkinci Hamlemiz: Belene*”, Tercüman, 5 Ocak 1988, s. 6.

²⁸⁹ “*İşte Bulgar Zulmü*”, Milliyet, 10 Haziran 1989, s. 15.

²⁹⁰ “*Bulgar Yüzsüzlüğü*”, Tercüman, 5 Ocak 1988, s. 6.

II. Türkiye Dışından Tepkiler

1. Türkiye Dışındaki Türklerden Tepkiler

Dünyanın çeşitli ülkelerinde sayıları milyonları bulan Türk kökenli vatandaşlar Bulgaristan'ın soydaşlarımıza uyguladığı insanlık dışı tutum karşısında kenetlenmiştir. Avrupa'nın en büyük şehirlerinde gösteriler düzenleyerek Bulgaristan Türkleri'nin yalnız olmadığını tüm dünyaya göstermişlerdir. Yapılan bu gösteriler kamuoyuna büyük etki sağlamıştır.

Yurt dışında yaşayan Türkler'den ilk tepki tespitlerimize göre Almanya'nın Münih şehrinden gelmiştir. 16 Şubat 1985 günü Münih'te binlerce kişi Bulgar zulmü karşısında yürümüştür. Bu yürüyüşe Türk işçilerden başka Müslüman derneklerin üyeleri de katılmıştır. Bulgar zulmünü kınayan pankartlar taşınmıştır. Taşınan pankartlarda uluslararası kuruluşlar göreve çağrılmıştır. Bu yürüyüş Alman televizyonu tarafından canlı yayınlanmıştır.²⁹¹

2 Mart 1985 günü merkezi New York'ta bulunan Türk Amerikan Dernekleri Federasyonu'na bağlı yirmi derneğin üyesi Türk kökenli vatandaşlarca Bulgaristan'ı protesto yürüyüşü yapılmıştır.²⁹²

16 Mart günü Hollanda'nın Lahey şehrinde 8.000 bin Türk'ün katılımıyla bir protesto yürüyüşü icra edilmiştir. Hollanda Bulgaristan Büyükelçiliği önünde İstiklal Marşımız okunmuştur. Büyükelçilik binası önüne siyah çelenk ve olayları kınayan İngilizce mektup bırakılmıştır. Ertesi gün elli üç derneği temsil eden üç federasyon tarafından Belçika'nın Brüksel şehrinde de bir gösteri yapılmıştır. Bu gösteriye yaklaşık olarak 10.000 Türk katılmıştır. Bunlardan başka 1985 yılı içinde Mart ayı sonları ile Nisan ayı içerisinde dünyanın dört bir yanından Türk vatandaşı veya Türk asıllı vatandaşlarca Bulgar zulmüne tepkiler yağmıştır. 23 Mart'ta Strazburg'da, 24 Mart'ta Berlin'de, 30 Mart'ta Stockholm ve Paris'te, 31 Mart'ta Londra'da, 9 Nisan'da Lefkoşa'da, 13 Nisan'da Köln ve Kopenhag'da, 20 Nisan'da Hannover'de ve

²⁹¹ "Münih'te Binlerce Kişi Yürüdü", Tercüman, 17 Şubat 1985, s. 1.

²⁹² "Türkler BM Önünde "Bulgaristan'ı Protesto Yürüyüşü" Yaptı", Tercüman, 3 Mart 1985, s. 1.

27 Nisan'da Hamburg'da²⁹³ gösteriler yapılmıştır.²⁹⁴

Yaklaşık 400 derneğin üye bulunduğu merkezi Washington'da bulunan Türk Amerikan Dernekleri Kurulu 19 Ocak 1986 günü Türk azınlığa uygulanan zulmü nefretle kınamıştır. Yirmi derneği temsil eden ve merkezi New York'ta bulunan Türk Amerikan Dernekleri Federasyonu Başkanı Yalçın Kaya Sarier Bulgar zulmünün akıllardan kolay kolay silinemeyeceğini ve nefretle kınadığını belirttikten sonra konuşmasına “Bizi en fazla rahatsız eden husus, bütün insan haklarını ve uluslararası antlaşmaları ayaklar altına alarak Türkler'in öz benliklerini kaba kuvvetle değiştirmeye kalkışan Bulgaristan gibi bir devletin hâlâ Birleşmiş Milletler camiasında tutulmasıdır. Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletler de yeri olmaması gerekir.”²⁹⁵ sözleriyle devam etmiştir.

Londra'nın Trafalgar Meydanı'nda toplanan binlerce Türk'te soydaşlarımıza yapılan insanlık dışı baskıların bir an önce durdurulmasını istemiştir.²⁹⁶ 12 Aralık 1987 günü Federal Almanya'nın Bonn şehri'nde 500 kadar Türk işçi derneği tarafından, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin kırkıncı yıldönümü münasebetiyle Bulgaristan Türklerine yapılan baskıları protesto yürüyüşü düzenlenmiştir. Türk işçi dernekleri tarafından yayınlanan ortak bildiriye “Alman kamuoyunu da, ezilen Türk azınlığı ile dayanışma göstererek, görüşlerini basın ve yayın yoluyla Bulgaristan hükümetine bildirmeye, uygulanan asimilasyon politikasına ve baskılara son verilmesini talep ediyoruz.” denilmiştir. Alman hükümeti'nden konuyla daha yakından ilgilenmesi için destek istenmiştir.²⁹⁷

²⁹³ Hamburg'ta yapılan gösteri yürüyüşü Federal Almanya'da Bulgar zulmünü kınamak için yapılan yürüyüşlerin beşincisidir. Önceki gösteriler Almanya'nın büyük kentleri, Münih, Berlin, Köln ve Hannover'de yapılmıştır. Bu da bize Almanya'da yaşayan Türk kökenli vatandaşların konuya duyarlılıklarını göstermesi bakımından fikir verebilir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: “*Bulgar Zulmü Hamburg'da Kınanacak*”, Tercüman, 27 Nisan 1985, s. 9.

²⁹⁴ Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 272 ve 274.

²⁹⁵ “*ABD'deki Türk Dernekleri Bulgar Zulmünü Kınadı*”, Tercüman, 20 Ocak 1986, s. 4.

²⁹⁶ “*Bulgar Zulmü İçte ve Dışta Lanetlendi*”, Tercüman, 3 Mart 1986, s. 1.

²⁹⁷ “*Bulgar Konsolosluğu'na Siyah Çelenk*”, Tercüman, 13 Aralık 1987, s. 4.

2. Dış Basından Tepkiler

Konunun dış basına nasıl yansıdığına daha önce değinmiştik.²⁹⁸ Bulgaristan'ın Türklere uyguladığı hiçbir insanlık kuralıyla bağdaşmayan tutumu karşısında dış basında konuyla yakından ilgilenmiştir. Hatta ilk olarak bu olaylar dış basından tarafından ele alınmıştır. Bu bağlamda dış basın, zulmün tüm dünyaya duyurulması ve baskıların durdurulması için kamuoyu oluşturmada konunun yakın takip ve destekçisi olmuştur.

İngiliz gazetesi The Guardian'da 22 Şubat 1985 günü yayınlanan bir yorumda Bulgaristan'da Türklerin sert tedbirlerle eritildiğinden bahsedilmiştir. Yazıda "Bulgaristan'da İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden bu yana iktidarda olan komünistler Türk azınlığı eritmek için sert uygulamalar yapmaktadırlar. Olayların patlak verdiği bölgelere giriş-çıkış imkânsız olduğu için gelen haberler net değildir. Ancak durumun Türk parlamentosunda gizli oturum yapmayı gerektirecek kadar endişe yarattığı da ortadadır. İnkâr edilmeyen bir gerçek Bulgarların bu yılın sonunda yapılacak nüfus sayımına kadar Türkler'e isimlerini değiştirmeleri için zor kullanmayı sürdüreceklerdir. Bulgarlar, Türkiye ile ilişkilerini sürdürmeye büyük önem verdiklerini tekrarlamaktadırlar. Türkler de komşuları ile iyi geçinmek niyetindedirler. Ancak olup bitenlerin yalan olduğu ispatlanmazsa birilerinin, muhakkak çıkarak kurbanların sesini duyurması şarttır. Eğer Türkler bunu yapmazsa başkasının böyle bir derdi yükleneneğini beklemesinler..." ifadesi yer almıştır. Belçika'nın en büyük gazetelerinden Le Soir gazetesinde "Balkanlar dinamit fiçisine dönüyor." başlıklı haberle bölgeye basının alınmaması eleştirilmiştir. Yugoslavya'da yayınlanan ve dış politika konularına geniş yer veren International Affairs dergisinde konuya geniş yer verilmiştir. Dergide Türklerin baskıya karşı gösterdikleri tepkinin Bulgar yetkilileri şaşırttığı yazılmıştır.²⁹⁹

Londra'dan Ottawa'ya, Kahire'den İslamabat'a kadar dünyanın her tarafından Bulgaristan'a Türklere yaptığı baskılar nedeniyle tepkiler yağmıştır. Federal Al-

²⁹⁸ İkinci Bölüm: Dünya Basınında Olaylardan Bahsedilmesi, s. 45.

²⁹⁹ "Dünya Basınında Bulgar Mezalimi", Tercüman, 23 Şubat 1985, s. 4.

manya'nın önde gelen gazetelerinden "Frankfurter Allegemeine" konuyla ilgili olarak Bulgaristan'daki uygulamaların diğer Doğu Bloku ülkelerinde başka azınlıklar üzerinde tamamlanmış olan uygulamaların benzeri olduğu görüşüne yer verilmiştir. Bulgaristan'ın Türk azınlığa karşı uyguladığı baskı politikasıyla eleştiri ve nefreti üzerine çektiği belirtilmiştir. Papa'ya yapılan suikasttan sonra Bulgaristan'a güvensiz bakanların çok olduğuna değinilerek Bulgar yönetiminin de bu güvensizliği körüklediğinden söz edilmiştir.³⁰⁰

Yunanistan dışındaki dünya basınında olaylar kınanırken bu tarihlerde Atina'da yayınlanan "Ethnos" gazetesi de Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan baskılarla ilgili haberleri saptırmıştır. Haberlerin, Türkiye tarafından çıkarılarak Batı basınında yayınladığını iddia etmiştir. Bulgarların "isim değiştirmelerinin gönüllü yapıldığını ve zorla unutturulmak istenen Bulgar adlarının yeniden alındığı" görüşünü desteklenmiştir. Ayrıca, Türklerin hallerinden memnun olduğunu belirtmiştir. Buna örnek olarak ise, bir bölge milletvekilinin "isim değiştirmekten memnunuz, çünkü gerçek isimlerimiz bu. İnançlı olmadığımız için camiye de gitmiyoruz ve değişikliklerden gönül huzuru duyuyoruz." sözleri gösterilmiştir.³⁰¹

Yunan gazetesinde olaylardan bu şekilde bahsedilirken aynı tarihlerde Alman basını Moskova'yı sessiz kalması sebebiyle eleştirmiştir.³⁰² Alman gazetesi çok sayıda yaralı ve ölü bulunduğundan bahsederken Bulgarların baskıya gerekçe olarak Türklerin müstakil bir grup oluşturmaya ve bir cumhuriyet kurmaya hazırlandıkları iddiasına yer vermiştir.

Şumnu'da adlarını değiştiren Türklerle görüşmeyi başaran İngiliz haber ajansı Reuter muhabiri, Bulgaristan'da isimleri değiştirilen Türklerin Jivkov'un iftiharla gönüllü olarak yapıldığını belirttiğinin aksine baskıyla yapıldığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır.³⁰³

³⁰⁰ "Bulgar Zulmü Dünya Basınında", Milliyet, 24 Şubat 1985, s. 7.

³⁰¹ "Yunan Basını Bulgar Olaylarını Saptırıyor", Milliyet, 18 Mart 1985, s. 7.

³⁰² "Bulgar Baskısına Karşı Moskova Sessiz", Milliyet, 19 Mart 1985, s. 7.

³⁰³ "Reuter Muhabiri Gezdi Gördü", Milliyet, 4 Nisan 1985, s. 6.

1986 yılına gelindiğinde Bulgaristan’da baskıların devam ettiği Kırcaali’ye giden Batılı gazetecilerce yazılmıştır. International Herald Tribune gazetesinin birinci sayfasında Kırcaali’de Türklerle yapılan görüşmelerden yola çıkılarak Bulgar makamlarının Türklere dillerini, adlarını ve kültürlerini yok etmek için baskı yaptığı vurgulanmıştır.³⁰⁴

Amerika’da yayınlanan New York Times gazetesinde Bulgaristan’ın bir yıl öncesine kadar varlığını kabul ettiği Türkleri şimdi inkâr etmesinin saçma ve gülünç olduğunu yazmıştır. Gazetenin Sofya muhabiri Henry Kamn, gönderdiği haberde isimlerini değiştirmek istemeyen 100 Türk’ün öldürüldüğü ve 250 Türk’ünde tutuklandığını belirtmiştir.³⁰⁵

Yine Amerika’da yayınlanan “Omega Focus” adlı derginin terörizm konulu son sayısında önde gelen milletlerarası teröristlerin Bulgaristan’da eğitildikleri belirtilmiştir.³⁰⁶

1988 yılı Mart ayına gelindiğinde Christian Science Monitor gazetesinin muhabiri William Echikson, gazetede ki yazısında “Türk bölgelerinin hâlâ kuşatma altında olduğunu ve yabancı diplomat ve gazetecilerin Türk kentlerinden uzak tutulduğu haberini” yazmıştır.³⁰⁷ Yine aynı haberde, sokakta Türkçe konuşulmasına müsaade edilmediği ve camilerin tamirat bahanesiyle kapatıldığı belirtilmiştir. Bulgaristan’ın 1988 yılına gelindiğinde aldığı tepkilere rağmen tutumunda bir değişiklik yapmaması asimilasyonun ne derece kararlı, planlı fakat insafsızca yapıldığını göstermektedir.

³⁰⁴ “*Bulgarlar Baskıda Israrlı*”, Cumhuriyet, 10 Nisan 1986, s. 10.

³⁰⁵ “*Bulgaristan’ın Türkler Konusundaki Açıklamalar Saçma ve Gülünç*”, Tercüman, 21 Nisan 1986, s. 3.

³⁰⁶ “*Bulgaristan Milletlerarası Terör Merkezi*”, Tercüman, 19 Temmuz 1986, s. 8.

³⁰⁷ “*Bulgaristan’da Türk Köyleri Hâlâ Kuşatma Altında*”, Cumhuriyet, 3 Mart 1988, s. 3.

3. Bazı Devletlerden Tepkiler

Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımıza yapılan baskılara diğer devletlerden de tepkiler yapılmıştır. Türklerin lehine olarak bazı devletler tutum takınırken, özellikle komünizmle yönetilen devletler Bulgar yanlısı davranışlar sergilemişlerdir. Bu devletlerden belli başlıları aşağıda incelenecektir.

A. Türkiye Yanlısı Tepki Veren Bazı Devletler

a. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Bulgaristan'da soydaşlarımıza yapılan baskılara karşı Türkiye'yi en çok destekleyen devlettir. Bulgaristan'a soydaşlarımıza yapılan baskıyı durdurması için hükümet düzeyinde uyarılarda bulunmuştur. Amerika'nın bu tutumunda Türkiye ile olan iyi ilişkilerin yanında Amerika'nın Sovyet Bloğu ülkelere ilke olarak karşı olmasının etkisi büyük olmuştur.

Amerika Devlet Başkanı Reagan, Amerikan Türk Dernekleri Federasyonuna Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın Doğu Avrupa Masası Direktörü Richard Combs aracılığıyla gönderdiği mektupta "... Amerikan Dışişleri Bakanlığı olarak Bulgar hükümetinin Bulgaristan'daki Türklere zorla Bulgar isimlerini kabul ettirmek için başlattığı kampanyayı dikkatle izliyor, bu isteğe karşı direnen Türklere şiddet eylemleri uygulandığı ve birçok Türk'ün yaşamını yitirdiği yolundaki haberlerinde altını çiziyoruz. Bulgar hükümetinin Türklerin yaşadığı bölgeye hiçbir gazeteci kabul etmediğini de bilmekteyiz. Yakın bir gelecekte bu sorunu uluslararası bir toplantıya getirmek kararındayız." denilmiştir.³⁰⁸ Hükümetin resmi görüşünü yansıtan bu mektupta Bulgaristan Türklerine destek verileceği ve uluslararası platformlarda da konunun dile getirileceği açıkça ifade edilmiştir.

New York kenti Belediye Başkanı Edward Koch "Birleşmiş Milletler'in Güney Afrikada'ki gelişmeler" ile ilgili bir komite toplantısında "Amerika'da ırk ayrı-

³⁰⁸ Lütem, a.g.e., C. I., s. 500.

mı yapılıp yapılmadığı hususunda” sorulan bir soru üzerine Bulgar delegesi Konstantin Kovev’e “Protokol dışı konuşmama her halde müsaade edeceğinizi umuyorum. Bulgaristan’da eleştiriden muaf bir ülke değildir. Bugün Bulgaristan’ın ülkedeki Türk azınlığına karşı yaptıkları günah sayılacak niteliktedir.” diyerek tepkisini açıkça dile getirmiştir. Bu cevaba çok sinirlenen Bulgar delege Belediye Başkanı’nın sözünü keserek “Burada Bulgaristan’ı konuşmuyoruz.” diyerek konuyu geçiştirmeye çalışmıştır.³⁰⁹

1986 yılı Ocak ayında ABD Dışişleri Bakanlığı’ndan adının açıklanmasını istemeyen üst düzey bir sözcü Bulgaristan’da yaşayan Türklerle ilgili endişelerinin devam ettiğini belirtmiştir. Sözcü, Bulgaristan’da 1985 yılında yapılan nüfus sayımında etnik kökenlerinin dökümünün yapılmadığına dikkat çekerek Amerika’nın bu konuda duyduğu endişelerin devam edeceği belirtmiştir.³¹⁰

Sivil Savunma, Acil Yardım, Yangın ve Eğitim Vakfı tarafından düzenlenen Türk-Amerikan ilişkileri konulu seminere izleyici olarak katılan ABD Kongresi Temsilciler Meclisi üyeleri, Bulgaristan’dan Yunanistan’a kaçan, sonra da Türkiye’ye gönderilen üç Türk ailesinden kişilerle görüşerek konuyla yakından ilgilendiklerini belirtmiştir.³¹¹

ABD Dışişleri Bakanlığı’nın iki numaralı diplomatı John Whitehead ABD-Bulgaristan ilişkilerini geliştirmek için 1987 yılı Şubat ayında Sofya’ya gitmiştir. Bulgaristan yönetimi, ABD’den sürekli olarak “en çok kayırılan ülke” statüsü istediğini tekrarlamıştır. Ancak bakanlık yetkilileri Bulgaristan’ın insan hakları konusunda gözle görülür bir ilerleme kaydetmediğini belirttikten sonra Türk azınlık sorunu çözülmeyen Dışişleri Bakanlığı kabul etse bile Amerikan Kongresi’nin Bulgaristan’a böyle bir statü verilmesini reddedeceğini söylemiştir.³¹² Daha sonra Whitehead “Amerika’nın Sesi” radyosuna verdiği demeçte Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov’la yaptığı görüşmede Türklerin zorla Bulgarlaştırılmasını şiddetle eleştirmiş-

³⁰⁹ “*Bulgar Baskısına New York’tan Tepki*”, Milliyet, 23 Eylül 1985, s. 5.

³¹⁰ “*Bulgaristan’daki Türklerle İlgili Endişelerimiz Sürüyor*”, Tercüman, 19 Ocak 1986, s. 4.

³¹¹ “*ABD’li Üyeler Bulgaristan’dan Kaçan Ailelerle Görüştüler*”, Tercüman, 4 Nisan 1986, s. 13.

³¹² “*Bulgaristan ABD’den Torpil İstiyor*”, Milliyet, 5 Şubat 1987, s. 8.

tır. Jivkov buna cevap olarak ABD'yi ülkesinin iç işlerine karışmakla suçlamıştır.³¹³ 1987 yılı Mart ayında Washington Post gazetesinde “Bulgaristan Kurtuldu” başlıklı bir yorumda Amerika'nın Bulgaristan'la diplomasi ilişkilerini durduracak kadar ciddi sorunları olmadığı görüşüne yer verilmiştir. Amerika, Türk azınlığa insan hakları ihlalleri devam ederken ticari ilişkileri geliştirme kararı aldığından bahsedilmiştir. Bunda Whitehead'ın Bulgaristan'ı ziyaretinin bu affın sağlanmasında etkisinin çok olduğu görüşüne yer verilmiştir.³¹⁴

1987 yılı Temmuz ayında Bulgaristan Dışişleri Başkan Yardımcısı Ljujben Gotzev'in başkanlık ettiği Bulgar heyeti, Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşmasına (GATT) girebilmek için ABD Dışişleri Bakanlığı'nı ziyaret etmiştir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcıları Rozanne Ridgeway ve Michael Armacost bu görüşmelerde soydaşlarımıza yapılan asimilasyon politikasına değinerek “Bunu insan haklarının en açık ihlali” olarak nitelediklerini belirtmiştir. Bulgar Dışişleri Bakan Yardımcısı Sofya'ya yöneltilen eleştirileri reddederek “Bulgaristan'da yaşayan Türkler hiçbir baskıya maruz kalmamakta ve dini faaliyetlerini yerine getirmek konusunda engellenmemektedir.” demiştir. Kısa bir süre öncesine kadar Bulgaristan'da Türk olmadığını iddia eden Bulgar yönetiminin Dışişleri Bakan Yardımcısı “Türkleri sakinleştirmek için elimizden geleni yapıyoruz.” şeklinde açıklamada bulunmuştur.³¹⁵

New Mexico demokrat milletvekili Bill Richardson tarafından sunulan ve 1988 yılı Mali Dış Yardım Yetki Yasası'na konulan bir önergede, ABD Başkanı ve Dışişleri Bakanı'nın Bulgaristan'daki Türkler'in durumuna ciddi şekilde eğilmeleri istenmiştir.³¹⁶ Yasanın Bulgaristan bölümünde 900 bin Türk'ün adının zorla değiştirildiği belirtilerek Bulgar hükümetinden Helsinki Bildirgesi hükümlerine uyması istenmiştir.

³¹³ “Türkler'i Eritme İşine Karışmayın”, Tercüman, 22 Şubat 1987, s. 4.

³¹⁴ “Bulgaristan'a ABD'den Af”, Tercüman, 5 Mart 1987, s. 4.

³¹⁵ “Bulgar Zulmüne ABD Tokadı”, Tercüman, 15 Temmuz 1987, s. 4.
“Sofya Azarlandı”, Milliyet, 15 Temmuz 1987, s. 4.

³¹⁶ “Bulgar Zulmü “ABD Dış Yardım Yetki Yasası'na Alındı”, Tercüman, 29 Kasım 1987, s. 4.

b. İngiltere

Konuya Dışişleri Bakanlığı düzeyinde destek veren İngiltere, konuyu özellikle Bulgaristan'a yaptığı resmi ziyaretlerde dile getirmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe, 10-11 Şubat 1985 tarihinde Bulgaristan'a yaptığı ziyarette Bulgaristan Dışişleri Bakanı Mladenov'dan Türklerle ilgili basında çıkan haberlerin asılsızlığını ispatlamak için sınırı açmasını istemiştir. Ancak Mladenov soruya net bir cevap vermemiştir.³¹⁷

İngiliz milletvekili Davit Atkinson, parlamentoya Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan zulmü kınamak için karar tasarısı vermiştir. İmzaya açılan karar tasarısına, parlamento yaz tatilinde olmasına rağmen, üç gün kadar kısa bir sürede otuz dokuz imza toplanılmıştır. Atkinson konuyla ilgili yaptığı açıklamada "Avam Kamarası, Bulgar zulmünü bir kez daha dünya kamuoyu önünde kınamaya karardır." diyerek konunun destekçisi olacaklarını belirtmiştir.³¹⁸

Helsinki Sonuç Belgesi'nin gözlemci kuruluşunun üyesi olarak 1986 yılı sonlarında Türkiye'ye gelen İngiliz milletvekili Jerry Hayes Bursa'da Bulgar zulmünden kaçan göçmenlerle görüşmüştür. Konuyla ilgili olarak İngiliz Avam Kamarası Siyasi İşler ve İnsan Hakları komisyonuna gönderdiği raporda "Bulgaristan'da Türkler'e yapılanların "gaddarca" ve "tüyler ürpertici" olduğunu belirttikten sonra "...Bütün bu gaddarca zulümleri inkâr ederek, 'Biz böyle bir şey yapmıyoruz. Bunlar tipik Türk yalanlarıdır; Türk propagandasıdır diyen Bulgar yönetimidir asıl yalancı olan" demiştir. Raporun bir kopyasının da Dışişleri Bakanı Howe'a gönderildiğini belirttikten sonra İngiliz hükümetinin, Bulgar hükümetine yönelik uluslararası baskılarda başı çekeceğini belirtmiştir.³¹⁹

³¹⁷ "Howe Bulgaristan'dan Sınırı Açmasını İstedi", Tercüman, 13 Şubat 1985, s. 1. "Bulgaristan'dan sonra Howe, 12 Şubat tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lüttem, *a.g.e, C. I., s. 206-207.*"

³¹⁸ "İngiliz Desteği", Milliyet, 30 Temmuz 1986, s. 11.

³¹⁹ "Bulgar Vahşeti Soğukkanlı İngiliz'i Bile Çileden Çıkarttı", Tercüman, 3 Şubat 1987, s. 12.

c. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Anavatan Türkiye'nin bir parçası olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti her fırsatta Türkiye'yi desteklemiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi Makaryos hükümeti döneminde kendi yaşadıklarına benzer hatta daha vahşice olayların Bulgaristan'da yaşanması karşısında Türkiye'yi desteklemişlerdir. Lefkoşe'de yapılan gösteride çeşitli kuruluşlarca bir muhtıra hazırlanarak uluslararası kuruluşlara gönderilmiştir. Pera Palas sınır kapısına Bulgar elçiliğine bırakılmak üzere siyah çelenk bırakılmıştır.³²⁰ Gösteride “Zulmeden zulüm bulur.” yazılı taşınan pankart ilginçtir.

Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Uluslararası Af Örgütü'nün Türk azınlığı konusunda yayımladığı rapor vesilesiyle 2 Nisan 1986 tarihli bir basın açıklamasında İslam ülkelerini Türkiye'ye destek vermeye davet ederken “Kıbrıs Türk halkı yakın geçmişinde Bulgaristan Türklerine reva görülen muamelelere kendisi muhatap olmuş ve eritilmek istenmiş bir halk olarak Bulgaristan Türkleri'nin acısını içtenlikle hissetmekte ve bu acı nedeniyle İslam ülkelerine böyle çağrıda bulunma görüşündedir.” demiştir.³²¹

B. Tarafsız Politika İzleyen Bazı Devletler

a. Yugoslavya

Türk azınlığın isimlerinin değiştirilmesine Yugoslavya basınında geniş yer verilmiştir. Bunda 1960'lı yıllarda Bulgaristan'ın ülkesindeki Makedonyalıları Bulgar saymasının³²² etkisi büyüktür. Yapılan bu uygulamaya paralel olarak Bulgaristan, Yugoslavya'da yaşayan Makedon azınlığı da Bulgar saydığından iki ülke arasında büyük sorun teşkil etmiştir. Bu nedenle konuyla yakından ilgilenerek Türkiye'nin yanında yer almıştır. Fakat hiçbir bloğa dâhil olmaması sebebiyle net tepkiler koymamış ya da bundan çekinmiştir.

³²⁰ “Yavru Vatandan Bulgar'a Muhtıra”, Tercüman, 10 Nisan 1985, s. 1.

³²¹ Lüttem, a.g.e., C. II., s. 493.

³²² Makedonyalı azınlıkların Bulgarlaştırılmaları ile Türklerin Bulgarlaştırılmaları nitelik bakımından farklıdır. Makedonyalıların Bulgarlaştırılması esnasında zorla isim değiştirme, dilin yasaklanması, kıyafetin ve geleneksel kıyafetlerin yasaklanması gibi uygulamalar olmamıştır. Sadece statüleri değiştirilerek Bulgar kabul edilmişlerdir.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren 20–22 Ekim 1986 tarihleri arasında Yuygoslavya’ya resmi bir ziyaret yapmıştır. Yugoslavya’ya giderken Bulgaristan hava sahasından geçerken Jivkov’a mesaj göndermeyen Evren Yugoslav Cumhurbaşkanlığı Kurulu Başkanı Sinan Hasani tarafından çok sıcak karşılanmıştır.³²³

Evren onuruna verilen yemekte Yugoslavya’da yaşayan tüm Türklerin bütün anayasal haklardan yararlanarak varlıklarını sürdürdüğü belirterek iki ülke dostluk ve işbirliği ilişkilerinin iyi düzeyde olduğunu söylemiştir. Sonra Bulgaristan hakkında “Yakın komşumuz iki balkan ülkesiyle maalesef bir takım sorunlarımız mevcuttur. Bunlardan Bulgaristan tüm ahdî vecibelerini ve yerleşmiş insan hakları ilkelerini bir yana iterek toprakları üzerinde yaşayan Türk azınlığa karşı yoğun bir eritme kampanyasına girişmiştir. Bulgaristan’ın ülkesindeki diğer azınlıklara karşı da aynı şeyi yapmaya tevessül ettiğini yakinen biliyoruz. Komşumuz bu uygulamaların hiçbir sonuç vermeyeceğini ve bunların kendi çıkarlarına da artık hizmet etmeyeceğini artık anlamalıdır. Bulgaristan’ın soydaşlarımıza uygulamaya çalıştığı baskılara süratle son vermesini ve bizimle yapacağı müzakerelerde soruna ortak çözüm bulmaya yönelmesini bekliyoruz.” demiştir.

Yugoslav Cumhurbaşkanı da azınlıklar konusunda Türk gazetecilerin sorularına karşılık olarak “Biz ulusal azınlıkların haklarına saygı gösteriyoruz. Başkalarında göstermesini istiyoruz.” demiştir. Azınlıklar konusunda Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk ile sorunları olduğunu ifade etmiştir.³²⁴

b. Romanya

Romanya Türk azınlığı konusunda tarafsız kalan devletlerden biridir. Bu politikadan yararlanarak Türkiye’ye Bulgaristan’ın isteğiyle müzakere süreci başlatmaya çalışmış ancak bu girişim başarısız olmuştur. 1986 yılı başlarında Jivkov’un isteğiyle Romanya Devlet Başkanı Çavuşesku, Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren’e arabuluculuk teklifi yapmıştır. Evren’de gönderdiği mektupta Türk azınlığı konusunun gö-

³²³ “Jivkov’a Bu Kez Mesaj Yok”, Milliyet, 21 Ekim 1986, s. 6.

³²⁴ Lütem, **a.g.e.**, **C. II.**, s. 401-402.

rüşölüp görüölmeyeceğini sormuştur. Türk azınlığı konusunun görüölmesini Jivkov'un reddetmesi üzerine bu görüölme gerçekteşmemiştir.³²⁵ Türk azınlığından başka Türkiye ile Bulgaristan arasında ciddi bir sorun yokken Jivkov'un bu konuyu görüölme istememesini Türkiye'yi oyalamaya çalıştığı şeklinde değerlendirilebiliriz. Bu sayede hem Türkiye oyalanacak hem de dünya kamuoyuna "aramızdaki sorunları biz çözüyoruz siz karışmayın" imajı da verilmiş olacaktır.

Başbakan Turgut Özal 29 Haziran–1 Temmuz 1986 tarihleri arasında Romanya'ya resmi bir ziyaret yapmıştır. Bu ziyaret esnasında iki ülkeyi ilgilendiren çeşitli konularda görüştükten sonra soydaşlarımızın durumunu Romanya Başbakanı Daskalesku'ya açmıştır. Onuruna verilen yemekte de aynı konuya değinerek Sofya'nın Türk azınlığa karşı tutumunu kınamıştır. Ancak Romen yönetimi belki de aynı blokta olmanın etkisiyle konuya bir tepki göstermemiştir.³²⁶

c. Kuveyt

1985 yılında Türkiye'nin yanında yer alarak Müslümanların haklarının korunması için Bulgaristan'ı kınayan Kuveyt, 1986 yılından itibaren iki tarafa eşit uzaklıkta politikalar izlemeye başlamıştır.

Ülke içerisindeki derneklerden de Bulgaristan'a karşı sesler yükselmiştir. Kuveyt Sosyal Reform Derneği Başkanı Abdullah Ali el-Mutema Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'a bir mesaj göndererek ülkesindeki Türk azınlığa yönelik yapılan baskı ve zulümlere son verilmemesi halinde, Bulgar mallarının ve bu ülke ile olan turizm ilişkilerini boykot edeceklerini belirtmiştir.³²⁷

1985 yılı Nisan ayında Kuveyt parlamentosu aldığı bir kararla Bulgaristan'ı kınayan bir bildiri yayınlamış ve bu bildiri de Müslüman olan veya Müslüman olmayan herkesi bu insanlık dışı uygulamalara son verilmesi için gayret göstermeye davet etmiştir. Bu bildiri karşısında sıkışan Bulgaristan Dışişleri Bakan Yardımcısı

³²⁵ "Jivkov Tavrını Açıklasın", Milliyet, 16 Ocak 1986, s. 9.

³²⁶ "Bulgarları Şikâyet Ettik", Milliyet, 1 Temmuz 1986, s. 1.

³²⁷ "Bulgarlara Ültimat", Milliyet, 31 Mart 1985, s. 15.

Ganev'in başkanlığında bir heyeti Mayıs ayının ilk haftasında Kuveyt'e göndermiştir.³²⁸

Kuweyt Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Süleyman Majid El Şahin 22–24 Eylül 1986 tarihinde Bulgaristan'ı ziyaret ederek Ganev'le görüşmüştür. Silahsızlanmadan ticarete kadar birçok konunun görüşüldüğü bu konuşmada Türk azınlığı konusuna hiç değinilmemiştir.³²⁹

C. Bulgaristan Yanlısı Tepki Veren Bazı Devletler

a. Sovyetler Birliği

Sovyetler Birliği on altıncı uydusu niteliğindeki Bulgaristan'ın yaptığı insanlık dışı uygulamalar karşısında Bulgaristan'a beklediği desteği vermemiştir.³³⁰ Zaman zaman iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya da çalışan Sovyet Rusya bazen de Bulgar görüşlerini ön plana çıkarmak için girişimlerde bulunmuştur.

1985 yılı Mart ayında Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Çernenko'nun cenaze töreninde, Başbakan Özal tarafından soydaşlarımıza yapılan baskılar Sovyet Başbakanı Tikonov'a iletilmiştir. Tikonov olayları duyduklarını ancak iki ülke ilişkilerine ve Bulgaristan'ın içişlerine karışmayacaklarını söylemiştir.

1986 yılı Temmuz ayının sonlarında Özal Sovyetler Birliğine resmi bir ziyaret yapmıştır. Sovyet yöneticileri Türk heyetine soğuk davranmıştır. Bu ziyaret esnasında Özal, Gorbaçov'la da görüşmek istemiş ancak buna imkân sağlanmamıştır. Beş anlaşma imzalanması beklenirken Ruslarla sadece planlama ve turizm konusunda iki anlaşma imzalanmıştır. Özal, Sovyet Başbakanı Nikolay Rizkov'un onuruna verdiği

³²⁸ “Bulgarlar Bir Adım Geri”, Milliyet, 3 Mayıs 1985, s. 3.

³²⁹ Lütem, **a.g.e., C. II.**, s. 475.

³³⁰ Rusya'nın Bulgaristan'a beklediği kadar destek vermemesinin altında durumdan haberdar olmayışları ya da Çernenko hükümetiyle farklı anlayışta olan Gorbaçov'un Jivkov'la yakın ilişkiler kuramamış olmasından kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Bulgaristan'ın Rusya'dan habersiz hiçbir iş yapmadığı hesaba katılırsa ikinci değerlendirmenin daha geçerli olabileceği mantıklı görünmektedir. Bilindiği üzere Mart 1985'te Gorbaçov, Çernenko'nun yerini almıştır.

yemekte Bulgaristan'daki soydaşlarımıza da atıfta bulunmuştur. Fakat sonrasında Rusya yönetimi Özal'ın konuşmasının Rusça metninde Bulgarlarla ilgili bölümü çıkarmıştır.³³¹

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği Bulgaristan'a açıktan destek vermese de yaptığı uygulamalarla destekler bir tutum sergilemiştir. Böylesine büyük bir asimilasyona Bulgaristan'ın arkasında Sovyet desteği olmadan cesaret edebilme olanağı oldukça düşüktür. Bu konuda o dönemde Sofya Büyükelçiliği görevinde bulunan Ömer Engin Lütem'in görüşü şu şekildedir: “Kanımız, Bulgarların bu hususu Sovyetlere bildirdiği, ancak sonuçlarını küçümseyerek, yetmişli yıllarda Pomakların ve Çingelenlerin isimlerinin değiştirilmesinde olduğu gibi, Türklerin isimlerinin değiştirilmesinin de fazla tepki çekmeyeceğini, Batı kamuoyunun Avrupa'daki bir Müslüman azınlığa ilgi göstermeyeceğini, askeri rejimin bir uzantısı gibi görünen ANAP hükümetinin itirazlarının dikkate alınmayacağını söyledikleri merkezindedir. Olaylar tamamen aksi yönde gerçekleşince de Sovyetlerin, kendi çıkarlarının bulunmadığı bir olayda, Bulgarları kaderlerine terk etmiş olmaları muhtemeldir. İkinci bir ihtimal Bulgarların Çernenko döneminde Sovyetlerin mutabakatını alması, ancak tam olaylar sırasında, 1985 yılının Mart ayında Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne seçilen Gorbaçov'un bu konuda Bulgarlardan Sovyet desteğini çekmiş olmasıdır.”³³²

b. Yunanistan

Tarihin kendilerine vermiş olduğu yeniklikten olmalı ki Yunanistan olayların başından sonuna kadar Bulgaristan'ın yanında yer almıştır. Türk düşmanlığı her fırsatta açıkça dile getirilmiş ve Yunanistan yönetimince Bulgar iddia ve görüşleri desteklenmiştir.

1985 yılı Temmuz ayının ortalarında Bulgaristan Devlet Başkanı Jivkov, Yunanistan'a resmi bir ziyaret yapmıştır. Basında azınlıklar konusuyla ilgili bir açıklama olmasa da Türkiye üzerinden taşımacılığı devre dışı bırakacak bir plan üzerinde

³³¹ “*Moskova Aynı Moskova*”, Tercüman, 26 Temmuz 1986, s. 9.

³³² Lütem, **a.g.e.**, **C. I.**, s. 492-493.

görüşükleri haberi Türk basınında yer almıştır.³³³

1986 yılının Ekim ayında Yunanistan Başbakanı Andras Papandreu'nun Bulgaristan'a yaptığı ziyarette bir anlaşma imzalanmıştır. Biri Varşova Paktı üyesi diğeri NATO üyesi iki ülkenin aşğıdaki maddenin altına imza atması Türkiye'ye karşı birleşmiş olduklarını belgeler niteliktedir. Madde "Yunanistan ile Bulgaristan iki ülkeden birine açık bir tehdit geldiğinde ve barışın tehlikeye düştüğü durumda bu tehdidi ortadan kaldırmak için güvenliklerini koruma yolunda işbirliği yapmak üzere acil görüşmelere başlarlar." şeklindedir.³³⁴ Yine bu iki devlet Türkiye'ye karşı "Kıta sahanlığı" konusunda ortak hareket etme kararı almıştır.³³⁵

Nihayet Yunanistan'da Bulgaristan'ın peşinden giderek "Yunanistanda Türk azınlık yoktur." iddiasında bulunmuştur. Konuyu değerlendiren Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Hasan Köni "Yunan'da Bulgar hastalığına tutuldu." demiştir. Yunan iddiasının tarihi dayanaktan yoksun olduğunu sözlerine ilave etmiştir.³³⁶

c. Irak

Irak ticari ve ekonomik ilişkiler içinde olduğu Bulgaristan'ı desteklemiştir. Bu konuda hatta Türkiye'yi Bulgaristan'ın içişlerine karışmakla suçlamıştır. Irak Başbakan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan Bulgar zulmünü kınamaktan kaçınarak "Kimseyi ilgilendirmez" demiş ve sözlerine "Orada komünist bir rejim vardır. Böyle bir baskının, böyle bir rejimde yepyeni olmadığını herkes biliyor." demiştir. Kendini haklı göstermek içinde Kuveyt'te yaşayan binlerce Iraklı olduğunu belirttikten sonra onların yaşantılarına Irak'ın karışmadığını belirtmiştir. KKTC'nin tanınıp tanınmayacağı sorusunda adada iki hükümetin fazla olacağını savunan Ramazan hangisinin

³³³ "Türkiye'ye Karşı Ortak Tavır", Milliyet, 25 Temmuz 1985, s. 5.

"Yunan- Bulgar Elele", Milliyet, 11 Eylül 1986, s. 5.

³³⁴ "Yunanistan'a Bulgar Desteği", Milliyet, 2 Nisan 1987, s. 8.

³³⁵ "Yunan-Bulgar İttifakı", Milliyet, 17 Ekim 1987, s. 3.

³³⁶ "Yunanlılar da Bulgar İddiasına Tutuldu", Tercüman, 22 Kasım 1987, s. 4.

fazla olduğu sorusunu ise geçiştirmiştir.³³⁷

ç. Suriye

Suriye’de yakın iliřkiler³³⁸ içerinde olduğu Bulgaristan’a destek vermiştir. Suriye Başmüftüsü ve Yüksek İşlam Konseyi Başkanı Őeyh Ahmet Kuftaru 1986 yılı Temmuz ayı sonunda Bulgaristan’ı ziyaret etmiştir. Bir Bulgar gazetesine yaptığı açıklamada Müslümanların yaşadığı bazı Őehir ve köyleri ziyaret ettiğini ancak olumsuz bir durumla karşılaşmadığını ifade ettikten sonra dini özgürlüklerin yaşandığını ve Müslümanların camide ibadetlerini özgürce yerine getirdiklerini söylemiştir. Bu açıklama Türk basınına çok eleştirilmiştir. Tercüman “Bozacının Őahidi Őıracı” şeklinde konuyu haber yapmıştır.³³⁹

Suriye Müftüsü’nün bu tutumu hükümetin görüşleri doğrultusunda yapılması muhtemeldir. Zaten Suriye hükümeti Türk azınlığa karşı tutumunu İşlam Konferansı Örgütü Fez toplantısında Bulgaristan lehine tutumlarıyla ortaya koymuştur.³⁴⁰

Suriye Amman’da yapılan İşlam Konferansı Dışişleri Bakanları toplantısında Türkiye’nin Bulgaristan’daki Müslüman Türk azınlığa yapılan baskıları kınayan kararına destek vermemiştir.³⁴¹

³³⁷ “Bırak Bulgar Zulmetsin”, Tercüman, 22 Temmuz 1986, s. 1.

³³⁸ İsrail tarafından Suriye topraklarının işgal edilmesi Suriye’yi Sovyet Bloğu ülkelerle işbirliği yapmaya yöneltmiştir.

³³⁹ “Bulgar Zulmünün Őakřakçısı Suriye Müftüsü”, Tercüman, 30 Temmuz 1986, s.1 ve 12. “İzmir Balkan Göçmenleri Dayanışma ve Kültür Derneği’nce de Suriye Müftüsü’nün bu tutumu protesto edilmiştir. Dernek Yönetim Kurulu Başkanı Sabit Tuna’nın yazılı açıklamasında yer alan ‘Bulgaristan ile Suriye Hükümetinin müştereken hazırladıkları senaryonun aktörlüğü de sözde müftü olan satılmışa verilmiştir.’ sözleri ilginçtir. **Suriye Müftüsü’nü Protesto Ettiler**, Tercüman, 1 Ağustos 1986, s. 1.”

³⁴⁰ Lütem, **a.g.e., C. II.**, s. 566.

³⁴¹ “Suriye’den Sofya’ya Destek”, Cumhuriyet, 25 Mart 1988, s. 1.

III. Uluslararası Kuruluşlardan Tepkiler

Türkiye, Bulgaristan'la yaptığı ikili görüşmelerle “Türk azınlığı sorununu” çözemeyeceğini anlayınca konuyu uluslararası kuruluşlara götürmüştür.³⁴² Bulgaristan'ın uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak soydaşlarımıza yaptığı insanlık dışı uygulamaları uluslararası kuruluşlarda her fırsatta dile getirmiştir. Bu kuruluşlarda yapılan birçok toplantıda dile getirilen Türk azınlık konusunda uyarıdan ileri seviyede bir yaptırım uygulanmamıştır. Bu nedenle Bulgaristan üzerinde yeteri kadar etkili olunamamıştır.

1. Avrupa Konseyi

Türkiye ilk olarak bu konuyu 19 Mart 1985 tarihinde Avrupa Konseyi çerçevesinde Viyana'da yapılan İnsan Hakları Bakanlar Konferansı'nda dile getirmiştir. Adalet Bakanı Nejat Eldem Türk basınında konuyla ilgili yaptığı açıklamada “Sıra bize gelince, önce konferans dolayısıyla teşekkür ettim. İnsan hak ve hürriyetlerinin üzerinde durdum. Sonra Bulgaristan'da Türk azınlığa karşı Bulgarların uyguladığı muameleyi dile getirerek bir milyona yakın Türk isimlerinin ihtiyari olarak arzu ile değiştirildiği iddiasının gülünç olduğunu vurguladım. Helsinki Anlaşması'nı imzalamış olan, ayrıca aramızda ikili anlaşmalar olan bir Avrupa ülkesi Bulgaristan'ın, bu ters davranışlarının hiçbir ülke tarafından tasvip edilmemesi gerektiğini, bunun sadece Türkiye'nin değil, insanlığın, hepimizin meselesi olduğunu vurguladım.” demiştir.³⁴³ Eldem'in bu açıklamaları konseyde etkili olmuş ve konsey Türklere yapılan baskıyı durdurması için Bulgaristan'a çağrı yapma kararı almıştır.

Türk azınlığa yapılan baskılarla ilgili bir rapor hazırlanması için konu konseyin “Üye Olmayan Avrupa Ülkeleriyle İlişkiler Komitesine” gönderilmiştir. Konuyu araştırmak üzere İngiliz milletvekili David Atkinson görevlendirilmiştir. Atkinson hazırladığı raporda Bulgaristan'daki soydaşlarımızın Türkçe konuşmasının yasaklandığı ve dini inançların gereğini yerine getirmelerine izin verilmediğini yazmıştır.³⁴⁴ Atkinson'un bu raporu Avrupa Konseyine Üye Olmayan Ülkeler Komisyonu'nun

³⁴² “Bulgarları Dünyaya Şikâyet Edeceğiz”, Milliyet, 17 Mart 1985, s. 11.

³⁴³ “Türklere Yapılan Baskı Durdurulsun”, Cumhuriyet, 20 Mart 1985, s. 1. ve 8.

³⁴⁴ “Kanlı Bulgar Zulmü Rapora Geçti: Türkleri Öldürdüler”, Milliyet, 19 Haziran 1985, s. 3.

1–4 Temmuz 1985 tarihleri arasında Hamburg’da yaptığı toplantıda görüşülmüş ve komisyon tarafından Daimi Komisyona gönderilmesine karar verilmiştir. Atkinson Raporu Daimi Komisyonda İngiliz İşçi Partisi Cox’un itirazlarına rağmen 26 Eylül günü onaylanmıştır.³⁴⁵ Atkinson komisyondaki konuşmasında “Türklerin iyi niyetli girişimleri cevapsız kaldı. Bulgarlar’ın kapıları açmamaları, yalan söylediklerinin delilidir? Bulgaristan’da nazizm metotları uygulanıyor.” diyerek gerçekleri dile getirmiştir.

Bulgaristan Avrupa Konseyine üye olmadığından alınan kararların pek bağlayıcılığı olmamıştır. Ancak Daimi Komisyon tarafından alınan bu karar uluslararası alanda iyi bir imaja sahip olmak isteyen Bulgaristan’a gayri resmi bir baskı unsuru olmuştur.

2. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)

O yıllarda bir Varşova Pakti³⁴⁶ üyesi olan Bulgaristan’ın soydaşlarımıza yaptığı baskıları NATO’da dile getirmenin yararlı olacağı Türk Dışişleri tarafından değerlendirilmiştir. Konu Türk heyeti daimi temsilcisi Ferruh İlter’in başkanlığını yaptığı heyet tarafından Lizbon’da Daimi Komite toplantısında dile getirilmiştir. Hollanda milletvekili ve NATO’nun Doğu Bölgesi Alt Komitesi Başkanı Tom Frinking tarafından yapılan basın bildiriyle Bulgaristan 1975 Helsinki Anlaşması hükümlerine uymaya davet edilmiştir. 16–20 Mayıs tarihleri arasında Stuttgart’da yapılan NATO’nun ilkbahar toplantısında Tom Frinking tarafından hazırlanan bir raporda Bulgaristan’da Türklere yapılan baskılar dile getirilmiştir. Türk heyeti üyeleri tarafından bu konuda bir karar tasarısı sunulduysa da konunun görüşülmesi Ekim ayında San Francisco’da yapılacak toplantıya bırakılmıştır. Türk heyeti adına İsmail Şengün tarafından San Fransisko’da NATO Siyasi Komitesi’ne sunulan karar tasarısı üç Yunanlı ve bir İngiliz parlamenterin dışında yüz seksen parlamenterden tamamının oyuyla kabul edilmiştir. Bu tasarı 14 Ekim 1985 günü de Genel Kurul’da kabul edi-

³⁴⁵ “*Bulgar Zulmü Hemen Dursun*”, Tercüman, 27 Eylül 1985, s. 4.

³⁴⁶ Bulgaristan’da 29 Mart 2004 tarihinde NATO’ya üye olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://tr.wikipedia.org/wiki/NATO> “20.02.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

lerek Sofya uyarılmıştır.³⁴⁷ Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Halefoğlu konunun yakın bir zamanda yapılacak olan Reagan-Gorbaçov görüşmesinde ele alınmasını ABD'den talep etmiştir. Ancak ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı konuyu zamansızlıktan açamadığını belirtmiştir.³⁴⁸

7 Kasım 1985 günü NATO Genel Kurulu'nun toplantısında dördü Türkiye'yi yakından ilgilendiren karar tasarısı onaylanmıştır. Türk heyeti tarafından genel kurulda sunulan Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskıları kınayan karar tasarısı beş çetkimser oyla kabul edilmiştir. Tasarının görüşülmesi esnasında Federal Alman Sosyal Demokrat Milletvekili Norbert Gansel Türkiye'nin Bulgaristan'daki insan hakları ihlalleri konusundaki duygularını anladıklarını fakat Türkiye'de de insan hakları ihlalleri olduğunu belirterek Türkiye'nin de kınanması gerektiğini ileri sürmüştür. Buna Türk heyetinden önce Lüksemburg heyetinden eski savunma bakanı Emile Krieps cevap vermiştir. Krieps "Türk heyeti tarafından sunulan karar tasarısını tümüyle destekliyoruz." dedikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "Bulgaristan'da Türklere yapılan muamelenin aynısını İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar bize yaptı. Ülkemizi ilhak ettikten sonra, insanlarımızın isimlerini zorla değiştirdiler. Okullarımızı kapattılar. Bizi Almanlaştırmaya çalıştılar Bu bakımdan Bulgaristan'daki Türklerin çektikleri acıları ve Türkiye'nin tepkisini çok iyi anlıyoruz."³⁴⁹

NATO Genel Kurulu'nun 32. Dönem toplantısını açan Başbakan Özal Bulgaristan'da insan haklarının ihlal edildiği ve Türklerin Bulgarlaştırıldığına ve yapılan baskılara değindikten sonra "Uluslararası toplumun göstereceği ilgi ve dayanışma, Bulgar hükümetinin makul ve sorumlu bir tutum içine girmesini sağlayacaktır." demiştir.³⁵⁰

NATO içindeki Türk yetkililerin kararlı tutumu ve özverili davranışları sonucu asimilasyon sürecinde Bulgaristan NATO tarafından kınanmıştır.

³⁴⁷ "NATO Sofya'yı Uyardı", Tercüman, 16 Ekim 1985, s. 1. "Ayrıntılı bilgi için bakınız: *Lütem, a.g.e., C. I., s. 523.*"

³⁴⁸ "Bulgaristan'daki Türkler Zirvede Ele Alınmadı", Cumhuriyet, 27 Kasım 1985, s. 1.

³⁴⁹ "NATO'dan Bulgaristan'a Kınama", Cumhuriyet, 8 Kasım 1985, s. 12.

³⁵⁰ "NATO Asamblesi Genel Kurulunu Özal Açtı", Tercüman, 18 Kasım 1986, s. 1.

3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)

Avrupa'da güvenlik, insan hakları ve ekonomik dayanışma konularında ülkeler arasında işbirliğini artırmak, barış, istikrar ve refahı sağlamak amacıyla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı kurulmuştur. Otuz altı ülkenin³⁵¹ katılımıyla 1975'te Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Senede imza atan ülkelerin insan haklarına ve temel hak ve özgürlüklere saygı göstermelerini, bilim kültür ve başka alanlarda ülkeler arasında işbirliği yapılmasını öngörmüştür. AGİK'nın bir parçasını da insan haklarındaki uygulamaların yapılan toplantılarla gözden geçirilmesi sistemi oluşturmuştur.

Konu bu konferansta ilk defa 7 Mayıs 1986 tarihinde başlayan ve altı hafta süren Ottawa toplantısında dile getirilmiştir. Türkiye, Bulgaristan'ı Helsinki Nihai Senedi'nin yedinci maddesi hükmü³⁵² ile AGİK üyesi ülkeler açısından bağlayıcı olan Madrid Konferansı Sonuç Belgesi'nde yer alan "Ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı gösterilmesi" ilkesinin gereğini yerine getirmediği gerekçesiyle eleştirmiştir³⁵³ Bu toplantıda konuyu dile getiren Dışişleri Bakanlık Müşaviri Ekrem Güvendiren ikili anlaşmalarla konunun çözüme kavuşturulamadığını ve AGİK süreci çerçevesinde Türkiye'nin haklarını kullanacağını beyan etmiştir.³⁵⁴ Toplantıda Bulgaristan'da Türk azınlığı ile ilgili bir sonuca varılamamış ancak konunun uluslararası alanda bilinmesine katkısı büyük olmuştur.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın Bern toplantısında Türk görüşleri kabul görürken Bulgarlar diplomatik anlamda köşeye sıkıştırılmıştır. Bulgar temsilciler, Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Cenap Keskin'in başkanlığındaki heyet tarafından delillere dayandırılan Türk tezleri karşısında hırçın

³⁵¹ Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Birleşik Krallık, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Demokratik Almanya, Federal Almanya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kanada, Kıbrıs, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, San Marino, Sovyetler Birliği, Türkiye, Vatikan, Yugoslavya ve Yunanistan katılmıştır.

³⁵² Hüküm şöyledir: "Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan devletler bu azınlıklardan olan kişilere yasa önünde eşitlik hakkı tanır, bu kişilere insan haklarından ve temel özgürlüklerden etkin olarak tümüyle yararlanma olanağı sağlarlar ve bu biçimde bu alandaki yasal haklarını korurlar."

³⁵³ "Türk Diplomasisi Bulgaristan'a Karşı Atağa Geçti", Cumhuriyet, 18 Nisan 1985, s. 12.

³⁵⁴ "Bulgar Zulmünü İnsan Hakları Toplantısında Dile Getirdik", Milliyet, 15 Mayıs 1985, s. 13.

ve duygusal davranışlarda bulunmuştur.³⁵⁵ Konu ileriki zamanlarda yapılan toplantılarda defalarca dile getirildiyse de insan hakları üzerinde yoğunlaşan bu kuruluşça beklenen tepkiler verilmemiştir.

4. Birleşmiş Milletler (BM)

Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından soydaşlarımıza yapılan baskıların Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda ele alınmasına karar verilmiştir. Türk basınında³⁵⁶ Dışişleri Bakanı Halefoğlu'nun 4 Ekim 1985 tarihinde New York'ta yapılacak Genel Kurul'un açılış konuşmasında Bulgaristan'da Türk azınlığı konusunu dile getirmiştir. Halefoğlu Genel Kurul toplantısında açılış konuşmaları esnasında konuyu şöyle dile getirmiştir: "Başkan, son Genel Kurul'dan bu yana, yeni ve yoğun insan hakları ihlallerinin esasen mevcut olanlara eklendiğine üzgünüm. Bazı hallerde, uluslararası anlaşmalarla garanti altına alınmış milli azınlıklar temel haklarından yoksun bırakılmıştır. Yaygın baskılar, zor kullanılarak isimlerin ve kimliklerin değiştirilmesi, dini ibadete müdahale, kültürel ve etnik değerlerin idamesinin yasaklanması ve göçe müsaade olunmaması gibi metotları içermektedir. İnsan haklarının bu kadar belirgin ihlallerini çarpıtılmış tarihi iddialar haklı göstermez. Çağdaş toplumların temel ölçüleriyle ters düşen bu müsamaha edilemez durumun düzeltilmesi için uluslararası toplumun çareler arayacağını ümit ediyoruz."³⁵⁷ Bulgaristan'ın isminin doğrudan kullanılmayışı, Türk basınında çokça eleştirilmiştir. Konuyu kısa bir süre sonra Başbakan Özal, Birleşmiş Milletler'in kuruluşunun kırkıncı yıldönümünde "Bulgaristan'daki Türk azınlığın hakları, ısrarlı bir şekilde ayaklar altına alınmaktadır." sözleriyle açıkça dile getirmiştir.³⁵⁸

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Türk ve Bulgar temsilciler arasında çok şiddetli tartışmalar da yapılmıştır. Bunlardan birisi Türk Dışişleri Bakanı Halefoğlu'nun 1986 yılı Ekim ayında Bulgaristan'daki Türk azınlığının durumuna değinmesine sinirlenen Bulgaristan BM temsilcisi Boris Tsvetkov bunun hasmane bir

³⁵⁵ "Bulgaristan Köşe'ye Sıkıştı", Tercüman, 21 Nisan 1986, s. 3.

³⁵⁶ "Bulgaristan Sorunu BM Gündeminde", Milliyet, 19 Eylül 1985, s. 11.

³⁵⁷ Bilal N. Şimşir, **The Turks of Bulgaria International Fora Documents Volume I (1985)**, Turkish Historical Society Printing House, Ankara, 1990, s. 223.

³⁵⁸ "Sofya'ya Tepki BM'de", Cumhuriyet, 23 Ekim 1985, s. 1. "Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şimşir, **The Turks of Bulgaria International Fora Documents Volume I (1985)**, s. 24."

tutum olduğunu belirterek “Türkiye’nin sözde Türk azınlığa ilişkin iddiaları tam bir uydurmadır. Bulgaristan’da dinsel baskı yapılmıyor. Kimseden saklayacak bir şeyimiz yoktur. Her yıl ülkemizi ziyaret eden binlerce kişi tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğunu görüyor...” demiştir. Türkiye BM Daimi Temsilcisi İlter Türkmen’de karşılık olarak “Bulgar temsilcisi herkesin Bulgaristan’ı serbestçe ziyaret edebileceğini söyledi. Önemli olan Türkler dâhil Bulgar vatandaşlarının istedikleri takdirde bu ülkeyi terk edebilmeleridir. Oysa onların öyle bir hakkı yok.” demiştir.

Türkmen, Bulgar temsilcisinin Türkiye’deki yaşam koşullarını kötülemesi karşısında da “Burada iki ülke arasında mukayese yapmak istemiyorum. Bunun yeri burası değildir. Ancak eğer Türkiye’nin durumu bu kadar kötü olsaydı, Bulgaristan’daki bir buçuk milyon Türk neden Türkiye’ye göç etmek istiyor.”³⁵⁹ demiştir.

1987 yılında da Türkmen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komite’sindeki yaptığı konuşmada ABD, İslam ülkeleri, Uluslararası Af Örgütü raporlarından örnekler vererek soydaşlarımıza yapılan baskıları gözler önüne sermiştir.³⁶⁰ Dışişlerimizin tüm gayretlerine rağmen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na bağlayıcı kararlar alınmamıştır.

5. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)

Soydaşlarımıza yapılan baskılar karşısında Türkiye İslam Konferansı Örgütü’nden konuyla ilgilenmesini istemiştir. İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri Şerafettin Pirzade 6 Mart 1985 günü basına yaptığı açıklamada “İslâm alemi, Bulgaristan’da yaşayan bir buçuk milyon Türk’ün haklarının gasbedilmesine göz yummayacaktır.”³⁶¹ demiştir. Pirzade bu sözleriyle İslam dünyasının konuyla yakından ilgilenmesini istemiştir.

³⁵⁹ “*Türk-Bulgar Düellosu*”, Milliyet, 4 Ekim 1986, s. 5.

³⁶⁰ “*Bulgar Zulmü BM’de*”, Milliyet, 26 Kasım 1987, s. 3.

³⁶¹ “*Bulgar Zulmünü İslam Konferansı da Tel’in Etti*”, Tercüman, 7 Mart 1985, s. 1ve 10. “*Aynı tarihlerde merkezi Amman’da bulunan İslam Teşkilatları ve Cemiyetleri Konseyi’nden de bir heyet Bulgaristan Amman Büyükelçisini ziyaret etmiştir. Büyükelçi’den, Konsey’in bazı üyelerinin Bulgaristan’daki Müslümanlarla serbestçe görüşebilmeleri için izin verilmesi istenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İslam Konseyi Harekete Geçti*, Milliyet, 8 Mart 1985, s. 11.”

Türkiye-Suudi Arabistan Dostluk ve Kültür Derneği tarafından İstanbul’da “Bulgaristan’daki Müslüman Türklerin Dramı” konulu bir toplantı yapılmıştır. Hükümet adına konuşan ANAP Genel Başkan Yardımcısı Halil Şıvgın: “...Olayı insan hakları açısından ele alıyor ve değerlendiriyoruz. Bulgaristan’da Müslüman Türkler’e yapılan baskılar, onların Müslüman oluşundan kaynaklanıyor. İslam dünyasının sessiz kalacağını zannetmiyoruz.” demiştir.³⁶² İKÖ’de en etkili ülkelerden biri olan Suudi Arabistan’ın bu toplantıyla desteği alınmaya çalışılmıştır.

Pirzade konuyu Birleşmiş Milletler İslam ülkeleri grubunda da dile getirerek Bulgaristan’da yaşayan Müslüman azınlığın haklarını İKÖ’ün yakından izlemesi gerektiğini belirtmiştir.³⁶³

BM Genel Kurulu çalışmaları için New York’ta bulunan İslam ülkeleri Dışişleri Bakanları’nın kendi aralarında yaptıkları danışma toplantısında Türkiye Dışişleri Bakanı Halefoğlu Bulgaristan’da Müslüman Türklere karşı yapılan asimilasyonu ayrıntılı olarak anlattıktan³⁶⁴ sonra “...Bize gelen bilgilerden bu toplama kampında Müslüman Türklerin sayısının beş bin dolayında olduğu yolundadır. Ayrıca bunun iki katı kadar insan da diğer kamplarda tutulmaktadır.” demiştir. Sözlerinde baskılara direnen kişilerin toplama kamplarına götürüldüğüne vurgu yapmıştır. Halefoğlu’nun bu konuşması karşısında Güney Yemen Dışişleri Bakanı³⁶⁵ “Burası yeri değil” diyerek karşı çıkarken Pakistan, Bangladeş, Malezya ve Endonezya Bakanları Türkiye’nin tutumunu desteklerini belirtmiştir.³⁶⁶

Türk hükümeti yoğun girişimleri sonucu 6–11 Ocak 1986 tarihinde Fas’ın Fez şehrinde yapılacak olan “İslam Konferansı Dışişleri Bakanları toplantısının” gündemine Bulgaristan’da Türk azınlığa yapılan asimilasyon uygulamalarını aldır-

³⁶² “İslam Âlemi Bulgar Zulmü Karşısında Sessiz Kalmayacak”, Tercüman, 17 Mart 1985, s. 3.

³⁶³ 8 Nisan 1985

³⁶⁴ Konuşma, ilk kez resmi bir ağızdan asimilasyon uygulamalarının ayrıntılarıyla dile getirilmesi bakımından önemlidir.

³⁶⁵ Türkiye’ye Suriye ve Libya Dışişleri Bakanları da destek vermemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lütem, **a.g.e., C. II.**, s. 561-563.

³⁶⁶ “Halefoğlu İslam Ülkeleri Bakanları Toplantısında İlk Kez Açıkladı: Bulgaristan’da 5 Bin Türk Kampta”, Cumhuriyet, 10 Ekim 1985, s. 1. “Ayrıca konuşmanın tam metni için bakınız: Şimşir, **The Turks of Bulgaria International Fora Documents Volume I (1985)**, s. 233–236.”

mayı başarmıştır.³⁶⁷ Konferans sonunda alınan kararda, Bulgaristan Türkleri'nin kendi kültürlerini, dini inançlarını, dil ve geleneklerini koruma hakkına sahip olmaları gerektiği belirtilmiş, ancak kınama kararı alınmamıştır. Buna rağmen üç kişilik bir temas grubu oluşturularak onlardan gelecek toplantılar için konuyla ilgili kapsamlı raporlar hazırlaması istenmiştir.³⁶⁸

Dünya İslam Gençliği Asamblesi tarafından Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da yapılan "Dünya İslam Azınlıkları Konferansı'nda" Bulgaristan Türk azınlığı yaptığı baskılar nedeniyle kınama kararı alınmıştır.³⁶⁹

Kuveyt'te 26–27 Ocak 1987 tarihleri arasında yapılan İslam Konferansı Zirve toplantısı'nda konu Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından dile getirilmiştir. Evren, Bulgaristan'ın tepkilere rağmen asimilasyon politikasında değişiklik olmadığını belirttikten sonra "Bu itibarla, İslam dünyası teyakkuzu elden bırakmamalı, Bulgar hükümetinin, din kardeşlerimizin karşılaştığı trajik duruma son verecek gerçekçi ve insancıl yaklaşımı benimsemesini teminen, Bulgaristan üzerinde mümkün olan her türlü baskıyı icra etmelidir." demiştir.

Konuyla ilgili olarak İKÖ Genel Sekreteri Şerafettin Pirzade de Bulgaristan'da Müslümanların kimlikleri ve dini inançlarının baskı altında olduğunu belirttiikten sonra Temas Heyetinin görevine devam etmesini istemiştir.³⁷⁰

Bu konferans sonunda, Bulgaristan'daki Türk azınlığı sorununun çözümleninceye kadar İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları toplantılarının gündeminde kalması ve Temas Grubu'nun çalışmalarını sürdürerek gelecek bir tarihte yapılacak İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısı için rapor hazırlaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu toplantıda Fez konferansında alınan kararlar teyit edilmiştir.³⁷¹ Cumhur-

³⁶⁷ "Bulgar Zulmü İslam Konferansı'nda", Milliyet, 1 Ocak 1986, s. 8.

³⁶⁸ "Bulgar Zulmü Karşısında İslam Dünyası Bütünleşti", Tercüman, 11 Ocak 1986, s. 4. "Karara destek vermeyen ülkeler, Cezayir, Suriye, Libya ve Güney Yemen, Kamerun ve Filistin Kurtuluş Örgütü'dür."

³⁶⁹ "Bulgaristan'a Karşı İslam Âleminden Tam Destek", Tercüman, 16 Mart 1986, s. 3.

³⁷⁰ "Bulgaristan Üzerine Baskı Uygulayın", Tercüman, 28 Ocak 1987, s. 9.

³⁷¹ Lütem, a.g.e., C. II., s. 581.

başkanı Evren basına yaptığı açıklama da alınan kararları şöyle değerlendirmiştir: “Bulgaristan’daki Türkler ve Kıbrıs konusunda ayrıntılı bilgiler verdik. Bu konuların bildiride yer alış biçimi konusunda müşkülât zuhur etmedi değil. Etti ama bunu makul karşılamak lazım. Kırk dört ülke katıldı. Hepsinin farklı görüşleri, çeşitli bloklarla, büyük ülkelerle çeşitli ilişkileri var. Yinede bizi tatmin edecek bir sonuç alınmıştır.”³⁷² Evren bu sözleriyle alınan kararların memnuniyet verici olması yanında aslında ülkelerin çeşitli nedenlerle bu konuda Türkiye’nin beklentilerine tam anlamıyla destek vermediklerini vurgulamıştır.

1987 yılı Mayıs ayında Temas Heyeti’nin Bulgaristan’ı gezmesine izin verilmiştir.³⁷³ 1–3 Haziran tarihleri arası Bulgaristan’da incelemelerde bulunan heyet Filibe, Hasköy, Kırcaali, Şumnu ve Razgrad’da incelemelerde bulunmuştur. Bu heyetin sokaktan sıradan insanlarla görüşülmesine izin verilmemiş önceden belirlenmiş müftü, imam ya da mahalli idarecilerle görüştürülmüştür.³⁷⁴ Bu sebeple Bulgaristan’da Türklerin yaşadıkları gerçekler değil, Bulgaristan’ın dünya kamuoyuna yansıtmak istediği şekilde olaylar Temas Heyeti’ne aksettirilmiştir.

İslam Konferansı Örgütü Heyeti’nin hazırladığı rapor 1988 yılı Mart ayında Amman’da yapılan Dışişleri Bakanları toplantısında sunulmuştur. Bulgaristan’daki Türk-İslam azınlığa yapılan insanlık dışı tutum karşısında İslam Konferansı Örgütü’nden de etkili bir karar alınmamıştır.

³⁷² “Bulgaristan ve Kıbrıs Türkü’ne Destek”, Tercüman, 30 Ocak 1987, s. 9.

³⁷³ “Bulgaristan İslam Konferansı Heyetine ‘Evet’ Dedi”, Tercüman, 25 Mayıs 1987, s. 4.

³⁷⁴ Lütem, a.g.e., C. II., s. 586.

6. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

Bugünkü adıyla “Avrupa Birliği” olan Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun 1985 yılında on üyeye sahiptir.³⁷⁵ Bu kuruluşca, özellikle üye konumunda olan Yunanistan’ın engellemeleri ile soydaşlarımızın lehine bir girişim yapılmamıştır.

1 Temmuz 1985’te dönem başkanlığının Lüksemburg’a geçmesinden sonra AET’nin konuya yaklaşımında Türk yanlısı tutum gözlense de somut adımlar atılmamıştır. AET Siyasi Komitesi’nin 16–17 Temmuz 1985 tarihinde yaptığı toplantıda “Bulgaristan’daki Türk asıllı Müslüman azınlığa” Helsinki Nihai Senedi’nin yedinci maddesinde öngörülen hakların tanınması kararlaştırılmıştır. Bu karar AET Dönem Başkanı Lüksemburg Dışişleri Bakanı tarafından Lüksemburg Bulgar maslahatgüzârına bildirilmiştir. Ancak konunun Helsinki’de yapılan AGİK’in onuncu yıldönümü törenlerinde AET üyesi hiçbir ülke tarafından dile getirilmemesi düşündürücüdür.³⁷⁶

İnsan haklarına çok önem vermesi gereken bu toplulukça Bulgaristan’daki Türk azınlıkla ilgili ortak bir girişim yapılmamıştır. Hatta 1986 yılı Eylül ayında AET’nin üç üyesi Bulgaristan’a gelerek Meclis Başkanı Stanko Todorov’le görüşmüşler ve bazı yerleri gezmişlerdir. Brüksel’e döndüklerinde yayınladıkları bildiriye Bulgaristan’da Ortodoksların, Müslümanların, Protestanların ve Katoliklerin din özgürlüğünden en iyi şekilde yararlandıklarını belirtmişlerdir.³⁷⁷

7. Uluslararası Af Örgütü

Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş her türlü insan hakkını savunmak ve teşvik etmek ama-

³⁷⁵ Avrupa Ekonomik Topluluğu, kısa adıyla AET 1957 yılında Batı Avrupa Devletleri arasında imzalanan "Roma Antlaşması" ile kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurucuları olan devletler: Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya’dır. Altı Avrupa ülkesiyle başlayan bu Topluluk, 22 Ocak 1972 tarihinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın da katılımıyla üye sayısını dokuzaya yükseltmiştir. 1981 yılında Yunanistan’ın, 1 Ocak 1986 tarihinde İspanya ve Portekiz’in de katılımıyla toplam sayı on ikiye yükselmiştir.

<http://www.kho.edu.tr/kutuphane/kitap/ozetler/00053ozet.htm> “26.03.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

³⁷⁶ Lütem, a.g.e., C. I., s. 531.

³⁷⁷ a.g.e., C. II., s. 593-594.

cıyla kurulmuştur. Özellikle düşünce suçlarının serbest bırakılması, siyasi suçluların adil bir şekilde yargılanması, işkence, idam ve tutuklulara gösterilebilecek her türlü zulmün önlenmesi, siyasi cinayet ve adam kaçırma gibi her türlü insan hakları ihlaline karşı kampanyalar düzenlemekle görevlidir.³⁷⁸

Uluslararası Af Örgütü Bulgaristan'da Türklere yapılan öldürme, tutuklama, işkence gibi olaylarla yakından ilgilenmiştir. Merkezi Londra'da bulunan bu kuruluş 1985 yılı Mart ayında 500'den fazla Türk'ün Bulgar güvenlik kuvvetlerince öldürüldüğüne dair haberlere dayanarak Bulgar makamlarından konunun açıklığa kavuşturulmasını istemiştir.³⁷⁹

Af Örgütü Bulgaristan'da Türklere yapılan baskıları kınamak için geniş bir basın kampanyası yapmıştır. Örgüt, her ülkede bulunan yerel kuruluşlara başvurarak, baskılara karşı Bulgar makamlarına protesto mektupları göndermelerini istemiştir.³⁸⁰ Aynı zamanda Bulgaristan'ın Georski İzvor Köyü'nde isimlerinin değiştirilmesine direnen yedi Türk'ü himayesi altına almıştır.

Uluslararası Af Örgütü'nce yayınlanan "Bulgaristan: Türk azınlıklar hapsediliyor." başlıklı kırk sayfalık raporda "Bulgarlar, Türkleri adlarını değiştirmeye, Türk ya da İslam adetlerini uygulamayı bırakmaya ve hatta açık yerlerde Türkçe konuşmamaya zorlamak için başlattıkları çok örgütlü baskı kampanyası sırasında askeri takviye birlikleri, tanklar ve basınçlı su kullandılar." ifadesine yer vermiştir. Öldürülen 102 Türk'ün isimlerinin saptandığından bahsedilmiştir.³⁸¹ Af Örgütü'nün bu raporu karşısında Bulgar basınında raporun gerçek dışı olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır. Bulgar Haber Ajansı Genel Müdürü Boian Traikov, Sofya'da düzenlediği basın toplantısında "Af Örgütü'nün Bulgaristan'la ilgili söylediği her şey gerçek dışıdır, bu kuruluşa güvenmiyorum." şeklinde açıklama yapmıştır.³⁸²

³⁷⁸ Hiçbir devlete, siyasi ideolojiye veya dine bağlı olmaması nedeniyle insan haklarını savunma amaçlı tarafsız bir sivil toplum kuruluşudur.

³⁷⁹ "Af Örgütü Bulgarları Sıkıştırdı", Tercüman, 6 Mart 1985, s. 1.

³⁸⁰ "Sofya'ya Protesto Mektupları Yazın", Milliyet, 24 Temmuz 1985, s. 3.

³⁸¹ "Sofya 102 Türk'ü Öldürdü", Tercüman, 27 Mart 1986, s. 2.

Uluslararası Af Örgütü Avusturya Bürosu tarafından 1986 yılı Haziran ayında Viyana’da bir gösteri yürüyüşü düzenlenmiştir. Yürüyüş öncesinde örgüt tarafından yayınlanan bildiride, Bulgaristan’daki Türk azınlığa yapılan insanlık dışı muameleyi araştırmak ve zarar gören insanlara yardımcı olmak amacıyla otuz kişilik bir özel büro kurulduğu açıklanmıştır.³⁸³ Sadece yüz kişinin katılımıyla düzenlenen bu yürüyüş sonrası Af Örgütü temsilcileri tarafından Bulgaristan Viyana Büyükelçisi’ne 5.850 kişilik imza listesi ve Jivkov’a hitaben yazılmış mektup verilmek istenmiştir. Ancak, Büyükelçi bunu kabul etmemiştir.³⁸⁴

Af Örgütü Bulgaristan’a giderek olayları yerinde incelemek amacıyla Bulgaristan yönetimine defalarca müracaat etmiş ancak her defasında olumsuz cevap almıştır. Örgütün Londra’daki basın sözcüsü David Laulich Bulgaristan’a öldürülen Türklerle ilgili olarak Af Örgütü ve üyeleri tarafından Türklerin durumunu soran çok sayıda başvuruya Bulgar hükümetinin yalan ve çelişkili açıklamalar yaptığını söylemiştir. Bulgaristan’ın söyledikleri doğruysa Af Örgütü üyelerine olayların yerinde görülmesi için izin vermesi gerektiğini belirtmiştir.³⁸⁵

Uluslararası Af Örgütü’nce 15 Temmuz 1987 tarihinde on yedi sayfalık “Bulgaristan: Etnik Türklere Karşı İnsan Hakları İhlalleri Devam Ediyor” başlıklı bir ikinci rapor yayınlanmıştır. Raporla şimdiki kadar Af Örgütü’nün iddialarına Bulgar makamlarından dolayı cevaplar alındığına değinilmiştir. Türklere yapılan baskı, kötü muamele ve haksız tutuklamaların devam ettiğine değinilmiştir.³⁸⁶

Uluslararası Af Örgütü hazırladığı raporlarla Bulgaristan’daki Türklerin durumlarını kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Konuyla yakından ilgilenmesi sebebiyle uluslararası kuruluşlar içerisinde en etkin görev yapan kuruluş olmuştur.

³⁸² “Bulgarların Çırpınışı”, Milliyet, 4 Nisan 1986, s. 3. “Af Örgütü’nce hazırlanan başka bir raporda Türk asıllı Müslümanların yanı sıra, Arnavut ve Boşnak kökenli Müslümanlara da kötü muamele edildiğine değinilmiştir.”

³⁸³ “Af Örgütü’nden Destek”, Milliyet, 24 Haziran 1986, s. 3.

³⁸⁴ “Af Örgütü’nden Jivkov’a Sert Uyarı”, Milliyet, 25 Haziran 1986, s. 6.

³⁸⁵ “Türkler Yaşıyorsa İzin Verin Görelim”, Cumhuriyet, 21 Temmuz 1986, s. 1.

³⁸⁶ Lütem, **a.g.e.**, **C. II.**, s. 603.

7. Helsinki İzleme Komitesi

1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin yürürlüğü girmesiyle beraber başta ABD olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde, insan haklarının üye ülkelerdeki uygulamalarını takip etmek maksadıyla, izleme komiteleri kurulmuştur. Sivil toplum kuruluşu olan bu komiteler Helsinki İzleme Komiteleri³⁸⁷ olarak isimlendirilmiştir.

İnsan hakları ihlallerini araştıran bu kuruluşlardan özellikle ABD Helsinki İzleme Komitesi konuyla yakından ilgilenmiştir. ABD Helsinki İzleme Komitesi'nin icra Direktörü Jeri Laber 1986 yılı Haziran ayında otuz dokuz sayfalık bir rapor hazırlamıştır. "Etnik Kökenin Yok Edilmesi-Bulgaristan'daki Türkler" başlıklı raporda Bulgaristan'dan kaçabilen Türklerle yapılan görüşmeler, komünist rejimin uyguladığı zorunlu ad değiştirme politikası, hükümetin konuya ilişkin resmi açıklamaları ve bunları yalanlayan delillere yer verilmiştir. Raporda olaylar sırasında 300 ile 1500 arasında Türk'ün öldürüldüğü, yaklaşık 1500 Türk'ün de halen Belene Adası'nda sürgünde olduğundan ve bunların durumlarının bilinmediğinde bahsedilmiştir. Raporun son bölümünde ise ad değiştirme dilekçesi, Türkçe konuşulmasını önleyen belgeler ile çocukları sünnet ettirmemek için imzalatırılan metinlerin fotokopileri sunulmuştur. Ayrıca Bulgaristan basınında Türkler'i etkilemeye yönelik olarak çıkan haberlerin listesi verilmiştir.³⁸⁸

ABD Helsinki İzleme Komitesi tarafından 1987 yılı Aralık ayında yayınlanan raporda, Bulgarlaştırma politikasının eski hızıyla devam ettiğine değinilerek asimilasyonun giderek kötüleştiğinden söz edilmiştir. Kuruluşun Başkanı Jeri Laber, hazırladığı raporda Bulgaristan'dan İstanbul'a iltica eden Türk mültecilerle yapılan görüşmelerden de örnekler vermiştir. İnsan haklarının hiçe sayıldığının belirtildiği raporda ilk aşamada tutuklanan Türkler'in komünist partisi üyeleri, profesörler, sporcular ve yazarlar olduğu belirtilmiştir. Bulgar Millet Meclisi eski üyesi Türk asıllı Halil İbişoğlu raporda yer alan ifadesinde Sofya'da kimseyle görüştürülmediklerini ve Bulgarlaştırma kampanyasını destekleyen belgeleri imzalamaya zorlandıklarını söy-

³⁸⁷ İngilizce adı "Helsinki Watch Committee"

³⁸⁸ "Bulgaristan'ın Yaptığı Gaddarlık", Tercüman, 25 Haziran 1986, s. 6.

lemiştir. Raporda ayrıca Bulgarlaştırma politikasının sadece Türkler'in nüfusunun artması sebebiyle değil, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki hükümetlerin Stalin döneminden bu yana Marksist ideolojinin başarısızlığını kapatmak için milli kimliği azınlığa zorla kabul ettirmek amacıyla yapıldığına değinilmiştir.³⁸⁹

³⁸⁹ “*Türkler Hızla Yok Ediliyor*”, Tercüman, 29 Aralık 1987, s. 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ASİMİLASYON SÜRECİNDE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ ve BÜYÜK GÖÇ OLAYI

I. Asimilasyon Sürecinde Bulgaristan (1984–1989)

1. Bulgaristan’da Yaşananlar

A. Asimilasyonun Ana Kaynağı: Jivkov ve Bulgaristan Komünist Partisi

Türklerin asimilasyonuna başta Jivkov olmak üzere Bulgaristan Komünist Partisi öncülük etmiştir. Jivkov’un ideolojik danışmanı, Profesör Angel Balevski “Azınlıkların, cemiyetin halkası olacak şekilde Bulgar toplumuna uydurulması sisteme” devam edilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Türk basınında yer alan bir haberde Jivkov’un hemen hemen her konuda olduğu gibi bu konuda da Balevski’nin görüşünü ve onayını alarak zorla Bulgarlaştırma politikası uygulamalarına başladığı belirtilmiştir.³⁹⁰ Aynı gazetede yer alan başka bir haberde ise Bulgar gizli arşivinden ele geçirilen iki gizli belge yayınlanmıştır. Bu gizli belgelerin birincisinde, Bulgaristan İçişleri Bakanı Korgeneral Dimitır Stoyanov 28 Şubat 1983 tarihinde Sofya’da yapılan Milli Şûra toplantısında Bulgaristan’daki Türk varlığını açıkça tehlike olarak gördüğünü belirtmiş ve gerekli tedbirlerin ne pahasına olursa olsun acilen alınmasını istemiştir. İkincisinde Türk azınlığa yönelik olarak “Göç haleti ruhiyesi, Bulgar Türkler’den büyük bir kısmının ikili milli şuurlu olduklarını göstermektedir. Bu husus, onları Türk yıkıcı organları için elverişli ve birçok defa kolay elde edilir av haline getirmekte, milli görüşlerin şekillendirilmesine ve sağlamlaşmasına yardımcı olmakta, şiddetli ferdi ve kitlevi gösteriş ve hareketlerin zuhuruna temel teşkil etmekte, etnik ayrılığa istinat eden milliyetçi ve idari muhtariyet perspektifi taşımaktadır. Bu şartlarda siyasi ve askeri strateji bakımından, memleketin dış ve iç güvenliği ile sos-

³⁹⁰ “Bulgarlaştırma Devam Edecek”, Tercüman, 27 Şubat 1985, s. 1 ve 4.

yalist bütünlüğü için Bulgaristan Komünist Partisi Türk problemlerini fevkalâde önemli olarak değerlendirmektedir.” demiştir. Ayrıca yaptığı konuşmada Türklere yönelik uygulamanın her aşamasında Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov’un imzasının olduğunu belirtmiştir.³⁹¹ Bu durumu, iki çocuğuyla birlikte Bulgaristan’dan kaçarak Türkiye’ye yerleşen Varna Milletvekili Halil İbişoğlu’da doğrulamıştır. Bulgarlaştırma olaylarına başlanıldığında Başbakan Girişa Filipov’un kendisine “Bu Jivkov’un emridir.” dediğini belirtmiştir.³⁹² Görüldüğü üzere Bulgaristan’da Türklere uygulan asimilasyon Devlet Başkanında desteklediği sistemli ve planlı bir nitelik taşımaktadır.

B. 1985 Yılı Nüfus Sayımı

Bulgaristan’da 1985 yılı Aralık ayında genel nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayım, Bulgaristan’da Osmanlı yönetiminden sonraki on dördüncü, 1944 yılındaki komünist dönemden sonra ise beşinci sayımdır. Ülkedeki toplam nüfusun tespit edilmesinin yanı sıra ilk kez bu sayımda nüfus üzerinde sosyolojik bir araştırma da yapılmıştır. Doğum oranı, doğurganlık anlayışı, göç ve göç anlayışı ile çalışma kapasiteleri araştırılmıştır.³⁹³ Bulgar yönetimi bu sayımda etnik kökenlerin tespitine yer vermemekle beraber sayım sonucunda bu konuda herhangi bir bilgi de vermemiştir. Nüfus sayımında etnik kökene yer verilmeyişi aslında komünist yönetimin azınlıkları kâğıt üzerinde Bulgarlaştırma politikasının bir yöntemidir. Açıklanan nüfus sayımı sonuçlarına göre Bulgaristan nüfusu 8.94 milyondur. Bu sonuca göre Bulgaristan nüfusu son on yılda iki yüz binden fazla artmıştır. 900 bin Türk’ün yanı sıra, 250 bin Makedonyalının ve 10 bin kadar da Romen’in bu nüfus sayımında belirtilmemesi Bulgaristan’ın azınlıkları “yok sayma” çabalarının en bariz örneğidir.³⁹⁴

³⁹¹ “Jivkov’dan Yazılı İmha Emri”, Tercüman, 26 Ağustos 1985, s. 2.

³⁹² “Bulgarlaştırmayı Jivkov Emretti”, Milliyet, 15 Ağustos 1986, s. 2 ve 9.

³⁹³ “Bulgarlaştırma Sayımı”, Milliyet, 1 Aralık 1985, s. 3.

³⁹⁴ “Bulgaristan’da Hiç Türk Yok”, Milliyet, 15 Ocak 1986, s. 12. “Türkiye’nin Sofya Büyükelçisi Ömer Engin Lütem 1985 yılında Bulgaristan’da 1.036.152 Türk olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lütem, *a.g.e., C. I.*, s. 484-488.”

C. Basını Engelleme Çabaları

Bulgaristan, asimilasyon sürecinde Türk bölgelerine giriş-çıkışı yasaklamış ve ülkesine Türk ve yabancı basının girmesini engellemiştir. Bunda uygulanan asimilasyonun duyulmasının önüne geçerek, herhangi bir tepkiyle karşılaşmadan sonuca daha kolay ulaşmak amaçlanmıştır. Bulgaristan'ın tüm yasaklamalarına rağmen çeşitli şekillerde bilgi toplamak ve yapılan baskıları yerinde görmek için girişimde bulunan cesur gazeteciler de olmuştur. Milliyet gazetesi muhabiri Savaş Ay Bulgaristan üzerinden Yugoslavya'ya gitmek amacıyla E-5 karayolunda ilerlerken Kırcaali'de yaşayan Türklerle görüşmek için yoldan ayrılmıştır. Ancak Bulgar polisine yakalanan Savaş Ay on bir saat süreyle Türkçe konuşan dört Bulgar polisi tarafından sorguya çekilmiştir. Yugoslav sınırına Bulgar polislerin gözetiminde götürülen Ay'a karayolundan ayrıldığı için 1000 leva para cezası verilmiştir. Arabası da bir tamirhane- de en küçük parçasına kadar sökülerek yedi saat aranmıştır. Yugoslavya'ya geçmesine izin verilen Savaş Ay dönüşünde Kapıkule'de Türkiye'ye girmek için Bulgar gümrüğüne girdiği zaman tekrar gözaltına alınmıştır. Haskova Emniyet Müdürlüğü'nce yapılan altı buçuk saat süren sorgu esnasında çırılçıplak soyulan Savaş Ay'ın fotoğraf makinesine el konularak arabası tekrar en ince ayrıntısına kadar aranmıştır. Savaş Ay'ın sigara içmesine ve kendisi gibi gözaltında tutulan iki Türk gazeteci ile de görüşmesine izin verilmemiştir. Haskova Emniyet Müdürü Savaş Ay ve diğer gazetecilerden³⁹⁵ yapılan sorgulamaları yazmamasını istemiş ve "Yazarsanız Bulgaristan'a giremezsiniz." diyerek de tehdit etmiştir.³⁹⁶

Bulgaristan'da kısıtlı da olsa Türklerle konuşmayı başarabilen Savaş Ay'a Türkler telaşlı ve ürkek şekilde "Çok kötü, Çok kötüyüz. Biz muhacirlik beklerken bunlar bizi gâvur yapıyor. Silahlarıyla evlere girip Bulgar ismi almamızı gösteren kâğıt imzalıyorlar. İmzalamayanı alıp götürüyorlar. Geçen hafta biri kadın yedi kişi gitti, hâlâ haber yok." demişlerdir. Ayrıca Bulgarların camileri yıktığını, aralarına Türkçe bilen ve kendini Türk gösteren ajanlar soktuğunu, Türkçe hiçbir kitabın basılıp satılmadığını, Türk müzik kasetlerinin yasaklandığını ve Bulgarcadan başka bir

³⁹⁵ Diğer iki Türk gazeteci Güneş gazetesi'nden Faruk Arar ve Levent Çelik'tir.

³⁹⁶ "Muhabirimiz, 23.5 Saat Sorguya Çekildi", Milliyet, 27 Ocak 1985, s. 6.

dilin konuşulmasına izin verilmediğini söylemişlerdir.³⁹⁷

Togo'nun başkenti Lome'de Parlamentolararası Birlik toplantısında Bulgaristan Türk Parlamento Heyeti'nin ülkesini ziyaretine izin vermemiştir. Konuyla ilgili olarak TBMM Başkanı Necmettin Karaduman bu toplantıda Türk heyetinin Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa uygulanan baskıların artık "iddia" olmaktan çıkarak insan hakları açısından evrensel kaygı doğuran boyutlara ulaştığını Bulgarlara anlattığını belirtmiştir. Ancak Bulgar Delegasyonu Vugov, konuyu havanın daha müsait olduğu bir zamanda görüşülebileceğini belirterek geçiştirmiştir.³⁹⁸

Bulgaristan'a ilk olarak Batılı gazetecilerin girmesine 3 Nisan 1986 tarihinde müsaade edilmiştir. Alman Haber ajansı (DPA) ve Fransız haber ajansı (AFP) Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kırcaali şehrine girmeyi başarmıştır. Bulgarların iddia ettiği gibi Türklerin isimlerini gönüllü olarak değiştirmedeğini, direnenlerin öldürüldüğünü veya hapsedildiğini beyan etmişlerdir. Düğün ve cenaze merasimlerine müdahale edildiğini ve sünnetin yasaklandığını tüm gerçekleriyle kamuoyuna duyurmuşlardır.³⁹⁹ Alman ve Fransız haber ajanslarından sonra Amerikan haber ajansı (AP) 11 Nisan 1986 günü Kırcaali bölgesine girerek incelemelerde bulunmuştur. Amerikan haber ajansı muhabiri Türklerin kaygı ve korku içinde bulduklarını ve konuşmaktan çekindiklerini belirtmiştir.⁴⁰⁰ İsim değiştirme uygulamalarına 1984 yılı Kasım ayında başladığı göz önünde bulundurulursa Bulgarların Batılı gazetecilere sınırlarını açtığı tarihin isim değiştirme uygulamalarının bitiminden yaklaşık bir buçuk yıl sonra olduğu görülmektedir. Dikkat edilecek bir diğer noktada Bulgaristan'ın muhabirlerin istediği şekilde soydaşlarımızla konuşmasına müsaade etmeyerek genelde kendi istedikleri kişilerle görüştürmesidir. Yani, Bulgaristan sınırlarını açtığı anda amacına ulaşmış ve basını kendi istediği biçimde yönlendirecek ortamı oluşturmuştur. Hem de, çok eleştirilen bir konuyu böylece çözüme kavuşturmuştur.

³⁹⁷ "Dehşet Verici Şeyler Dinledim", Milliyet, 28 Ocak 1986, s. 6.

³⁹⁸ "Bulgarlar Gene Yan Çizdi", Milliyet, 30 Mart 1985, s. 3.

³⁹⁹ "Türlere Bulgar Baskısı", Cumhuriyet, 4 Nisan 1986, s. 3.

"Sofya Yalan Söylüyor", Tercüman, 8 Nisan 1986, s. 12.

⁴⁰⁰ "Bulgaristan'da Türkler Korkudan Konuşmıyor", Tercüman, 12 Nisan 1986, s. 4.

1987 yılı Nisan ayında Avrupa Güreş Şampiyonası'nı izlemek için Bulgaristan İstanbul Başkonsolosluğu, vize almak için başvuran gazetelerden dördüne ve Türkiye Radyo ve Televizyonu'ndan da sadece bir muhabire vize vermiştir. Bu durum şampiyonayı en az iki kişi izlemek isteyen basın kuruluşlarımızın tepkisine neden olmuştur. Tercüman muhabirinin edindiği bilgiye göre Bulgar makamları sınırlı sayıda vize vermelerini, şampiyonanın düzenlendiği Tırnova şehrinin küçük oluşu, yeterli sayıda otel ve yatak bulunmayışı ile açıkladıklarını belirtmiştir. Diplomatik gözlemciler ise Bulgar yönetiminin gazetelerin muhabirlerinin şampiyona dışında Türklerle ilgilenmesinden çekindiklerini ve sayıları kalabalık olursa kontrollerinin zorlaşacağı endişesinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.⁴⁰¹

Ç. Başka Ükelere Sığınan Bulgaristan Türkleri

Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan asimilasyon uygulamaları esnasında bazı soydaşlarımız çeşitli şekillerde Türkiye'ye veya başka ülkelere kaçmıştır. Bulgaristan yaşanmaz bir hale gelince ülkeyi terk etmek onlar için en iyi kurtuluş yollarından biri olmuştur. Sınırları iyi korunan Bulgaristan'da Yugoslavya sınırının biraz dağlık olması soydaşlarımızın işini kolaylaştırmıştır. Başka ülkelere sığınan soydaşlarımız Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın özverili girişimleri sonucu Türkiye'ye getirilmiştir.

On yedi yaşında altı Türk genci isimlerinin ve dinlerinin değişmesi için yapılan baskılara dayanamayarak, ölümü bile göze alarak Yunanistan'a sığınmıştır. Merdivenle sınırdaki telin üstünden atlarken ayakları ve omuzları kırılan gençlerden dördü Gümülcine Devlet Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştır. Bu gençlerle Gümülcine Müftüvekili Hafız Cemal ve Rodop Milletvekili Mehmet Müftüoğlu yakından ilgilenerek, Yunan makamları tarafından gereken ilginin gösterilmesini sağlamıştır.⁴⁰² Zulümden kaçan gençlerle konuşmayı başaran Milliyet gazetesi muhabirine gençler, Türkiye'nin kendilerini istediklerinden duydukları memnuniyeti dile getirerek bir an

⁴⁰¹ "Bulgar'ın Gazeteci Korkusu", Tercüman, 30 Nisan 1987, s. 9. "Bulgar makamlarının vize verdiği gazeteler: Tercüman, Cumhuriyet, Sabah ve Milliyet'tir."

⁴⁰² "Zulümden Kaçış", Milliyet, 27 Mayıs 1986, s. 1 ve 5.

önce vatan topraklarına kavuşmak istediklerini söylemişlerdir.⁴⁰³

Yirmi altı yaşındaki Türk genci Hüseyin Recebov büyük bir mücadeleden sonra Türkiye'ye gelmeyi başarmıştır. Razgrad'da tamircilik yapan Recebov, iki buçuk saat Tuna'nın azgın dalgaları ile boğuştuğundan sonra, Romanya topraklarına geçmiştir. Bükreş polisini kandırmayı başaran Recebov, Türk elçiliğindeki görevliyi ikna edemeyerek ortada kalmıştır. Daha sonra binbir güçlükle Köstence'ye ulaşan Recebov Türk tır şoförleri vasıtasıyla Türkiye'ye gelmeyi başarmıştır.⁴⁰⁴ Haziran ayının ilk on gününde Bulgar sınırını aşarak Yugoslavya'ya sığınan Nihat, Fikri ve Nazım adlı üç Türk genci de Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın girişimleri sonucu kırk beş gün sonra Türkiye'ye getirilmiştir.⁴⁰⁵ Yirmi iki yaşındaki Ramazan Yeşeroğlu ile on sekiz yaşındaki yeğeni Özcan Hüseyinoğlu Yugoslavya'ya sığındıktan yirmi beş gün sonra Türkiye'ye getirilmiştir. Bu gençler, on binlerce Türk'ün Bulgaristan'ı protesto etmek için Filibe Konsolosluğu önüne doğru giderken Bulgar polislerince ateş açılması üzerine eylemlerinde başarılı olamadıklarını söylemiştir.⁴⁰⁶

Birlikte askerlik yaptığı Türk asıllı arkadaşlarına yapılan işkenceler karşısında dayanamayan Bulgar askeri Dragon Petrof Sotirof tüfeğini bölük çavuşuna doğrultarak tetiğe basmış ancak silah tutukluk yaparak ateş almamıştır. Buna rağmen Petrof akıl hastanesinde bir hücreye kapatılmıştır. On gün tedavi edildiği hastaneden kaçmayı başarabilen Petrof'un yirmi beş kilometre yürüyerek Türk sınırına gelmesi ve Türkiye'ye sığınması Bulgaristan'daki baskıların ölçüsünü göstermesi bakımından önemlidir. Bulgar askeri Tokay Gözütok'a Türklere yapılan baskıları doğruladıktan sonra "Bulgarlar Türkler'in yanı sıra, komünizmi benimsemeyen Bulgarlar'a bile işkence yapıyorlar." demiştir.⁴⁰⁷

Yukarıda bahsettiğimiz soydaşlarımızın dışında yasal bir görevle ya da turist olarak başka ülkelere gittikten sonra o ülke makamlarına sığınan soydaşlarımızda

⁴⁰³ "Ölüm Bulgar Olmaktan İyi", Milliyet, 30 Mayıs 1986, s. 3.

⁴⁰⁴ "Hem Bulgar'ı Hem Romen'i Atlattı", Tercüman, 18 Temmuz 1986, s. 1.

⁴⁰⁵ "Özgürlüğü Seçtiler", Milliyet, 26 Temmuz 1986, s. 3.

⁴⁰⁶ "On binlerce Türk Filibe Konsolosluğuna Ulaşmak İçin Yürüdük", Tercüman, 6 Ağustos 1986, s.

1.

⁴⁰⁷ "Bulgar Askeri de Türkiye'ye Sığındı", Tercüman, 25 Ağustos 1986, s. 1.

vardır. Bu yolla başka ülkelere kaçan soydaşlarımızdan bazıları Naim Süleymanoğlu, Mustafa Süleymanoğlu ve İlyas Şükrüoğlu'dur. Bu kişilerin Türkiye'ye getirilişleri aşağıda kısaca açıklanacaktır.

a. Naim Süleymanoğlu

Türk asıllı Bulgar halterci Avusturya'nın Melbourne şehrinde düzenlenen Dünya Halter Şampiyonası'nda birinci olduktan sonra Bulgar kafilesinden ayrılarak kayıplara karışmıştır.⁴⁰⁸ Avusturya'da yaşayan Türklerden büyük destek gören Süleymanoğlu, Avusturya polisine gizlice başvurarak siyasal sığınma talebinde bulunmuştur. Daha sonra Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na resmen başvurarak Türkiye'ye kendi isteğiyle sığınmak istediğini belirten bir dilekçe vermiştir. Avusturya Dışişleri Bakanlığı da Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye gitmesine müsaade etmiştir.⁴⁰⁹

12 Aralık 1986 tarihinde Avusturya'dan Türkiye'nin Canberra Büyükelçiliği Müsteşarı Yücel Ayaslı ile birlikte Londra'ya geçen Naim Süleymanoğlu Bulgaristan'dan kaçış nedenini açıklamıştır. Kaçmaya isminin "Neum Şalamonov" olarak değiştirildikten sonra karar verdiğini belirtmiştir. Bulgaristan'da Türkçe'nin yasak olduğunu ve camilerin kapatıldığını belirten Süleymanoğlu, Türkiye'ye geleceği için çok mutlu olduğunu söylemiştir. Milliyet muhabirinin "Bulgaristan'da senin gibi dünya çapında isim yapmış şampiyonlara ev, araba veriyorlar. Herhalde senin rahatın da yerindeydi. Niye kaçtın?" sorusuna "Evim de vardı, arabam da... Ama bunlar haram... Bulgaristan'da şampiyon olmaksızın Türkiye'de çöpçü olmak daha iyidir." karşılığını vermiştir.⁴¹⁰ Başbakan Özal Süleymanoğlu'nu almak üzere 13 Aralık'ta kendi özel uçağını göndermiştir. Mürted Askeri Havaalanına inen uçaktan Süleymanoğlu Özal'ın iki danışmanı Can Pulak ve Selim Egeli tarafından Başbakanlığa getirilmiştir. O esnada hükümetin son üç yıllık icraatını anlattığı basın toplantısı yapan Özal açıklama kısmını bitirdikten sonra "Size Türkiye'ye iltica eden on dokuz

⁴⁰⁸ 7 Aralık 1986 Pazar günü kaçmıştır.

⁴⁰⁹ "Süleymanov'a Ölüm Tehdidi", Milliyet, 12 Aralık 1986, s. 1. "Avusturya Bulgaristan Türkleri Cemiyeti Başkan Yardımcısı Zakir Eran kendisinin bir telefonla aranarak Naim Süleymanov'un Bulgaristan'a dönmemesi halinde öldürüleceğinin söylendiğini belirtmiştir."

⁴¹⁰ "Süleymanov Geliyor", Milliyet, 13 Aralık 1986, s. 11.

yaşındaki dünya şampiyonu halterci Naim Süleyman'ı tanıtmak istiyorum.” diyerek Naim'i basına tanıtmıştır.⁴¹¹ Ertesi gün Anıtkabir'i ziyaret eden Süleymanoğlu Anıtkabir özel defterine “Türkün sesini bütün dünyaya duyuracağını” yazmıştır. Devlet büyüklerince yakın ilgiyle karşılanarak Cumhurbaşkanı Evren ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Erdal İnönü tarafından kabul edilmiştir. Başbakan Özal, Naim Süleymanoğlu'nu evlatlığına kabul etmiştir. Türk'ün sesini tüm dünyaya duyuracağını söyleyen Süleymanoğlu Türkiye'ye geldikten sonra basının ilgi odağı olmuştur.⁴¹²

Naim Süleymanoğlu'ndan önce 1978–1986 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ya da iltica eden dokuz Türk asıllı sporcu vardır.⁴¹³ Bu sporcuların hepsi kendi dalında Naim Süleymanoğlu gibi gelecek vadeden sporculardır. İlk geldikleri yıllarda uluslararası yarışmalarda başarı kazanan bu sporcuların ileriki yıllarda başarı kazanabilen ya da başarısını sürekli kılan tutumlar sergileyememesi basında eleştirilmiştir. Necati Doğru Milliyet gazetesindeki köşe yazısında Türkiye ve Bulgaristan'da sporcuların yaşamlarını kıyaslayarak Türkiye'yi ağır bir şekilde eleştirmiştir.⁴¹⁴

b. İlyas Şükrüoğlu

Asıl adı İlya Mitev olan Türk asıllı Bulgar milli güreşçi, Kanada'nın Vancouver şehrinde 1987 yılı Temmuz ayı sonlarında yapılan Dünya Gençler Güreş Şampiyonası sırasında kamptan kaçmıştır. Bir Türk ailenin yanında kısa bir süre saklandıktan sonra Türkiye Ottawa Büyükelçiliğini arayarak Türkiye'ye sığınmak istediğini belirtmiştir. Dünya Halter Şampiyonu Naim Süleymanoğlu'nun ardından İlyas Şükrüoğlu'nun da Bulgar baskısından kaçarak Türkiye'ye sığınmak istemesini Dı-

⁴¹¹ “Hoş Geldin”, Milliyet, 14 Aralık 1986, s. 1.

⁴¹² “Süleymanoğlu'na Büyük Sevgi”, Milliyet, 15 Aralık 1986, s. 9. “Süleymanoğlu'ndan sonra yine komünizmle yönetilen bir ülkeden, Çin'den, Türk asıllı Çinli Şampiyon yüzücü Mu-Ta Li Türkiye'ye ziyaret amacıyla gelerek ülkemize sığınmış ve Murat Tahir adını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: **Bir Şampiyonda Çin'den**, Tercüman, 25 Şubat 1987, s. 1.”

⁴¹³ Hepsisi de güreşçi olan bu sporcuların isimleri, İbrahim Akgün, İsmail Koşukoğlu, Yüksel Dinçer, Hayri Sezgin, Nazif Karadeniz, Hüseyin Naniş, Şenol Karagöz, Rahmi Harunoğlu ve Sıtkı Kadiroğlu'dur.

⁴¹⁴ “Önceki Naim'leri Kendimize Benzettik”, Milliyet, 17 Aralık 1986, s. 11.

şişleri Bakanlığı Sözcüsü İnal Batu haftalık basın toplantısında “Ancak bu olay bütün dünyaya şunu göstermiştir ki, ülkesinde hiçbir baskı olmadığını, tam bir özgürlük ortamı bulunduğunu, hele hele hiç azınlık bulunmadığını iddia eden Bulgar politikası, Kanada da bütün dünyanın gözleri önünde bir kere daha iflas etmiştir.” sözleriyle değerlendirmiştir.⁴¹⁵

Türk Dışişleri'nin çalışmalarıyla Şükriyev, 21 Ağustos 1987 tarihinde Türkiye'ye getirilmiştir. Havaalanında yoğun ilgiyle karşılanan Şükriyev'i Başbakan Özal manevi evlatlığına kabul etmiştir. Başbakan Özal bu konuda basına “Böyle dünyaca ünlü şampiyonların kaçması Bulgaristan'da yaşayan Türklerin durumları konusunda dünya kamuoyuna bilgi vermektedir. Biz, Bulgaristan'da yaşayan tüm soydaşlarımızı geri getirmek istedik; ama kabul etmediler. Bulgarların dünyada prestij ve itibarları zaten azdı; ancak tamamen sıfırın altına indi.” demiştir.⁴¹⁶

c. Mustafa Süleymanoğlu

Bir Bulgar turist grubuna katılarak Moskova'ya giden Mustafa Süleymanov isimli soydaşımız 16 Nisan 1986 günü Moskova Türk Büyükelçiliğine sığınmıştır. Süleymanov'un Türkiye'ye iltica etme isteği Sovyet makamlarına anlatılmış ancak Sovyet makamları Bulgarların dostu ve müttefiki olduklarını belirterek Bulgar yönetiminin rızası olmadan böyle bir talebe olumlu cevap veremeyeceklerini belirtmiştir.⁴¹⁷ Bulgaristan'a gönderilmekten korkan Süleymanov Türk Büyükelçiliği'nin dışına çıkmadan aylarca yaşamıştır.

Süleymanov 1986 yılı Aralık ayında dört kişilik Bulgar-Sovyet heyetiyle görüşmüştür. Heyet Mustafa'ya Bulgaristan'a geri döndüğü takdirde hiçbir dava açılmayacağını ve varolan davasında affa uğradığını belirtmiştir. Büyükelçilikte kendi isteğiyle mi, zorla mı kaldığını inceleyen heyete Mustafa “Kendim istiyorum ve bütün vaatlerinize rağmen ben buradan sadece ülkeme geri dönerim, Türkiye'de ölmek isterim.” sözleriyle cevap vermiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁵ “İlyas'ın Kaçışı Bulgar Politikasının İflasıdır”, Tercüman, 20 Ağustos 1987, s. 11.

⁴¹⁶ Lütem, a.g.e., C. II., s. 273.

⁴¹⁷ Lütem, a.g.e., C. I., s. 474-475.

⁴¹⁸ “Süleymanov'un İçi Kan Ağlıyor”, Milliyet, 27 Aralık 1986, s. 13.

Türk basınının Süleymanov hakkında sık haberler yapması hükümetinde konuya eğilmesini sağlamıştır. 1987 yılı Eylül ayında hükümet Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye getirilişi için diyaloga geçmiştir. Bulgaristan Süleymanov'un Türkiye'ye gelmesini ilke olarak benimsemiş ancak önce Bulgaristan'a gelmesi için resmi izin alındıktan sonra Türkiye'ye gitmesini istemiştir. Türkiye ise Süleymanov'un baskı ile Bulgaristan'da tutulabileceğini değerlendirdiğinden doğrudan Türkiye'ye gönderilmesini istemiştir.⁴¹⁹ Sonunda bu sorun 1987 yılı Ekim ayında Türkiye'de casusluk suçu ile yargılanan Bulgar göçmeni Mehmet Demirel ile Mustafa Süleymanoğlu'nun takas edilmesiyle çözümlenmiştir.⁴²⁰

1988 yılı Şubat ayında Bulgaristan Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından Bulgarlar'ın insanlık dışı zulmünü dünyaya duyurmak amacıyla "Bulgaristan Türkleri'nin Sesi" adıyla bir dergi yayımlanmıştır. Yayımlanan derginin ilk sayısında Bulgar zulmünden kaçarak 913 gün Moskova'daki Türk Büyükelçiliğinde kalan Mustafa Süleymanoğlu ile yapılan sohbet derginin ana konusunu oluşturmuştur.⁴²¹

2. Farklı Yönleriyle Bulgaristan

Asimilasyonun devam ettiği yıllarda Bulgaristan asimilasyon dışında farklı olaylarla da Türk ve dünya basınında yer almıştır. Burada Bulgaristan'ın bu yönleri Türk basınından örneklerle incelenecektir.

A. Bulgaristan–Mafya İlişkileri

Fransız "Le Point" dergisinde yer alan bir haberde Avrupa ile Ortadoğu arasında silah ve eroin kaçakçılığında önemli rol oynamakla suçlanan Bulgar ithalat ve ihracat şirketi Kintex'in Afrika ülkelerine sahte antibiyotik ilaç sattığı öne sürülmüştür. Dergide, sahte antibiyotiklerin Bulgaristan'da Aspirin ve Amidon'dan üretildiği ve kusursuz bir şekilde taklit edilen ambalajlarda Afrika ülkelerine sevk edildiği belirtilmiştir. Bulgaristan'ın sahte ilaç kaçakçılığında yılda bir milyar dolar gelir sağ-

⁴¹⁹ "Süleymanoğlu Pazarlığı", Milliyet, 18 Eylül 1987, s. 1.

⁴²⁰ Lütem, a.g.e., C. II., s. 272.

⁴²¹ "Bulgaristan Türkleri'nin Sesi Çıktı", Tercüman, 3 Şubat 1988, s. 11.

ladığı da dergide iddia edilmiştir.⁴²²

Bulgaristan'ın İsmail Hacısüleymanoğlu (Ofllu İsmail), Avni Karadurmuş (Sarı Avni), Şaban Vezir ve Dursun Çelik gibi Türk mafyasının önde gelen isimlerini sahte pasaport ve kimliklerle ülkesinde bulunmasına izin verdiğine dair haberler Türk basınında yer almıştır.⁴²³ Bulgaristan ülkesinde mafya babalarını barındırmadığını iddia ederken 1987 yılı Şubat ayında Tercüman gazetesinde yer alan bir haber bu savı çürütür niteliktedir. Toplu gümrük ve silah kaçakçılığında dolayı Türkiye'ye iade edilmesi için hakkında Sofya'ya dört defa başvuru ancak her defasında bulunmadığı iddia edilen Hikmet Sevcan'ın Bulgaristan'da olduğu Türk makamlarınca doğrulanmıştır. Sevcan'ın 11 Ağustos 1986 günü Sofya'da bir Bulgar kadın ile Türk erkeğin nikâh törenlerinde damadın şahitliğini yaptığı tespit edilmiştir. İnterpol kayıtlarındaki bu bilgiye rağmen Bulgaristan Dışişleri inkâr yolunu seçerek Bulgaristan'da böyle bir şahıs olmadığını belirterek aynı isimli bir şahsın 11 Ağustos 1986 günü Bulgaristan'dan geçtiğini söylemekle yetinmiştir.⁴²⁴

Silah kaçakçısı Hasan Conkara (Topal Osman), Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e Bulgaristan'ı ziyareti sırasında Türk teröristler tarafından suikast yapılacağı haberini almış ve bunu Türk Büyükelçiliği'ne bildirmiştir. Bu nedenle Bulgarlar tarafından Türkiye Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ajanlığı ile suçlanarak on yedi ay hapsedilmiştir. Hapis sonrası da sınır dışı edilince Türkiye'ye gelmiştir.

Hasan Conkara, Türk polisine verdiği ifadede Türkiye'deki eroin kaçakçılığının Bulgaristan tarafından yönlendirildiğini belirttikten sonra "Türkiye'den gelen eroin orada Bekir Çelenk'in yerini alan Hikmet Sevcan ve adamları tarafından Avrupa ve özellikle Hollanda'ya yollanıyor. Türkiye'ye de kaçak elektronik eşya giriyor." demiştir.⁴²⁵ Aynı tarihlerde İngiliz hükümetinin sekiz gümrük müfettişinden oluşan ve "Project Arrow"⁴²⁶ adı verilen özel komisyonca yapılan soruşturmanın sonuçları-

⁴²² "Sahte Bulgar İlaçları Piyasada", Milliyet, 28 Mart 1985, s. 3.

⁴²³ "Bulgarlar "Türk Mafyasının" Koruyucu Meleği", Milliyet, 3 Mayıs 1985, s. 14.

⁴²⁴ "Türk Mafyasının Karargâhı Sofya", Tercüman, 3 Şubat 1987, s. 12.

⁴²⁵ "Bulgaristan'da Evren'e Suikast Planını Ben Ortaya Çıkardım", Tercüman, 23 Nisan 1987, s. 12.

⁴²⁶ Türkçesi "Ok Projesi" demektir.

na göre Bulgaristan'ın, Batının ileri teknolojik cihazlarını, Türk mafyasına Batı Avrupa'da kurdurduğu paravan şirketler aracılığı ile satın aldığı ya da yasadışı yollardan ülkesine transfer ettiği belirlenmiştir.⁴²⁷

B. Bulgaristan–PKK İlişkileri

Bulgaristan'ın asimilasyon sürecinde bölücü terör örgütü PKK'ya⁴²⁸ silah verdiğine ve desteklediğine dair haberler de Türk basınında yer almıştır. Amerika'da yayınlanan Executive Intelligence Review dergisindeki bir yazıda Türk azınlığa yönelik baskıların Trakya'yı topraklarına katmak isteyen “Büyük Bulgaristan” ülküsünden kaynaklandığı ve bu nedenle de Bulgaristan'ın Türkiye'deki bölücü terör örgütüne silah yardımı yaptığı iddia edilmiştir.⁴²⁹

Başka bir haberde ise Türk gizli haber alma örgütlerinin çalışmaları sonucu Bulgaristan'ın PKK'nın Türkiye'ye yönelik olarak yapacağı “PKK'nın Sesi” radyosunun kurulması için teknik ve maddi yardım ettiği tespit edilmiştir.⁴³⁰

Siirt'te yaralı olarak güvenlik güçlerince yakalanan “Hayri” kod adlı Metin Çelik isimli bölücü terör örgütü mensubu, yargıya verdiği ifade de PKK'nın üçüncü kongresinin Bulgaristan, Sovyetler Birliği, Vietnam ve Türk solundan 300 kişinin katılımıyla yapıldığını belirtmiş ve Abdullah Öcalan'ın Jivkov ile de görüştüğünü iddia etmiştir.⁴³¹ 1989 yılı Ekim ayında çıkan bir haberde ise Bulgaristan'dan Türkiye' gelen soydaşlarımızın geri dönmesi için Türkiye'ye baskı yapmak amacıyla sınırdan 1000 PKK'lının sızdığına yer verilmiştir.⁴³²

⁴²⁷ “Türk Mafyası Sofya'ya İleri Batı Teknolojisi Kaçırıyor”, Cumhuriyet, 24 Nisan 1987, s. 3.

⁴²⁸ Kürdistan İşçi Partisi demektir. Kürtçe: “Partiya Karkerên Kurdistan” ifadesinin baş harfleri ile oluşturulmuştur.

⁴²⁹ “Türkiye'deki Bölücüye Bulgar Silahı”, Milliyet, 3 Kasım 1985, s. 3.

⁴³⁰ “PKK'ya Bulgar Desteği”, Milliyet, 9 Mayıs 1987, s. 3.

⁴³¹ “Apo Jivkov İle Görüştü”, Tercüman, 30 Eylül 1989, s. 10.

⁴³² “Bulgaristan'dan 1000 PKK'lı Sızdı”, Tercüman, 19 Ekim 1989, s. 3.

II. Türkiye-Bulgaristan İkili İlişkileri (1984–1989)

1. Siyasi Alandaki İkili İlişkiler

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin nüfuzu altına giren Bulgaristan'la Türkiye'nin ikili ilişkileri genel itibariyle Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile olan ikili ilişkilerine paralel olarak gelişmiştir.

Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin Yalta ve Potstam Konferansları sırasında Türkiye üzerindeki emelleri ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'dan üs ile ayrıca Kars ve Ardahan'ın kendi topraklarına katılmasını istemesi ilişkileri gerginleştirmiştir.⁴³³ Bu durum Türkiye'nin Bulgaristan'la farklı bloklarda yer almasına neden olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkileri çıkmaza sokmuştur.

1947 yılından itibaren bozulmaya başlayan ikili ilişkiler, 1948 yılında iki Türk uçağının Bulgaristan üzerinde düşürülmesiyle durmuştur. Bulgar hükümeti Türk askeri ateşesini 13 Mart 1948'de istihbarat faaliyetlerine karıştığı iddiasıyla sınır dışı etmiştir. Türkiye'de buna karşılık olarak Sofya Büyükelçiliği'ni kapatmış ve Bulgaristan askeri ateşesini sınır dışı etmiştir. 10 Ağustos 1950'de Bulgaristan Türkiye'ye bir nota vererek 250.000 göçmenin Türkiye'ye gönderileceğini bildirmiştir. Bunda tarımda uygulanan sosyalist politikalar sonucu toprakları ellerinden alınarak işsiz bırakılan Türklerden kurtulmak ve Türkiye'yi güç durumda bırakmak amaçlanmıştır.

Türkiye ile Bulgaristan'ın farklı bloklarda yer almalarının bir sonucu olarak Türk-Bulgar ilişkileri yıllarca soğukluğunu korumuştur. Türkiye, 1961 yılı Eylül ayında Bulgaristan'a ülkesinde yaşayan Türk azınlığa uluslararası antlaşmalarda taahhüt ettiği haklarını vermemesi dolayısıyla bir nota vermiştir. Bu notayla ilişkilerdeki soğukluk zirveye ulaşmıştır.

1962 yılında Küba krizinden sonra Sovyetler Birliği ve ABD arasında mey-

⁴³³ Uçarol, **a.g.e.**, s. 661.

dana gelen yumuşama politikası Türk-Bulgar ilişkilerini de etkilemiştir. 10 Ekim 1964 tarihinde Türkiye ile Bulgaristan arasında Sofya’da turizm alanında işbirliğini gören bir anlaşma imzalanmıştır. 1968 yılında yapılan göç anlaşması ile ilişkiler iyice gelişmeye başlamıştır. Farklı bloklarda bulunmaktan kaynaklanan nedenlerle iki ülke ikili ilişkileri yavaş ilerlese de 1975 yılından itibaren bu sorunda aşılmıştır. Ulaşım alanında karşılıklı çıkarların gözetildiği işbirlikleri yapılmıştır.⁴³⁴

1980 askeri hareketinden sonra Batılı ülkelerin Türkiye’yi en ağır şekilde eleştirmesine rağmen Doğu Bloku ülkelerinden böyle bir eleştiri gelmeyişi özellikle Türkiye-Bulgaristan ikili ilişkilerinin üst düzeye çıkmasına neden olmuştur. Yaklaşık iki yıllık dönemde yalnız Devlet Başkanları ve Dışişleri Bakanları düzeyinde karşılıklı dört ziyaret yapılmıştır.⁴³⁵

Üst düzeyde olan ikili ilişkiler 1984 yılı Aralık ayından itibaren ülkesindeki Türk azınlığa asimilasyon uygulamaya başlamasıyla tekrardan gerginlik dönemine girmiştir.

Bulgar yönetiminin asimilasyon uygulamalarına başlayışıyla Türk hükümeti sürekli göç anlaşması istemiş Bulgaristan ise ısrarla Türkiye ile bu konuda masaya oturmaktan kaçınmıştır. 1985 yılı içerisinde soydaşlarımıza yaptığı asimilasyon sebebiyle Bulgaristan’a altı aylık bir sürede dört nota gönderilmiştir. Bu notalar sürekli olarak Bulgaristan ile Türkiye arasında diplomasi trafiği oluşturmuştur. Bu konular aşağıda ayrıntılarıyla incelenecektir.

A. 1985 Yılı Karşılıklı Notalaşma

Bulgar yönetimine Türk hükümetince verilen daha önce yapılan iki sözlü uyarılardan bir sonuç alınamayınca yazılı olarak uyarılar vermeye başlanmıştır. 1985 yılında Türk ve Bulgar hükümetleri arasında altı ay süren bir nota trafiği yaşanmıştır.

⁴³⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Muzaffer Erendil, **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2004, s. 116-120.

⁴³⁵ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 43.

22 Şubat 1985 günü Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na çağrılan Bulgaristan Ankara Büyükelçisi Argir Konstantinov'a Müsteşar Necdet Tezel tarafından bir nota verilmiştir. Bu yazılı notada "İki ülke arasında mevcut sorunların, geniş kapsamlı bir göç anlaşması konusu da dâhil olmak üzere Dışişleri Bakanları düzeyinde ele alınarak görüşülmesi" istenmiştir. Geniş kapsamlı bir göç anlaşması ile sadece parçalanmış aileler değil, Türkiye'ye gelmek isteyen tüm soydaşlarımızı kapsadığı belirtilmiştir. Bu notada belirtildiği gibi bir "göç" anlaşması olmazsa bundan Bulgaristan'ın aşağıda belirtilen konularda zarar göreceği değerlendirilmiştir.

1. Türk işçileri Bulgaristan'dan geçerken her yıl 60–70 milyon dolar geçiş ücreti ödüyor. Türkiye, hava köprüsüyle işçilerini taşıyabilir.
2. Bulgaristan, Türkiye'nin Avrupa'ya çıkış kapısı ise, Türkiye de Bulgar Tır'larının Ortadoğu kapısı sayılabilir. Türkiye taşımacılığı Ro-Ro'larla⁴³⁶ yapabilir.
3. Bulgaristan'dan alınan elektrik enerjisi başka kaynaklardan telafi edilebilir. Bu iş için ödediğimiz yıllık 90 milyon dolar yeni olanaklar için kullanılabilir.
4. Bulgaristan'la dış ticaret Bulgaristan'ın lehine işliyor, Bulgarlar 200 milyon dolarlık mal satarken, bizden ancak 25–30 milyon dolarlık mal alıyorlar.
5. Sovyet doğal gazı Bulgaristan üzerinden geçeceği için böyle bir gerginlik ortamında bu projenin geleceğinin ne olacağı Moskova'yı düşündürebilir.⁴³⁷

Kısa ve açık olan bu nota ile Türkiye, Bulgaristan'a uzlaşmacı bir tutum içinde olduğunu göstermiştir. Ancak notanın verildiği günün öncesi Başbakan Özal'ın kendisini ziyarete gelen Anavatan Partisi il temsilcilerine "Bugün, biz Bulgaristan'daki soydaşlarımızla gönlümüzün arzu ettiği gibi ilgilenemiyoruz. İstedığımız tedbirleri alamıyoruz. Bulgaristan ile iki ayrı bloktayız. Biri sosyalist, diğeri Batı bloku. Dünyanın şartları böyle. Bizim dışımızda etkenler var. Bugün gönlümüzün arzu ettiği tedbirleri alamıyoruz ama 15 yıl sonra 70 milyonluk Türkiye var, bugün olmazsa 10 yıl sonra yaparız, ama bütün bunları unutmayız"⁴³⁸ şeklinde bir açıklama

⁴³⁶ Ro-Ro deniz taşımacılığında kullanılan bir feribot türüdür. Türkiye bu Bulgaristan karayolunu kullanmadan deniz yolu vasıtasıyla Avrupa ülkelerine geçmeyi planlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lütem, a.g.e., C. I., s. 258-259.

⁴³⁷ "Sofya'ya Nota Verdik", Milliyet, 23 Şubat 1985, s. 10.

⁴³⁸ "Başbakan: Yapılanları Unutmayız", Cumhuriyet, 22 Şubat 1985, s. 1 ve 11.

yapması düşündürücüdür. Başbakan'ın olayı iki farklı kutuplarda yer almak yönünden değerlendirmesi ve Türkiye'nin şu anki gücüyle çok fazla yapabilecek bir şeyinin olmadığını belirtmesi Bulgar yönetimine, Türkiye'nin bu konuda halen kararlı bir tutum içinde olmadığını göstermiştir.

Türkiye'nin bu notasına Bulgaristan Dışişleri Bakan Yardımcısı İvan Ganev 27 Şubat 1985 tarihinde Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Ömer Engin Lütem'i yanına çağırarak cevap vermiştir. Ganev'in sözlerinden Türkiye ile ilişkilerinin devam ettirmek istendiği ancak Türk azınlık konusunda görüşmeye yanaşılmayacağı anlaşılmıştır. Çünkü Ganev ülkesindeki Türk azınlığı konusuna karışılmasını Bulgaristan'ın içişlerine karışmak olarak değerlendirmiştir.⁴³⁹

Ganev'in beyanları Türk hükümetini tatmin etmemiştir. 4 Mart 1985 tarihinde yine Bulgar Büyükelçisi Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak ikinci kez nota verilmiştir. Bu notada Türkiye'nin Bulgaristan'da yaşayan Türklerle ilgilenmesinin içişlerine karışmak olmadığı geçmiş yıllarda yapılan iki göç anlaşması örnekler verilerek açıklanmıştır. Ayrıca, Bulgaristan'dan Türk diplomatlarının ülke içinde dolaşmasına izin vermesi istenmiştir.

Bulgar yönetimi ikinci notamıza 22 Mart 1985 günü cevap vermiştir. Bulgaristan'ın birinci Türk notasında üstü kapalı olarak ifade ettiği olumsuz tutumu ikinci notaya verilen cevapla açıklık kazanmıştır. Bulgaristan Dışişleri Türkiye ile göç anlaşması konusunda Dışişleri Bakanlığı düzeyinde bir görüşme yapılmayacağını açıkça belirtmiştir. Konuyu değerlendiren Dışişleri Bakanlığı Basın Sözcüsü Yalım Eralp konuyu ikili diyalogla çözümlmek için çalışmaların devam ettiğini belirterek konunun insan haklarıyla ilgili olduğunu ve uluslararası platformlara konunun götürülme-ye başladığını belirtmiştir.⁴⁴⁰

İlk iki notadan beklediği şekilde cevap alamayan Türkiye Dışişleri üçüncü notasını 10 Nisan 1985 günü vermiştir. Türkiye bu notayla diğer iki notadaki görüş-

⁴³⁹ Lütem, **a.g.e., C. I.**, s. 302-306.

⁴⁴⁰ "Sofya Diyalogu Kopardi", Milliyet, 27 Mart 1985, s. 7.

lerini yinelemiş ve ısrarlı olarak diyalog kurmak istemiştir.⁴⁴¹ Bulgar Dışişleri bu notaya kırk iki gün sonra 22 Mayıs tarihinde cevap vermiştir. Bulgaristan bu cevabında daha önce Türkiye'ye açık ve net cevaplar verildiğini belirterek bu şekilde karşılıklı nota vermenin uygun ve yararlı olmadığı belirtilmiştir.

Bulgaristan'ın bu notasına karşılık Türkiye 7 Ağustos 1985 günü dördüncü notayı vermiştir. Bu notada göç anlaşması ile ilgili olarak yeni bir öneri götürülmemiş ancak Bulgaristan'ın dikkati çekilerek konunun iki ülke arasında süratle çözülmesinin iki ülke yararına olacağı belirtilmiştir. Türkiye'nin ısrarla göç anlaşması yapma isteğini bir Bulgar yetkili "Ancak şimdi ortaya atılan göç konusunun ardında Bulgaristan'a yönelen kasıtlı bir kampanya yatmaktadır. Bu nedenle gerçek niyet göç değildir. Yetmiş işgücümüzün başka ülkelerin ekonomilerine sermaye yapılmasına izin vermeye niyetimiz yok." sözleriyle değerlendirmiştir.⁴⁴² Kesinlikle bir göç anlaşmasına yanaşmayan Bulgar yönetimi bu notamıza cevap verme nezaketinde bile bulunmamıştır. Altı ay süren karşılıklı notalar süreci böylece hiçbir sonuç alınmadan sona ermiştir. Bulgarlar ısrarla Türkiye ile masaya oturmaktan kaçınmıştır. Konu aşağıda ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

B. Göç Antlaşması Teklifi

Türkiye asimilasyon uygulamalarının başından sonuna kadar hemen hemen her fırsatta Bulgaristan'a göç anlaşması yapılmasını teklif etmiştir. Buradan Türkiye'nin Bulgaristan Türkleri'ne yapılan asimilasyonu önlemede göçü tek çare olarak gördüğü sonucunu çıkarabiliriz. Ülkemizin ekonomik şartlarının çok sayıda göçmenin ihtiyaçlarını karşılama da yetersiz kalacağı gerçeği de ortadadır. Durum böyleyken, hükümetin ısrarla göç anlaşması yapmak istemesini Bulgaristan'ın "kabul etmeyeceği savına" dayandırabiliriz. Böylece dünya kamuoyuna biz anlaşmaya çalışıyoruz ama onlar yanaşmıyor imajı yanında Bulgaristan'ın çoğu tarımla uğraşan Türk azınlığın göçmesinin ekonomisine getireceği zararı düşünerek uyguladığı asimilasyon politikasına son vermesinin sağlanacağı amaçlanmış olabilir.

⁴⁴¹ "Sofya'ya 3. Nota", Cumhuriyet, 13 Nisan 1985, s. 1.

⁴⁴² "Bulgaristan'ın Sessizliği Sürüyor", Cumhuriyet, 14 Ağustos 1986, s. 3.

Bulgaristan Türkiye'nin tüm ısrarlı girişimlerine rağmen göç anlaşması konusundaki inatçı ve katı tutumunu devam ettirmiştir. Türk basınında yer alan bir habere göre Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu Bulgaristan Büyükelçisi Argir Konstantinov'dan 19 Şubat 1985 günü yaptığı elli dakikalık görüşmesinde göç anlaşması teklifinin Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı'na iletilmesini istemiştir.⁴⁴³ Bundan bir sonuç alınamamıştır. Bulgaristan'ın göçe izin vermemesinde ülkesindeki Türk azınlığı daha kolay asimile edeceği düşüncesinin hâkim olması muhtemeldir. Direnişlerinin kırılacağını değerlendirme ihtimali büyüktür.

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Dimiter Stanishev Blagoevgrad şehrinde düzenlenen "çiftçiler toplantısında" göç konusuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Bulgar vatandaşların Türkiye'ye gönderilmesi söz konusu olamaz. Bu konu üzerinde Türkiye ile hiçbir görüşme de yapılmayacaktır. Bu konuyu, başka herhangi bir ülke ile de görüşmeyeceğiz. Çünkü Bulgar halkının hiçbir bölümü başka bir ülkeye ait değildir. Herkes bunu bilmelidir. Bu, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin, partinin ve devlet liderliğinin, kesin ve değişmez tutumudur."⁴⁴⁴ Gerçekte Stanishev'in bu sözleri Bulgar yönetiminin başından sonuna kadar resmi politikası olmuştur. En son Türk'lerden duyulan huzursuzluk artınca bile yine bir göç anlaşması yapılmayarak Türkler sadece sınıra yığılmakla yetinilmiştir.

1988 yılı Şubat ayında Bulgaristan Dışişleri Bakanı Peter Mladenov Balkan Ülkeleri Dışişleri Bakanları toplantısı sonrasında yaptığı açıklamada Türkiye ile göç anlaşması yapılmasının söz konusu olmadığını ancak insani konularda ellerden gelen her şeyi yapacaklarını söylemekle yetinmiştir. Gerekçe olarak ise 1982 yılında iki ülke cumhurbaşkanları arasında yapılan anlaşma sonucu eski göç anlaşmalarının sona ermesini ve yapılan anlaşmalarda "Türk azınlık" ifadesinin yer almamasını göstermiştir.⁴⁴⁵

⁴⁴³ "Bulgaristan'a Göç Anlaşması Teklif Ettik", Tercüman, 20 Şubat 1985, s. 1 ve 10.

⁴⁴⁴ "Bulgar Resti", Milliyet, 14 Mart 1985, s. 6.

⁴⁴⁵ "Sofya'dan Göçe Yine Hayır", Milliyet, 27 Şubat 1988, s. 12. "Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 1982 yılında Bulgaristan'ı ziyareti sonunda yayınlanan ortak bildiriye 'iki taraf kitlesel göçlere ilişkin olarak daha önce akdedilmiş olan anlaşmanın sona erdiğini müşahade ettikleri' ifadesi vardır. Lütem, *a.g.e., C. I., s. 303.*"

2. Ekonomik Alanda İkili İlişkiler

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini 1 Temmuz 1974 tarihli ticaret anlaşması oluşturmuştur. 1980’li yılların başında ekonomik ilişkiler en üst seviyelerdeydi. Ticari ilişkilerde dikkati çeken en önemli husus Türkiye’nin ihracat oranının az olmasına karşılık ithalat oranının fazla olmasıdır. Örneğin sadece 1980–1984 yılları arasında Bulgaristan’ın Türkiye’ye ihracatı ve ithalatını ve aradaki farkı milyon leva olarak gösteren aşağıdaki tablo bu konuda bize fikir vermektedir.⁴⁴⁶

Yıllar	İhracat	İthalat	Fark
1980	94	12	82
1981	107.4	17.7	89.7
1982	93.1	24.7	68.4
1983	126.3	25.8	100.5
1984	217.6	34.8	182.8

Türkiye-Bulgaristan ekonomik ilişkilerinde en önemli yeri Türkiye’nin fazla miktarda Bulgaristan’dan elektrik alması oluşturmuştur. Yıllardan yılla elektrik alımı artırılarak Türkiye adeta Bulgaristan’a elektriği keserse Türkiye’nin karanlıkta kalacağını imajını vermiştir. Örneğin, 1975 yılında Bulgaristan’dan 100 milyon kw/s kadar elektrik alınırken Başbakan Süleyman Demirel 1976 yılında Türkiye’yi ziyarete gelen Jivkov’dan önce bu rakamın 300 milyona sonrada 1 milyar kw/s ‘ye kadar çıkartılmasını istemiştir. 1983 yılında Bulgaristan’dan 1 milyar 500 milyon alınırken 1984 yılında bu rakam bir önceki yıla göre yüzde otuz artırılarak 1 milyar 981 milyona çıkarılmıştır.⁴⁴⁷

Türkiye’nin gittikçe artan miktarda Bulgaristan’dan elektrik alımı Türkiye’yi bu konuda adeta Bulgaristan’a bağımlı kılmıştır. Bu durum 1984 yılı sonlarında Bulgaristan’ın ülkesindeki Türk azınlığa karşı asimilasyon politikası uygulamaya başladığı zaman Türkiye’nin ilişkilerini bozmamaya gayret göstererek ilk başlarda izlediği

⁴⁴⁶ Lütem, a.g.e., C. I., s. 46-47.

⁴⁴⁷ a.g.e., C. I., s. 134.

pasif politikanın nedenlerinden biri olabilir. Bulgaristan elektrik kesimi uygulayarak Türkiye'ye gözdağı vermeye çalışmıştır. 1985 yılı Şubat ayında Türkiye Elektrik Kurumu yetkilileri on beş günden beri Bulgaristan'dan düzenli elektrik akışı sağlanmadığını ve son üç gündür de beş kesinti olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁸ Bulgaristan bu tutumu Türkiye'nin elektrik ihtiyacının yüzde sekizini karşılayacak Antınkaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin bir an önce açılması için Başbakan Özal'ın ilgililere talimat vermesine neden olmuştur. Başbakan Özal Trakya gezisi sırasında konuyla ilgili olarak "Bulgar, canı istediği zaman elektriği kesiyor. Ama önümüzdeki yıl o komşumuza muhtaç olmayacağız" diyerek tepkisini göstermiştir.⁴⁴⁹

Bulgaristan'ın asimilasyon uygulamalarına başlamasıyla Türkiye elektrik alımlarını azaltmaya başlamıştır. 1985 yılında Bulgaristan'dan 1 milyar 400 milyar elektrik ithal edilirken 1986 yılı Şubat ayında ise elektrik alımı tamamen kesilmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sadi Türel 20 Şubat'ta konuyla ilgili olarak basına yaptığı açıklamada barajlardaki su seviyesinin yükselmesinden dolayı Bulgaristan'dan geçen hafta hiç elektrik alınmadığını ancak düşük seviyede alımlara devam edileceğini söylemiştir.⁴⁵⁰

Asimilasyon süresince Türkiye Bulgaristan'la ekonomik ilişkilerini asgari düzeye indirerek tepkisini göstermiştir. Hatta 1987 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Bulgaristan'dan ihracatı (14.4 milyon) ithalatını (9.3 milyon) geçmiştir.⁴⁵¹ Azalan ekonomik ilişkiler Bulgaristan'ın Türkleri asimile etmeyi durdurmasından sonra 1990 yılından itibaren tekrar düzelmeye başlamıştır.

⁴⁴⁸ "Bulgarlar Şimdi de Elektriği Kesiyor", Tercüman, 23 Şubat 1985, s. 1.

⁴⁴⁹ "Bulgar'a Mahkûm Olmaya Paydos", Milliyet, 15 Temmuz 1985, s. 12.

⁴⁵⁰ "Bulgar Elektriğine Paydos", Milliyet, 20 Şubat 1986, s. 3. "Elektik alımı 15 Şubat 1986 günü tamamen durdurulmuş ve asimilasyon süresince Bulgaristan'dan elektrik alınmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lütem, *a.g.e.*, C. II., s. 229-232."

⁴⁵¹ Lütem, *a.g.e.*, C. II., s. 228.

3. Kültürel Alanda İkili İlişkiler

1980’li yılların başında iki ülke arasındaki kültürel faaliyetler iyi seviyede devam etmiştir. 30 Kasım 1984 tarihinde Sofya’da kabul edilen “1984–1986 Yılları Kültürel ve Bilimsel İşbirliği Programı” Bulgaristan’ın soydaşlarımıza asimilasyon politikası uygulamasının sonucu olarak 5 Mart 1985 gününden itibaren askıya alınmıştır. Alınan bu önlem Türkiye’nin Bulgaristan’a kültürel baskılar uygulayabileceğini göstermesi bakımından yararlı olmuştur.

Bulgaristan’da yapılacak uluslararası nitelikteki kültürel ve bilimsel faaliyetler bu kararın dışında tutulmuştur. Ayrıca Bulgaristan, Türkiye tarafından düzenlenen uluslararası bilimsel toplantılara çağrılmamıştır. Aynı şekilde Türkiye de Bulgaristan’da düzenlenen bilimsel toplantılara katılmamıştır.⁴⁵²

Türkiye, Bulgaristan’ın 1985 yılında katılmak istediği 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Şenliklerine Bulgar çocuklarının katılmasına müsaade etmeyerek kararlılığını göstermiştir.⁴⁵³

Bulgaristan’la Türkiye arasındaki sportif faaliyetlerde asimilasyon süresince tamamen durdurulmuştur. 12 Mart 1985 günü Türkiye Dışişleri Bakanlığı Beden Terbiyesi Müdürlüğüne Bulgaristan’la olan sportif faaliyetlerin dondurulduğunu ve bundan sonra ikili temasların yapılmayacağı talimatı vermiştir.⁴⁵⁴

⁴⁵² Lütem, a.g.e., C. I., s. 256-257.

⁴⁵³ “Bulgarlar’a 23 Nisan İçin Hayır”, Milliyet, 21 Mart 1985, s. 1.

⁴⁵⁴ “Bulgarlarla Sportif Faaliyetler Durduruldu”, Milliyet, 13 Mart 1985, s. 6.

4. Diğer Alanlardaki İkili İlişkiler

1985 yılı Mart ayında TBMM'ne 1300 imzalı dilekçe ile başvuran Bulgaristan göçmenleri kazanılmış olan emeklilik ve sosyal sigorta haklarından yararlanmalarının sağlanması için Bulgaristan'a baskı oluşturulmasını istemişlerdir. 1968 yılında imzalan göç anlaşmasının iş kazası, emeklilik ve sosyal haklarla ilgili maddesini Bulgar hükümeti farklı yorumlayarak tazminat ödemekten kaçınmıştır. Bulgaristan 1968 yılından sonra göç eden binlerce soydaşımızın kazanılmış sosyal haklarını vermemiştir. Dışişleri Bakanlığı Basın Sözcüsü Yalım Eralp konuyla ilgili olarak Bulgar Dışişlerine müracaat ettiklerini ancak hiç bir cevap alınmadığını belirtmiştir.⁴⁵⁵

Bulgarlar Meriç Nehri'nin suyunu barajlarında biriktirmesi sonucu başta İpsala Ovası olmak üzere Enez, Keşan, Uzunköprü ve Meriç ilçelerinde yüz bin dönüm arazi kuraklık tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin çeltik üretiminin yüzde otuzunu karşılayan İpsala Ovası'nda bulunan kırk bin dönüm arazinin yarısından umut kesilmiştir. Devlet Su İşleri ekipleri kuraklık altında bulunan bu arazilere özel imkânlarla su vermeye çalışmıştır.⁴⁵⁶ Bulgaristan bununla Türkiye'ye maddi olarak zarar vermek istemiştir.

1987 yılı Ocak ayında Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin ardından Bulgaristan hükümeti de Karadeniz'de 200 millik "münhasır ekonomik bölge" ilan etmiştir. Bulgaristan'ın, 200 millik bölgede balıkçılık, doğal kaynaklar ve enerji kullanımıyla ilgili diğer ekonomik faaliyetler üzerinde egemenlik haklarını kullanacağını belirtmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı kaynakları ise Karadeniz'de kıyısı olan Bulgaristan'ın 200 millik bölgeyi milli ekonomik bölge ilan etmesinin doğal karşılandığı belirtmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ "130 Bin Göçmen 17 Yıldır Tazminat Bekliyor", Milliyet, 20 Mart 1985, s. 3.

⁴⁵⁶ "Bulgarlar Meriç'i Kuruttu", Milliyet, 27 Temmuz 1985, s. 3.

⁴⁵⁷ "Karadeniz Parsellendi", Milliyet, 10 Ocak 1987, s. 7.

III. Büyük Göç Olayı

1. Dalga Dalga Göç: 1989 Büyük Göçü

İkinci bölümde ayrıntılarıyla ele aldığımız asimilasyon uygulamaları sonunda ülkedeki Türklerin huzursuzlukları iyice artmıştır. Bulgaristan yönetimi bir an önce kurtulmak istediği direniş gösteren ve gösterilere başlayan Türkleri Kapıkule sınırına yığmaya başlamıştır. Türkleri sınıra yığmadan önce Bulgaristan parlamentosunca çıkarılan bir yasa ile dış ülkelere seyahatlerin serbest bırakılarak beş yıl geçerli olacak pasaportların verileceği ve 1944 yılından sonra ülke dışına kaçanlara da af getirildiği belirtilmiştir.⁴⁵⁸ Bu yasanın çıkması Bulgaristan Türkleri'nce sevinçle karşılanırsa da aslında Bulgaristan bu yasayla Türkler'i zorla ülkenin dışına göndermenin yasal dayanağını oluşturmuştur. Bulgaristan bu yasaya dayanarak baskılardan iyice bunalmış olan Türklere alelacele pasaportlar vererek Türkiye'ye göndermeye başlamıştır.

A. Sınır Kapısının Açılması ve Vizesiz Kabul Dönemi

Bulgaristan yönetimi bu yasanın yürürlüğe konulmasından sonra Türk bölgelerinde "insan hakları derneklerine" üye olan, yapılan gösterilere katılan ve açlık grevi yapan Türkleri birer birer evlerinden çıkararak verilen beşer yıllık pasaportlarla ülke dışına göndermeye başlamıştır. Pasaportu hazırlanan Türkler en kısa zamanda ilk trenle Yugoslavya, Macaristan ve Çekoslovakya üzerinden Avusturya'ya gönderilmiştir. Viyana'ya bu yolla gelen Türk sayısı 25 Mayıs itibarıyla 174'ü bulmuştur. Viyana'ya gelen Türklerden biri konuyu şöyle dile getirmiştir: "İnsan hakları derneğine girdik diye polis bizi çağırdı. Hemen bavulunu hazırla ve çek git dedi. Bulgaristan hakkında dışarıda bir şey söylersen bir daha giremezsin diye tehdit etti. Akrabalarımıza, konu komşumuza bile veda etmeden kendimi trende buldum."⁴⁵⁹ Türk hükümeti bu şekilde zorunlu pasaport verilerek Bulgaristan'ın sınır dışı ettiği soydaşlarımıza sahip çıkmıştır. 26 Mayıs günü Viyana ve Bükreş Türkiye Büyükelçiliği'ne müracaat eden 270 soydaşımızdan 167'si uçakla Türkiye'ye getirilmiştir. Soydaşla-

⁴⁵⁸ "Sofya'nın Pasaport Müjdesi", Cumhuriyet, 12 Mayıs 1989, s. 1. "Yasa 10 Mayıs 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir."

⁴⁵⁹ "Sofya'dan Zorunlu Göç", Cumhuriyet, 26 Mayıs 1989, s. 11.

rımız Atatürk Havaalanı'nda Başbakan Özal ve yakınları tarafından karşılanmıştır. Özal "Bu işin peşini bırakmayacağız" diyerek Türkiye'nin daima soydaşlarımızın yanında olacağını ifade etmiştir.⁴⁶⁰ 29 Mayıs'ta Bulgar yönetimi Türklerin direncini kırmak için 85 kişiyi daha sınır dışı etmiştir.⁴⁶¹ 30 Mayıs itibariyle Türkiye'ye getirilen Türklerin sayısı 347'ye yükselmiştir.⁴⁶² 1 Haziran'da ise bu rakam 450'ye ulaşmıştır.⁴⁶³

Bulgar yönetimi bir an önce kurtulmak istediği Türkleri 2 Haziran'dan itibaren taktik değiştirerek Türk sınır kapısına yığmaya başlamıştır. Bulgaristan'ın Dobruca, Pazarcık kentlerinden ve köylerinden toplanan 110 kişi Bulgar sınır kapısında bırakılmıştır. Sınır kapısına bırakılan bu soydaşlarımız Türk sınırı ile aradaki tampon bölgeyi yürüyerek Kırklareli Dereköy sınır kapısından Türkiye'ye geçmiştir. Bu soydaşlarımızın pasaportlarında "Türkiye içindir" ifadesinin olması dikkat çekicidir. Anlaşılan Bulgar yönetimi her ihtimali göz önüne bulundurarak sınır dışı ettiği bu insanlara geri dönme imkânı tanımak istemiştir.⁴⁶⁴

7 Haziran'da 245 Türk tırlarla, 10 aile kendi araçlarıyla Dereköy sınır kapısından, Edirne Kapıkule'den ise Avrupa ekspresiyle 39, özel trenle 265, ve karayoluyla da 265 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır. Bulgaristan'dan sınır dışı edilen Türklerin sayısının günden güne artması karşısında Bakanlar Kurulu toplanmıştır. Alınan kararlar Türkiye'ye gelen Türkler "güvenlik nedeniyle" bir süre Kapıkule ve Dereköy'de kurulan kamplarda bekletilmeye başlanmıştır. Türkiye'ye gelen soydaşlarımızın yol masraflarını Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği üstlenmiştir. Dışişleri Bakanlığı Basın Sözcüsü İnal Batu da yaptığı basın toplantısında sınır dışı edilen Türklerin pasaportlarının üzerinde üç aylık kalma izninin olduğunu hususunda sorulan bir soruya soydaşlarımızın Türkiye'de istedikleri kadar, kendi arzularına göre, kalabileceği yanıtını vermiştir.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ "Buruk Sevinç", Cumhuriyet, 27 Mayıs 1989, s. 1. "Kalanlarda ileriki günlerde farklı ulaşım vasıtalarıyla Türkiye'ye intikal etmiştir."

⁴⁶¹ "Zorlama Göçe Devam", Milliyet, 30 Mayıs 1989, s. 3.

⁴⁶² "180 Türk Daha Geldi", Cumhuriyet, 31 Mayıs 1989, s. 13.

⁴⁶³ "Zorunlu Göç 450'yi Buldu", Cumhuriyet, 1 Haziran 1989, s. 12.

⁴⁶⁴ "Yine Zorunlu Göç", Cumhuriyet, 3 Haziran 1989, s. 15.

11 Haziran günü 2.000 Türk Kapıkule ve Dereköy sınır kapılarından geçerek Türkiye gelmiştir. Bu rakam bir gün içinde, o ana kadar, Türkiye'ye gelen en fazla göçmendir.⁴⁶⁶ 12 Haziran günü yirmi dört saat içinde giriş yapan 3.000 Türk'le beraber Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 12.000'e ulaşmıştır. Bu rakamla beraber göç olayına başından beri sıcak bakan Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz sınırın kapatılabileceğinden ilk kez söz etmiştir.⁴⁶⁷

12 Haziran günü 12.000 olan göçmen sayısı 48 saat içerisinde 5.000 artarak 17.000'e ulaşmıştır. Son dört gün içinde gelenlerin yanlarında istedikleri eşyayı getirebilmesi dikkat çekicidir. Gelenlerin anlattığına göre de Bulgarlar artık her isteyene pasaport vermeye başladığından bu sayının daha da artacağı anlaşılmıştır. Göç sayısının artması karşısında Başbakan Özal Bulgaristan'ı uyararak "Günün birinde bu hesap mutlaka sorulacaktır." demiştir.⁴⁶⁸

Aynı anda binlerce kişinin gelmesi ve Türkiye'nin böyle bir duruma hazırlıksız olmasından kaynaklanan izdihamı Bulgarlar Kapıkule'deki askeri gözetleme kulesinden filme almıştır. Daha sonra da Bulgar televizyonunda "Türkler kapıları kapattı, sizleri sınırdan almayacak" diyerek propaganda malzemesi olarak kullanmışlardır.⁴⁶⁹

Yoğun ve artan tempoda devam eden göçmen sayısı 15 Haziran akşamı 24.000'e ulaşmıştır. Gelen soydaşlarımız Bulgaristan'dan Türkiye'ye kilometrelerce kuyruk oluştuğunu söylemiştir.⁴⁷⁰ 19 Haziran'da ise bu sayının 43.000'e ulaştığını Başbakan Özal söylemiştir.⁴⁷¹ 28 Haziran'da şimdiye kadar gelenlerin sayısının 80.000'e ulaştığı ve artık Bulgaristan'ın pasaport verdiği Türkleri göndermemek için engeller çıkarmaya başlanıldığı haberi basına yansımıştır.⁴⁷² Anlaşılan Bulgaristan

⁴⁶⁵ "Bulgar Sınırına Göçmen Kampı", Cumhuriyet, 8 Haziran 1989, s. 1 ve 6.

⁴⁶⁶ "Zorunlu Göçte Rekor Gün", Cumhuriyet, 12 Haziran 1989, s. 1.

⁴⁶⁷ "Zorunlu Göç Kışkacı", Cumhuriyet, 13 Haziran 1989, s. 1.

⁴⁶⁸ "Göç Çıg Gibi", Cumhuriyet, 14 Haziran 1989, s. 1 ve 13. "Aynı tarihli Tercüman gazetesinin birinci sayfasında bu rakam 15.000'dir."

⁴⁶⁹ "Bulgar'dan Casus Göz", Tercüman, 14 Haziran 1989, s. 1.

⁴⁷⁰ "Sınırdaki Göçmen Kuyruğu", Cumhuriyet, 16 Haziran 1989, s. 1.

⁴⁷¹ "Göç Durmuyor", Cumhuriyet, 19 Haziran 1989, s. 13.

ülkesinden bu kadar çok fazla sayıda Türk'ün bir anda gitmek isteyeceğini hesaplamamış ya da giden Türkler'den kaynaklanan işgücündeki azalma hissedilmeye başlanmıştır. 3 Temmuz günü bu sayı 101.000'e ulaşırken Başbakan Özal Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşulları görmezden gelerek "Göndersinler; biz gelenlerin sayısının 300 bine ulaşmasını bekliyoruz" demiştir. Türkiye'ye seksen bininci göçmen olarak giren Emin Hasanoğlu ve ailesi Edirne Valisi Ünal Erkan tarafından karşılanmıştır. Hasanoğlu'nun "Salsalar sadece Türkler değil, Bulgarlar da gelmek istiyor" sözleri Bulgar yönetiminin iç yüzünü anlatmak için yeterlidir. Ayrıca Hasanoğlu Bulgaristan'da otuz kilometre uzunluğunda göç kuyruğu olduğunu belirtmiştir.⁴⁷³

6 Ağustos'ta 250.000'i bulan göçmen sayısı 11 Ağustosta 265.000'e yaklaşmıştır.⁴⁷⁴ Göçmen sayısının 281.000'i bulduğu 15 Ağustos tarihinde Kapıkule sınır kapısında incelemelerde bulunan Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi üyesi ve İnsan Hakları Bölüm Başkanı Tom Jontus gördüklerinden "şoke" olduğunu belirterek Bulgaristan'ın bir an önce bu barbarlığa son vermesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷⁵

B. Göçmenlere Vize Uygulanmaya Başlanması

Türkiye'de işsiz insan sayısındaki fazlalık ortadayken ekonomik koşulların da çok iyi olmadığı bu dönemde beklenenden daha fazla sayıda gelen göçmen sayısı hükümeti bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Göçmenlerin sayısı da üç ay gibi kısa sürede 300.000'e ulaşmıştır. Bakanlar Kurulu aldığı kararlar barındırma sorununun çözümlenebilmesi ve göç hızının yavaşlatılması amacıyla Bulgaristan'la mevcut vize anlaşmasının uygulanmasına karar vermiştir. Hükümetin vize uygulama kararında göçü daha düzenli hale getirmek ve Bulgaristan'ı göç anlaşması yapmaya yöneltmek düşüncesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Şimdiye kadar hükümet, uluslara-

⁴⁷² "Pasaportlu Türklere Engel", Cumhuriyet, 28 Haziran 1989, s. 15.

⁴⁷³ "Sofya'dan Göç Kuruğu", Cumhuriyet, 3 Temmuz 1989, s. 1.

⁴⁷⁴ "Ev, İş ve Okul Kaygısı", Cumhuriyet, 6 Ağustos 1989, s. 1.

"Göçmenlere 300 bin Lira Kira Yardımı", Cumhuriyet, 11 Ağustos 1989, s. 12.

⁴⁷⁵ "ABD'li Senatör: Şoke Oldum", Cumhuriyet, 15 Ağustos 1989, s. 12.

rası baskıyı dikkate alarak, doğrudan göç eden soydaşlarımızı güç durumda bırakacak bir karar almaktan kaçınsa da uluslararası baskının Bulgaristan'a beklenildiği kadar yöneltilmemesi hükümeti bu konuda somut adımlar atmaya yöneltmiştir.⁴⁷⁶ Bakanlar Kurulu'nca alınan bu karar 22 Ağustos 1989 günü saat 02:00'den itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁴⁷⁷ Dışişleri Bakanlığınca konuyla ilgili olarak yapılan basın açıklamasında Bulgaristan'ın Türkiye'nin iyi niyetini kötüye kullandığı belirtilmiş, Bulgaristan'ın asimilasyonu kabul etmeyen Türkleri sınır dışı ettiği vurgulanmış ve bu insanlık sorununun çözümüne hiçbir katkıda bulunmaması nedeniyle Bulgaristan eleştirilmiştir.⁴⁷⁸

Vizenin uygulanmaya başlamasından sonra Avrupa treniyle saat 03:26'da Türkiye'ye gelen 522 soydaşımız sınıra geldiklerinde trenin tekrardan Bulgaristan istikametine gittiğini anlayınca kaygılanmışlardır. İmdat frenine basarak treni durduran göçmenler vagon penceresinden atlayarak rayların üstüne yatmıştır. İki saat bekleyiştikten sonra vize kararından önce yola çıktıkları için giriş izni verilmiştir.⁴⁷⁹ Bu tarihte 310.000 soydaşımızın Türkiye'ye geldiği fakat hâlâ 300.000 pasaport almış soydaşımızın Türkiye'ye gelmek için beklediği basında yer almıştır.⁴⁸⁰

Türk hükümetinin sınırı kapama kararı Sofya radyosunda "Türk büyükelçiliği ve konsoloslüğundan vize verilmediğini" şeklinde haber yapılmıştır. Bu uygulamayı Bulgaristan, kamuoyunu Türkiye aleyhine çevirmek amaçlı kullanmıştır.⁴⁸¹

Sınırın kapanması sonrasında A.B.⁴⁸² adlı soydaşımız Kırcaali'den Türkiye'deki yakınlarına gönderdiği mektubunda onlardan Türk Büyükelçiliği'nden vize alması için kendisine yardım etmesini istemiştir. A.B. mektubunda Özal'a da gönderme yaparak "Şimdi artık devletin milliyetçiliğinden başka Bulgar milletinin milli-

⁴⁷⁶ "Göçe sınırlı dur", Milliyet, 21 Ağustos 1989, s. 9. "Gazete de A. B. isimli kişinin açık adı belirtilmemiştir."

⁴⁷⁷ Vize uygulamasının kalktığı 2 Haziran-22 Ağustos 1989 tarihleri arasında toplam 311.862 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.

⁴⁷⁸ "Sofya'ya Zorlama", Milliyet, 22 Ağustos 1989, s. 13.

⁴⁷⁹ "Trenin Önüne Yattılar", Milliyet, 23 Ağustos 1989, s. 1.

⁴⁸⁰ "300 Bin Göçmen Kapıda", Cumhuriyet, 23 Ağustos 1989, s. 1.

⁴⁸¹ "Kozlar Bulgar'da", Milliyet, 25 Ağustos 1986, s. 1.

⁴⁸² Gazetede A. B. adlı kişinin açık adı belirtilmemiştir.

yetçiliği de açık açığa meydana çıktı. Bir doktora muayeneye varsan ‘Gidin Özal’ın doktorları muayene etsin sizi” diyorlar. Bir iş aramaya varsan, ‘Özal, bulsun size iş” diyorlar. Bulgar komşularla selamı da kestik” demiştir.⁴⁸³

2. Göç Sürecinde Türkiye

Önce az sayıda göçmenin diğer ülkeler üzerinden Türkiye’ye getirilmesiyle başlayan “göç olayı” Bulgarların ellerine alalacele birer pasaport tutuşturarak her isteyen Türkiye’ye gönderme çabası sonunda Türkiye bir çıkmaza girmiştir. Bir yanda Türkiye’nin koşulları diğer yanda tüm umutlarını Türkiye’ye vermiş soydaşlar... Çünkü çok sayıda gelmeye başlayan göçmenlere barınma ve iş imkânı sağlamak Türkiye şartlarında kolay değildir. Ayrıca çok sayıda gelen insanların kontrol altında tutulması ve Bulgar casuslarının aralarına sızdırılacağı düşüncesi hükümeti ek tedbirler almaya zorlamıştır.

A. Göç İçin Türkiye’nin Anlaşmak İstemesi ve Bulgaristan’ın Karşı Tutumu

Asimilasyon uygulamaları başladığından itibaren her fırsatta Bulgaristan’la ikili diyalog yoluyla Türk azınlığı konusunu görüşmek isteyen Türk hükümeti göç süresince de bu politikasına devam etmiştir. Türkiye’nin geniş kapsamlı bir göç anlaşmasını da içeren görüşme talebi, her defasında Bulgaristan yönetimince reddedilmiştir.

Bulgaristan’dan zorunlu göç edenlerin sayısı 500’e yaklaşırken Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov “Türkiye’yi, Türkiye’ye gitmek isteyen ya da orada yaşamak isteyen tüm Bulgar Müslümanlarına sınırlarını açmaya çağırıyorum” demiştir.⁴⁸⁴ Buna karşılık olarak Başbakan Özal “Bizim sınırlarımız her zaman açıktır. Kapsamlı bir göç anlaşması için Bulgaristan’ı müzakereye davet ediyorum.” sözle-

⁴⁸³ “Soydaştan Özal’a Sitem Dolu Mektup”, Tercüman, 2 Ekim 1989, s. 9. “Vize uygulamasının başladığı 22 Ağustos 1989 tarihinden 1990 yılı Mayıs ayına kadar 34.098 soydaşımız vize alarak Türkiye’ye göç etmiştir.”

⁴⁸⁴ “Jivkov: Türkiye Sınırlarını Açsın”, Cumhuriyet, 30 Mayıs 1989, s. 1.

riyle karşılık vermiştir.⁴⁸⁵ Özal Bulgaristan'ı göçmen sayısının 30.000'e ulaştığı 16 Haziran günü Bulgaristan'a resmi bir çağrı yaparak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri'nin de katılacağı ve her iki tarafında uygun gördüğü bir yerde göç anlaşması yapmaya davet etmiştir.⁴⁸⁶ Özal'ın masaya oturma davetine Bulgaristan Başbakanı "önkoşulu görüşelim" şeklinde karşılık vermiştir. Özal da göç anlaşması yapılmadan masaya oturmanın bir anlamı olmayacağını söylemiştir.⁴⁸⁷

Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov'un Ankara Büyükelçisi Çernişev eliyle Cumhurbaşkanı Evren'e "Bulgaristan'ın zorunlu göç konusunu Türkiye ile görüşmeye hazır olmadığını" belirten bir mesaj göndermiştir.⁴⁸⁸ Ancak aradan geçen on iki günlük bir süreçte binlerce kişinin Bulgaristan sınırlarını ne pahasına olursa olsun terk edişi ve ülkede yaşanan karmaşadan olmalı ki Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, Libya Lideri Muammer Kaddafi'ye gönderdiği mesajda Türkiye ile önkoşulsuz olarak görüşmeye başlayabileceklerini belirtmiştir.⁴⁸⁹ Aradan geçen bir buçuk ay sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve Bulgaristan Başbakan yardımcısı Georgi Yurdanov Kuveyt'te görüşmüşlerdir.⁴⁹⁰ Yıllardır ülkelerinde Türk azınlık yok diyen Sofya yönetimi bu görüşmeyle Türklerin ülkedeki varlığını tekrar kabul etmiştir. Jivkov sonunun yaklaştığını ve bunda Türklerin asimile edilmesinin fazla payı olduğunu hissetmeye başlamıştır. Zaten on gün sonra Jivkov yönetimi sona ermiştir. Bu tarihten itibaren de Türklere eski hakları aşama aşama verilmeye başlanmıştır. Türk-Bulgar ilişkileri de buna bağlı olarak iyileşmeye başlamıştır. Bu konu beşinci bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

⁴⁸⁵ "Özal'dan Sofya'ya Çağrı", Cumhuriyet, 31 Mayıs 1989, s. 1.

⁴⁸⁶ "Sofya'ya Resmi Çağrı", Cumhuriyet, 17 Haziran 1989, s. 1.

⁴⁸⁷ "Masa Savaşı", Milliyet, 19 Haziran 1989, s. 1.

⁴⁸⁸ "Sofya'dan Kesin Ret", Cumhuriyet, 3 Ağustos 1989, s. 1.

⁴⁸⁹ "Jivkov bozuk plak", Milliyet, 15 Ağustos 1989, s. 1.

⁴⁹⁰ "Soydaş Masada", Milliyet, 30 Ekim 1989, s. 10.

B. Göçmenlere Sağlanan Olanaklar

Göçe hazırlıksız yakalanan Türk hükümeti imkânlar ölçüsünde göçmenlere en iyi şartları sağlamaya çalışmıştır. Kapıkule ve Dereköy sınır kapılarından gelen göçmenlerimiz sıcak bir şekilde karşılanarak vali makamındaki devlet görevlileri ve hatta başbakan tarafından karşılanmıştır. İlk başlarda hükümet az sayıda gelen göçmenlerin ihtiyaçlarına cevap verebilirken sonraları sayının artması karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır.

Göçün başladığı ilk günlerde Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızla ilgilenmek için Bakanlıklararası Koordinasyon Kurulu, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Bozer'in başkanlığında oluşturulmuştur. Alınan karar gereği Dereköy'den giriş yapan soydaşlarımızın Kırklareli, Kapıkule'den giriş yapan soydaşlarımızın Edirne, uçakla gelen soydaşlarımızın İstanbul'da geçici olarak iskân edilmesi kararı alınmıştır. Tercüman gazetesi de büyük bir duyarlılık göstererek göç eden soydaşlarımıza iş, geçim, yuva, ve çocuklarına eğitim bursu vermek için yardım kampanyası başlatmıştır.⁴⁹¹

Bakan Avni Akyol hükümetin göç eden soydaşlarımızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışması için çeşitli önlemler alındığını belirterek kalifiye olanların hemen hemen hepsinin fabrikalara alınacağını hükümetin politikası olduğunu belirtmiştir. Aynı tarihlerde Edirne'den 431 kişilik yetmiş aile Sakarya'ya gönderilirken Vali Ünal Erkan göçmenlere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan 1 milyar 600 milyon lira yardım yapıldığını söylemiştir. Bursa, Balıkesir ve Eskişehir'de kurulan geçici yerleşim merkezlerine soydaşlarımız gönderilmeye başlanmıştır.⁴⁹²

İzmir Valisi Nevzat Ayaz göç eden soydaşlarımızın iskân sorununun da şimdilik sıkıntı olmadığını ancak genelde okullarda yurtlarda ve pansiyonlarda yaşayan bu insanların okulların açılmasıyla birlikte sıkıntıya gireceğini belirtmiştir. Bu yerleşim sorununun "her köye bir aile" formülüyle çözülebileceği görüşünde olduğunu

⁴⁹¹ "Soydaşlarımıza 'geçici' İskân", Tercüman, 6 Haziran 1989, s. 8.

⁴⁹² "Göçmene Öncelikli İş", Cumhuriyet, 21 Haziran 1989, s. 13.

söylemiştir.⁴⁹³

Göçmenlerin en çok sıkıntı çektiği sorunların başında işsizlik ya da çok düşük ücretle iş bulabilmeleri gelmiştir. Örnek olarak Bulgaristan’da bir fabrika işçisinin veya inşaat işçisinin aldığı ortalama aylık 200 levadır. Yüz leva bankada 215–220 bin liraya tekabül ettiğinden aylıkları ortalama 440.000 liraya gelen göçmenlere Türkiye’de aynı iş için 100–150 bin lira önerilmiştir. Bu nedenle nasıl geçimlerini sağlayacaklarının tasasına düşmüşlerdir. Bazı göçmenlerde Bulgaristan’a oranla bu kadar düşük ücretle çalışmak istememiştir.⁴⁹⁴

5 Ağustos 1989 günü itibariyle sayıları 250 bini bulan soydaşlarımızın yüzde yetmişi akrabalarının yanına diğerleri de okullarda ve çadırlara yerleştirilmiştir. Göçmenlerin içinden 30 bin okul çağında çocuğun ise nasıl ve hangi okulda okuyacağına dair herhangi bir planlama yapılmamıştır. Göçün başlamasından 5 Ağustos’a kadar sadece 600 göçmen İş Bulma Kurumu tarafından işe yerleştirilmiştir. Göçmenlere taksit plakası ve toprak verilmemiştir.⁴⁹⁵

Okulların açılması yaklaşıncı okullardan çıkarılacak göçmenlere vali ve kaymakamların yetkisinde azami 300 bin lira kira yardımının yapılacağı Devlet Bakanı Ercüment Konukman tarafından açıklanmıştır.⁴⁹⁶

Soydaşlarımız hayata olduğu kadar tabiata karşıda mücadele etmiştir. 13 Ağustos akşamı Edirne’de üç buçuk saat süren sağnak yağış sebebiyle 250 çadır yıkılmıştır. Çadırlar bir yandan temizlenirken çadırkente yaşayan soydaşlarımız bir spor salonuna yerleştirilmiştir.⁴⁹⁷

İş, barınma ve diğer nedenlerle husursuz olan soydaşlarımızın yanında Türkiye’de olmaktan çok mutlu olan soydaşlarımızda olmuştur. Bulgaristan’ın Razgrad

⁴⁹³ “Her Köye Bir Aile”, Milliyet, 30 Haziran 1989, s. 11.

⁴⁹⁴ “Şimdi Biz de Tavuk mu Çalacağız?”, Cumhuriyet, 13 Temmuz 1989, s. 9.

⁴⁹⁵ “Ev, İş ve Okul Kaygısı”, Cumhuriyet, 6 Ağustos 1989, s. 1 ve 17.

⁴⁹⁶ “Göçmenlere 300 bin Lira Kira Yardımı”, Cumhuriyet, 11 Ağustos 1989, s. 12.

⁴⁹⁷ “Çadırkent yerle bir”, Milliyet, 14 Ağustos 1989, s. 1.

kentinde bir ilaç fabrikasında yirmi üç yıl şoför olarak çalıştıktan sonra eşi ve çocuklarıyla Türkiye'ye göç eden kırk yedi yaşındaki Hilmi Turanoğlu İzmir'de bir firmada 500 bin lira maaşla şoför olarak çalışmaya başlamıştır. 125 bin lira ev kirası vererek Çiğli'de yaşayan Tunaoglu duygularını şöyle dile getirmiştir: “Gelir gelmez çok sıcak karşılandık. Herkesten yardım, dayanışma gördük. Ev bulmakta hiç zorluk çekmedik. Ferah, iç açıcı bir yuvamız var. İşimden memnunum. Her şeyin başında özgürlük... kendi adımızı göğsünüzü gere gere taşıyabiliyoruz. İbadetlerimizi özgürce yapabiliyoruz. Türkiye bolluk ülkesi. Bulgaristan'da bir tek domatese hasrettik. Burada aradığımız her şeyi bulabiliyoruz.”⁴⁹⁸

Okulların açılması sebebiyle kaldıkları okuldan çıkarılan dört göçmen aileye İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Urla'daki kampında kalmaları söylenmiştir. Kampa giden soydaşlarımız “tatilciler henüz dönmedi” gerekçesiyle” kabul edilmeyerek ortada kalmıştır. Urla Belediyesi yetkililerine başvuran soydaşlarımız “Sizi Özal çağırdı şimdi o barındırsın” cevabı almışlardır. Bu durumdan “Burada da eziyet görüyoruz. Nereye gidelim?” sözleriyle yakınmışlardır.⁴⁹⁹ Okulların açılmasıyla sıkıntıya girecek göçmen vatandaşlarımıza Türk Silahlı Kuvvetleri de yardım elini uzatmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Kâğıthane Kaymakamlığı'na devredilen 30 dönümlük Hasdal'daki eski Levazım Okulu'nun tesislerinde 10 bin soydaşımızın barındırılması sağlanmıştır.⁵⁰⁰ 16 Eylül tarihi itibarıyla de 228 bin soydaşımıza sağlık hizmeti verildiği Sağlık Bakanı Halil Şıvgın tarafından açıklanmıştır.⁵⁰¹

Türk hükümeti soydaşlarımız için “Kendi Evini Kendin Yap” projesi başlatarak alt yapısı hazır arsalar taksitle satılmaya başlanmıştır. Kurulacak yapı kooperatiflerince kredi açılması ve konutların yapımında soydaşlarımızın işçi olarak çalışması planlanmıştır. Bu uygulamadan ilk başta 11 bin ailenin yararlanması amaçlanmıştır.⁵⁰²

⁴⁹⁸ “Mutlu Soydaş Aile”, Milliyet, 21 Ağustos 1989, s. 9.

⁴⁹⁹ “Okuldan Atılan Soydaşlar Ortada Kaldı”, Tercüman, 4 Eylül 1989, s. 1.

⁵⁰⁰ “Soydaş-Kent”, Milliyet, 4 Eylül 1989, s. 1.

⁵⁰¹ “228 bin Göçmene Sağlık Hizmeti Verildi”, Tercüman, 16 Eylül 1989, s. 1.

⁵⁰² “Kendi Evini Kendin Yap”, Tercüman, 25 Eylül 1989, s. 1.

Yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen İzmir'in Urla ilçesinde Devlet Demiryollarının tatil kampına yerleştirilen soydaşlarımız mutlu bir yaşam sürmüşlerdir. Tek katlı binalarda barındırılan soydaşların her türlü isteği karşılanmış hatta denize bile girme imkânına kavuşmuştur.⁵⁰³

Prefabrik konutların yapımı tamamlanmadan gelen kış Edirne'deki çadırkente yaşayan 730 soydaşımızın battaniyelere sarınarak ısınmaya çalışmalarına ve mağdur olmalarına neden olmuştur.⁵⁰⁴

C. “Bulgaristan’a” Geri Dönen Göçmenler

Türkiye’de aradığını bulamayan soydaşlarımız zulümden kaçtıkları Bulgaristan’a geri dönmek durumunda kalmıştır. Kimisi evsiz barksız olduğundan kimisi işi olmadığından kimisi de Bulgaristan’daki akrabalarının hasretine dayanamadığı için Türkiye’den Bulgaristan’a geri dönmüştür. Özellikle vize uygulanmaya başladıktan sonra geri dönüşlerdeki artış dikkat çekicidir.

Türk hükümeti asimilasyon boyunca Bulgaristan’dan göçe izin vermesini istemiştir. Ancak tüm olasılıkları değerlendirerek hazırlıklı bir tutum içine girmesi gerekirken bunu yapmamıştır. Başbakan dâhil genel olarak tüm siyasi partiler göçü bir çare olarak görmüşler fakat gerekli tedbirler nedendir bilinmez bir türlü alınmamıştır. Türkiye’de aradığını bulamayan soydaşlarımız tekrar Bulgaristan’a dönmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Bulgaristan’a psikolojik üstünlük sağlamıştır.

İlk olarak 6 Ağustos’ta Cumhuriyet gazetesi’nde yer alan bir haberde 200 göçmenin Bulgaristan’a geri döndüğü haberi yer almıştır. Vizenin uygulanmasından itibaren ise geri dönen soydaşlarımızın ardı arkası kesilmemiştir. 6 Eylül tarihinde Tercüman gazetesinde yer alan bir haberde ise 6.000 göçmenin geri dönüş yaptığı belirtilmiştir.⁵⁰⁵ Devlet Bakanı Ercüment Konukman geri dönen göçmenleri uyararak,

⁵⁰³ “Tatildeki Soydaşlar”, Milliyet, 27 Eylül 1989, s. 2.

⁵⁰⁴ “Soydaşları Çadırdan Kurtarın”, Milliyet, 6 Ekim 1989, s. 3.

⁵⁰⁵ “6 bin Göçmen Döndü”, Tercüman, 6 Eylül 1989, s. 1.

Bulgarlar'ın geri dönenleri tampon bölgede beklettiklerini ve daha sonrada sürgüne gönderildiklerini söylemiştir.⁵⁰⁶

Bu sayı vize uygulamasından sonra adeta ters göç halini almıştır. Türkiye'ye her gün vize alarak 75 soydaşımız gelirken Bulgaristan'a 900 soydaşımız geri dönmüştür. Hatta bazı günler bu sayı 1300'ü bulmuştur. Kapıkule sınır kapısında niçin döndükleri sorulan 84 yaşındaki Nazmiye Haşimova ve kızı 54 yaşındaki Fatma Haşimova ağlamaktan kan çanağına dönmüş gözlerini silerek şöyle demişlerdir: “Çocuklarımızın yarısı Bulgaristan'da kaldı. Diğer yarısı da burada. Geleli iki buçuk ay oldu. Cebimizdeki para bitti. Çocuklarımız iş bulamadı. Günlerce kiralık ev aradık bulamadık. Yürümekten tabanlarımız şişti. Birkaç kuruşumuz vardı, o da bitti. Önümüz kış. Ne yapacağımızı şaşırдық. Tek bir ümit dönüşte kaldı. Bile bile zulme gidiyoruz. İşkenceye dönüyoruz. Sonumuz belli değil. Belki bizi dayaktan gebertecekler. Belki de ülkenin öbür ucuna sürecekler. Ama ne yapalım? Son çaremiz bu. Öyle de kötüyüz böyle de...”⁵⁰⁷

Yaşadıklarından dolayı Bulgaristan'a geri dönen bazı soydaşlarımız Bulgaristan'a tekrar gelmekle hata ettiklerini belirtmekten geri durmamışlardır. Türkiye'deki yakınlarına mektup yazan Murat adlı bir soydaşımız Bulgaristan'da hayat olmadığını ve dönmekle hata yaptığını bildiren bir mektup yazmıştır.⁵⁰⁸

10 Kasım 1989'da Jivkov'un devrilmesine rağmen soydaşlarımızın çoğunluğu Bulgaristan'a dönmek istememesi yapılan baskıların ne derece katlanılmaz olduğunu göstermesi sebebiyle düşündürücüdür. Bulgaristan'a azınlık haklarını tanıması durumunda bile geri dönmeyeceklerini belirten bazı soydaşlarımız Milliyet gazetesi muhabirine Türkiye'de bazı sıkıntılarının olduklarını ancak bunların zamanla düzeleceğini ve Türk bayrağı altında yaşamaktan mutlu olmalarını söylemiştir.⁵⁰⁹

27 Kasım tarihine gelindiğinde ise vizeli olarak sınırdan günde ortalama 100

⁵⁰⁶ “Dönen Soydaş Sürülüyor”, Tercüman, 19 Eylül 1989, s. 3.

⁵⁰⁷ “Kalmak da Zor Gitmek de”, Tercüman, 22 Eylül 1989, s. 1 ve 8.

⁵⁰⁸ “Pişmanlık Mektubu”, Milliyet, 2 Ekim 1989, s. 3.

⁵⁰⁹ “Soydaş Geri Dönüyor”, Milliyet, 12 Kasım 1989, s. 9.

kişi giriş yaparken 600 kişi Bulgaristan'a geri dönmüştür. Bulgaristan'a geri dönen göçmenlerin sayısı 65.000 gibi büyük bir rakama ulaşmıştır.⁵¹⁰

Göç olayı ile ilgili genel bir değerlendirme yaparsak vize uygulamasının olmadığı 2 Haziran–22 Ağustos 1989 tarihleri arasında toplam 311.862 soydaşımız Türkiye'ye göç etmiştir. Vize uygulamasının başladığı 22 Ağustos 1989-Mayıs 1990 tarihleri arasında 34.098 soydaşımız vize alarak Türkiye'ye gelmiştir. Bulgaristan pasaport almadıkları takdirde, altı ay içerisinde geri dönerlerse Türklerin Bulgar vatandaşları olarak kalacaklarını, istediklerinde geri gelip gidebileceklerini, ailelerini gönderebileceklerini, mal-mülk ve paralar ile sosyal haklara sahip olabileceklerini belirttiğinden geri dönen göçmen sayısı artmıştır. 1989 yılı Haziran ayından 1990 yılı Mayıs ayına kadar toplamda 133.272 göçmen geri dönmüştür. Türkiye'de 212.688 göçmen kalmıştır.⁵¹¹

3. Göç Sürecinde Bulgaristan

A. Göç Edenlere Uygulanan İnsanlık Dışı Muameleler

Göç etmeden önceki yaşadıkları yetmiyormuş gibi soydaşlarımıza göç esnasında da çeşitli insanlık dışı uygulamalar yapılmıştır.

Bulgaristan'da direnmeye başlayan soydaşlarımızdan ülkeyi bir iki saat içerisinde boşaltması istenmiştir. Bulgaristan'da 6 Mayıs'ta başlatılan açlık grevini örgütleyen kişilerden biri olan Zakir İslamoğlu Bulgar polislerinin kendisini sürekli olarak sıkıştırdığını söylemiştir. Bulgar polisi sonunda İslamoğlu'ndan iki saat içerisinde hazırlanarak Bulgaristan'ı terk etmesini istemiştir. Yakınlarıyla bile vedalaşamadan bu kişi göç etmek zorunda kalmıştır.⁵¹² Şumnu Sancağının Embiyeler Köyü'nde bir gece yarısı yataktan kaldırılarak "bir saat içinde Bulgaristan'ı terk etmesi istenen"

⁵¹⁰ "Geri Dönen Dönene", Milliyet, 28 Kasım 1989, s. 3. "Göçmenlerle yapılan röportajlar için bakınız: **Ek. 3**, s. 201–209."

⁵¹¹ http://www.turkgundem.net/icerik/index.php?option=com_content&task=view&id=60&Itemid=34 "01.05.2008 tarihinde siteye erişilmiştir."

⁵¹² "2 Saatte Sınır Dışı", Cumhuriyet, 26 Mayıs 1989, s. 11.

Vahit Ayvazoğlu buna tepki olarak tüm hayvanlarını başıboş bırakmış ve 6.300 tavuğunu da kümeden dışarı bırakarak Bulgaristan'ı terk etmiştir.⁵¹³

Göçün başladığı zamanlarda direnişe katılan bazı soydaşlarımız Bulgar askerlerince öldürülmüştür. Yıllardır süren Bulgar baskıları karşısında her şeyi göze alarak yürüyüş yapan soydaşlarımızın üzerine ateş açılarak ölümlerine sebebiyet verilmiştir. Bulgaristan'ın Mahmuzlar Kasabası'nda "Türlere özgürlük", "Azınlık haklarımızı Türkçe adlarımızı geri verin", "Biz esir değiliz" sloganları atarak gösteri yapan 10.000 kişilik Türk grubunun üzerine Bulgar askerlerince yaylım ateşi açılmıştır. Bu ateş sonucunda altı Türk ölmüş yedi Türk ise yaralanmıştır.⁵¹⁴ Bulgaristan'ın Deliorman ve Akkadınlar bölgelerinde 15.000 kişinin katılımıyla yapılan yürüyüşte Bulgar askeri yine yaylım ateşi açmış ve beş Türk öldürülmüştür.⁵¹⁵

Yapılan bu öldürme olayları karşısında Türk Hükümet Sofya'ya gidecek olan Dışişleri Bakanlığı Müsteşar yardımcısı Ayhan Kamel'in ziyaretini iptal etmiştir. Başbakan Özal, Tunus'ta yaptığı basın toplantısında yabancı kaynaklardan öğrenildiğine göre 20–25 kişinin⁵¹⁶ öldürüldüğünü ancak şu anda bunu tahkik etmenin mümkün olmadığını söylerken Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'da olayların endişe verici olduğunu belirterek "Gelişmeleri derin bir üzüntüyle izliyoruz" demiştir.⁵¹⁷

Başbakan Turgut Özal'ın Bulgaristan'da yaşananları sıradan bir olaymış gibi değerlendirmesine tepki gösteren yüzlerce vatandaş Tercüman gazetesini aramıştır. Arayan kişiler "Hükümet, soydaşlarımızın hak ve menfaatlerini yeterince savunmalı, Bulgar zulmüne dur demelidir" demişlerdir. Ayrıca Sadece Naim ve Aysel için yapılanların yetmeyeceğini hatta onların parti propagandası olarak kullanıldığını ve önemli olanın soydaşlarımızı Bulgarlar'a ezdirmemek olduğu düşüncelerini iletmişlerdir.⁵¹⁸ Bulgar askerlerinin Sarıkovanlık Köyü'nde Türk bayrağı asılı evleri tarayarak 100 Türk'ün ölümüne sebep olduğu aynı tarihli Tercüman gazetesinde belirtil-

⁵¹³ "Saldım 6 bin Pilici Tarlaya", Cumhuriyet, 16 Haziran 1989, s. 12.

⁵¹⁴ "Bulgar Askeri Türlere Ateş Açtı: 6 Ölü", Cumhuriyet, 23 Mayıs 1989, s. 1 ve 13.

⁵¹⁵ "Bulgarlar Beş Türk'ü Öldürdü", Tercüman, 23 Mayıs 1989, s. 1

⁵¹⁶ "25 Soydaşımız Öldürüldü", Tercüman, 24 Mayıs 1989, s. 1 ve 8.

⁵¹⁷ "Bulgar Ateşine Sert Tepki", Cumhuriyet, 24 Mayıs 1989, s. 1 ve 11.

⁵¹⁸ "Özal Türk'ün Şerefini Korum", Tercüman, 25 Mayıs 1989, s. 1 ve 9.

miştir.

Zorunlu göç esnasında Türkiye'ye ailesiyle birlikte gelen Necmettin Halil Mehmetoğlu isimli soydaşımızdan Bulgar yönetimi otomobili için 800, her aile ferdi için 500 leva almıştır. Bununla yetinmeyen Bulgar polisi sınıra yaklaştıklarında yanında bulunan yedi bin levaya el koymuştur.⁵¹⁹

İnsanlık duygularını yitiren Bulgar askerlerince, Dereköy Sınır Kapısı'ndan giriş yapan 127 kişilik grupta yer alan yirmi dört yaşındaki sekiz aylık hamile kadın soydaşlarımızın gözleri önünde öldürülmüştür.⁵²⁰

Yapılan insanlık dışı uygulamalardan biri de Bulgarlar'ın 20 Mayıs tarihinde 7.000 soydaşımızın katılımıyla gerçekleşen Cebel ayaklanmasına katılan otuz sekiz yaşındaki Mümin Müminoğlu'nun polis merkezinde kolu ve kaburga kemikleri kırıldıktan sonra Türkiye'ye gönderilmesi olmuştur.⁵²¹

Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde ise Dereköy Sınır Kapısı'ndan giriş yapan soydaşlarımızın Bulgaristan tarafında araçlarının "taşlanmasına" devam edildiği ve Bulgar güvenlik güçlerinin sınıra kırk kilometre uzaklıkta bekleyen Türkleri "tekmelediği" haberine yer verilmiştir.⁵²²

Ağustos ayının yarısına gelindiğinde Bulgar yönetimi sınır dışı ettiği soydaşlarımızın yanlarında ev eşyalarını ve özel otomobillerini götürmelerini yasaklamış ve ancak 3-5 parça şahsi eşyanın götürülmesine müsaade edileceğini ve bunun içinde 1200 Leva (250.000 TL) alınacağını açıklamıştır.⁵²³ Başka bir haberde Bulgar Polis Teşkilatı'nın pasaport işlemlerinin tamamlanması sonunda kişi başına 26 Leva haraç aldığı haberine yer verilmiştir.⁵²⁴

Bulgarlar göçmenlere vize uygulamasına bir tepki olarak Türkiye'ye gelmek

⁵¹⁹ "Zorunlu Göç Haracı", Tercüman, 6 Haziran 1989, s. 11. "Bu soydaşımız ilk kez Türkiye'ye Bulgaristan'dan özel otomobili ile gelen kişidir."

⁵²⁰ "Kurşuna Dizdiler", Tercüman, 7 Haziran 1989, s. 1.

⁵²¹ "Kemiklerini Kırıp Türkiye'ye Gönderdiler", Tercüman, 23 Haziran 1989, s. 8.

⁵²² "Göçmene Bulgar Tekmesi", Cumhuriyet, 21 Temmuz 1989, s. 1.

⁵²³ "Jivkov Haraç Alıyor", Tercüman, 16 Ağustos 1989, s. 3 ve 10.

⁵²⁴ "Bulgaristan'ın Yeni Oyunu", Milliyet, 27 Ağustos 1989, s. 15.

isteyen soydaşlarımızın ve Bulgaristan'dan geçen Türk tır ve özel otomobillerinin gümrük işlemlerini yavaşlatmıştır. Bu nedenle sınırda on kilometreyi bulan araç kuyrukları oluşmuştur.⁵²⁵

B. Pomak Türkleri'nin de Türkiye'ye Göç Etmek istemesi ve Bulgaristan'ın Tutumu

Türkiye'nin vize uygulamaya başlamasıyla her ne kadar göç yavaşlamışsa da Bulgaristan'da yaşamından mutlu olmayan Pomaklar da Türkiye'ye gelmek istemiştir. Federal Almanya'da yayınlanan Frankfurter Allgemeine gazetesinde yer alan bir haberde Bulgaristan'da yaşadıkları baskılar ve dini yaşamlarının kısıtlanması nedeniyle sayıları 200–300 bini bulan Pomakların da Türkiye'ye gelmek istedikleri belirtilmiştir.⁵²⁶

Türkler tarafından yapılan gösteriler Pomaklar tarafından da desteklenmiştir. Bunun üzerine Bulgar yönetimi Pomaklara uyguladığı baskıyı artırmıştır. Türkiye'ye gelmek için pasaport isteyen insanların yaşadığı köylere Bulgar askerlerince baskın yapılmıştır. Çıkan çatışmalarda on beş Pomak öldürülmüştür.⁵²⁷ Ayrıca Bulgar milis kuvvetleri Sofya'nın 120 kilometre güneyinde bulunan Türkiye'ye göç etmek için pasaport isteyen Pomakların yaşadığı altı köyü de tamamen kuşatma altına alarak sadece komşu kentlerde çalışanların giriş ve çıkışına izin vermiştir. Bulgaristan yönetimi Türklerin gitmesinin ülke ekonomisinde büyük boşluklar oluşturmaya başladığı o sıralarda Pomakların göçüne izin vermemiştir. Ayrıca Bulgar kökenli Müslüman⁵²⁸ olduklarını söyledikleri Pomakların Bulgaristan'ı terk etmesinin ülkeye etkisinin çok fazla olacağını değerlendirilmesinin göç etmelerine izin verilmemesinde etkisi fazladır.

⁵²⁵ “Bulgar’dan Çirkin Eziyet”, Milliyet, 19 Ağustos 1989, s. 3.

⁵²⁶ “Şimdi de Pomaklar”, Milliyet, 18 Ağustos 1989, s. 3.

⁵²⁷ “Bulgar Ateşi: 15 Ölü”, Milliyet, 26 Ağustos 1989, s. 1.

⁵²⁸ Pomakların kökeni ile ilgili iki farklı görüş vardır. Bulgar tarihçileri Pomakların Bulgar soyundan geldiğini iddia ederken Türk tarihçiler Pomakların Türk soyundan geldikleri görüşündedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Alp, **a.g.e.**, s. 7-10.

Vize uygulamalarından önce az sayıda Pomak göç eden soydaşlarımızla beraber Kapıkule'ye gelmiştir. Ancak yetkililer Pomakların göçüne izin vermemiştir. Türkiye'de yaşayan Pomak vatandaşlar bu durum karşısında Türk hükümetine “Türkiye, bu insancıl yaklaşımını Bulgaristan'daki Pomaklara da gösterebilir. Onları da kabul edip bağrına bassın. Bulgar Pomaklarının hunharca katledilmesine, yok edilmesine seyirci kalmayın.” sözleriyle çağrı yapmıştır. Ancak, Türkiye Türkiye'ye gelmek isteyen Türk asıllı soydaşların bile hepsini kabul edemez durumda iken Pomakların Türkiye'ye gelmelerine müsaade etmesinin mümkün olmadığı açıktır.⁵²⁹

4. Göçe Tepkiler

A. Türkiye'den Göçe Tepkiler

Asimilasyon sürecinde olduğu gibi Bulgaristan'ın uyguladığı bu göçe en çok tepki yine Türkiye'den gelmiştir. Türkiye'nin bu konudaki hassasiyeti aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

a. Türk Hükümetinin Tutumu

Bulgaristan'ın ilk başlarda başka ülkeler üzerinden sonraları ise doğrudan Türkiye'ye zorunlu göç ettirdiği soydaşlarımız konusu hükümetin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri olmuştur. Göçe başından beri sıcak bakan Türk hükümeti Jivkov'un “Türkiye sınırları açsın” açıklamasına “Bizim sınır kapılarımız zaten açıktır” şeklinde cevap vermiştir. Ancak göçün düzenli bir şekilde ve bir anlaşmaya göre yapılmasını istemiştir.⁵³⁰ Hükümetin bu görüşüne tüm siyasi partilerinde destek vermesi göç konusunda TBMM'nin hemfikir olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bulgar yönetimi buna yanaşmayınca Türkiye sınıra bırakılan binlerce soydaşımızı hiçbir koşul öngörmeden kabul etmek zorunda kalmıştır. “İlk başlarda belki de çok fazla sayıda gelecekleri tahmin edilemediğinden olmalı ki Başbakan Özal soydaşlarımıza kaç kişi gelirlerse gelsinler Türkiye'nin kapılarının açık olduğunu söylerken

⁵²⁹ “6 Pomak Köyü Ablukada”, Milliyet, 27 Ağustos 1989, s. 15.

⁵³⁰ “Jivkov Açık Konuş”, Milliyet, 31 Mayıs 1989, s. 1 ve 4.
“Hepsi Gelsin”, Milliyet, 14 Haziran 1989, s. 1.

sayının 300.000 bini bulması üzerine vize uygulamasına başlama kararı almıştır. Bu karar devlet politikalarının sadece sözler değil de ülke gerçekleri üzerine oluşturulması gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türk hükümeti imkânlar ölçüsünde göç eden soydaşlarımıza tüm gücünü seferber ederek iş, ev ve aş sağlamaya çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin de içinde bulunduğu ekonomik koşullar gereği tüm soydaşlarımızı mutlu etmek mümkün olmamıştır. Her ne kadar olumsuz yaşanan olaylar olsa da Türkiye'ye gelerek yerleşen ve mutlu yaşam kuran soydaşlarımızın olması ve de geri dönen soydaşlarımızın Türkiye'ye kırgın olmadıklarını söyleyerek ayrılması hükümetin başarısı olarak değerlendirilebiliriz.⁵³¹

Türkiye'ye göç eden insanlara istedikleri bir ortamın sağlanamaması üzerine soydaşlarımızın tekrar zulüm gördükleri ülkeye, Bulgaristan'a, geri dönmeleri Türk hükümetine itibar kaybettirmiştir.

b. Siyasi Partilerin Tutumu

Siyasi partiler hükümete göç konusunda destek vermelerine rağmen hükümeti göç eden insanlara huzurlu ortam sağlayamaması ve Bulgaristan'a karşı pasif politikalar izlemesi nedenleriyle eleştirmiştir.

Göçün başladığı ilk günlerde Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Süleyman Demirel hükümeti eleştirerek “Türkiye bu mezalime uzaktan bakmakla yetiyor. Hükümetin bu tavrını kınıyorum” demiştir. Sosyaldemokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Erdal İnönü ise daha yumuşak bir ifadeyle uzun süredir devam eden bu sorunun çözümlenmesinin özlemlerle beklendiğini belirtmiştir.⁵³² Erdal İnönü konunun bir milli dava olduğu görüşünü savunarak hükümeti ciddi anlamda eleştirmekten sakinmiştir.⁵³³

⁵³¹ “Kalmak da Zor Gitmek de Zor”, Tercüman, 22 Eylül 1989, s. 8.

⁵³² “25 Soydaşımız Öldürüldü”, Tercüman, 24 Mayıs 1989, s. 1 ve 8.

⁵³³ “Göç Sorunu Milli Dava Hükümeti Eleştirmem”, Cumhuriyet, 26 Haziran 1989, s. 1.

DYP Genel İdare Kurulu tarafından yayınlanan bildiri de Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan zulümler kınanmıştır. DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel hükümetin büyük bir duyarsızlık içinde olduğunu belirterek Başbakan Özal'ın "Yetmiş milyon olalım onlara gösteririz" sözünü eleştirmiştir. Böyle demekle sorunun çözülemeyeceğini ve bugünden bir şeyler yapılması gerektiğini vurgulayarak Bulgar mezalimi karşısında Türkiye yetmiş milyona ulaşana kadar Bulgaristan'da yetmiş Türk'ün kalmayacağını belirtmiştir. Konuşmasına, iktidar partisi olmamanın da cesaretiyle, Bursa'da yapılan mitingde "Türkiye, namusuna el uzatıldığı zaman 50 tane Bulgaristan eder" sözüyle devam etmiştir.⁵³⁴ İnönü de bugüne kadar yapılanların yeterli olmadığını hükümetin eldeki siyasal ve ekonomik imkânları kullanarak sorunun çözülmesi gerektiği görüşünü savunmuştur.⁵³⁵ Haziran ayında artan sayıda göçün devam etmesi karşısında İnönü hükümete göçün durdurulması gerektiği görüşünü belirtmiştir.⁵³⁶

Demokratik Sol Parti (DSP) Genel Başkanı Bülent Ecevit ise vize uygulamalarından sonra Tercüman muhabiri ile yaptığı röportajda partisinin yıllar öncesinden yaşanılacak gerçeği gördüğü ve hükümete uyarılarda bulunduğunu belirtmiştir. Hükümetin gerçekçi politikalar üretmek yerine, bir gece içerisinde kararlar alarak uygulamaya başlamasının Bulgaristan'daki Türk azınlık konusuna ne kadar tutarsız ve kararsız yaklaşıldığını gösterdiğini söylemiştir. Vize uygulamalarını da "Göçü durdurmayı, Bulgaristan Türkleri'ne insanlık borcumuz açısından içime sindiremiyorum" şeklinde değerlendirmiştir.⁵³⁷

Anavatan Partisi (ANAP) Araştırma, Planlama ve Politika Tespit Başkanlığınca hazırlanan ve Başkanlık Divanı'na sunulan raporda göçe maruz kalmanın yeni bir olay olmadığı vurgulanarak 1982 yılında Afganistan'dan, Irak-İran Savaşı sebebiyle Musul ve Kerkük Türkleri'nden ve İran'daki Azeri Türkleri'nden Türkiye'ye göçler olduğu belirtilmiştir. Atatürk'ten sonraki dönemde Cumhuriyet hükümetlerinin yurt dışındaki Türkleri yok sayan politikalar izlediği belirtilmiştir. Anavatan Par-

⁵³⁴ "Türkiye 50 Bulgaristan Eder", Tercüman, 18 Haziran 1989, s. 1.

⁵³⁵ "Özal Türk'ün Şerefini Korum", Tercüman, 25 Mayıs 1989, s. 9.

⁵³⁶ "İnönü: Göç Durdurulmalı", Cumhuriyet, 21 Haziran 1989, s. 13.

⁵³⁷ "Göçün Hızını Biz Ayarlamalıydık", Tercüman, 25 Ağustos 1989, s. 8.

tisi'nin bugüne kadar gösterdiği ihmali mazur gösterecek siyasi tavırlar içine girmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵³⁸

c. Türk Yazarlarının Tutumu

Göç olayı köşe yazarlarımız tarafından da sıklıkla ele alınarak uygulanan politikalar, Türkiye'nin yapabilecekleri ya da muhtemel olabilecek olaylar değerlendirilmiştir. Burada yerimizin kısıtlı olması sebebiyle Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinden birer yazarın görüşlerine yer verilecektir.

Cumhuriyet gazetesinden Hasan Cemal, Bulgaristan'da Türklere karşı sistemli bir yok etme politikasının yıllardır devam ettiğini belirtmiştir. Göç olayının da bunun bir parçası olduğunu ve Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği'nde ve bazı Doğu Avrupa ülkelerinde devam eden glasnost (yumuşama) politikası dışında hareket etmesine bir anlam veremediğini vurgulamıştır. Tüm insanlık önünde devam eden “zorunlu göç” karşısında Batılı devletlerden hiç ses çıkmamasını şiddetle eleştirmiştir. Cemal, insan haklarının çifte standart ve önyargısız bir şekilde savunulması gerektiğini belirtmiştir.⁵³⁹

Tercüman gazetesi yazarlarından Taha Akyol'da Türkleri alelacele Türkiye'ye gönderdiği için Jivkov'u bir “hayduta” benzetmiş ve ağır eleştirilerde bulunmuştur. Yazısında: “Her haydut gibi Jivkov da suçunu örtmeye çalışıyor, haydutluktan vazgeçeceği yerde, küçük yavruları bile ailelerinden koparmaya, insanların mallarına mülklerine gangster metotlarıyla el koyarak sınıra yığmaya, direnenleri kurşunlamaya, falakadan geçirmeye devam ediyor.” demiştir. Jivkov'un amacının göç anlaşması yapmak olmadığını belirttikten sonra Türkiye'nin soydaşlarının yanında ve onlara kucak açmasından duyduğu memnurluktan söz ederek partileri, sendikaları, dernekleri ve meslek kuruluşlarını Bulgaristan'daki Türkler ile daha fazla ilgilenmeye davet etmiştir.⁵⁴⁰

⁵³⁸ “Soydaşlarımızı İhmal Ettik”, Tercüman, 23 Haziran 1989, s. 8.

⁵³⁹ Hasan Cemal, “Bulgaristan'daki Türkler”, Cumhuriyet, 26 Mayıs 1989, s. 1 ve 11.

⁵⁴⁰ Taha Akyol, “Haydut Jivkov”, Tercüman, 4 Haziran 1989, s. 1 ve 4.

Milliyet gazetesi'nden Sami Kohen ise Bulgaristan'ın zorunlu göçte esas hedefinin Türkiye'yi zor duruma sokmak olduğunu belirtmiştir. Bu durumdan bir göç anlaşması yapılarak en azından düzenli bir şekilde yapılmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Ancak başta Sovyetler Birliği olmak üzere diğer devletlerinde bir göç anlaşması için Bulgaristan'ı zorlamamalarına dikkat çekmiştir. Yapılacak en önemli işin Türkiye'nin gelen soydaşlarımızı yerleştirmeyi, onlara iş bulmayı ve özlemini çektikleri rahat ve huzurlu bir ortamı sağlamayı amaçlayan hazırlıkları yoğunlaştırması olacağı görüşünü savunmuştur. Bunu yapmamızın Jivkov'a verilecek en iyi ders olacağını belirtmiştir.⁵⁴¹ Başka bir yazısında da hükümeti göçmenlere yönelik bir politikası olmaması nedeniyle şiddetle eleştirmiştir. Soruna akılcı ve gerçekçi bir çözüm bulunması gerektiğinin altını çizmiştir.⁵⁴²

ç. Halkın Tepkisi ve Protestolar

Türk halkı Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden soydaşlara her türlü desteği vermiştir. Bunda Türk halkının güzel hasletlerinden misafirperverlik ve yardımseverliğin yanında Bulgaristan'dan göç eden soydaşlarımızın Türkiye'de çok sayıda akrabasının olmasının da etkisi fazladır. İstanbul'da mobilyacılık yapan Tuğrul Erol ve Yusuf Över adlı vatandaşlarımız Bulgaristan'dan göç eden ve mesleği mobilyacılık olan beş aileye Ümraniye'de boş duran beş katlı apartmanlarını kullanmaları için vereceklerini söylemişlerdir. Apartmanın altında da bu insanlara atölye kurarak çalışma imkânı sağlayacaklarını belirtmişlerdir.⁵⁴³ Adının açıklanmasını istemeyen, kendisinde yıllar önce Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş, bir profesörümüz Gülseren isimli bilgisayar eğitimini tamamlamak için ev ihtiyacı olan göçmen kıza Ayazağa'daki iki katlı dayalı döşeli evini vermiştir.⁵⁴⁴

Çok az sayıda da olsa göçmen insanlarımıza fırsattan istifade ile kötü davranışlarda bulunanlar olmuştur. Elllerinde hiçbir imkânı olmayan bu insanların iyi niyetleri ve çaresizlikleri bazı insanlarca kötüye kullanılmıştır. Örneğin Edirne'de çadır

⁵⁴¹ Sami Kohen, "Bulgar'a Karşılık", Milliyet, 8 Haziran 1989, s. 9.

⁵⁴² Sami Kohen, "Göç Sorununun Öbür Yüzü", Milliyet, 3 Ağustos 1989, s. 11.

⁵⁴³ "Hem Ev Hem İş", Milliyet, 24 Haziran 1989, s. 13.

⁵⁴⁴ "Gülseren Okuyor", Milliyet, 8 Temmuz 1989, s. 1 ve 8

kentte yaşayan iki soydaşımız on beşer bin lira günlükle çalışacakları söylenerek İstanbul'a ağır bir inşaat işinde çalışmaya götürülmüştür. Ancak iş bittiğinde günlük olarak beşer biner lira yevmiye verilmiştir.⁵⁴⁵

17 Haziran'da Sakarya'da göç olayı nedeniyle bir gösteri yürüyüşü yapılmıştır. Bu yürüyüş esnasında "Moskova, bağla köpeklerini", "Bir gün gelecek esir Türkler gülecek", "Türk'ten Bulgar Olamaz", "Ezanla verilen isimler silahla değiştirilemez" gibi pankartlar taşınmıştır. DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'de yaptığı konuşmada "Türkiye bir şey yapamaz sanıyorlarsa yanılıyorlar. Gururu incitilirse Türkiye on hatta yirmi Bulgaristan eder" demiş ve olayların arkasında Sovyetler Birliği olduğunu görüşünü belirterek konunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürülmesi gerektiğini söylemiştir. Yine aynı tarihte iki bin kişinin katılımıyla Göçmenlere Yardım Derneği'nce Gaziosmanpaşa'da düzenlenen protesto da uluslararası kuruluşlar eleştirilmiştir. "UNESCO öldürülen çocukların hesabını niye sormuyor", "Jivkov Hitlere mi özendin?", "Bize hesap soran uygar Avrupa nerede?" sloganları kullanılmıştır.⁵⁴⁶

24 Haziran'da Taksimde Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin katılımıyla düzenlenen gösteri çok görkemli olmuştur. "Bir buçuk milyona tahammül edemedin, 52 milyona ne edeceksin?", "Katil Jivkov", "Bugün burada yarın Sofya'da", "Türkoğlu Türkof değildir", "İsteyene hicret isteyene hürriyet", "İnsan hakları nerede?", "Bulgarizasyona son", "Sizi insanlığa davet ediyoruz" gibi pankartların dikkat çektiği gösteride "En büyük Türkiye başka büyük yok", "Ordu millet elele", "Ordu Sofya'ya", "Bulgara karşı silah isteriz", "Satılmış Avrupa", "Katil Rusya" gibi sloganlar atılmıştır. Altmış iki bin kişinin katıldığı gösteride parti temsilcileri tarafından Bulgaristan ağır bir dille eleştirilmiştir. Yapılan konuşmalarda dünya kamuoyundan, bu "soykırım" karşısında daha etkin tepki göstermesi istenmiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ "İçimizdeki şeytanlar", Milliyet, 7 Temmuz 1989, s. 1 ve 12.

⁵⁴⁶ "Sakarya'da Demirel, Gaziosmanpaşa Mitingi", Cumhuriyet, 18 Haziran 1989, s. 1.

⁵⁴⁷ "Sofya'ya Ulusal Tepki", Cumhuriyet, 24 Haziran 1989, s. 1 ve 12.

B. Bulgaristan'dan Göçe Tepkiler

Göçün olduğu zamanlarda Türklerin huzursuzluğu artık son aşamasına ulaşmıştır. Her şeyi göze alarak Türkler büyük gruplar halinde yürüyüşler yapmaya başlamıştır. Türklerin direnişi Sofya yönetimince önlemeyecek nitelikte gittikçe artmıştır. 25 Mayıs'ta Şumnu'da üç bin Türk'ün katılımıyla yapılan yürüyüşte ilk kez Bulgar yönetimi kınanmıştır. 400 Türk açlık grevi başlatmıştır. Türkler'in yanında yer alan Bulgaristan'da yaşayan çeşitli kuruluşlara mensup insan hakları derneği yöneticileri de açlık grevlerine katılarak Türkleri desteklemiştir. Kısacası tam bir karmaşa ortamı haline gelen Bulgaristan'da Bulgar askeri çareyi gösteri yaparak sadece "hak-kını aramaktan" başka amacı olmayan Türkleri taramakta bulmuştur. Açılan bu ateşler sonucu çok sayıda Türk Bulgaristan'da öldürülmüştür.⁵⁴⁸

Türk düşmanlığıyla bilinen Bulgaristan Komünist Partisi Bulgar vatandaşları Türklere karşı kışkırtmaktan da geri durmamıştır. 1 Haziran'da Bulgaristan Komünist Partisi tarafından örgütlenen Bulgar vatandaşları Türkiye Büyükelçiliği hedef gösterilerek gösteri yürüyüşü yapmıştır. Bulgaristan Haber Ajansı'na göre 60 bin kişi olduğu bildirilen grup Türkiye'den sınırlarını açmasını ve Müslüman Bulgarlar'ın göç etmesini istediklerini belirtmiştir.⁵⁴⁹

Bulgarların birkaç saat içinde ülkelerini terk etmelerini istedikleri Türklere karşı "ülkeden çıkış vizelerinden altı ay sonra ülkeye dönmeyen Bulgar vatandaşlarının 'yabancı' sayılacağını ve mallarını yönetmelerini için birini atamaları gerektiğini" belirten bir karar alması Bulgarlar'ın art niyetinin en açık göstergesidir.⁵⁵⁰ Ayrıca Türkler göçe başlar başlamaz terk ettikleri topraklara Küba ve Vietnamlıları Bulgar hükümetinin yerleştirmeye çalışması olayın başka bir insani olmayan boyutudur.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ "400 Kişi Açlık Grevinde", Milliyet, 26 Mayıs 1989, s. 11.

⁵⁴⁹ "Neo-Nazi Çılgılığı: Türkler Dışarı", Milliyet, 2 Haziran 1989, s. 13. "Türk Büyükelçiliğine göre bu rakam 12.000'dir. Bulgarların bu rakamı abartmasının amacı Türkler üzerindeki maddi ve manevi baskıyı artırmak olduğu değerlendirilmektedir."

⁵⁵⁰ "Bulgar'dan Yeni Oyun", Tercüman, 1 Temmuz 1989, s. 8.

⁵⁵¹ "Jivkov'un Yeni Domuzluğu", Tercüman, 9 Temmuz 1989, s. 1 ve 8.

C. Diğer Devletler ile Uluslararası Kurum ve Kuruluşlardan Tepkiler

Göç sürecinin olduğu zamanlarda da dünya kamuoyundan beklenen tepki gelmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti⁵⁵² dışında ciddi anlamda Türkiye'yi destekleyen devletin olmaması dikkat çekicidir. Haziran ayı sonlarında ABD Başkanı Bush, Bulgar zulmünü kınamış ve Bulgaristan'dan Türklerin düzenli bir şekilde göç etmelerine imkân tanınmasını istemiştir.⁵⁵³

Uluslararası kuruluşlara gelince 27–30 Mayıs 1989 tarihleri arasında Antalya'da yapılan Kuzey Atlantik Asamblesi 1989 yılı bahar dönemi genel kurul toplantısı sonunda Asamble Başkanı Patrik Duffy tarafından yapılan açıklamada Bulgaristan ülkesindeki Türklere yaptığı insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirilmiştir. Bulgaristan'daki olaylardan nefret ve derin endişe duyduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin ev sahipliğini yaptığı böyle bir toplantıda bile konuşma yapan 27 parlamenterden sadece sekizi Bulgaristan'daki Türk azınlığı konusuna değinmiştir.⁵⁵⁴

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler daimi delegasyonunun özverili çalışmaları sonucu İngiliz hükümeti Bulgaristan'ın insanlık dışı uygulamaları karşısında Türkiye'nin yanında olacağını bildirmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü de Bulgaristan'ın Londra Büyükelçisi aracılığıyla konuyla ilgili olarak Bulgar hükümetini uyarmıştır.

Paris'te yapılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) “insani boyut toplantılarında İngiltere ve Belçika delegeleri Bulgaristan'ı resmen insanlık dışı muamele yapmakla suçlamıştır. Bulgaristan delegasyonu ise hiç tepki vermemiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün Bulgaristan Masası Şefi Garreth Davis “Bulgaristan'daki olayların ürkütücü olduğunu belirterek zulmü tüm dünyanın gözleri önüne serecek bir rapor hazırlandığını belirtmiştir. Af Örgütü'nün yayın organı “İnsan Hak-

⁵⁵² “KKTC”, Cumhuriyet, 17 Haziran 1989, s. 15.

⁵⁵³ “ABD'den Sofya'ya Sert Uyarı”, Milliyet, 28 Haziran 1989, s. 1.

⁵⁵⁴ “NATO'dan Bulgaristan'a Tepki”, Cumhuriyet, 30 Mayıs 1989, s. 11.

ları” dergisinin son sayısında Bulgar zulmüne çokça yer verilmiş ve Türklerin yaptığı barışçı gösterilerin Bulgar yönetimi tarafından bastırıldığına dikkat çekilmiştir.

Helsinki İnsan Hakları ABD Komitesi de Bulgaristan’da Türklere yapılan insanlık dışı uygulamalarla ilgili soruşturma açmıştır.⁵⁵⁵

7 Temmuz 1989 günü Strasbourg’da, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamble-si sonunda yayınlanan bildiride Bulgaristan’dan asimilasyona son vererek Türkiye ile göç konusunda anlaşma yapması istenmiştir. Bu oturumda dikkat çeken en önemli hususlardan biri de önceden hazırlanmış tavsiye kararından farklı olarak “Müslüman etnik” deyimi yerine “Türk” ifadesinin kullanılmasıdır.⁵⁵⁶

⁵⁵⁵ “Zulmü BM’ye Götürüyoruz”, Tercüman, 15 Haziran 1989, s. 8.

⁵⁵⁶ “Avrupa Konseyi’nden Sofya’ya Protesto”, Cumhuriyet, 8 Temmuz 1989, s. 14.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖÇ SONRASI DURUM

I. Göç Sonrası Bulgaristan

Sistemli bir asimilasyon politikası sonrası Türklerin zorla göç ettirilmesi Bulgaristan'ın siyasi ve ekonomik yapısında ciddi bir takım değişiklikler meydana getirmiştir. Asimilasyon politikasının başarısız olması üzerine Bulgaristan Komünist Partisi içerisinde görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Ülkede Türklerin göçü nedeniyle yaşanan karmaşadan yararlanan muhalif gruplar seslerini duyurmaya başlamıştır. Altı yıl boyunca Bulgaristan'da iç siyasi istikrar sağlanamamış ve ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır.

1. Büyük Göç Olayının Bulgaristan'a Siyasi Etkileri

Uydusu niteliğinde olduğu Sovyetler Birliği'nde 1985 yılında iktidara gelen Mihail Sergeyeviç Gorbaçov tarafından perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) politikası izlemiştir. Bu yıllarda Sovyetler Birliği Batılı devletlerle ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve dış siyasette yumuşak politikalar uygulamıştır. Bulgaristan ise tam tersi bir tutum izleyerek, ülkesindeki Türk azınlığı asimile etmeye başlamıştır. Zorla isimleri değiştirilen, dini inançlarını yaşamalarına müsaade edilmeyen kısacası tüm hakları ellerinden alınan Türk azınlığın ülke içerisindeki huzursuzluğu günden güne artmıştır. Çünkü yıllardır yapılan baskılar sonucu iyice bunalan ve tüm hakları ellerinden alındığı için korkacak bir şeyleri kalmayan bu insanlar her şeyi göze alarak 1989 yılı Mayıs ayı başlarından itibaren gösterilere başlamıştır. Dört buçuk yıl boyunca devam eden zorla asimilasyon politikası ülkedeki Komünist rejimin otoritesini zayıflatmıştır. Ülkede komünist rejimden kaynaklanan baskılar sonucu bunalan Bulgarlar'ın bir kısmı da Türklerin bu hareketini destekleyince komünist rejimin otoritesi halkın tepkisi karşısında giderek zayıflamıştır. Yapılan gösterilerde yayılım

ateşi açılarak kalabalığın dağıtılmaya çalışılması ise sadece yönetimin çaresizliğini göstermekle kalmamış aynı zamanda yönetimin yolun sonuna geldiğinin sinyallerini de vermiştir.

Yasak olmasına rağmen ülkenin her yerinde gösteri yürüyüşleri günden güne artmaya başlamıştır. Bulgar yönetimi de bunu önlemekte yetersiz kalmaya başlamıştır. Huzursuzluğu son haddine ulaşan Türkleri durdurmak kolay olmamıştır. Sonunda Bulgar yönetimi çareyi gösteriye katılan Türkleri sınır dışı etmekte bulmuştur. Yıllardır tüm çabalara rağmen asimile edemediği Türklerden bu şekilde kurtulmak istemiştir. Böylece, hem Türk azınlığın nüfus oranı azalacak hem de ülkedeki kargaşa ortamına son verilecekti.

Eskiden gizlice faaliyetlerini yürütmeye çalışan dernekler, sendikalar ve de Bulgaristan Komünist Partisi içindeki muhalif gruplar, binlerce Türk'ün büyük bir kargaşa içerisinde göç etmesinin yarattığı boşluktan da yararlanarak ülke içerisinde seslerini yükseltmeye başlamıştır.

Bulgar yönetiminin inatla göç anlaşmasına yanaşmayarak Türkleri gelişigüzel sınır dışı etmesi bir yandan uluslararası ortamda itibarının daha da azalmasına sebep olurken diğer yandan da Bulgaristan Komünist Partisi içerisinde tutucu olmayan bazı partililerin ortamdaki yararlanarak güçlenmeye ve yapılanları eleştirmeye başlamasına neden olmuştur. Bu durumda otuz yedi yıl süresince Bulgaristan yönetiminin tek söz sahibi Jivkov'un sonunu hazırlamıştır. Sonunda Jivkov 10 Kasım 1989'da parti içi güçlü muhalefetin etkisiyle Bulgaristan Devlet Konseyi Başkanlığı ve Bulgaristan Komünist Parti Genel Sekreterliği görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine Dışişleri Bakanı Peter Mladenov atanmıştır. Mladenov Batılı diplomatlarca sertlik yanlısı olmayan ve orta çizgide yürüyen bir politikacı olarak nitelendirilmiştir. Jivkov'un istifasını Türkiye Başbakanı Yıldırım Akbulut, iki ülke arasındaki sorunların diyalogla çözülmesi gerektiği hususunu vurgulayarak; Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'da Bulgaristan'daki iktidar değişikliğinin iki ülke arasındaki diyalogu olumlu yönde etkileyeceğine olan inancı belirterek değerlendirmiştir.⁵⁵⁷ Bulgaristan Ankara

Büyükelçisi Minko Sladkarov'da aynı günlerde Türk-Bulgar ilişkilerinden umutlu olduğunu ve ilişkilerin iyileşeceğini söylemiştir.⁵⁵⁸

Jivkov'un yönetimden uzaklaştırılması Bulgaristan'da rejim karşıtı Bulgarlara seslerini duyurma olanağı vermiştir. Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından yapılan toplantıda Jivkov en ağır şekilde eleştirilmiş ve Jivkov'a yakın kişiler de partiden uzaklaştırılmıştır. Savunma eski Bakanı Slavcho Trenski, Jivkov'un halkın parasını özel konforları ile yazlık evleri için harcadığını söylemiş ve Bulgaristan eski Kralı Boris'in bile dört evi olmasına karşın Jivkov'un otuz evi olmasına dikkat çekmiştir. Ayrıca, bu toplantı sonucunda Bulgaristan'da ilk kez resmi olarak bir gösteri yürüyüşü yapılmasına izin verilmiştir. Sofya'da devlet destekli gösteri düzenleyen on bin kişilik Bulgar vatandaşı reform yanlısı sloganlar atarak Jivkov'un yargılanmasını istemiştir. Bu toplantı sonunda Bulgaristan ceza yasasının 273. maddesi kaldırılarak bu madde gereği önceden hüküm giyenlerin tümü affedilmiştir.⁵⁵⁹ 273. maddede "Hükümet aleyhinde bilinçli olarak yalan haber yayan ve toplumda güvensizlik uyandıracak karışıklık yaratanların" cezalandırılması hükmü vardır. Yeni hükümette Georgi Atasanov, başbakanlığa, Doiko Dimitrov dışişleri bakanlığına, Georgia Tanev de İçişleri bakanlığına atanmıştır.⁵⁶⁰

Bulgaristan'daki yeni yönetimi değerlendiren sürgündeki Bulgar liderler Petar Boyacıyev ve Milko Barev Bulgaristan'da demokrasiye geçiş yolunda gerçekleştirilen değişikliklerde, haklarını aramak için harekete geçen Türk azınlığın büyük payı olduğunu söylemişlerdir. Bulgaristan'ın demokrasi sürecine geçişte Türk sorununun önemli bir faktör olduğunu ve bunu hiçbir zaman unutmayacaklarını sözlerine ilave etmişlerdir.⁵⁶¹

18 Kasım'da Sofya'da elli binden fazla Bulgar'ın katılımıyla reform yanlısı

⁵⁵⁷ "Jivkov da Düştü", Milliyet, 11 Kasım 1989, s. 1 ve 4.

⁵⁵⁸ "Soydaşa Yeşil Işık", Milliyet, 17 Kasım 1989, s. 15.

⁵⁵⁹ Bu maddeden yararlanarak serbest bırakılan 50 Türk vardır. Bunlardan biri de Ocak 1990'da Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi'ni kuran Ahmet Doğan'dır. Ahmet Doğan 1985 yılında gizlice faaliyet gösteren Türk Milli Kurtuluş Hareketi adlı bir örgüt kurmuştur. Bu nedenle de kendisine 1986 yılında on yıl hapis cezası verilmiştir.

⁵⁶⁰ "Komşu Uyanıyor", Milliyet, 18 Kasım 1989, s. 4.

⁵⁶¹ "Türkler Jivkov'u Dize Getirdi", Milliyet, 18 Kasım 1989, s. 4.

dernek ve sendikalar tarafından bir gösteri yürüyüşü yapılmıştır. Çok sayıda Türk'ün de katıldığı bu yürüyüşte “Kahrolsun Jivkov”, “Jivkov yargılsın”, “Serbest seçim istiyoruz”, “Anayasa değişsin”, “Kahrolsun kızıl burjuvazi” sloganları atılmıştır. On beş aydının konuştuğu gösteride mizah yazarı Radoy Ralin'in, Jivkov döneminde Türklere yapılan baskıları eleştirirken pankartların birinde “Jivkov'u Türkiye Büyükelçisi yapalım” ifadesinin olması ilgi çekicidir.⁵⁶² Gösteriye Bulgar polisinin hiç müdahale etmemesi de gözlerden kaçmamıştır. Göstericiler bağımsız gruplara Komünist Parti ile eşit haklar verilmesi ve Sovyetler'deki gibi yeniden yapılanma yoluna gidilmesi için çağrıda bulunmuştur.⁵⁶³

10 Aralık'ta on dokuz bağımsız kuruluşun katılımıyla Sofya'da düzenlenen gösteriye ülkenin değişik şehirlerinden binlerce Türk katılmıştır. Şumnu, Kırcaali ve Razgrad'dan otobüslerle Sofya'ya gelmek isteyen binlerce Türk'ün katılımı da mahalli yetkililerce önlenmiştir. Çok soğuk bir havada elli bin kişinin katılımıyla gerçekleşen yürüyüşte “Müslüman Türk kardeşlerimizi geri verin”, “Müslümanlara hoşgörü”, “Azınlık meselesine açıklık” gibi pankartlar ilgi çekmiştir. Reform hareketinin öncülerinden Petko Simonev gösteri esnasında yaptığı konuşmada “totaliter rejimin yıkıldığını ve barışçı yollardan demokrasiye geçileceğini” söylemiştir.⁵⁶⁴

13 Aralık'ta Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından alınan kararla Komünist Parti'nin “Toplum ve devlet içindeki öncü rolünün” kaldırılacağı açıklanmıştır.⁵⁶⁵ Todor Jivkov, Jivkov'un oğlu Vlademir ve oğlunun en yakın çalışma arkadaşı partiden ihraç edilmiştir. Diğer yandan Bulgaristan Turizm Bakanlığı Müsteşarı Tevetan Tonchev bir toplantı için geldiği Bursa'da “Meseleler, demokratik yollardan, milletlerarası kurallara uygun olarak çözümlenecek” diyerek barış ve dostluk mesajı vermiştir. Sözlerine ilerde Bulgaristan'da Türklere de parti kurmasına izin verilerek seçimlere katılmasının sağlanacağını belirterek devam etmiştir.⁵⁶⁶

⁵⁶² “Komşu Değişiyor”, Milliyet, 19 Kasım 1989, s. 4.

⁵⁶³ “Sofya'da 50 bin Kişi Yürüdü”, Tercüman, 19 Kasım 1989, s. 6.

⁵⁶⁴ “Binlerce Türk Sofya'da Yürüdü”, Tercüman, 11 Aralık 1989, s. 6.

⁵⁶⁵ 15 Ocak 1990'da Komünist Parti'nin Bulgaristan'daki tekeline son verilerek yeni partiler kurulabileceği belirtilmiştir.

⁵⁶⁶ “Türkler'e Parti Kurma İzni Verilecek”, Tercüman, 14 Aralık 1989, s. 6.

15 Aralık'ta Komünist partinin öncü rolünün kaldırılmadığını protesto eden binlerce kişi Sofya'da yürüyerek Mladenov'dan istifa etmesini istemiştir. Gösterinin olduğu gün Bulgaristan parlamentosunda dernek kurma, toplantı ve gösteri düzenleme özgürlüklerini belirleyen yasa tasarısı ilk görüşmede kabul edilmiştir. Muhalefetin sert tepkisi nedeniyle Komünist Parti'nin öncü rolünün kaldırılmasına yönelik anayasada yer alan mevcut iki maddenin 1990 yılı Ocak ayında kaldırılacağı açıklanmıştır. Ayrıca cezaevlerinde bulunan siyasi suçlulara da af getirilmiştir.⁵⁶⁷

Sofya'nın iki yüz elli kilometre güney doğusundaki Göçe Delveç kentinde bir araya gelen yaklaşık 6.000 Bulgaristan Türk'ü yeni yönetimden demokratik haklarının sağlanmasını istemiş ve onlara on altı maddelik bir bildirge sunmuştur. Geleneksel Türk giysileriyle yapılan bu gösteride siyasi af kararının göz boyamak amaçlı olduğu belirtilirken Jivkov'un yargılanması ve Mladenov'un da istifa etmesi istenmiştir.⁵⁶⁸

Yukarda da belirttiğimiz üzere, asimilasyonla başlayan ve Türklerin zorunlu göçüyle devam eden bu faaliyetlerin Jivkov'un görevinden istifa etmesinde önemli ölçüde etkisi olmuştur. Uluslararası arenada yalnız kalan ve Jivkov'un istifasından bir gün önce de Berlin Duvarı'nın yıkıldığını gören Jivkov'dan sonraki Bulgaristan yöneticileri demokratikleşme çabaları içine girmenin gerekliliğine inanarak Batı'ya yönelmiştir. 1991 yılında Varşova Paktı'nın etkisini yitirmesi ve Sovyet desteğinin azalması sonucunda Bulgaristan kendini yalnız hissetmeye başlamıştır. Yıllardır Sovyet komünizmi desteğine bağlı olarak yaşayan Bulgaristan'ın 1992'li yıllardan itibaren Sovyetler'den bağımsız politikalar izlemeye başlamıştır. Bu nedenle Jivkov'un yönetimden uzaklaştırılması ile başlayan bu süreç Bulgaristan tarihinde dönüm noktası teşkil etmektedir.

Sovyet desteğinin eksildiğini gören Bulgaristan sınırlarının güvenliğini sağlamak için Türkiye'ye yakınlaşma ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle Jivkov sonrası dönemde Türkiye'ye karşı daha yapıcı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Kısa

⁵⁶⁷ "Meclisten Siyasi Suçlara Af", Cumhuriyet, 16 Aralık 1989, s. 15.

⁵⁶⁸ "Türkler Gösteri Yaptı", Cumhuriyet, 17 Aralık 1989, s. 15.

sürede Türk- Bulgar ilişkileri gelişmeye başlamıştır.

Göç sonrası uzun yıllar Bulgaristan'da iç siyasi istikrarın oluşmamasında ve ekonomik sıkıntılar çekilmesinde şüphesiz göç olayının etkisi büyüktür. Altı yıl süresince ülkede iç huzursuzluk artığından gösteri yürüyüşleri devam etmiştir. 1997 yılından sonra bu durum düzelmeye başlamıştır.⁵⁶⁹

2. Büyük Göç Olayının Bulgaristan'a Ekonomik Etkileri

İlk başlarda her isteyene pasaport verilmesiyle beraber Bulgaristan'daki Türkler gittikçe artan sayıda Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Muhtemelen Bulgar yönetimi cennet gibi gösterdiği Bulgaristan'dan bu kadar çok Türk'ün göç etmek isteyeceğini önceden kestirememiştir. Özellikle tarım ve sanayinin ağır işlerinde çalıştırılan binlerce Türk'ün göç etmeye devam etmesinin Bulgar ekonomisine olumsuz etkisi fazla olmuştur.⁵⁷⁰ Hasat zamanı başlayan göç nedeniyle tarım ürünleri azalmıştır. Bu nedenle enflasyon ülkede yükselmeye başlamış ve ekmek sıkıntısı yaşanmıştır.⁵⁷¹

Zorunlu güç nedeniyle Bulgar ekonomisi günden güne düşüş göstermeye başlayınca, Bulgar yönetimi ekonomideki boşluğu doldurmak için seferberlik ilan ederek önce Türkleri sonra da Bulgarları otuz gün ihtiyati askerliğe çağırmıştır. Silah altına alınan bu kişiler tarlalara ve inşaatlara çalışmaya gönderilmiştir. İhtiyata çağrıldıkları halde gelmeyenlere ilk çağrıda 100–200 leva, ikinci çağrı da 1000–5000 leva para ve iki ay hapis cezası verilmiştir.⁵⁷²

Bulgaristan uzun yıllar ekonomik açıdan toparlanamamış ve 1996 yılında enf-

⁵⁶⁹ Birgül Demirtaş-Çoşkun, **Bulgaristan'la Yeni Dönem**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 57.

⁵⁷⁰ "Göç Krizi", Milliyet, 11 Haziran 1989, s. 3 ve 15. "Burada şunu da belirtmemizde fayda var. Bulgaristan her ne sebeple olursa olsun ülkeden bu kadar Türk'ün göç etmek isteyeceğini tahmin etmezken, Türkiye'de aynı şekilde bu kadar göç beklememiştir. Türkiye'nin göçmenlere sağladıkları olanaklar daha iyi olsa ve de ileriki tarihlerde vize uygulanmasa muhtemelen Bulgaristan'da bir tek Bulgaristan Türk'ü bile kalmazdı.

⁵⁷¹ "Bulgaristan'da Ekmek Sıkıntısı", Milliyet, 21 Haziran 1989, s. 11.

⁵⁷² "Bulgaristan'da Seferberlik", Tercüman, 21 Eylül 1989, s. 1.

lasyon yüzde 311'e yükselmiştir. Ülkede buğday üretimi azlığı nedeniyle ekmek sıkıntısı devam etmiştir.⁵⁷³ Bulgar yönetimi Türklerin asimilasyonu ve göçü ile çıkmaza giren Bulgar ekonomisini aradan geçen yedi yıla rağmen toparlayamamıştır. O yıllarda Bulgaristan'da mevcut yüksek enflasyonun altında değişik nedenler olmakla beraber şüphesiz Türkler'in göç etmesinin etkisi çok daha fazladır. Ülkede bu durum nedeniyle büyük gösteriler başlayarak hükümet istifa etmek zorunda kalmış ve 1997 yılı Nisan ayında erken seçime gidilmiştir.

3. Jivkov Sonrası Dönemde Bulgaristan Türkleri

Jivkov'un yönetimden uzaklaştırılmasıyla Bulgaristan'da demokratik sürece geçiş başlamıştır. Bulgaristan Komünist Partisi'nin ülkedeki gücü aşama aşama azaltılırken diğer partiler güçlenmeye başlamıştır. Bunların yanında Bulgaristan, Sovyetleri bırakarak Batıya yönelmiştir. Ülkesindeki Türk azınlığın haklarını da geri vermeye başlamıştır.

Bulgaristan'daki bu yönetim değişikliği de ilk başlarda ülkedeki Türklere güven vermemiştir. Bundaki güvensizliğin en önemli nedeni şüphesiz yine yönetimin Komünist Parti'nin elinde olmasıdır.⁵⁷⁴ Vize olarak Türkiye'ye gelmek için çıkış işlemleri yapan soydaşlarımıza "Kapitan Andreevo" sınır kapısında Bulgar asker ve polisi "Gitmeyin, tüm haklarınız geri verilecek. Yeniden Türk isimlerini alacaksınız. Jivkov, yok artık. İstedığınız gibi ibadet edeceksiniz" demiştir. Ancak vizeli soydaşlarımız Devlet Başkanlığı'na getirilen Mladenov'unda Jivkov'la aynı zihniyette olduğunu belirterek; Mladenov yönetiminde de Bulgaristan'da Türkler adına bir değişiklik olmayacağına dair endişe duyduklarını söylemiştir.⁵⁷⁵ Ayrıca vizeli olarak Bulgaristan'dan göç edenler Mladenov yönetiminin henüz yeterli güven vermediğini ama herkesin bir beklenti içinde olduğunu dile getirmiştir. Bulgaristan'da namaz kılma ve sünnet olmanın serbest bırakılmasına rağmen Türkçe konuşmanın yasak ol-

⁵⁷³ Demirtaş-Çoşkun, **a.g.e.**, s. 76.

⁵⁷⁴ Türklerin güven duymaması doğaldır. Çünkü Jivkov sonrasında Bulgaristan Devlet Konseyi Başkanı olan Peter Mladenov asimilasyon süresince Bulgaristan'ın Dışişleri Bakanlığı'nı görevini yerine getirmiştir. Buna bir de Bulgaristan Komünist Partisi'nin etkisinin ülkede devam ettiği ilave edilirse Türkler açısından kendilerini güvenli hissedecek bir ortam yoktur.

⁵⁷⁵ "Gitmeyin Jivkov Yok Artık", Milliyet, 12 Kasım 1989, s. 9.

duğu belirtmiştir.⁵⁷⁶

29 Aralık 1989 günü Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nce yapılan toplantıda Türkleri memnun edecek sürpriz bir karar alınmıştır. On binlerce Türk ve Pomak'ın gösterileri esnasında yapılan toplantı sonunda ülkede yaşayan Türklere isimlerini, dillerini ve dinlerini seçme özgürlüğünün verilmesi kabul edilmiştir. Bu değişiklik gösteri yapan Türklere bizzat Meclis Başkanı Stanko Todorov ve Merkez Komitesi Sekreteri Aleksandire Lilov tarafından duyurulmuştur. Lilov, "Eski lider Todor Jivkov tarafından yürütülen Türklerin isimlerinin değiştirilmesi yolundaki uygulamalar ağır bir politik hataydı" sözlerini "Jivkov'un isim değiştirme politikası uluslararası planda ağır sonuçlara neden oldu" şeklinde devam ettirerek tarihi bir gerçeği dile getirmiştir.⁵⁷⁷ Bu durum Türk hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ad değiştirme yasağının kaldırılmasından iki gün sonra on yıldır ilk kez bir Türk bebek Türkçe adıyla nüfusa kaydedilmiştir. Bir aylık Türk bebeğe Osman Bayram Hüseyinov adı verilmiştir.⁵⁷⁸

Bulgar hükümetinin başta Türkler olmak üzere azınlıklara karşı bu olumlu yaklaşımı milliyetçi Bulgar vatandaşları tarafından sıcak karşılanmamıştır. Milliyetçi Bulgarlar 31 Aralık 1989 ve 1 Ocak 1990 tarihlerinde Kırcaali'de 10.000'den fazla kişinin katılımıyla gösteri yapmışlardır. Yapılan gösterilerde "Bulgaristan'da Türk yok, Bulgarlar vardır", "Kırcaali Kıbrıs Olamaz" şeklinde sloganlar atılması dikkat çekicidir. Göstericiler arasında bulunan Bulgaristan Komünist Partisi'nin bölge yetkilileri geri dönen Türklere ev ve işlerinin geri verilmeyeceğini ve 29 Aralık kararlarını tanımayacaklarını söylemiştir. Benzer gösteriler 2 Ocak'ta Sofya ve Filibe'de yapılmıştır. Sonraları da gösteriler Smolyan, Şumnu, Rusçuk, Eskicuma, Hasköy, Dövlén, Pravadi, İslimye, Preslav, Akkadınlar, Silistre, Yeni Pazar ve Plevne gibi azınlığın yoğun olduğu yerlere yayılmıştır.

Türkler'in yoğun yaşadığı yerlerde milliyetçi Bulgarlar "Ulusal Çıkarları Sa-

⁵⁷⁶ "Soydaşa 'Sıcak Yaklaşım", Milliyet, 28 Aralık 1989, s. 3.

⁵⁷⁷ "Sofya'dan Türklere Vaatler", Cumhuriyet, 30 Aralık 1989, s. 1.

⁵⁷⁸ "Türkçe Adıyla Kütüğe Geçti", Tercüman, 31 Aralık 1989, s. 1.

vunma Komitesi” adıyla bir örgüt kurmuştur. Milliyetçi Bulgarlar bu komite aracılığıyla yaptıkları açıklamada 29 Aralık kararlarının ardından Türk azınlığın bu haklarla yetinmeyip ilerde özerklik hatta bağımsızlık talep edeceklerini iddia etmiştir. Türkiye’nin desteğiyle de Kıbrıs gibi Bulgaristan’ın bölünebileceğini söylemişlerdir. Komite bu olasılıklara karşı Türklerin asimile edilmesini ya da ülke dışına çıkarılması görüşlerini belirtmişlerdir.

Ülkede etnik gerginliğin artması karşısında Bulgaristan yönetimi 4 Ocak 1990’da ülkedeki başlıca muhalif siyasi parti ve gruplarla bir toplantı yapmıştır. Toplantı sonunda Jivkov yönetiminin tüm izlerinin silinmesi gerektiğine ve 29 Aralık kararlarının referanduma götürülmeden uygulanmasına karar verilmiştir.

4 Ocak’ta alınan kararların ardından gösterilerin yine devam etmesi üzerine Bulgaristan yönetimi, 8–12 Ocak 1990 tarihleri arasında, bu kez aralarında milliyetçi Bulgarların ve Türk azınlık temsilcilerinin de katıldığı “Etnik Sorunun Çeşitli Yönleri Üzerine Halk Konseyi” adlı bir forum düzenlemiştir. Forum sonrası 29 Aralık kararları aynen onaylanarak konuyla ilgili referandumun yapılmaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca forumda milliyetçi çevrelerin endişelerini gidermek amacıyla azınlıklardan özerklik veya ayrılık yönünde gelebilecek taleplere izin verilmeyeceği kararı alınmıştır. Böylece iki tarafı da memnun edecek kararlar alınmıştır.⁵⁷⁹

Jivkov’un devrilmesinden sonra Türklerin ülkedeki hakları bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde hızla iyileştirilmeye başlanmıştır. Ahmet Doğan tarafından kurulan Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi 1990 yılı Haziran ayı seçimlerinde yüzde altı oranında oy alarak 400 kişilik Bulgaristan parlamentosuna 23 milletvekili sokmayı başarmıştır. Bu parti “Tüm Türk ve Müslüman azınlıkların” haklarının savunulması için meclise öncülük etmiştir. Bu parti ayrıca, kuruluşundan o ana kadar Türklerin çoğunlukta olduğu tek parti olması nedeniyle önemlidir. 23 milletvekilinden 17’si Türk asıllı, 4’ü Bulgar asıllı ve 2’si de Pomak asıllıdır.⁵⁸⁰

⁵⁷⁹ Dayıoğlu, a.g.t, s. 296–298.

⁵⁸⁰ Gülçay Ramadan, **Bulgaristan’da Etnik Yapı ve Türklerin Konumu**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003, s. 52.

Asimilasyon sürecinde isimleri değiştirilen Türklere tekrar eski isimlerini alma hakkı verilmiştir. 5 Mart 1990 tarihinde Bulgaristan Meclisi “Bulgar Vatandaşların İsimlerine İlişkin Yasa”yı kabul etmiştir. Yasa gereği Türk ve diğer azınlıklara soyadlarının sonuna erkeklerde -ev, -ov, ve kadınlarda –eva, -ova son ekleri kalmak şartıyla eski isimlerini geri alabilme hakkı verilmiştir. Eski ismini almak isteyenlerin 31 Aralık 1990 tarihine kadar mahkemeye başvurması istenmiştir. Mevcut yasadaki bürokratik zorluğa rağmen 21 Mayıs 1990 tarihine kadar yasadan faydalanmak için 220.000 kişi müracaat etmiş ancak bunlardan 180.000’inin isimleri geri verilmiştir. Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi’nin çalışmaları sonucu 16 Kasım 1990’da yasa da gerekli değişiklikler yapılarak soyadlarının sonuna Bulgarca son ek alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Yasanın yürürlük süresi 1993 yılı Ekim ayı sonuna kadar uzatılmıştır. Ayrıca yapılan bu değişikliklerle mahkeme yolu yerine daha basit ve idari işlemlerle eski isimlerin alınması sağlanmıştır. 28 Şubat 1991 tarihine gelindiğinde ise 598.123 kişi eski isimlerini geri alabilmek için müracaat etmiş o ana kadar müracaat edenlerden 221.364’ü isimlerini geri almıştır.⁵⁸¹

Türkçe eğitim için Türk azınlığın yaptığı protesto mücadelelerine paralel olarak Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi de mecliste özverili girişimlerde bulunmuştur. Bunun sonucunda, 1990–1991 ders yılının ikinci yarısından itibaren ve Türk azınlığın yoğun olduğu bölgelerden başlamak üzere en az on Türk öğrencinin bulunduğu ikinci sınıftan başlayıp sekizinci sınıfa kadar devam edecek şekilde haftada dört saat süreyle Türkçe dersi verilmeye başlanmıştır. Türk öğretmenlerin maaşlarının devlet tarafından ödenmesi ve bu öğretmenlerin yaz tatili süresince de eğitim seminerlerine katılmasına müsaade edilmiştir. Bununla beraber Türk asıllı çocuğun Türkçe dersini velisinin vereceği bir dilekçeyle alabileceği hükme bağlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da Bulgar yönetiminin hâlâ Türkçe eğitim için gerekli kitapların basımında Türk öğretmenlere mali destek sağlamak istememesidir. 12 Haziran 1991 tarihinde Bulgaristan parlamentosu anadilleri Bulgarca olmayan kişilere Bulgarca’nın yanında kendi dillerini de öğrenme hakkı vermiştir.⁵⁸² 1991- 1992 ders yılından itibaren de anadildeki eğitim Bulgaristan’daki tüm ilkokul-

⁵⁸¹ Uluyurt, **a.g.t.**, s. 225.

⁵⁸² Eminov, **a.g.e.**, s. 138–143.

lara yayılmaya başlamıştır.

Türkçe yayın yapılması için çalışmalara, verilen uzun uğraşlar sonucu, 1992 yılı Haziran ayında başlanılmıştır. Bunun sonucunda Ekim ayından itibaren her hafta cuma günleri Bulgar televizyonunda Türk azınlığa yönelik olarak haftada bir saat Türkçe yayınlar yapılmaya başlanmıştır.⁵⁸³ Sofya Radyosu da haftada üç gün birer saatlik Türkçe yayınlara başlamıştır.⁵⁸⁴

1990 yılından itibaren Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi kendi yayın organı olan Hak ve Özgürlük gazetesini Sofya’da Türkçe yayınlamaya başlamıştır. Bu gazete kısa bir süre sonra Türk çocuklara yönelik olarak Filiz isimli bir gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Bu gazete Türkçe kitap yokluğunun yaşandığı okullarda öğretmenler tarafından derslerde de kullanılmıştır.⁵⁸⁵

Türlere 29 Aralık 1989’ta alınan kararlar gereği dini yaşamlarını yaşamalarına konan kısıtlarda kaldırılmıştır. Namaz kılmalarına, kurban kesmelerine, çocuklarını sünnet ettirebilmelerine ve bayramlaşmalarına tekrar imkân tanınmıştır. Tekrardan İslam okulları açılmaya başlanmıştır. Türkleri cami yapmasına ya da olanları onarmalarına müsaade edilmeye başlanmıştır. 1989 yılı öncesi 300 olan cami sayısı 1992 yılında 920’ye yükselmiş ve hepsi de ibadete açılmıştır.⁵⁸⁶

⁵⁸³ Önen, **a.g.t.**, s. 98.

⁵⁸⁴ Özgür, **Etnik sorunların**, s. 190.

⁵⁸⁵ Uluhurt, **a.g.t.**, s. 254.

⁵⁸⁶ Eminov, **a.g.e.**, s. 63.

II. Göç Sonrası Türkiye

1. Büyük Göç Olayının Türkiye'ye Etkileri

Bulgaristan'ın Türklere asimilasyon uygulaması ve sonunda yapılan zorunlu göç sonrası soydaşlarımıza yeterince imkân sağlanamaması Türkiye'nin başka ülkelerde yaşayan Türk asıllı vatandaşlara karşı resmi politikası olmadığını göstermiştir. Cumhurbaşkanı ve Başbakan dâhil konuyla yakından ilgilenilmesine rağmen gelen göçmenlere mevcut koşullar gereği istenen refah ortamı oluşturulamamıştır. Bu durumun Türkiye'nin uluslararası itibarını azalttığı düşünülebilir. Türkiye'ye geldiklerinden itibaren bir-iki hafta gibi kısa süre içerisinde Bulgaristan'a tekrar geri dönmek isteyen soydaşlarımızın olması Bulgaristan için aslında iyi bir propaganda malzemesi olmuştur. Fakat Jivkov yönetiminin 10 Kasım 1989'da devrilmesi ile başlayan demokrasi gösterileri sonucu bu fırsatı değerlendirememeleri Türkiye'nin lehine gelişmiştir.

Ancak Türkiye'nin göçmenlere imkânlar ölçüsünde hizmetin en iyisini sunmaya çalıştığı da bir gerçektir. Her ne kadar Tercüman gazetesinde yer alan bir haberde Batılı diplomatlar "Türkiye, Bulgaristan'ın niyetini doğru tespit edemedi. Oysa genel kanaat, Bulgaristan'ın bu yoldan mümkün olduğunca çok Türk'ten kurtulmak istediği şeklindeydi. Çıkarılan Bulgarların işçi sıkıntısı çektiği söylentileri de Türkiye'yi yanılttı. Türkiye, gelenleri karşılamak için gereken çapta bir organizasyon kurup hazırlık yapmadı. İş çok hafife aldı. Konuyu dünyanın dikkatine sunamadı. Bunda biraz da gelenlerin Müslüman olması rol oynadı. Acaba gelenler, Yahudi veya Hıristiyan olsaydı, dünya kamuoyu bu kadar kayıtsız kalabilir miydi? Dünyanın dikkatini çekmekte Türk diplomatlarının yeterince dinamik davranmamaları da rol oynadı. Derdinizi en yakın müttefiklerinize bile anlatamadınız."⁵⁸⁷ Batılı diplomatların bu değerlendirmesinin ilk bölümü çok gerçekçidir. Ancak Türkiye'nin uluslararası alanlarda yeterli girişimlerde bulunmadığının söylenilmesi gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Türkiye konuyu her fırsatta uluslararası kuruluşlarda dile getirmesine rağmen bu kuruluşlar olaya karşı net tepki vermekten sürekli kaçınmıştır. Bunun değişik nedenleri olabilir. Birincisi kendilerinin de dediği gibi o insanların Müslüman

⁵⁸⁷ "Batı'ya Göre Türkiye Sıkıştı", Tercüman, 25 Ağustos 1989, s. 8.

olması ikincisi ise Batılı devletlerin yeni yeni düzelmeye başlayan komünist ülkelerle ilişkilerini bozmamak istemeleridir. Dolayısıyla verilen tepkiler hep yaptırımdan uzak, sadece nasihat ya da uyarı aşamasında kalmıştır. **(Bakınız: Ek. 2, s. 193–200.)**

Her fırsatta ülkesinde yaşayan insanların çok mutlu ve huzurlu olduğunu söyleyen Bulgaristan'dan pasaport vermeye başlamasından sonra binlerce Türk yollara dökülmüştür. Gelişigüzel bir şekilde Türkiye'ye gönderilen bu insanların göç esnasında hiç de hoş gözükmeyen durumları ile sınır kapısında görülen izdiham, Bulgaristan'ın gerçek yüzünü dünya kamuoyuna göstermesi bakımından Türkiye'nin yararına olmuştur. Bu da göç anlaşması yapmamakta direnen Bulgaristan'ın aleyhine olmuştur. Oysa göç anlaşmasıyla Türkleri düzenli bir şekilde gönderse sınır kapılarında bu olumsuz hava görülmezdi.

Türkiye çok sayıda göçmenin geleceğini beklemediğinden ilk başlarda sınır kapısını hiçbir kısıtlama yapmadan açmıştır. Zamanla bu şekilde sorunun çözülemediğini anlayarak vize uygulamış ve göçün düzenli bir şekilde olmasını sağlamıştır.

Türkiye Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın barınması ve ihtiyaçları için 16 Kasım 1989 tarihine kadar 38 milyar lira harcanmıştır.⁵⁸⁸ Türkiye ekonomisinin pek güçlü olmadığı düşünülürse bu rakam oldukça büyüktür. Göçün Türkiye'de var olan işsizliği daha da artırdığı göz ardı edilemez.

2. Türk-Bulgar İkili İlişkilerinde Meydana Gelen Değişmeler

O yıllarda Türkiye ile Bulgaristan arasındaki en önemli sorunu Türk azınlığın asimile edilmeye başlanması oluşturmuştur. Jivkov'un yönetimden uzaklaştırılması Türkiye'de olumlu hava yaratsa da yine Bulgaristan Komünist Partisi'nden birinin yönetime gelmesi Türkiye'yi endişelendirmiştir. Fakat sonraları Bulgaristan'ın demokratikleşme sürecine girdiğini ve uzlaşmacı bir tutum içinde olduğunu gören Türkiye'nin kaygıları ortadan kalkmıştır. Yeni Bulgar yönetiminin azınlık haklarını tekrar iade etmeye başlamasıyla Türk Bulgar ilişkilerinde iyileşme süreci başlamıştır.

⁵⁸⁸ “Soydaşa Yeşil Işık”, Milliyet, 17 Kasım 1989, s. 15.

Jivkov'dan sonra ülkede büyük bir hızla demokratikleşme süreci başlamıştır. 29 Aralık 1989 tarihinde azınlıklara tekrar eski haklarının verileceğinin belirtilmesi ve sonraki gelişmeler Türkiye'nin Bulgaristan'a olan bakış açısını olumlu yönde etkilemiştir.⁵⁸⁹ İlk başlarda biraz temkinli yaklaşılsa da Türk-Bulgar ilişkilerinin düzeleceğine olan inanç artmıştır. Türkiye'nin tek kaygısı Türk azınlığa tekrar haklarının verilmeye başlamasıyla beraber milliyetçi Bulgarların gösteri yürüyüşüne başlaması ve Bulgar Dışişleri Bakanı'nın Türk azınlığın varlığını tanımayacaklarını söylemesi olmuştur. Türkiye mevcut belirsizlik ortamında beklemeyi tercih etmiş ancak her fırsatta Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin önündeki tek engelin Bulgaristan'ın Türk azınlığa yönelik politikası olduğunu vurgulamıştır. Sovyetler Birliği de Bulgaristan'ın Türk azınlığa haklarını geri vermesini desteklediğini açıklamasından sonra ikili ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

9 Ocak 1990'da iki ülke Dışişleri Bakanları arasında Kuveyt'te yapılan ikinci tur görüşmeler olumlu sonuçlanmıştır. Bunun iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkısı fazla olmuştur. Bulgaristan Dışişleri Bakanı Boiko Dimitrov "Bulgaristan'la Türkiye arasında yeni bir sayfa açmak istiyoruz" demiş iki ülkenin insan haklarıyla ilgili ortak bir bildiriye yayınlanmasını önermiştir. İki ülke arasında askeri alanda güven artırıcı önlemler alınmasının yararlı olacağı sözlerine eklemiştir.⁵⁹⁰

Bu dönemden itibaren Türk-Bulgar ilişkileri artan bir tempoda ilerlemeye başlamıştır. Askeri, ekonomik ve ticari alanda ikili ilişkiler tekrar yapılmaya başlanmıştır. Bunda Türk azınlığa tekrar haklarının verilmeye başlanmasının etkisi büyüktür.

⁵⁸⁹ "Ankara'dan Sofya'ya Sıcak Bakış", Cumhuriyet, 31 Aralık 1989, s. 14.

⁵⁹⁰ Demirtaş-Çoşkun, **a.g.e.**, s. 50-51.

SONUÇ

Bu çalışmada, yakın komşumuz Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan "Büyük Göç Olayı" Türk basınındaki yansımalarıyla değerlendirilmiştir. Asimilasyon süresi ve göç olayı ile ilgili 1984–1989 yılları arasında yayınlanan gazetelerde çok sayıda haber ve makale olması nedeniyle üç büyük gazetenin (Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman) seçilerek incelenmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Adı geçen gazetelerde konuyla ilgili çok sayıda haber ve makaleye rastlanılmıştır.⁵⁹¹ Türk basınının asimilasyon süresince Bulgaristan'daki Türk azınlığın seslerinin dünya kamuoyuna duyurulmasına katkısı büyüktür. Tüm dünyanın gözleri önünde yapılan bu asimilasyona karşı ortak bir tavır sergilenerek Bulgaristan Türklerinin adeta savunuculuğunu yapmışlardır. Bu nedenle de Türk basınında çıkan haberler Bulgar yönetimince abartılı olduğu gerekçesiyle çokça eleştirilmiştir. Kanaatimce, yapılan uygulamaları ve göç eden soydaşlarımızın sayısındaki çokluğu göz önünde bulundurursak, Türk basınında çıkan haberler gerçeği yansıtmaktadır.

Tezin bölümlerinde ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere Bulgaristan yönetiminin 1984–1989 yılları arasında Türklere uyguladığı asimilasyon politikası birdenbire gelişmemiştir. Bulgaristan, kurulduğu ilk yıllardan itibaren ülkedeki Türk ve diğer azınlıkları eritmeye yönelik uygulamalar yapmıştır.

1944 yılında, Bulgaristan'a komünist rejimin yerleşmesiyle beraber asimilasyon uygulamaları daha da şiddetlenerek devletin sistemli ve planlı bir politikası haline gelmiştir. Özellikle, Jivkov döneminde (1962–1989) Türk azınlığa yönelik eritme politikaları doruk noktasına ulaşmıştır. Çeşitli şekillerde Türk kimliklerinden uzaklaştırılmaya çalışılan Bulgaristan Türkleri'ne 1984 yılı sonlarında şiddetli bir asimilasyon politikası uygulanmaya başlanılmıştır. Zorunlu isim değiştirmelerle başlayan bu faaliyetler ardı arkası kesilmeyen diğer yasaklarla sürüp gitmiştir. Türklere Bulgaristan'ı "cehennem" eden Bulgaristan yönetimi Türklerin huzursuzlukları son haddi-

⁵⁹¹ Genel bir değerlendirme için bakınız: İkinci Bölüm: Asimilasyon Politikası Uygulamalarının Ba-sında Duyulması, s. 44.

ne ulaşınca da onları zorunlu olarak sınır dışı etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak “1989 yılı zorunlu göçü olayı” gerçekleşmiştir.

Diğer azınlıklara önceki yıllarda yapılan asimilasyon uygulamalarının, genel nüfusun onda birine yakın, Türk nüfusu üzerine de tatbik edilmeye çalışılması Bulgaristan tarihinin en kapsamlı ve en radikal asimilasyon uygulamasıdır. Bu uygulamayla “Tek milletli” Bulgaristan ideali olan Bulgaristan yönetiminin Bulgaristan’daki azınlık meselesini kökten zözmeyi hedeflediği düşünülebilir.

Teknolojinin hızla geliştiği çağımızda büyük bir nüfus kitlesini asimile etmenin mümkün olmadığı ortadayken tüm uluslararası hukuk kuralları ve insan haklarını hiçe sayarak başta Jivkov olmak üzere Bulgaristan yönetiminin böyle bir uygulamaya başlaması ırk zihniyetin nedenli gözü kara olduğunu göstermektedir. Devlet politikası olmamakla beraber Avrupa’nın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Almanya’da, yıl 2008’de, aynı zihniyetin insanları tarafından Türkler’in yaşadığı ev ve apartmanlar kundaklanarak yanarak ölümlerine sebep olunmuştur.⁵⁹² Bu tür olayların olmaması için Türkiye’nin diğer ülkelerde yaşayan Türklere yönelik olarak daha etkin ve sistematik politikalar üretmesi gerekmektedir. Dünyanın dört bir yanında milyonlarca Trk⁵⁹³ veya Türk kökenli kişilerin olduğu göz önünde bulundurulursa “Türkiye Dışında Yaşayan Türkler ve Göçmen Bakanlığı” adıyla bir bakanlık oluşturulmasının ve bu bakanlığın etkin şekilde kullanılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Bulgaristan’da Türklere yapılan asimilasyon uygulamaları ve devamındaki büyük g olayı günümüz dünyasında baskııcı rejimlerin uzun süre yaşayamayacağını da göstermektedir. Nitekim Jivkov yönetimi de bunun son örneklerinden biri olmuş-

⁵⁹² “Türk Apartmanında Yangın Dehşeti”, Güneş, 5 şubat 2008, s. 1. “Almanya’nın Ludwigshafen kentinde Türk apartmanının kundaklanması sonucu 9 Türk ölmüş ve 60 Türk’te yaralanmıştır.”

“Irkılar Azdı”, Posta, 16 şubat 2008, s. 1. “Almanya’nın Aldingen kentinde Türklerin oturduğu apartman gece kundaklanmıştır. Tesadüfen oradan geçen bir Türk’ün olayı fark ederek zillere basması sonucu 10 Türk kurtulmuştur.”

⁵⁹³ Yaklaşık 4 milyonu AB lkelerinde, 300.000 Kuzey Amerika’da, 200.000 Orta Doğu’da, 150.000 de Avustralya’da olmak üzere, 5 milyon civarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yabancı ülkelerde yaşamaktadır. http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa “19.05.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

tur. Bulgar yönetimi komünist felsefenin⁵⁹⁴ de ruhuna ters olarak Türklere karşı asimile edici uygulamalara başlamıştır. Bu olayla bağlantılı olarak meydana gelen gelişmeler Bulgaristan’da demokratik bir yönetim kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bu yönetimle beraber de hakları ellerinden alınan Türklere eski hakları geri verilme-ye başlanmıştır. Bu şekilde Bulgar yönetiminin Türk azınlığa bakış açısının olumlu yönde değişmesi Türk Bulgar ikili ilişkilerinin gelişmesini sağlayan en önemli faktör olmuştur.

Yirminci yüzyılda ülkesindeki Türk azınlığa her türlü baskıyı yapan Bulgaristan, Türkiye’den başka hiçbir ülkeden ciddi anlamda tepki almamıştır. Uluslararası kuruluşlarda aynı şekilde tutum sergilemişlerdir. Bulgaristan’ın tutumu kınanmış ancak yaptırıma yönelik uygulamalar olmadığından etkili olmamıştır. İnsan haklarının ön plana çıktığı günümüzde insan hakları her fırsatta dile getirilmeli, korunmalı ve aksi davrananlara karşı yaptırım gücü uygulayacak yapılanmalar üzerinde düşünül-melidir.

Türkiye asimilasyon olaylarının başından sonuna kadar göçü desteklemiştir. Buna rağmen de 1989 yılı Mayıs ayından itibaren akın akın göç başlayınca göçmen-lerin hepsine istedikleri kadar huzurlu bir ortam sağlanılamamıştır. Buradan devlet politikasının “sözlerle” geçiştirilmesi yerine ülke gerçekleri üzerine oluşturulması ve sistemli ve kararlı bir şekilde uygulanması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Göç son-rası göçmenlerin yarısının her şeyi göze alarak çile çektikleri ülke Bulgaristan’a geri dönmeleri Türkiye’nin uluslararası imajını olumsuz etkilemiştir. Burada bir diğer önemli nokta da akla göçten başka bir çözüm yolunun gelmemiş olmasıdır. Oysa Mustafa Kemal Atatürk’ün dediği gibi “Muhacirler, kaybedilmiş topraklarımızın aziz hatıralarıdır.” Bu nedenle başka ülkelerde yaşayan soydaşlarımıza kendi doğup bü-yüdükleri ülkede sahip çıkmanın yolları aranmalıdır. Bu amaçla değişik stratejilerin belirlenmesi ve uygulanması gereklidir. Diğer ülkelerde yaşayan Türkler’in mevcut “Sivil Toplum Örgütleri” güçlendirilerek haklarını daha iyi savunabileceği meka-nizmalar oluşturulabilir.

⁵⁹⁴ Komünizmde milliyetçilik yoktur. Bunun yerine, ülkede yaşayan tüm insanların ülke kaynaklarından eşit şartlarda faydalanması sağlanarak sınıfsız bir toplum yaratma düşüncesi vardır.

Güçlü devlet olmanın temeli şüphesiz güçlü ekonomiden geçer. Bu anlayışla, uluslararası alanda güçlü olmanın en büyük gereklerinden birinin de ekonomik alanda ileri düzeyde olmakla özdeşleştiği değerlendirilerek Türkiye'nin ekonomik refah düzeyi yükseltilmelidir.

1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye olan Bulgaristan'daki Türkler azınlık haklarının büyük bir bölümünü kullanabilmekle beraber bu hakların tümünü tam anlamıyla kullanabildiği söylenemez. Örneğin basın özgürlüğü olmasına rağmen tamamen Türk azınlığa ait bir radyo ya da televizyon yoktur. Bunun en önemli nedeni de maddi imkânsızlıklardır. Bundan başka Türk azınlık eskiden olduğu gibi genelde kırsal kesimlerde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Gelir seviyesi de Bulgarların gerisindedir. Türklerin yaşadığı bölgelerde işsizliğin en yoğun olduğu yerleşim alanlarıdır. Bu nedenle buralarda yaşayan Türkler ya büyük şehirlere ya da başka ülkelere işçi olarak gitmek zorunda kalmaktadırlar. Eğitim ve kültür seviyesi Bulgar nüfusla kıyaslandığında düşük seviyededir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü gerekçe gösterilerek de kamu kurum ve kuruluşlarında az sayıda Türk çalıştırılmaktadır. Polis ve askerler arasında ise orta veya üst düzey konumda görev yapan Türk'ün bulunmaması dikkat çekicidir. Avrupa Birliği üyesi ve demokratikleşme yolunda kayda değer mesafe almış olan Bulgaristan, ülkesindeki azınlık haklarının daha da iyileştirilmesi içinde gereken adımları atmalıdır.

Büyük bir bölümü Türk asıllı milletvekillerinden oluşan Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi'nin bugünkü Bulgaristan hükümetini oluşturan üç koalisyon partisinden⁵⁹⁵ biri olması ve kurulduğu ilk günlerden itibaren özveriyle Bulgaristan'daki Türklerin haklarının korunmasına verdiği destek memnuniyet vericidir. Avrupa Birliği Parlamentosu'nda da bu partiden iki Türk milletvekili vardır. Bu noktada Bulgaristan Türkleri'nin haklarının daha iyi temsil edilebilmesi için Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi'nin Türkiye'de yaşayan Bulgar göçmeni vatandaşlarca desteklenmesinin önemi artmaktadır.

⁵⁹⁵ Bulgaristan hükümetini oluşturan diğer partiler: Bulgaristan Sosyalist Partisi ve Milli Hareket Partisi'dir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

Acaroğlu, M. Türker; **Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar -I-**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

_____ ; **Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Alp, İlker; **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878–1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990.

Bıyıklıoğlu, Tevfik; **Trakya'da Milli Mücadele, C. I.** , Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1986.

Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

Çiçek, Yakup; **Bulgaristan Hatıraları**, Temel Ofset Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Demirtaş-Coşkun, Birgül; **Bulgaristan'la Yeni Dönem**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

Ecer, Yılmaz; **Türk Bulgar İlişkilerinin Dünü- Bugünü-Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 1995.

Eminov, Ali; **Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria**, The Institute of Muslim Minority Affairs, London, 1997.

Ercan, Yavuz; **Toplu Eserler: II**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

Erendil, Muzaffer; **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2004.

Gökbilgin, M. Tayyip; **Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtiḥân**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1957.

Gürün, Kamuran; **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar)**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1983.

Jivkov, Todor; **Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesinin On Birinci Parti Kongresinde Okunan Çalışma Raporu**, Sofya Pres, 1976.

_____ ; **Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin İç ve Dış Politikası** (Çeviren: Aydın Arın), Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1979.

Keskioğlu, Osman; **Bulgaristan'da Türkler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985.

Lütem, Ömer Engin; **Türk-Bulgar İlişkileri 1983–1989, C. I**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

_____ ; **Türk-Bulgar İlişkileri 1983–1989, C. II**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

Meçik, Hakkı Abdullah; **Şumnu: Bulgaristan Türkleri'nin Kültür Hayatı**, Hepileri Matbaası, İzmir, 1977.

Memişoğlu, Hüseyin; **Balkanlar'da Pomak Türkleri**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1999.

_____ ; **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Özbird, Kamuran; **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, Başkent Gazetecilik Matbaası, İstanbul, 1986.

Özgür, Nurcan; **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999.

Şimşek, Halil; **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1999.

Şimşir, Bilâl N.; **Bulgaristan Türkleri (1878–1985)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986.

_____ ; **The Turks of Bulgaria International Fora Documents Volume I (1985)**, Turkish Historical Society Printing House, Ankara, 1990.

Todorov, Nikolay; **Bulgaristan Tarihi** (Çeviren: Veysel Atayman), Öncü Kitabevi, İstanbul, 1979.

Tuğlacı, Pars; **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

UÇAROL, Rifat; **Siyasî Tarih (1789–1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

II. MAKALELER

Akyol, Taha; “*Haydut Jivkov*”, Tercüman, 4 Haziran 1989.

Armaoğlu, Fahir; “*Dur Demenin Zamanı Geldi*”, Tercüman, 10 Şubat 1985.

Barlas, Mehmet; “*Sofya'nın Hatası*”, Milliyet, 7 Mart 1985.

Birand, Mehmet Ali; “*Bulgaristan’a Baskının Ölçüsü*”, Milliyet, 25 Temmuz 1986.

Çavuş, Mehmet; “*Ölümün Pençesinde Mücadele*”, **Balkanların Sesi Dergisi**, Sayı 2, Ocak-Mart 1989.

_____ ; “*Bulgaristan Türkleri Edebiyatı*”, **Türk Dünyası El Kitabı, C. III**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1992.

Cemal, Hasan; “*Bulgaristan’daki Türkler*”, Cumhuriyet, 26 Mayıs 1989.

Çay, M. Haluk; “*Bulgaristan Olayları ve Türk Meselesi*”, **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23., Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985.

Eren, Nuri; “*Bulgaristan Türkleri’nin Geleceği*”, **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985.

Göze, Ergün; “*Bulgar Zulmün Resmidir*”, Tercüman, 21 Şubat 1985.

Gözütürk, Tokay; “*İşte Türk’ün İsmine ve Cismine Düşman Bulgarlar*”, Tercüman, 4 Nisan 1985.

Kocacık, Faruk; “*Bulgaristan’daki Türklerin Kökeni*”, **Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985.

Pazarcı, Hüseyin; “*Uluslararası Hukuk ve Antlaşmalar Yönünden Bulgaristan’daki Türklerin Statüsü*”, **Ankara Üniversitesi Bulgaristan’da Türkler Semineri, Bildiriler**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985.

Şenyurt, Hasan; **Bulgaristan Türkleri’nin Dramı**, “*Bulgarların Hedefi Türkleri Eritmektir*”, Milliyet, 21 Şubat 1985.

_____ ; **Bulgaristan Türkleri’nin Dramı**, “*Türklerin Çoğalması Bulgarları Kaygılandırdı.*”, Milliyet, 22 Şubat 1985.

_____ ; **Bulgaristan Türkleri’nin Dramı**, “*Bulgarlaştırma Politikası Nasıl Uygulanıyor.*”, Milliyet, 23 Şubat 1985.

Şimşir, Bilâl N.; “*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1985.

_____ ; “*Türkiye ve Balkanlar*” (Derleyen: Erhan Türbedar), **Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2003.

_____ ; “*Bulgaristan Türkleri*”, **Türk Kültürü Dergisi**, **Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı**, Sayı: 263, Yıl: XXIII, C. 23, Türk Kültürü Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985.

Turan, Ömer; “*Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri*” (Derleyen: Erhan Türbedar), **Balkan Türkleri ve Balkanlar’da Türk Varlığı**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2003.

III. TEZLER

Dayıoğlu, Ali; **Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlığı (1878–2000)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002.

Önen, S. Tülay; **Bulgaristan Türkleri (1984–1992)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992.

Ramadan, Gülçay; **Bulgaristan’da Etnik Yapı ve Türklerin Konumu**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003.

Uluhurt, Mete; **Bulgaristan Sosyal ve Siyasal Yaşamında Türkler**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2005.

IV. GAZETELER

Cumhuriyet (1984–1989)

Milliyet (1984-1989)

Tercüman (1984–1989)

Güneş

Posta

V. İNTERNET ADRESLERİ

http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Todor_Zivkov “25.11.2007 tarihinde siteye erişilmiştir.”

<http://tr.wikipedia.org/wiki/NATO> “20.02.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

<http://www.kho.edu.tr/kutuphane/kitap/ozetler/00053ozet.htm> “26.03.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

http://www.turkgundem.net/icerik/index.php?option=com_content&task=view&id=60&Itemid=34 “01.05.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa “19.05.2008 tarihinde siteye erişilmiştir.”

Ek 1. 1879–1978 Yılları Arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç

**1879–1978 YILLARI ARASINDA BULGARİSTAN’DAN
TÜRKİYE’YE GÖÇ⁵⁹⁶**

Yıllar	Göçmen Sayısı
1879	9.632
1880	7.336
1884	600.000
1893	11.460
1894	8.837
1895	5.095
1896	1.946
1897	2.801
1898	6.640
1899	7.354
1900	7.417
1901	9.399
1902	9.717
1912-13	440.000
1923-33	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.940
1938	20.542
1939	17.769
1940	6.960
1941	3.803
1942	2.672
1943	1.145
1944	489
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.670
1950-51	154.393
1951-1960	83
1968-1978	130.000
Toplam	1.632.547

⁵⁹⁶ Özbir, a.g.e., s. 31-32.

Ek 2. 1983–1989 Yılları Arası Türkiye Sofya Büyükelçisi Ömer Engin Lütem ile Yapılan Görüşme

**1983–1989 YILLARI ARASI TÜRKİYE SOFYA BÜYÜKELÇİSİ
ÖMER ENGİN LÜTEM ile YAPILAN GÖRÜŞME**

–Merhabalar, yüksek lisans tez konum olarak Jivkov döneminde Bulgaristan Türkleri'nin konumu ve 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde, büyük göçe sebep olan asimilasyonun olduğu yıllarda Sofya'da Büyükelçilik görevinde bulunuyordunuz. Konuyla ilgili olarak size sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

–Memnuniyetle.

–Asimilasyon sürecinde (1984–1985) Sofya Türk Büyükelçiliğine müracaat eden Türkler en çok hangi konudan şikâyetçiydi? Açıklar mısınız?

–Önce komünizm döneminde Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye Büyükelçiliğine gelmek ve şikâyetlerini dile getirmek olanağının hemen hemen olmadığını belirtmek isterim. Çünkü bütün büyükelçiliklerde olduğu gibi Türk Büyükelçiliği de “koruma bahanesi altında” Bulgar polisi tarafından çevrili bulunuyordu. Onlar içeriye giren herkesin, gene koruma bahanesi adı altında, kimliklerini kontrol ederlerdi. Eğer bir Bulgar vatandaşı büyükelçiliğe, Türk olabilir veya olmayabilir, girmek isterse onu içeriye sokmazdı. Bir Bulgar vatandaşının büyükelçiliğe gelebilmesi için elinde ilgili Bulgar makamlarından verilmiş bir kâğıdın, bir yazılı izin bulunması gerekiyordu. Dediğim gibi böyle bir sistem yürütüldüğünden Bulgaristan'daki soydaşlarımızla birebir görüşme imkânımız çok az oldu.

Ama sorunuza şöyle cevap vereyim. Şu şekilde ki bundan başka Bulgaristan Türklerine dışarıda rastlayabilirdik. Onların şikâyetleri devamlı suretle asimilasyonla ilgiliydi. Asimilasyon tabî ki birçok alanda yapıldı. Birincisi ve en güçlüsü isimler değiştirildi biliyorsunuz. Türklerin taşıdığı öz Türkçe veya Müslüman isimlerinin yerine Bulgar isimleri konuldu. Bu tabî ki kişilerde ciddi bir kimlik sorunu, psikolojik bir sorun oluşturdu. Bu çok şikâyet edilirdi. Ama bunun dışında başka şeylerde yasaklanmıştır. Bunların başında bir gazete çıkardı: Yeni Işık. 1985 yılının ilk ayından itibaren “Nova Svetlina” adıyla tamamen Bulgarca çıkmaya başladı. Yeni Hayat

(Nov Jivot) dergisi de vardı. O da Bulgarca yayınlanıyordu. Aynı zamanda Türkçe konuşmak yasaklandı. Ondan sonra, kırsal yerlerde geleneksel Türk kıyafetleri, şalvar gibi, yasaklandı. Yani Türklüğü temsil eden ne varsa bir anda yasaklandı. Bu işe zorla asimilasyon demek lazım. Bu işlerde zorla asimilasyon sürecinin bir parçası.

Ama her ne kadar bunlar 1984 yılının Aralık ayında başladıysa da daha evveliyatı vardır. Mesela demin bahsettik “Yeni Işık” gazetesi komünizm döneminde çıkmış bir gazetedir. 1940’lı yılların sonuna doğru çıkmıştır. İlk çıktığında tamamen Türkçe’dir. Hiç bir Bulgarca yazı yoktur. Zaman içinde 1960’lı yılların ortalarından başlanılarak gazetenin içerisine Bulgarca makaleler sıkıştırılmaya başlanılmıştır. Özellikle 1970’li yıllardan sonra da, Türkçe’yi kemirme metotlarıyla zaten, zorla asimilasyona başlanılmadan önce gazetenin yarısı Bulgarca çıkarılmaya başlanmıştır. Bu, işte bir Bulgarlaştırma politikasıdır.

Gene Deliorman ve Kırcaali gibi yerlerde, çok yoğun bir Türk yerleşimi olmakla beraber, vakti zamanında radyolarda Türkçe programlar çok iken sonraları bir tek kuzeyde Deliorman’da günde bir iki saat Türkçe program vardı. Hâlbuki vakti zamanında Bulgaristan’ın birçok yerinde radyolar, Türkçe programlarda yapabiliirdi. Bu da zaman içinde asimilasyonun bir göstereimidir.

Tabî ki en sorunlu konu eğitimidir. Türk okulları, ilkokulları, ortaokulları, vardı. Bunlar komünizmin gelmesinden kısa bir süre sonra devletleştirildi. Bir süre Türkçe tedrisat görüldü. Sonra Bulgarca ile karıştırıldı. 1974 yılından itibaren ise sözde Türkçe sınıflar mevcut olmakla beraber bu sınıfların caydırma metotları sonucu hiç öğrencisi olmadı. Bu demektir ki 1974’ten sonra okula giden Türk çocukları yalnız Bulgarca öğrenim gördüler. Bunun gibi asimilasyonun evveliyatı var. Tüm bunlar 1985’te bir düğmeye basılmasıyla olmuş olaylar değildir. 1985 bunun en son ve en radikal aşamasıdır. Evet, en fazla şikâyet buydu.

–Türkiye'nin asimilasyonun başından sonuna kadar “göç”ü desteklemesinin sebebi sizce nedir? Doğru bir çözüm yolu olduğuna katılıyor musunuz?

–Türkiye uzun süre Bulgaristan'dan göçü teşvik etmemiştir. Fakat demin bahsettiğimiz 1984'ün sonunda 1985'in başındaki zorla asimilasyon hareketinden sonra Bulgaristan ile Türkiye arasında çok ciddi bir siyasi sorun ortaya çıkınca Türkiye'nin bu sorunu çözmek için teklifi Türklerin Türkiye'ye göç etmesine izin verilmesidir. Yani bu çok mantıklı gibi de geliyor. Türklerin şikâyeti var, bırakın Türkiye'ye gelsinler.

–Efendim, Türkiye'nin ekonomik koşullarını o yıllarda değerlendirdiğimizde ekonomik sorunlar ciddi boyutlarda iken Türkiye'nin göç konusunu siyasi propaganda olarak kullanma ihtimali sizce var mıdır?

–Yani bir propaganda söz konusu değil. Evet tabi bu sorun uluslararası bir sorun haline geldiği için Türkiye belki bu davranışıyla uluslararası topluma belki bir barış imajı veriyordu. Mademki Türklerden memnun değilsiniz bize yollayın gibi. Fakat sizinde bildiğiniz gibi Bulgaristan bunu kesinlikle reddetti.

–Sizce Bulgaristan'ın göç olayına sıcak bakmama sebebi ne olabilir?

–Sıcak bakmama sebebi şudur: Türkler özellikle orada tarımda önemli bir yere sahiptir ve özellikle bu tarım içerisinde de Bulgaristan için önemli bir ihraç maddesi olan tütün ekimi adeta buradaki Türklerin tekelinde gibiydi. Türklerin gitmesiyle Bulgaristan ciddi bir nüfus kaybına uğrayacaktı. Aynı zamanda şunu da akılda tutmak lazım ki Bulgaristan nüfusu da artmıyordu. Hatta az dahi olsa o yıllarda bir azalma sürecine girmişti. Bulgar nüfusu içerisinde tek artan Türklerdi. Yani reddetmesinin altında böyle bir el emeğini kaybetmeme kaygısı vardı. Ama bu arzuya ters düşen bir hususta Türkleri zorla asimile etme girişimidir. Yani bunlar çelişkili şeylerdir.

–Türklerin göç etmemelerini sağlayarak daha kolay asimile edilebileceği de düşünülmüş olabilir mi sizce efendim?

–Olabilir, ama gene de dikkat etmedikleri husus, yani bu olay 1980'lerde oldu. Artık öyle bir dönemki teknik ilerlemeler sayesinde sizin herhangi bir nüfusu,

herhangi bir halkı, zorla asimile etmeniz mümkün değil. Bu ancak dünyanın çok izole bir yerinde olabilir. Ama netice itibariyle Bulgaristan'da Avrupa'dır. Böyle bir yerde zor kullanarak halkın onda bir kadarını hatta daha fazla bir nüfusu asimile etmek prensip itibariyle mümkün değildir. Siz Türkçe radyoyu yasaklasanız bile kendisi radyoyu açar Türkçe yayın yapan radyoyu bulur ve dinler. Hatta o yıllarda yoktu ama 90'lı yıllardan itibaren uydular vasıtasıyla televizyonlarda gelmeye başladı. Bu olabilecek bir şey değildi. Bütün bunları görmemiş olmaları çok garip. Ama zaten belki de asimilasyon politikasının altında bir takım Bulgar iç siyasi mülahazalarının olduğu ve özellikle bu işi Jivkov'un kendi durumunu güçlendirmek için yaptığı düşünülmektedir. Çünkü Jivkov'un parti içinde dışardan hiç görünmemekle beraber yavaş yavaş prestijini yitirdiğini ve böylelikle bu politikaya, Türklerin asimilasyonuna girişmek suretiyle partinin tutucu kanadının, bu tutucu kanat aşağı yukarı komünist olmalarına rağmen adeta faşist fikirler hatta bir tür ırkçı fikirler besleyen bir kanat, desteğini almak istemiştir. Onun beğenisini kazanmaya çalıştığı son zamanlarda ortaya çıktı. Ama bunu yaparken de dediğim gibi aslında yani neredeyse yirminci asrın sonunda Avrupa'da böyle bir şeyi yapmak hiçte mümkün değildi.

–Asimilasyon sürecinde Türkiye-Bulgaristan ikili ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce Türkiye gereken tepkiyi verebildi mi?

–Evet, Türkiye gereken tepkiyi gösterdi. Türkiye zaman içerisinde yani olaylardan yaklaşık altı ay sonradan başlamak üzere Bulgaristan ile, bazı düşük düzeyde ilişkiler hariç, tüm ilişkilerini dondurmıştır. Dondurulmayan nedir? Dondurulmayan Türk vatandaşlarının Bulgaristan üzerinden geçmesidir. Ama aynı zamanda bir şey daha var: Türk kamyonları da Bulgaristan'dan geçiyor. Ayrıca Bulgar kamyonları da Türkiye üzerinden Ortadoğu'ya gidiyor. Yani bu durum, tek taraflı değil. Mesela bunun işlemesine Türkiye müsaade etti. Bunun yanında zaten ilişkiler, ikili ticari ilişkiler pek güçlü değildi. Bu dönemde ikili ticarete büsbütün düşmeler görüldü. Onun yanında kültürel ilişkileri Türkiye tamamen durdurdu. Spor ilişkilerini tamamen durdurdu. Eskiden Bulgarlarla mesela siyasi istişare denen zaman zaman dünya meselelerinin iki taraf arasında görüşülmesi, fikir alışverişinde bulunulması, vardı. Bu da kalktı. Böylelikle iki ülke ilişkileri asgariye indi. Onun bir altındaki aşama, iki tarafın diplomatik ilişkilerini kesmesiydi. Buraya gelmedi ama onun bir altında durdu. Onun

için Türkiye bence barışçı koşullar altında yapabileceğinin azamisini yapmıştır. Bunu, tabî ki Bulgarlar hiçbir zaman kabul etmediler. Ama bu durum Bulgaristan'ı çok etkiledi. Bulgaristan'la beraber Bulgaristan'ın müttefiki olan komünist ülkeleri de imaj açısından etkilemiştir.

–Diğer devletlerin ve uluslararası kuruluşların “Bulgaristan’daki Türk azınlığının asimile edilmesi” olayına verdiği tepkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz? Verilen tepkileri yeterli buluyor musunuz?

–Hayır, tamamen yetersizdir. Onu söyleyeyim. Aslında Avrupa ve Amerika, Batılı ülkeler diyelim, insan haklarına duydukları yakınlık, insan haklarını koruma gibi fikirlerinin olmasına rağmen bu asimilasyon hareketi tamamen insan haklarının çiğnenmesidir. Buna rağmen gereken tepki gösterilmemiştir. Bunun birçok nedeni var. Belki en önemli nedeni Avrupalılar için bu yıllarda Sovyetler Birliği ve müttefik Avrupa komünist ülkeleri ile bir yakınlaşma politikası güdülmeydi. Her alanda bu ülkelerle bir işbirliği, bir temas aranıyordu. Nitekim bu olaydan kısa bir süre sonra iktidara gelen Gorbaçov’da meşhur “perestroika” politikasıyla bu temasları istiyordu. Bu hava içerisinde Bulgaristan’da olan bu olay Avrupa ülkelerinin bu politikasına ters düştü. Çünkü, bu olayı normal koşullarda şiddetle kınamaları gerekiyordu. Ancak kınadıkları takdirde Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkelerle yeni gelişmeye başlamış olan ilişkilerinin zarar göreceğini düşündüler. Bundan dolayı hepsi tepki gösterdi ancak bu tepkiler en alt düzeyde tutuldu. Avrupa uluslararası kuruluşlarında da aşağı yukarı aynı şeyler oldu. Gene tepkiler oldu. Avrupa Konseyi’nde oldu, Avrupa Parlamentosu’nda oldu ama bunlar hep olaylarla orantılı olmayacak biçimde düşük tepkilerdi. Buna mukabil Amerika Birleşik Devletleri’nde tersi oldu. Amerika Birleşik Devletleri aşağı yukarı olması gereken tepkiye yakın tepki gösterdi. Çünkü bunun bir sebebi o yıllarda Reagan’ın başkan olmasıdır. Komünist ülkelere karşı bir sertlik politikası güdüüyordu. Özellikle bunların insan hakları ihlallerini teşhir etmek isteniyordu. Amerika Birleşik Devletleri Türk yanlısı tepki gösterdi. Ancak bu tepkiler dahi son derece dikkatli bir şekilde yapılmıştır. Hiçbir şekilde mesela; bu tepkiler ne Amerika’nın ne de Avrupa ülkelerinin ilişkilerinin bozulması şeklinde olmamıştır. Yani, yapılanların doğru olmadığı, Türk azınlığa bütün haklarının verilmesi gerektiği vesaire bilinmekle beraber Bulgaristan’a karşı yapılan tutum daha zi-

yade nasihat şeklinde olmuştur. Ama Amerikalılar biraz daha ileri gitmiştir. Fakat ciddi anlamda hiçbir yaptırım yoktur.

–Bulgaristan’a geri dönen göçmenlere Bulgar hükümetinin Türkiye hakkında yaptığı propagandalar ile ilgili herhangi bir bilginiz var mı? Bu kişilerden kendi amaçları için kullandıkları oldu mu?

–Şimdi şöyle demek lazım. Göç zaten 1989’un Mayıs ayı sonunda başlamış ve Ağustos ayının sonlarında da bitmiştir. Kasım da Jivkov devrilmiştir. Yani Türkiye’ye Mayıs sonundan itibaren girenlerin birçoğu bir iki hafta içerisinde geri dönmeye başlamıştır. Çünkü Türkiye bunlara yeterince imkân sağlayamadı. O zamanlarda, Türkiye’ye üç yüz bin kişiye yakın Bulgaristan Türk’ü gelmiştir. Türkiye Ağustos’un yirmi ikisinde vize uygulamıştır. Vize koyuncaya kadar üç yüz on yedi bin kişi Türkiye’ye geldi. Bunun yarısına yakını zaten geri dönmüştür. Fakat bir yandan da gelmeye devam ettiler. Vize konduktan sonra da günde bin kişiye vize verildi.

Normal koşullar altında propaganda amacıyla Bulgarların bundan yararlanması lazım. Bir iki olay var fakat çok önemsiz. Türkiye’nin bu durumunu suistimal etmeleri lazım fakat etmediler. Ama bunu iradi olarak düşünmemek lazım. Çünkü Bulgaristan bu olaydan itibaren yavaş yavaş bir bunalıma girdi. Bunun içerisinde bu olayın etkisi çok fazla. Fakat yaz aylarına doğru Bulgar sendikaları, kanun yasak etmesine rağmen bazı bağımsız sendikalar kuruldu. Bunlar hep Sovyetler’in “perestroika” politikasının bir sonucuydu. İçerde ciddi bir kıpırdanma oldu. Bu kıpırdanma nedeniyle kalkıp ta işine geri dönen Türklerin durumuna dayalı her an Türkiye aleyhinde propaganda yapmak vesaire gibi teferruatlı işlere girmediler. Yani komünist idare büyük bir çatırdama gösteriyordu. Böylelikle o iş kaldı.

–Bu soruların dışında sizin söylemek istediğiniz herhangi bir husus var mı?

–Evet, gene bu son söylediğimle ilgili bağlantılı olarak şunu söyleyebilirim. Şimdi Jivkov’un devrilmesinde biraz önce saydığımız derneklerin, yeni sendikaların vesairenin rolü olduğu söylenir. Görünürde bu böyle. Fakat benim kanım biraz daha değişik. Bu söylediğimiz dernekler, yeni sendikalar neden hepsi 1989 yılında kurul-

du? Neden birçoğu Türklerin göçü sonunda faal oldular? Konu burada çok önemli. O zamana kadar biraz daha eve kurulmuş olmakla beraber resmi makamlardan çekindikleri için faaliyetlerini çok gizli tutuyorlardı. Ne vakit Türklerin göçü başladı ve bu göç kapıyı serbest bıraktıklarından isteyen herkese pasaport verdiklerinden istemeyenlere dahi bazen zorla pasaport verip sınırdan attıklarından bu Bulgaristan'da her zaman görülen nizam ve intizamı birdenbire çok önemli bir şekilde sarstı. Yani onu görmeniz lazımdı ben onu kendi gözlerimle gördüm. Ufka kadar arabalar diziliydi. Yani şöyle kamyonların üzerinde insanlar, çok dağınık eşyalarla beraber, herkes Bulgaristan'dan kaçır bir hava içerisinde. Bu genelde Bulgaristan'ı cennet gibi gösteren Bulgar propagandasının tamamen aleyhinde bir görüntüydü. İstesenez Bulgaristan aleyhinde bu kadar etkili bir propaganda yapamazsınız, kendi elleriyle yaptılar.

Bu durum diğerlerine, yeni başlamış olan muhalefete, çok ciddi cesaret verdi. Onun için bu muhalefetin demin söylediğim gibi sendikaların, derneklerin vesairenin bütün aşırı faaliyetleri, veya cesur faaliyetleri, Türklerin göçüyle beraber olmuştur. Yani diyelim ki bu faaliyetler bir tarih koyacak olursak Haziran'dan itibaren başlamıştır. Türklerin bu göçündeki Bulgarların idaresizliği bir yandan da çaresizliği bu yeni kurulmakta olan muhalefete cesaret verdi. O cesarete sürdü, sürdü Jivkov'un yıkılmasına kadar geldi. Çünkü bu olay aynı zamanda Jivkov'un partinin iktidar dizginlerini tam olarak elinde tutamaması sonucunu verdi. Herkes birbirinden şüphe etmeye başladı. "Acaba nereye gidiyoruz?" soruları başladı. Daha evvel çok iyi işleyen emir komuta zincirinde de kopukluklar olmaya başladı. Bazen emir geliyor, itaat edilmiyor gibi. Nitekimde bunlar Jivkov'u kendileri devirdiler. 10 Kasım'da. Evet, yani Sovyetler Birliği'nin Jivkov'u istemediğine dair haberler, rivayetler çoktur ama Sovyetler Birliği bir gün açıkça Jivkov aleyhine bir şey söylemiş değil. El altından belki devam ediyordu, bilemem. Ama kendileri devirdiler. Çünkü devirmelerinin sebebi de her tarafta mümaişler, grevler vesaire başladı. Ve o muazzam parti mekanizması polis ve ordu elinde olmasına rağmen olayları önleyemedi, sonra devrildi. Ama sonuçta tüm bunların çıkış noktasında Türklerin göçü var.

Türklerin hiçte nizam ve intizam içerisinde cereyan etmeyen göçü var. Hiç kimse zannetmiyordu. Bunlar kapıları açarız giderler; vize pasaport veririz; serbest

bırakırız dedikleri vakit Türklerin muazzam kuyruklar oluşturacağına. İki ay gibi kısa bir süre içerisinde üç yüz bin Türk'ün Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edeceğine hiç kimse ihtimal vermiyordu. Türkiye o kapıyı kapamasaydı sene sonunda bu rakam 600–700 bin olacaktı. Esas sebep budur fakat deviren güç başkadır.

–Değerli vaktinizi bana ayırarak yardımcı olduğunuz için çok teşekkür ederim. İyi günler.

–İyi günler. Bende teşekkür ederim.

Ek 3. 1989 Yılı Bulgaristan Göçmenleri ile Yapılan Görüşmeler

1989 YILI BULGARİSTAN GÖÇMENİ⁵⁹⁷ İLE YAPILAN GÖRÜŞME 1

–Merhabalar, yüksek lisans tez konum olarak Jivkov döneminde Bulgaristan Türkleri'nin konumu ve 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş bulunmaktasınız. Konuyla ilgili olarak size sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

–Evet, memnuniyetle.

–Kendinizi kısaca tanıtır mısınız? (Adı soyadı, doğum yeri ve tarihi, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu ve çocuk sayısı, yaşadığı yer)

–Ben İsmail Gazi, 1950 yılı Bulgaristan'ın Osmanpazarı ilçesi doğumluyum. Yüksekokul mezunuyum. Öğretmenlik yapmaktayım. Evli ve iki çocuk babasıyım. Bursa'nın Gemlik ilçesinde yaşıyorum.

–Bulgaristan'a atalarımızın nereden geldiği hakkında bilginiz var mı? Anlatır mısınız?

–Kesin olarak bilmemekle beraber Osmanlı Devleti'nin iskân politikası sonucu Osmanpazarı'na yerleştirilmişiz.

–Bulgaristan'da yaşarken Türklerle ilgili okul kitaplarında karşılaştığınız olumlu ya da olumsuz ifadeler oldu mu? Kısaca bahseder misiniz?

–Okuduğumuz tarih kitaplarında Türkleri ve Osmanlı'yı kötüleyen ifadeler vardı. Türkleri “barbar” olarak göstermeye çalışıyorlardı.

–Bulgaristan basınında Türkler hakkında çıkan haberlerin objektifliği hakkında ne düşünüyorsunuz? (Yapılan işkence diğer olaylarla ilgili yanlış olup olmadıkları)

⁵⁹⁷ İzmir, Bursa, ve Kocaeli'den toplam 15 Bulgaristan göçmeni ile görüşme yapıldı. Yerimizin kısıtlı olması nedeniyle bunlar arasından iyi seviyede görülen üç görüşmeye burada yer verdik.

–1980 ve 1989 yılları arasında basın tamamen devletin kontrolündeydi. Bundan dolayı yapılan baskılar ve yaşanan olaylar basına yansıtılmadı. Basına sızan birkaç olayda kesinlikle gerçeği yansıtmayacak şekildeydi.

–Bulgaristan’dan sizi göç etmeye zorlayan şartlardan bahseder misiniz?

–Bulgaristan’da yaşama hakkımız kalmamıştı. Türkçe yasağı, Dinimizi yaşayamamamız, eğitim zorlukları ve kısıtlamaları Türkiye’ye göç etmemi sağlayan en önemli etkenlerdir. O yıllarda Bulgaristan’da hiçbir Türk gencinin, ne asker ne polis nede en alt düzeyde bir yönetici olmasına imkân verilmiyordu. Kısacası bizim için Bulgaristan “çile” ülkesi haline gelmişti. Bu nedenle bende ailemle beraber 1989 yılında yapılan zorunlu göçle geldim.

–Bulgaristan’da size de Bulgar adı verildi mi? Verildi ise adınız ne idi?

–Devlet kimlikleri zorunlu olarak değiştirip bizlere Bulgar ismi verdi. İsmail’i “Smilen” yaptılar.

–Türk azınlığa yapılan zulümlere karşı Bulgar halkının tutumu nasıldı?

–Bulgar halkının bir kısmı yapılan asimilasyona destek vermese de pasif kaldı. Türklerle beraber onlarda tepkilerini gösterse idi kanaatimce Bulgar yönetimi asimilasyonu durdurmak zorunda kalırdı.

–Bulgaristan’ın neresinden ve hangi tarihte göç ettiniz?

–Osmanpazarı, bugünkü ismi Omurtag

–Bulgaristan’dan göç esnasında karşılaştığınız insanlık dışı uygulamalar oldu mu? Bunlardan bahseder misiniz?

–Tel örgülü kamplarda toplanarak, toplu halde askerlerin kontrolünde gece gece nereye götürüldüğümüzü bilmeden ve araçları hiç terk etmeden üç gün üç gece yolculuk ettik. Bunun dışında kötü bir olayla karşılaşmadım.

–Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri sizi nasıl karşıladı?

–Bizi çok sıcak karşıladılar. Sıcak yemek ve barınacak yer verdiler. İlk aylarda kira ve erzak yardımı yapıldı. İş imkânları sağlandı. Daha ne isteyebiliriz ki...

–Türkiye’ye ilk göç ettiğinizde ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

–Herhangi bir sorunla karşılaşmadım. Ancak bazı vatandaşların “Göçmen” ya da “Bulgaristan göçmeni misiniz?” yerine “Bulgar mısınız?” sorusunu sorması beni üzmüştür. Ama bu soruyu soran kişilerin art niyetleri olmadığı ortadaydı. Bundan dolayı da bu biçimde sordukları soruyu cahilliklerine sayarak fazla alınmadım.

–Türkiye’ye göç etmiş olmak ve Türkiye’de yaşamaktan mutlu musunuz?

–Küçük yaştan beri anavatanıma kavuşma arzusu, zorunlu göçle bile gerçekleşmiş olsa, olduğundan ailemle beraber Türkiye’de yaşamaktan çok mutluyum.

–Halen Bulgaristan’da olan yakınlarınız var mı? (Varsa yakınlık derecesi, Bulgaristan’daki yaşam koşulları ve memnuniyetleri hakkında size neler söylüyorlar?)

–Anne, baba, dede ve atalarımızın mezarları orada. Ağabeylerim de orada yaşamaktadır. Türkiye’ye göç edemedikleri için Türkiye özlemi yaşadıklarını söylüyorlar. Ekonomik zorluklar içerisinde yaşam mücadelesi vermektedirler.

–Bulgaristan’a giriş çıkışta sorun yaşıyor musunuz? (Yaşıyorsa neler olduğu)

–Hayır, fakat vize işlemleri zor ve masraflı oluyor.

–Bulgaristan’daki yaşantınızla Türkiye’deki yaşantınızı karşılaştırır mısınız?

–Kıyas götürmez. Türkiye cennet gibi. Bulgaristan’da esir hayatı yaşarken burada hürüz ve insan olarak çok değerliyiz.

–Bulgaristan’a geri dönmek ister misiniz? (İsterse ve istemezse nedenleri)

–Kesinlikle dönmek istemem. Her taş yerinde ağır olur. Bana “İyi insansın ama Türk’sün” demelerini duymak istemiyorum. Çünkü ben Türk’üm ve Türk olmamdan dolayı da gurur duyuyorum.

–Sormuş olduğum sorulara büyük bir içtenlikle cevap verdiğiniz için çok teşekkür ederim. İyi günler.

–İyi günler.

1989 YILI BULGARİSTAN GÖÇMENİ İLE YAPILAN GÖRÜŞME 2

–Merhabalar, yüksek lisans tez konum olarak Jivkov döneminde Bulgaristan Türkleri'nin konumu ve 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş bulunmaktasınız. Konuyla ilgili olarak size sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

–Evet

–**Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?** (Adı soyadı, doğum yeri ve tarihi, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu ve çocuk sayısı, yaşadığı yer)

–Ben Emin Başaran, 1933 yılı Kırcaali'nin Durbolu Köyü doğumluyum. İlkokulu dördüncü sınıfta terk ettim. Serbest meslek yapmaktayım. Evliyim ve iki çocuğum var. Kocaaeli'nin Gebze ilçesinde yaşamaktayım.

–**Bulgaristan'a atalarımızın nereden geldiği hakkında bilginiz var mı? Anlatır mısınız?**

–Atalarımız Bulgaristan'a 1670'li yıllarda Osmanlı Devleti tarafından yerleştirilmiş.

–**Bulgaristan'da yaşarken Türklerle ilgili okul kitaplarında karşılaştığınız olumlu ya da olumsuz ifadeler oldu mu? Kısaca bahseder misiniz?**

–Sürekli Türklerin çok kötü insanlar olduğu anlatılırdı. Aşırı milliyetçilik söz konusuydu. Okulda Bulgar çocukları da Türk çocuklarını sürekli hor görürdü. “Pis Türkler” gibi ifadeler sıklıkla kullanılırdı. Türkler hakkında herhangi olumlu bir söz söylendiğini hatırlamıyorum.

–**Bulgaristan basınında Türkler hakkında çıkan haberlerin objektifliği hakkında ne düşünüyorsunuz?** (Yapılan işkence diğer olaylarla ilgili yanlış olup olmadıkları)

–Bulgarlar Türk Milleti'nden hiç hoşlanmıyorlardı. Özellikle de milliyetçi Bulgarlar. Fakat Türklere yapılan işkencelerin yanlış olduğunu söyleyen Bulgarlarda vardı. Yani iyi anlaştığımız Bulgarlar da vardı.

–Bulgaristan’dan sizi göç etmeye zorlayan şartlardan bahseder misiniz?

–Özellikle gelenek ve göreneklerimizi yaşamamıza izin vermiyorlardı. Örneğin herkes kurbanlarını gizli kesiyordu. Bulgarlarda özellikle o gün Türklerin evlerini dolaşarak buzdolaplarında buldukları kurban etlerini atıyorlardı. Dinimizi istediğimiz şekilde yaşayamıyorduk. Kadınların eşarp takması, şalvar giymesi yasaktı. Okullarda Türkçe konuşmak yasaktı.

–Bulgaristan’da size de Bulgar adı verildi mi? Verildi ise adınız ne idi?

–Evet verildi. Bana “Emil” ismi verdiler.

–Türk azınlığa yapılan zulümlere karşı Bulgar halkının tutumu nasıldı?

–Bazı Bulgarlar bunun haksız bir muamele olduğunu düşünüyordu. Bazı milliyetçi Bulgarlarda bunu destekliyordu.

–Bulgaristan’ın neresinden ve hangi tarihte göç ettiniz?

–Kırcaali’den 1989 yılında göç ettim.

–Bulgaristan’dan göç esnasında karşılaştığınız insanlık dışı uygulamalar oldu mu? Bunlardan bahseder misiniz)?

–Benim olmadı ancak olanları duydum. Bazı Türkler evlerinden ansızın alınarak “Belene” denilen cezaevinde işkenceye maruz kalmış. Hatta buralarda akli dengesini yitirenler bile olmuş.

–Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri sizi nasıl karşıladı?

–Gayet güzel karşılandık. Mümkün olduğu kadar gerek konaklama, gerekse gıda ve yakıt bakımından çok yardımda bulundular.

–Türkiye’ye ilk göç ettiğinizde ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

–Burada yaşayan Türk halkının konuşmalarımızı pek anlayamaması ve “siz Bulgar mısınız?” gibi sorular sorması bizi çok üzmüştür.

–Türkiye’ye göç etmiş olmak ve Türkiye’de yaşamaktan mutlu musunuz?

–İlk başlarda alışamamak da şimdi göç ettiğim ve burada yaşıyor olduğum için çok mutluyum.

–**Halen Bulgaristan’da olan yakınlarınız var mı?** (Varsa yakınlık derecesi, Bulgaristan’daki yaşam koşulları ve memnuniyetleri hakkında size neler söylüyorlar?)

–Evet var, amcamın ve teyzemin çocukları orada. Yaşam koşullarının iyi olduğunu söylüyorlar.

–**Bulgaristan’a giriş çıkışta sorun yaşıyor musunuz?** (Yaşıyorsa neler olduğu)

–Hayır, herhangi bir sorunla karşılaşmıyoruz.

–**Bulgaristan’daki yaşantınızla Türkiye’deki yaşantınızı karşılaştırır mısınız?**

–Türkiye’deki yaşam koşullarımız Bulgaristan’a oranla çok iyi. Azmettik ve el birliğiyle çok şeyi başardık.

–**Bulgaristan’a geri dönmek ister misiniz?** (İsterse ve istemezse nedenleri)

–Hayır istemiyorum. Çünkü tekrar aynı baskıları yaşamaktan korkuyorum.

–**Sormuş olduğum sorulara büyük bir içtenlikle cevap verdiğiniz için çok teşekkür ederim. İyi günler.**

–İyi günler.

1989 YILI BULGARİSTAN GÖÇMENİ İLE YAPILAN GÖRÜŞME 3

–Merhabalar, yüksek lisans tez konum olarak Jivkov döneminde Bulgaristan Türkleri'nin konumu ve 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş bulunmaktasınız. Konuyla ilgili olarak size sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

–Evet, Tabi ki

–**Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?** (Adı soyadı, doğum yeri ve tarihi, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu ve çocuk sayısı, yaşadığı yer)

–Ben Hüseyin Kula 1960 yılında Bulgaristan'da doğdum. Lise mezunuyum. İşçiyim. Evli ve iki çocuk babasıyım. Bursa Gemlik'te oturuyorum.

–**Bulgaristan'a atalarımızın nereden geldiği hakkında bilginiz var mı? Anlatır mısınız?**

–Karaman'dan İstanbul'un fethinden sonra Bulgaristan'a atalarım yerleştirilmiş.

–**Bulgaristan'da yaşarken Türklerle ilgili okul kitaplarında karşılaştığınız olumlu ya da olumsuz ifadeler oldu mu? Kısaca bahseder misiniz?**

–Türkler barbar olarak gösterilmektedir. Olumlu hiçbir ifadeye rastlamadım.

–**Bulgaristan basınında Türkler hakkında çıkan haberlerin objektifliği hakkında ne düşünüyorsunuz?** (Yapılan işkence diğer olaylarla ilgili yanlış olup olmadıkları)

–Bulgar basını bize “Siz Türk değilsiniz Müslüman Bulgarsınız” düşüncesini aşılama çalışıyordu. Tamamen yanlış idi. İsim değiştirmekle ilgili olarak basında çıkan haberlerde “sizi Arap isimlerinden kurtarıyoruz” görüşü savunuluyordu. Bulgar yönetimin politikası doğrultusunda haber yapıyorlardı.

–**Bulgaristan'dan sizi göç etmeye zorlayan şartlardan bahseder misiniz?**

–Asimilasyon politikası gereği Türkçe konuşmanın yasak edilmesi beni çok etkiledi. Güzel dilimizi konuşamıyor olmanın burukluğunu yüreğimde hissettim.

Hatta bir defasında otobüste Türkçe bilet istedim bana beş leva ceza kestiler. Bundan başka dini gerekleri yerine getirmemizde engelleniyordu.

–Bulgaristan’da size de Bulgar adı verildi mi? Verildi ise adınız ne idi?

–Evet. Bana “Horizon Aldinof Kulof” adını verdiler.

–Türk azınlığa yapılan zulümlere karşı Bulgar halkının tutumu nasıldı?

–Yönetimin baskısı küçük azınlık bir grup tarafından destekleniyordu. Baskıyı göçmen Bulgarlar destekliyordu. Fakat yerli Bulgarlar desteklemiyordu.

–Bulgaristan’ın neresinden ve hangi tarihte göç ettiniz?

–Burgaz’dan 1989’da

–Bulgaristan’dan göç esnasında karşılaştığınız insanlık dışı uygulamalar oldu mu? Bunlardan bahseder misiniz?

–Göç kararı verilince çok kısa bir süre içerisinde ülkeyi terk etmemiz istendi. Bu nedenle eşyalarımızı bile toplamaya fırsatımız olmadı. Seyahat esnasında olumsuz bir durumla karşılaşmadım.

–Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri sizi nasıl karşıladı?

–Beklediğimizden daha sıcak karşılandık. Bizimle çok yakından ilgilendiler. Maddi ve manevi sorunlarımızı çözmek için özverili davranışlarda bulundular. Bu vesileyle hepsine teşekkür ederim.

–Türkiye’ye ilk göç ettiğinizde ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

–Kısmi bir dil sorunu yaşadık. Bunun dışında önemli bir sorunla karşılaşmadım.

–Türkiye’ye göç etmiş olmak ve Türkiye’de yaşamaktan mutlu musunuz?

–Evet, çok mutluyum. Çocuklarımı Türkçe eğitimle okutmak beni çok mutlu etmiştir.

–Halen Bulgaristan’da olan yakınlarınız var mı? (Varsa yakınlık derecesi, Bulgaristan’daki yaşam koşulları ve memnuniyetleri hakkında size neler söylüyorlar?)

–Çok yakın akrabalarım var. Annem, babam ve kardeşlerim oradalar. Şu anda yaşam koşullarının çok iyi olduğunu ve baskı yapılmadığını söylüyorlar.

–Bulgaristan’a giriş çıkışta sorun yaşıyor musunuz? (Yaşıyorsa neler olduğu)

–Hayır, yaşamıyorum.

–Bulgaristan’daki yaşantınızla Türkiye’deki yaşantınızı karşılaştırır mısınız?

–Bulgaristan ile Türkiye kıyaslanamaz. Türkiye’de ailemle birlikte yaşamaktan çok mutluyum. Orada ikinci sınıf vatandaşlık. Burada insan olarak saygı görüyoruz, çok değerliyiz.

–Bulgaristan’a geri dönmek ister misiniz? (İsterse ve istemezse nedenleri)

–Hayır istemem. Tekrar ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktan çekiniyorum.

–Sormuş olduğum sorulara büyük bir içtenlikle cevap verdiğiniz için çok teşekkür ederim. İyi günler.

–İyi günler, hoşçakalın.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesinin Yaylalı Köyü'nde doğan Rüştü YILMAZ, ilköğrenimi Yaylalı Köyü Şehit Öğretmen Nuri Öztürk İlkokulu'nda tamamladı. 1992-1995 yılları arasında Tokat Plevne Ortaokulu'nda öğrenim gördü. 1995-1996 öğretim yılında Çankırı Astsubay Hazırlama Okulu'nda okuyan Rüştü YILMAZ başarılı öğrenciler arasında yapılan Askeri Liselere geçiş sınavını kazarak 1996-2000 yılları arasında İzmir Güzelbahçe'deki Maltepe Askeri Lisesi'nde öğrenim gördü. 2000–2004 yılları arasında Kara Harp Okulu'ndaki öğrenimini müteakip 2004 yılında Topçu Teğmen oldu. Bir yıllık Topçu Subay Temel Kursunu müteakip 58'inci Topçu Tugay Komutanlığına Takım Komutanı olarak atandı. Halen görevine devam etmektedir.

İyi seviyede İngilizce bilmekte olup bekârdır.